

การศึกษาวិเคราะห์วรรณกรรมชาดกล้านาเรื่องอุสสารบารส

โดย
นายปิยะพงษ์ โพธิ์เย็น

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาจารึกภาษาไทยและภาษาตะวันออก แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2564

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

การศึกษาวិเคราะห์วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสารส

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาจารึกภาษาไทยและภาษาตะวันออก แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญามหาบัณฑิต

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2564

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศิลปากร

AN ANALYTICAL STUDY OF THE USSĀ PĀRASSA, A LANNA JĀTAKA LITERARY WORK

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Master of Arts (EPIGRAPHIC IN THAI AND ORIENTAL LANGUAGES)

Department of Oriental Languages
Graduate School, Silpakorn University

Academic Year 2021

Copyright of Silpakorn University

หัวข้อ การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส
โดย นายปิยะพงษ์ โพธิ์เย็น
สาขาวิชา จารึกภาษาไทยและภาษาตะวันออก แผน ก แบบ ก 2 ระดับ
ปริญญาโท
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ดร. ศิริสาร เหมือนโพธิ์ทอง

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.จุไรรัตน์ นันทานิช)
พิจารณาเห็นชอบโดย
..... ประธานกรรมการ
(ดร. อุเทน วงศ์สถิตย์)
..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ดร. ศิริสาร เหมือนโพธิ์ทอง)
..... ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(รองศาสตราจารย์ กรรณิการ์ วิมลเกษม)

60114203 : จารึกภาษาไทยและภาษาตะวันออก แผน ก แบบ ก 2 ระดับปริญญาโท

คำสำคัญ : วรรณกรรม, ชาตค, ล้านนา, อุตสาหกรรม

นาย ปิยะพงษ์ โพธิ์เย็น: การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมชาตคล้านนาเรื่องอุตสาหกรรม อาจารย์ที่
ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ดร. ศิริสาร เหมือนโพธิ์ทอง

การศึกษาวเคราะห์วรรณกรรมชาตคล้านนาเรื่องอุตสาหกรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะของ
ต้นฉบับ และความแพร่หลายของวรรณกรรมชาตคล้านนาเรื่องอุตสาหกรรม ฉบับวัดภูมินทร์ รวมทั้งศึกษาใน
ด้านรูปแบบ ธรรมเนียมการแต่ง เนื้อหาสาระ และคุณค่าของวรรณกรรม โดยเลือกวรรณกรรมชาตคล้านนา
เรื่องอุตสาหกรรม ฉบับวัดภูมินทร์ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน เป็นฉบับหลักในการศึกษา เนื่องจากเป็นฉบับ
ที่มีความสมบูรณ์ครบทั้ง 15 ผูก และมีอายุมากที่สุดในบรรดาฉบับที่มีความสมบูรณ์

ผลการศึกษาพบว่าวรรณกรรมชาตคล้านนาเรื่องอุตสาหกรรมมีลักษณะเป็นชาตคกนอกนิบาต
เริ่มต้นเรื่องด้วยบทไหว้ครู การดำเนินเรื่องมีการยกคาถาภาษาบาลีแล้วอธิบายความด้วยภาษาไทย ใน
ตอนท้ายเรื่องมีสร้อยหรือประชุมชาตค ลักษณะของต้นฉบับมีการแบ่งกันคัดลอกและปรากฏนามผู้จาร
หลายคน จึงทำให้ต้นฉบับมีหลายลายมือ และมีระบบการกำหนดตัวอักษรที่แตกต่างกัน ตัวอักษรที่ใช้ส่วนใหญ่
เป็นอักษรธรรมล้านนา ข้อความท้ายใบลานบางผูกมียกขรรค์ไทยนิตเทศแทรกอยู่เล็กน้อย

ด้านความแพร่หลายของวรรณกรรมชาตคล้านนาเรื่องอุตสาหกรรม ผู้ศึกษาพบว่าต้นฉบับใน
ประเทศไทย ลาว และเมียนมานั้น มีเนื้อเรื่องที่เหมือนกัน เป็นฉบับที่คัดลอกสืบต่อกันมา การลำดับความ
และการใช้ถ้อยคำแทบไม่มีการเปลี่ยนแปลงแม้บางฉบับจะมีอายุห่างกันเกือบ 100 ปีก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจาก
พื้นที่ที่พบวรรณกรรมชาตคล้านนาเรื่องอุตสาหกรรมทั้ง 3 ประเทศนี้ ในอดีตเป็นดินแดนล้านนา จึงแสดงให้เห็น
ถึงการแพร่กระจายของวรรณกรรมเรื่องนี้ที่มีอยู่ทั่วดินแดนล้านนา

เนื้อเรื่องของวรรณกรรมเรื่องนี้ได้รับอิทธิพลทั้งจากเรื่องอนิรุทธและเรื่องรามเกียรติ์และนำเสนอ
ในรูปแบบวรรณกรรมชาตค ทำให้เนื้อเรื่องมีเหตุการณ์ที่หลากหลาย ในด้านตัวละครและบทบาทของตัว
ละครแล้วพบว่า นอกจากตัวละครหลักที่มาจากวรรณกรรมเรื่องอนิรุทธแล้วยังมีตัวละครที่ได้รับอิทธิพลจาก
เรื่องรามเกียรติ์เข้ามาปะปนอยู่มาก ด้านคุณค่าของวรรณกรรม วรรณกรรมเรื่องนี้มีความโดดเด่นใน 3 ด้าน
คือ คุณค่าด้านความเชื่อและศาสนา คุณค่าด้านวัฒนธรรมและประเพณี และด้านวรรณศิลป์

60114203 : Major (EPIGRAPHIC IN THAI AND ORIENTAL LANGUAGES)

Keyword : Literary Work, Jataka, Lanna, Ussaparassa

MR. PIYAPHONG PHOYEN :

AN ANALYTICAL STUDY OF THE USSĀ PĀRASSA, A LANNA JĀTAKA LITERARY WORK THESIS ADVISOR : SIRISARN MUEANPHOTHONG, Ph.D.

An analysis of Ussa-Parassa, a Lanna Jataka literary work, aims to study the characteristics and prevalence of Wat Phumin version of Ussa Parassa Lanna Jataka manuscript including: literary form, literary convention, contents and values of the literary work. The Wat Phumin version of Ussa Parassa Lanna Jataka manuscript from Mueng Nan District, Nan Province was chosen as a key text of the study since this version is the most complete and oldest among other manuscripts with 15 palm-leaf books.

According to the findings of this study, the genre of Ussa Parassa Lanna Jataka is Non-Nibata Jataka (religious fables outside Tipitaka) in which the story begins with an invocation to pay homage to teachers and benefactors, then it proceeds by citing Pali verses and providing explanations in Thai language, and the final section includes *samodhana* or linking conclusion that identifies protagonists in the story with the figures in Buddha's period. In terms of its features, the manuscript was collectively inscribed by different people and several names of the scribes appear in the manuscript. Therefore, there are diverse handwritings and different systems in identifying the "Angka" scripts. Most parts of the manuscript were written in Lanna Dhamma alphabet and there are also minor insertions of "Thai Nithet" alphabet in the colophons of some palm-leaf books of the manuscript.

In terms of its prevalence, the manuscripts of Ussa Parassa Lanna Jataka literary work are found in Thailand, Laos and Myanmar. The story and plots of these manuscripts are similar since they were inscribed and copied from one another subsequently. The storylines and wordings in several versions of these manuscripts rarely altered though some versions are older than other for almost hundred years. It is because the area in these three countries where Ussa Parassa Jataka manuscripts were found is the former Lanna kingdom and it indicates that this literary work has been prevalent throughout the Lanna Region.

The story of this literary work are influenced by both *Anirudha* and *Ramayana epic* with the use of Jataka literary format. It, therefore, leads to different variation of plots and scenes. In terms of characters and their roles, the main characters derive from *Anirudha* and they are mixed with other characters influenced by *the Ramayana epic*. Regarding its literary values, this literary work is highlighted in three areas including the value on belief and religion, the value on culture and traditions, and the value on the art of literature.

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณพระรัตนตรัย คุณพระเถรานุเถระผู้รจนาและคัดลอกวรรณกรรมชาดกล้านาเรื่องอุสสาบารส ขอรำลึกถึงคุณของเจ้าอนันตวรฤทธิเดช เจ้าหลวงเมืองน่าน ผู้เป็นอุปถัมภ์ให้สร้างพระธรรมคัมภีร์ จึงบังเกิดมีซึ่งอุสสาปารัสสชาดกฉบับวัดภูมินทร์ให้ผู้ศึกษาได้อาศัยค้นคว้าเป็นวิทยานิพนธ์

ขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.ศิริสาร เหมือนโพธิ์ทอง ที่ได้ให้คำปรึกษาและแก้ไข ปรับปรุงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี ขอบพระคุณประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.อุเทน วงศ์สถิตย์ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.จตุพร โคตรกนก และผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก รองศาสตราจารย์ วรรณิการ์ วัฒนเกษม ที่ได้ให้คำแนะนำอันมีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการปรับแก้ไขวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้รับแรงบันดาลใจและการสนับสนุนด้านข้อมูลจากรองศาสตราจารย์ วรรณิการ์ วัฒนเกษม ทั้งท่านยังได้กรุณาติดตามปรับแก้ไขและแนะนำประเด็นต่าง ๆ ให้ผู้ศึกษามองเห็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ เอกสาร ขอบพระคุณอาจารย์สมเจตน์ วัฒนเกษม ผู้เชี่ยวชาญด้านเอกสารล้านนา และ “ทีมม้าแก่” ของจังหวัดน่าน ที่กรุณาให้ความช่วยเหลือจนผู้ศึกษาได้พบกับต้นฉบับจริงของวัดภูมินทร์จากเดิมที่ต้องศึกษาผ่านภาพถ่าย ขอบพระคุณรองศาสตราจารย์เรณู วิชาศิลป์ ที่กรุณาให้คำแนะนำเกี่ยวกับรูปเขียนอักษรธรรมรวมถึงคำศัพท์ต่าง ๆ แก่ผู้ศึกษา ขอขอบพระคุณคณาจารย์

ราชบัณฑิต ภาคีสมาชิก และกรรมการวิชาการของสำนักงานราชบัณฑิตยสภา ที่คอยเฝ้าถามถึงความคืบหน้าของงาน คอยสนับสนุนข้อมูล และให้กำลังใจผู้ศึกษาเสมอมา

การศึกษาในระดับปริญญาโทและการจัดทำวิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงด้วยดีมิได้หากขาดการสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงานในสำนักงานราชบัณฑิตยสภาที่ให้เวลาเรียนแก่ผู้ศึกษา และช่วยรับภาระงานแทนในบางครั้ง รวมถึงเพื่อนร่วมรุ่นปริญญาโทสาขาวิชาจารึกภาษาไทยและภาษาตะวันออก รหัส 60 ทุกคนที่ร่วมเรียนร่วมให้กำลังใจกัน จนถึงวันสำเร็จการศึกษา โดยเฉพาะพระมหากวีศักดิ์ วาปีกุลเศรษฐ์ ที่คอยให้คำแนะนำพูดคุย แลกเปลี่ยนประเด็นทางวิชาการ และช่วยดูประเด็นด้านภาษาบาลีในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ ขอขอบคุณนายธนทัต ดำคลองตัน ที่ได้เสียสละเวลา ทูมเทกำลังกายและสติปัญญาช่วยจัดทำโปรแกรมการบริหารจัดการวิทยานิพนธ์ (iThesis) ด้วยความเต็มใจ ผู้ศึกษาขอขอบคุณทั้งผู้ที่ได้เอ่ยนามและมีได้เอ่ยนามมา ณ โอกาสนี้

กำลังใจที่สำคัญยิ่งในการศึกษาระดับปริญญาโทนี้คือกำลังใจจากพ่อแม่ที่สนับสนุนด้านการศึกษาแก่ลูกมา โดยเสมอไม่ว่าลูกจะเลือกเส้นทางการศึกษาแบบใด และท้ายที่สุดกำลังใจจากภรรยาและลูกสาวที่คอยหล่อเลี้ยงหัวใจให้มีกำลังใจผ่านพ้นอุปสรรคต่าง ๆ จนสำเร็จได้ในวันนี้

นาย ปิยะพงษ์ โพธิ์เย็น

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1. ความเป็นมาของวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารส.....	1
2. การรวบรวมและการศึกษาต้นฉบับวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส.....	3
3. ต้นฉบับวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส.....	4
4. เนื้อเรื่องโดยสังเขปของวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส	7
5. ความสำคัญของการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส.....	9
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	9
ขอบเขตของการวิจัย.....	10
ขั้นตอนการวิจัย	10
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	11
1. ข้อตกลงการปริวรรต	11
2. ข้อตกลงการอ้างอิงที่มาของข้อความในวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส.....	12
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	13
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	14
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นในฐานะวรรณกรรมชาดก	14

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารส.....	20
บทที่ 3 ลักษณะของต้นฉบับและความแพร่หลายของวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส	23
ลักษณะของต้นฉบับ	23
1. ลักษณะของต้นฉบับใบลานแต่ละผูก.....	24
2. วิเคราะห์ลักษณะของต้นฉบับใบลานวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ฉบับวัด ภูมินทร์	60
ความแพร่หลายของวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส.....	79
บทที่ 4 วิเคราะห์รูปแบบการแต่ง องค์ประกอบของเรื่อง และคุณค่าของวรรณกรรมชาดกล้านนา เรื่องอุสสาบารส.....	91
รูปแบบการแต่ง	91
1. ลักษณะของวรรณกรรมชาดก	91
2. ภาษา	96
3. ชื่อผู้แต่ง	97
องค์ประกอบของเนื้อเรื่อง.....	98
1. เนื้อเรื่อง	98
2. เรื่องแทรก	99
3. ตัวละคร	113
คุณค่าของวรรณกรรม.....	120
1. คุณค่าด้านความเชื่อ.....	120
2. คุณค่าด้านวัฒนธรรมและประเพณี.....	128
3. คุณค่าด้านวรรณศิลป์.....	134
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	138
สรุปผลการศึกษา.....	138
ข้อเสนอแนะ.....	142

รายการอ้างอิง.....	144
ภาคผนวก.....	149
ตัวอย่างการปรีวรรตอุสสารชาดก ฉบับวัดภูมินทร์ ผูก 1.....	149
ประวัติผู้เขียน.....	198

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบเลขหน้าลานกับตัวอังกาอุสสาบารสชาดก ผูกที่ 1 เรียงลำดับตามต้นฉบับ ภาพถ่ายจากเว็บไซต์ http://lannamanuscripts.net	25
ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบเลขหน้าลานกับตัวอังกาอุสสาบารสชาดก ผูกที่ 1 เรียงลำดับใหม่	28
ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบลายมือตามชื่อผู้จาร	60
ตารางที่ 4 ลักษณะตัวอังกาที่ปรากฏในวรรณกรรมชาดกล้านนา เรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์ . 64	
ตารางที่ 5 แสดงข้อความในส่วนต้นของใบลานที่จารมาแต่เดิม	65
ตารางที่ 6 แสดงข้อความที่มีชื่อผู้จารและวัตถุประสงค์การคัดลอกที่ปรากฏในข้อความท้ายใบลาน 67	
ตารางที่ 7 แสดงข้อความคำปรารภถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงที่จารใบลานเสร็จที่ปรากฏในข้อความ ท้ายใบลาน	68
ตารางที่ 8 แสดงข้อความคำปรารภถึงสถานที่ที่ปรากฏในข้อความท้ายใบลาน	69
ตารางที่ 9 แสดงข้อความคำปรารภถึงปัญหาและอุปสรรคในการคัดลอกใบลานที่ปรากฏในข้อความ ท้ายใบลาน	70
ตารางที่ 10 ข้อความแสดงความปรารถนาของผู้จารที่ปรากฏในข้อความท้ายใบลาน	71
ตารางที่ 11 การเปรียบเทียบรูปลักษณะอักษรในวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ผูกที่ 1-11	76
ตารางที่ 12 ตารางแสดงการแต่งงานของโอรสพระยาภาสีพรหมทัตกับธิดาของพี่ชายทั้ง 6	114
ตารางที่ 13 ตารางแสดงการแต่งงานของธิดาพระยาภาสีพรหมทัตกับโอรสของพี่ชายทั้ง 6	114
ตารางที่ 14 ตารางแสดงตัวละครในชาดกกับบุคคลที่ไปเกิดในครั้งพุทธกาล	117

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

1.ความเป็นมาของวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารส

วัฒนธรรมอินเดียได้แพร่เข้ามาในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาช้านานแล้ว สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่เข้ามาพร้อมกับวัฒนธรรมอินเดียคือภาษาและวรรณกรรม ในปัจจุบันเราจึงพบวรรณกรรมจำนวนมากในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของวรรณกรรมสันสกฤต แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนดัดแปลงให้เข้ากับค่านิยมและความเชื่อทางศาสนาของกลุ่มคนในท้องถิ่นนั้น ๆ

วรรณกรรมสันสกฤตที่แพร่หลายในประเทศไทยมีอยู่หลายเรื่อง เช่น รามเกียรติ์ อนิรุทธ์คำฉันท์ ในส่วนของเรื่องอนิรุทธ์คำฉันท์นี้ มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์ (2550: (13)-(15)) ได้กล่าวถึงการที่ไทยรับเอาวรรณกรรมเรื่องนี้เข้ามาไว้ว่า ไทยอาจได้รับเรื่องพระอนิรุทธ์มาจากอินเดียโดยตรงหรือได้ผ่านจากเขมร มีหลักฐานว่าเขมรโบราณรู้จักเรื่องนี้ดี ดังปรากฏว่าที่ระเบียงปราสาทนครวัดของเขมรมีภาพพระกฤษณะรบชนะอสูรพาณะ ในจารึกที่ปราสาทสังชะ สมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 (พุทธศตวรรษที่ 16) มีข้อความระบุว่ามีการอ่านมหาภารตะและปุราณะในอาณาจักรขอมในโอกาสต่าง ๆ แสดงว่า เขมรต้องรู้จักเรื่องราวในวรรณคดีเหล่านี้เป็นอย่างดี หลังจากกรุงศรีอยุธยาตีเมืองพระนครหลวงของเขมรได้ในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาที่ 2 (เจ้าสามพระยา) ใน พ.ศ. 1974 และได้กวาดต้อนข้าราชการสำนัก นักปราชญ์ ราชบัณฑิต และตำราต่าง ๆ มาไว้ที่กรุงศรีอยุธยา คนไทยจึงอาจได้ยินได้ฟังเรื่องอนิรุทธ์จากเขมร

อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาถึงความแพร่หลายของเรื่องอนิรุทธ์ในวรรณกรรมไทย ยังพบได้ในวรรณกรรมของภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคใต้ ดังที่ ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต (2535: 941-943) ได้ศึกษาวิเคราะห์วรรณคดีไทยเรื่องอนิรุทธ์ พบว่าเรื่องอนิรุทธ์ของไทยไม่ได้นำเนื้อเรื่องจากสำนวนใดสำนวนหนึ่งในฉบับสันสกฤตโดยตรง แต่ได้นำเนื้อหาจากฉบับต่าง ๆ มาประสมประสานกัน เรื่องอนิรุทธ์ของไทยมีหลายฉบับและหลายสำนวน มีปรากฏทั้งในภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคใต้ เรียกชื่อต่าง ๆ กันไป เช่น เรื่องอนิรุทธ์ เรื่องอุณรุฑ เรื่องอุสสาบารสหรือเรื่องอุสสาบารส เรื่องพระกิตพระพาน สำนวนที่มีเนื้อหาคล้ายคลึงกับเรื่องเดิมในวรรณคดีสันสกฤตมากที่สุดได้แก่ อนิรุทธ์คำฉันท์ ซึ่งนอกจากจะแสดงพระเดชาานุภาพของพระกฤษณะและพระอนิรุทธ์แล้ว ยังเป็นเรื่องแสดงความรักระหว่างพระอนิรุทธ์กับนางอุษาซึ่งเป็นธิดาของพระเจ้าพาณะอีกด้วย นอกจากนี้เรื่องอนิรุทธ์ของภาคใต้อย่างคล้ายคลึงกับเรื่องอนิรุทธ์ของภาคกลาง ส่วนเรื่องอนิรุทธ์ของภาคอีสานคล้ายคลึงกับเรื่องอนิรุทธ์ของภาคเหนือ เรื่องอนิรุทธ์ของไทย ส่วนใหญ่จะจบด้วยความสุข

ยกเว้นฉบับของภาคอีสานบางสำนวนที่กำหนดให้จบเรื่องด้วยความเศร้า คือจบด้วยความตายของ ตัวเอกทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย

ผู้ที่ศึกษาวรรณกรรมเรื่องอนิรุทธ์ของภาคอีสานคือ ศิริพร บางสุด (2531: 214) ซึ่งได้ศึกษาวรรณกรรมอีสาน เรื่อง พระกิตพระพาน พบว่า วรณกรรมเรื่องพระกิตพระพานไม่ปรากฏชื่อ ผู้แต่ง สมัยที่แต่งยังไม่ทราบแน่ชัด แต่สันนิษฐานว่าคงจะแต่งขึ้นในสมัยอยุธยา ราว พ.ศ. 2261 แล้วลอกต่อ ๆ กันมา โดยมีเค้าเรื่องเดิมเป็นเรื่องราวของพระกฤษณะตามลัทธิศาสนาฮินดู แล้วได้มีการดัดแปลงเรื่องราวให้ผสมผสานกับความนิยมของสังคมท้องถิ่นอีสาน เช่น กำเนิดพระพาน สถานที่ในท้องเรื่อง การกลับสู่สวรรค์ของเทพ และเรื่องพระกิตพระพานนี้อาจได้รับเค้าโครงมาจาก ปางกฤษณอวตาร ในนารายณ์สิบปางฉบับโรงพิมพ์หลวง ผสมผสานกับเรื่องอุสสาบารส สำนวน ล้านนา

นอกจากนี้ ประคอง นิมมานเหมินท์ (2562: 118) กล่าวว่าในภาคอีสานของไทยมีผู้พบ วรณกรรมเรื่องพระกิตพระพานหลายแห่ง เช่น ฉบับวัดโคกกกลาง ตำบลลุ่มพุก อำเภอคำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวพบทั้งเรื่องชื่อพระกิตพระพานและเรื่อง อุสสาบารส เช่น ใน Catalogue des Manuscrits de la Litterature du Laos ซึ่งทำวเอนเป็นผู้รวบรวมเมื่อ ค.ศ. 1958 ปรากฏชื่อ Usabarot ในหมายเลข 1045 แจ้งแหล่งที่มาว่ามาจากหอสมุดหลวงพระบาง ในหนังสือ ชื่อเรื่องวันนะคะดีลาว ชุตราชบันดิดสะพาลาว ปรากฏชื่อเรื่องพระกิตพระพาน ในหมายเลขที่ 26 และเรื่องอุสสาบารส หมายเลขที่ 1313 ปัจจุบันมีการสำรวจคัมภีร์ใบลานขึ้นอีกในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ดำเนินการโดยโครงการปกปักรักษาหนังสือใบลานลาว ทำให้พบวรรณกรรมเรื่องพระกิตพระพานและเรื่องอุสสาบารสเพิ่มขึ้นอีกหลายฉบับ

วรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสชาดกของล้านนามีเนื้อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์และอุณรุฑอยู่หลายตอนด้วยกัน ฉัตรยุพา สวัสดิพงษ์ (2523) ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบรามเกียรติ์ฉบับล้านนาและฉบับภาคใต้ ว่าวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสชาดกของล้านนาได้รับอิทธิพลในด้านลักษณะตัวละครและเหตุการณ์หรืออนุภาคบางตอนของเรื่อง ทั้งนี้เนื่องจากเรื่องอุสสาบารสของล้านนาเป็นนิทานชาดก จุดมุ่งหมายของเรื่องจึงต้องการที่จะสั่งสอนให้คนกระทำความดี ละเว้นความชั่ว ให้คิดสอนใจในเรื่องบุญกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา กล่าวได้ว่าเรื่องอุสสาบารสชาดกมีจุดมุ่งหมายให้ทำความดีเป็นประการสำคัญ ส่วนความสนุกสนานเพลิดเพลินที่ผู้อ่านได้รับนั้นเป็นผลพลอยได้

ที่มาของเรื่องอุสสาบารสของล้านนานี้ ประคอง นิมมานเหมินท์ (2543: 102) กล่าวว่า น่าจะเป็นเรื่องเล่าที่แพร่หลายทั้งในท้องถิ่นอีสานและล้านนามาก่อน และ สิงขะ วรณสัย (2519: คำนำ) ถือว่าวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลวรรณคดีสันสกฤตที่แพร่เข้ามาสู่ล้านนา

ไทยในสมัยโบราณ เป็นเหตุให้นักปราชญ์ทางศาสนาในเวลานั้นจับแนวเรื่องของวรรณคดีสันสกฤต แต่งเป็นเรื่องอุสสาบารสขึ้นในรูปแบบชาตก

2. การรวบรวมและการศึกษาด้านฉบับวรรณกรรมชาตก้านนาเรื่องอุสสาบารส

การรวบรวมและศึกษาด้านฉบับวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสสำนวนล้านนานั้น เริ่มจาก นายสิงฆะ วรรณสัย ได้ปริวรรตฉบับที่เป็นชาตกโดยใช้ต้นฉบับของครูบาศรีวิชัย วัดบ้านปาง ตำบลแม่ตืน อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน และปริวรรตฉบับโคลงตันโดยใช้ต้นฉบับของหอสมุดแห่งชาติ พิมพ์เผยแพร่ไว้ในหนังสือ “อุสสาบารส วรรณกรรมล้านนาไทยสมัยพระเจ้ากือนา” ในปัจจุบันมีการรวบรวมต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสและบันทึกไว้เป็นข้อมูลมากขึ้น ไพฑูรย์ ดอกบัวแก้ว (2543: 69) กล่าวว่า วรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสเท่าที่พบต้นฉบับได้มีผู้แต่งเป็นคำประพันธ์ ในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป มีทั้งหมด 4 รูปแบบด้วยกันคือ 1. นิทาน 2. ชาตก 3. โคลงสี่สุภาพ และ 4. โคลงตัน

ประคอง นิมมานเหมินท์ (2543: 102-103) กล่าวถึงต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสไว้ว่า ฉบับลายลักษณ์ของล้านนามีอยู่หลายฉบับหลายสำนวน ที่มีการปริวรรตและนำออกเผยแพร่แล้ว ได้แก่

1. ฉบับโคลงตันซึ่งไม่เน้นสัมผัส ได้แก่ฉบับหอสมุดแห่งชาติ นายสิงฆะ วรรณสัย ปริวรรตและนำออกเผยแพร่เมื่อ พ.ศ. 2519
2. ฉบับโคลงตันมีสัมผัสและฉบับโคลงสี่สุภาพ ได้แก่ฉบับวัดป่าอิน ตำบลบ้านโป่ง อำเภอฟ้า จังหวัดเชียงใหม่ นายไพฑูรย์ ดอกบัวแก้ว ปริวรรต สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. 2543
3. ฉบับร้อยแก้ว เป็นคร่าวธรรมหรือบทพระธรรมเทศนา การแต่งมีลักษณะที่เรียกกันว่า “นีสัย” คือเป็นบาลีแปลขยายความ นายสิงฆะ วรรณสัย ปริวรรตและนำออกเผยแพร่พร้อมกับฉบับโคลงตันไม่เน้นสัมผัส

นอกจากนี้ ประคอง นิมมานเหมินท์ (2561: 215) ได้กล่าวถึงต้นฉบับอุสสาบารสสำนวนร้อยแก้วไว้ว่า ปัจจุบันยังพบต้นฉบับวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสทั้งฉบับที่มี 15 ผูกและมีน้อยกว่า 15 ผูกในวัดอีกหลายแห่งในล้านนา เช่น

อุสสาบารส วัดดวงดี (แม่คาวหลวง) ตำบลสันกลาง อำเภอฟ้า จังหวัดเชียงราย 2 ฉบับ (มี 15 ผูกทั้ง 2 ฉบับ)

อุสสาบารส วัดรัตนาราม ตำบลริมใต้ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ (10 ผูก)

อุสสาบารส วัดดอนปิน ตำบลแช่ช้าง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ (8 ผูก)

อุสสาบารส วัดศรีจอมทอง ตำบลบ้านหลวง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ (15 ผูก)

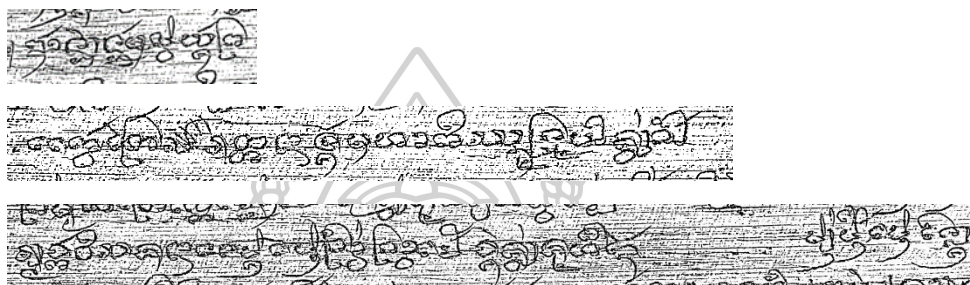
อุสสาบารส วัดบ้านเอื้อม ตำบลบ้านเอื้อม อำเภอเมืองฯ จังหวัดลำปาง (10 ผูก)

อุสสาบารส วัดชมพูหลวง ตำบลชมพู อำเภอเมืองฯ จังหวัดลำปาง (14 ผูก)

อุสสาบารส วัดภูมินทร์ ตำบลในเวียง อำเภอเมืองฯ จังหวัดน่าน (15 ผูก)

3. ต้นฉบับวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส

วรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสที่ผู้ศึกษาจะนำมาศึกษาวิเคราะห์ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้คืออุสสาบารสชาดกที่แต่งเป็นร้อยแก้ว ซึ่งไพฑูริย์ ดอกบัวแก้ว (2543: 88) สันนิษฐานว่าน่าจะแต่งขึ้นก่อนฉบับที่แต่งเป็นโคลง เพราะในโคลงสี่สุภาพอุสสาบารส ฉบับวัดป่าอินทร์ ได้กล่าวขอพรในการแต่งเรื่องราวไปเป็นโคลง ปรากฏในโคลงบทที่ 4 ดังนี้

ข้ามบ้น้อมแล้วยังพระแก้ว	ไตรรัตน
ทั้งมหาพิษณุครุบา	ช่วยคำ
เรียนจักวิศิขนาแปลง	เป็นคร่าว คราวเฮย
จงช่วยชูหื้อได้	เปลี่ยนปลิ้นเป็นโคลง

อย่างไรก็ดี ประคอง นิมมานเหมินท์ (2564: 14) ได้แสดงความเห็นไว้ในบทความเรื่อง “อุสสาบารสสำนวนล้านนา” ซึ่งพิมพ์เป็นส่วนนำของหนังสือพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมท้องถิ่นไทย ภาคเหนือ โคลงอุสสาบารส ปรีวรรตจากต้นฉบับโบราณของหอสมุดแห่งชาติ ฉบับราชบัณฑิตยสภา ว่า เรื่องอุสสาบารสสำนวนร้อยกรองมีส่วนคล้ายคลึงกับเรื่องเดิมมากกว่าสำนวนร้อยแก้ว จึงอาจสันนิษฐานว่าอุสสาบารสสำนวนร้อยกรองน่าจะแต่งขึ้นก่อนอุสสาบารสสำนวนร้อยแก้ว

จากข้อสันนิษฐานไพฑูริย์ ดอกบัวแก้ว และประคอง นิมมานเหมินท์ แม้จะยังไม่สามารถระบุได้อย่างชัดเจนว่าวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสสำนวนร้อยกรองหรือฉบับที่แต่งเป็นโคลงกับสำนวนร้อยแก้วหรือฉบับที่เป็นชาดก ฉบับใดแต่งก่อนกัน แต่ก็แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสเป็นที่รู้จักแพร่หลายและเป็นวรรณกรรมที่มีการนำไปใช้ทั้งทางโลกและทางธรรม

ขั้นตอนของการศึกษาวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ผู้ศึกษาได้ตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้นพบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

ห้องสมุดดิจิทัล คัมภีร์โบราณล้านนา เว็บไซต์ <http://lannamanuscripts.net> พบวรรณกรรมชาดกล้านนา เรื่องอุสสาบารส ฉบับที่เป็นโบราณ มีทั้งหมด 8 ฉบับ เรียงลำดับตามปีที่คัดลอก ดังนี้

1. อุสสาบารส วัดหลวงราชสัมพันธ อำเภอมืองฯ จังหวัดพะเยา จุลศักราช 1218 พุทธศักราช 2399 (8 ผู้ก)
2. อุสสาบารส วัดเหมืองหม้อ อำเภอมืองฯ จังหวัดแพร่ จุลศักราช 1241 พุทธศักราช 2422 (6 ผู้ก)
3. อุสสาบารส วัดเหมืองหม้อ อำเภอมืองฯ จังหวัดแพร่ ไม่ปรากฏปีที่จาร (8 ผู้ก)
4. อุสสาบารส วัดกลาง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ จุลศักราช 1257 พุทธศักราช 2438 (8 ผู้ก)
5. อุสสาบารส วัดกลาง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ จุลศักราช 1257 พุทธศักราช 2438 (8 ผู้ก)
6. อุสสาบารส วัดบ้านเอือม อำเภอมืองฯ จังหวัดลำปาง จุลศักราช 1271 พุทธศักราช 2452 (10 ผู้ก)
7. อุสสาบารส วัดพระธาตุดุศรีจอมทองวรวิหาร อำเภอมืองทอง จังหวัดเชียงใหม่ จุลศักราช 1283 พุทธศักราช 2464 (15 ผู้ก)
8. อุสสาบารส วัดจอมศรีทรายมูลบุญเรือง (บ้านปาง) อำเภอลี่ จังหวัดลำพูน จุลศักราช 1289 พุทธศักราช 2470 (15 ผู้ก)

พบต้นฉบับจากการสำรวจของโครงการวิจัยจารึกล้านนาของภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรและสำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากรและการสำรวจของกลุ่มงานสำรวจเอกสารโบราณ กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร จำนวน 2 ฉบับ คือ

1. อุสสาบารส วัดเฮี้ย อำเภอปัว จังหวัดน่าน จุลศักราช 1300 พุทธศักราช 2481 (15 ผู้ก)
2. อุสสาบารส วัดม่อนปรางค์ อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ จุลศักราช 1225 พุทธศักราช 2406 (15 ผู้ก) อุสสาบารสฉบับนี้พบเมื่อเดือนมกราคม 2565 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ยุคศึกษาได้ดำเนินการศึกษารวบรวมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสแล้ว ผู้ศึกษาจึงไม่ได้นำมาเป็นฉบับสอบเทียบ

นอกจากนี้ยังพบต้นฉบับจากการสำรวจของกองทุนอนุรักษ์เอกสารโบราณเมืองน่าน โดยนายสมเจตน์ วิมลเกษม ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรม องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) จำนวน 5 ฉบับ คือ

1. อุสสาบารส วัดภูมินทร์ อำเภอมืองฯ จังหวัดน่าน จุลศักราช 1224 พุทธศักราช 2405 (15 ผู้ก)
2. อุสสาบารส วัดศรีบุญเรือง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน จุลศักราช 1261 พุทธศักราช 2442 (11 ผู้ก)
3. อุสสาบารส วัดหัวเวียงใต้ อำเภอมืองน่าน จังหวัดน่าน จุลศักราช 1276 พุทธศักราช 2459 (12 ผู้ก)

4. อุสสาบารส วัดม่วงเจริญราษฎร์ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน จุลศักราช 1280 พุทธศักราช 2461 (13 ผูก)

5. อุสสาบารส วัดป่าหัด อำเภอปัว จังหวัดน่าน จุลศักราช 1289 พุทธศักราช 2470 (5 ผูก)

ข้อมูลจากเว็บไซต์ <http://www.laomanuscripts.net> พบสำเนาภาพถ่ายใบลานวรรณกรรมชาดกเรื่องอุสสาบารส ระบุข้อมูลว่าจารด้วยอักษรไทลื้อ จำนวน 2 ฉบับ ดังนี้

1. อุสสาบารส วัดว้ายสีมุนันนันทาราม เมืองเชียงฮ่อน แขวงไชยะบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จุลศักราช 1232 พุทธศักราช 2413 (15 ผูก)

2. อุสสาบารส วัดสุวันนะบัวคำ เมืองเชียงฮ่อน แขวงไชยะบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จุลศักราช 1295 พุทธศักราช 2476 (15 ผูก)

อุสสาบารสฉบับที่ได้ข้อมูลจากเว็บไซต์ <http://www.laomanuscripts.net> มีข้อความที่ลบเลือนและไม่สามารถอ่านได้อยู่หลายแห่ง ผู้ศึกษาจึงไม่ได้นำมาเป็นฉบับสอบเทียบ

ข้อมูลจากรายชื่อคัมภีร์ใบลานและพับสา : ไทจีนเมืองเชียงตุง ของศูนย์ใบลานศึกษาสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ (2557) มีวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสจำนวน 2 ฉบับ ดังนี้

1. อุสสาบารส วัดราชฐานหลวงเชียงฮ่อน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา จุลศักราช 1269 พุทธศักราช 2450 (15 ผูก)

2. อุสสาบารส วัดม่อนเรือ เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา (ทะเบียนระบุว่ามีจำนวน 15 ผูก แต่เนื่องจากไม่มีภาพถ่ายจึงไม่สามารถตรวจสอบศักราชได้)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาได้คัดเลือกภาพถ่ายต้นฉบับใบลานวรรณกรรมชาดกเรื่องอุสสาบารส ซึ่งเป็นฉบับที่มีเนื้อความครบสมบูรณ์ทั้ง 15 ผูก รวมจำนวน 5 ฉบับ เรียงตามปีที่คัดลอก ดังนี้

1. อุสสาบารส วัดภูมินทร์ อำเภอเมืองฯ จังหวัดน่าน จุลศักราช 1224 พุทธศักราช 2405 (ได้รับความอนุเคราะห์จาก นายสมเจตน์ วิมลเกษม)

2. อุสสาบารส วัดราชฐานหลวงเชียงฮ่อน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา จุลศักราช 1269 พุทธศักราช 2450 (ได้รับความอนุเคราะห์จาก ดร.ดิเรก อินจันทร์)

3. อุสสาบารส วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ จุลศักราช 1283 พุทธศักราช 2464

4. อุสสาบารส วัดจอมศรีทรายมูลบุญเรือง (บ้านปาง) อำเภอถ้ำ จังหวัดลำพูน จุลศักราช 1289 พุทธศักราช 2470

5. อุสสาบารส วัดเฮี้ย อำเภอปัว จังหวัดน่าน จุลศักราช 1300 พุทธศักราช 2481 (ได้รับความอนุเคราะห์จาก รองศาสตราจารย์กรรณิการ์ วิมลเกษม)

ทั้งนี้ ผู้ศึกษาได้คัดเลือกอุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์ เป็นฉบับหลักในการศึกษา ด้วยเหตุผลสำคัญ 2 ประการ คือ

1. มีเนื้อหาสมบูรณ์ครบทั้ง 15 ผูก
2. ปรากฏหลักฐานการคัดลอกที่เก่าที่สุด (พ.ศ. 2405)

ส่วนอีก 4 ฉบับ ใช้เป็นฉบับสอบเทียบเนื้อหา

4. เนื้อเรื่องโดยสังเขปของวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส

วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสจัดเป็นชาดกนอกนิบาตซึ่งปรากฏชื่อรวมอยู่ในกลุ่มชาดกนอกนิบาตในหนังสือปริทัศน์วรรณคดีลานนาไท (2523: 25) วรรณกรรมชาดกนอกนิบาตนี้ อุดม รุ่งเรืองศรี (2528: 141-143) ได้ระบุว่าเป็นเรื่องที่นักปราชญ์โบราณแต่งขึ้น ซึ่งเรื่องที่น่ามาเป็นต้นเค้าันนี้อาจมาจากนิทานพื้นบ้านหรือนิทานที่ได้รับฟังสืบ ๆ กันมา หรืออาจเป็นเรื่องที่ผู้รจนาคิดขึ้นมาเองก็ได้

เนื้อเรื่องของวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสเท่าที่สำรวจทุกฉบับมีเนื้อเรื่องเหมือนกัน แบ่งได้เป็น 15 ผูก ศิวาพร วัฒนรัตน์ (2554: 631-633) ได้สรุปเนื้อเรื่องโดยสังเขปไว้ในหนังสือนามานุกรมวรรณกรรมล้านนาดังนี้

ครั้งหนึ่งเหล่าภิกษุปรารภกันถึงเตชานุภาพของพระพุทธเจ้าที่สามารถปราบพญามารได้ เมื่อพระพุทธเจ้าทรงดับแล้วจึงตรัสเล่าเรื่องอุสสาบารสว่า ณ เมืองกาสิ กษัตริย์ชื่อพญาภาสิ พรหมทัตตราช มีมเหสีชื่อนางมเหสุราเทวี มีพระโอรส 6 องค์ และพระธิดา 6 องค์ พระโอรสทั้ง 6 องค์ ต่างก็มีความสามารถ โดยเฉพาะพานพรหมทัตตราชกุมารเป็นผู้ที่มีอานุภาพมากกว่าผู้อื่นเพราะได้ของทิพย์ 3 อย่าง คือ ธนูทิพย์ เกือกทิพย์ และดาบสรีร์กัญไชย ซึ่งมีกำลังเท่าช้าง 7 เชือก พานพรหมทัตตกุมารได้อภิเษกสมรสกับนางสิริชาเทวี และได้นางกาญจนาเทวีเป็นชายา นางประสูติโอรส มีชื่อว่าอานุพานพรหมทัตตกุมาร ต่อมาได้ขึ้นครองราชสมบัติแทนพระบิดาที่ออกผนวช จากนั้นได้ท่องเที่ยวไปยังที่ต่าง ๆ พบควายสุวรรณทฤภีตัวลูกซึ่งได้วัตรอยเท้าและปราบควายสุวรรณทฤภีตัวพ่อได้ แล้วออกอาละวาด พญาพานพรหมทัตตสามารถฆ่าควายตัวนี้ได้สำเร็จ

ต่อมาพญาพานพรหมทัตตพบกับหอรมานซึ่งเป็นลิงที่มีฤทธิ์ พญาพานพรหมทัตตได้ลองวิชากับหอรมานจนหอรมานยอมเป็นข้ารับใช้ ต่อมาหอรมานรู้ว่าพญาวิชาธร 4 ตนจะยกทัพไปรบกับพญาพานพรหมทัตตที่เมืองกาสิ จึงจะไปบอกความนั้นให้พญาพานพรหมทัตตรู้ ขณะเดินทางได้พักที่อาศรมโฆติกรสีแล้วเหาะไปหยุดพักที่เมืองลังกา พญาลังกาส่งทหารมาทำร้ายหอรมาน หอรมานจึงเหาะทำลายเมืองลังกาจนไหม้หมดทั้งเมืองแล้วเหาะไปเมืองกาสิ เมื่อพญาพานพรหมทัตตรู้ความแล้วก็เตรียมรับศึกวิชาธรและรบชนะฝ่ายวิชาธร

ด้วยเหตุกรรมเก่า พญาพานพรหมทัตตได้แปลงกายเป็นพระอินทร์ไปเสพกามคุณกับนางสุชาดาซึ่งเป็นชายาของพระอินทร์ นางรู้ว่านางเป็นพญาพานพรหมทัตตจึงแปลงกายเป็นครุฑไล่ทำร้าย

ด้วยความโกรธ พญาพานพรมทัตต์หนีไปหลบอยู่ที่จันทรมณฑล เทวดาทั้งหลายเมื่อรู้เรื่องการกระทำของพญาพานพรมทัตต์ก็โกรธแค้นมาก แต่พระอินทร์ห้ามไว้และบอกว่าพญาพานพรมทัตต์จะต้องได้รับกรรมต่อไป

กล่าวถึงเมืองใหญ่ชื่ออุตตรปัญจาปนคร มีเจ้าเมืองคือพระชิตตราช มีโอรส 6 องค์ องค์ที่ 2 ครองเมืองทวาริกา มีมเหสีชื่อเทพมาลี และมีโอรส 2 องค์ ชื่อพระบารสและไทยราชกุมาร มีธิดาชื่อสิริปทุมมา พระบารสมีอาวุธคู่บารมีคือธนูทิพย์ เกือกทิพย์ และดาบสรีกัญไชย ต่อมาพระบารสได้ติดตามลุงคือพระนังคราชไปอยู่ป่า และได้ชายา 10 คน

ในเมืองกาสิมีเศรษฐีผู้หนึ่งชื่อวิสุทธี ได้ออกบวชเป็นฤๅษีอยู่ในป่า ต่อมาพระอินทร์ได้นำนางพรมธิดามาไว้ในดอกบัว วิสุทธีฤๅษีเก็บนางมาเลี้ยงไว้และให้ชื่อว่าอุสสา เมื่อนางโตขึ้นวิสุทธีฤๅษีได้นำนางไปให้พานพรมทัตต์เลี้ยงเป็นธิดา เมื่อนางเป็นสาวก็มีกษัตริย์หลายองค์หมายปอง พญาพานพรมทัตต์จึงให้กษัตริย์เหล่านั้นประลองฝีมือโดยการขึ้นสายธนูสหัสสถาม แต่ก่อนหน้านั้นพระบารสแอบเข้าหานางอุสสา อยู่ด้วยกันนานถึงหนึ่งเดือน และพระบารสได้ไปแข่งขันสายธนูและเป็นผู้ชนะ พญาพานพรมทัตต์ไม่พอใจที่พระบารสแอบเข้าหานางอุสสา จึงให้พญากุมภภัณฑ์จับพระบารสขังไว้ เมื่อนารายณ์รู้ก็มาช่วยพระบารสซึ่งเป็นหลานของตน พระชิตตราชยกกองทัพมาช่วยพระบารส ในที่สุดพระบารสได้สังหารพญาพานพรมทัตต์ตายในที่รบ หลังจากนั้นก็พานางอุสสากลับไปเมืองทวาริกา

วันหนึ่งพระบารสคิดถึงพระนังคราชฤๅษีผู้เป็นลุง จึงพานางอุสสาและนางสังกาเทวธิดาชายาอีกคนหนึ่งซึ่งมาทิพย์เพื่อไปเยี่ยมและปรนนิบัติฤๅษี พญาวิโรหาเหาะผ่านมาเห็นนางอุสสากำลังเก็บดอกไม้ป่าจะไปถวายพระนังคราชฤๅษี รู้สึกพอใจจึงอุ้มเอานางเหาะไปลังกา พญาวิโรหาพยายามจะเอานางเป็นชายา แต่เมื่อเข้าใกล้ก็รู้สึกเหมือนว่านางมีไฟอยู่รอบตัว จึงให้นางอยู่ในปราสาทเหล็กทอง 7 ชั้น และจัดอาหารทิพย์ให้แก่ นาง พระบารสออกตามหานางอุสสาแต่ไม่พบ ระหว่างทางพบหอรมานและได้ต่อสู้กัน หอรมานแพ้จึงยอมเป็นข้ารับใช้ พระบารสเขียนสาส์นให้นางสังกาเทวธิดากับหอรมานไปทูลเรื่องแก่พระชิตตราชและพญาพิมพิสาร ชุนไทยได้เรียกพลจากเมืองต่าง ๆ ไปรวมพลที่เมืองทวาริกา

พระบารสเหาะไปลังกาได้พบนางอุสสาและให้นางรออยู่ จากนั้นจึงไปรบกับพญาวิโรหา พระบารสเนรมิตกายเป็นคชสารเหาะมาถล่มเมืองลังกาและพานางอุสสาหนีไปเมืองทวาริกา พญาวิโรหายกทัพพิชิตตามไปชิงนางและสู้รบกับพระบารส พระนารายณ์และพระชิตตราชยกทัพเข้าล้อมลังกา ไพร่พลของพญาวิโรหาล้มตายเป็นจำนวนมาก ปิยสารราชบุตรโอรสของพญาวิโรหาขอให้พระบิดาสงบศึก พญาวิโรหาโกรธมากกล่าวว่า จะประหารปิยสารราชบุตรในวันรุ่งขึ้น ปิยสารราชบุตรจึงหนีไปอยู่กับพระชิตตราช และบอกความลับว่า พญาวิโรหา นั้นมีอำนาจเพราะธนูชวาน ถึงแม้ต้องอาวุธก็จะไม่ตาย จะสูงขึ้นครั้งละวาจนไม่มีใครฆ่าได้ แต่จะเอาชนะได้โดยเอางงสายใจซึ่งอยู่ในถ้ำ

ใต้สมุทรถัดเชิงเขาภาพศิรีในเขตเมืองวิชาวรมาทำลาย พระชิตตราขจึงขอพรหมปารีสขของคหนึ่งไป นำกสายใจมาให้ เมื่อได้แล้วก็อกรบ พระชิตตราขตัดกสายใจ ส่วนพระบารสยงนุทิพย์ไปถูก พญาวิโรหา พญาวิโรหาจึงถึงแก่ความตาย เหล่าเสนาอำมาตย์ทั้งหลายต่างพร้อมใจกันสวามิภักดิ์ต่อ พระชิตตราขและขอพระปิยสาราขบุตรกลับไปครองเมืองลังกา

กล่าวถึงกษัตริย์ชื่อธัมมปโชตแห่งเมืองมิลลาทรบว่าธิดาของขุนไทยมีความงาม จึงส่งทูต มาขอกับพระชิตตราข แต่พระชิตตราขบอกว่าจะยกนางให้แก่ผู้ที่สามารถขึ้นสายนารายณ์ธนูได้ ลูกกษัตริย์เมืองอื่นต่างก็ยกพลมาเพื่อชิงนางแต่ก็สู้ไม่ได้จึงหนีกลับไป บ้านเมืองจึงมีแต่ความสงบสุข ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ในตอนท้ายเรื่องมีประชุมชาตกกล่าวว่ามีผู้ใดในเรื่องไปเกิดเป็นใครในสมัย พระพุทธเจ้า

5.ความสำคัญของการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมชาตกล้านนาเรื่องอุสสาบารส

วรรณกรรมชาตเรื่องอุสสาบารสที่พบจากวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือของประเทศไทยและ เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา เป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมชาตเรื่องนี้ เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายและเป็นที่ยอมรับของพุทธศาสนิกชน จึงปรากฏมีการคัดลอกไว้ประจำวัด ต่าง ๆ

การศึกษาวรรณกรรมชาตกล้านนาเรื่องอุสสาบารสที่ผ่านมา นักวิชาการได้ศึกษาความเป็นมาและความเก่าแก่ของเรื่องไว้เป็นเบื้องต้นแล้ว โดยอาศัยข้อมูลจากฉบับวัดจอมศรีทรายมูลบุญ เรื่องบ้านปาง อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน ซึ่งนายสิงหะ วรรณสัย ได้นำมาปริวรรตเป็นอักษรไทย แล้ว พิมพ์เผยแพร่ในหนังสือเรื่องอุสสาบารส: วรรณกรรมล้านนาไทยสมัยพระเจ้ากือนา เมื่อ พ.ศ. 2519 ผู้ศึกษาเห็นว่าควรนำอุสสาบารสชาตฉบับอื่นที่มีเนื้อความสมบูรณ์และมีอายุที่เก่ากว่า มาศึกษา ทั้งในด้านอักขรวิธี เนื้อหา องค์ประกอบ และคุณค่าด้านต่าง ๆ ด้วย ซึ่งยังไม่มีการศึกษาในประเด็น ดังกล่าวนี้

ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาจึงสนใจศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมชาตกล้านนา เรื่องอุสสาบารส โดยมีประเด็นในการศึกษาดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะของต้นฉบับ และความแพร่หลายของวรรณกรรมชาตกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์
2. เพื่อศึกษาวรรณกรรมชาตกล้านนาเรื่องอุสสาบารสในด้านรูปแบบ ธรรมเนียมการแต่งเนื้อหาราษาระ และคุณค่าของวรรณกรรม

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้จะศึกษาวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสที่จารด้วยอักษรธรรมล้านนา โดยใช้ฉบับหลักคือฉบับวัดภูมินทร์ อำเภอเมืองฯ จังหวัดน่าน (จ.ศ. 1224, พ.ศ. 2405) ซึ่งเป็นฉบับที่มีอายุเก่าที่สุดในบรรดาฉบับที่มีเนื้อความสมบูรณ์ครบทั้ง 15 ผูก

2. อุสสาบารสชาดกฉบับที่ใช้สอบทานเนื้อหาในกรณีที่มีฉบับหลักขาดหายหรือลบเลือน ใช้เอกสารจำนวน 4 ฉบับ (ลำดับที่ 1-4) และใช้วิเคราะห์เพื่อแสดงให้เห็นถึงความแพร่หลายของวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสจึงเพิ่มเอกสารอีก 2 ฉบับ รวมเป็นจำนวน 6 ฉบับ ดังนี้

2.1 ฉบับวัดราชฐานหลวงเชียงยืน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา (จ.ศ. 1269, พ.ศ. 2450)

2.2 ฉบับวัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ (จ.ศ. 1289, พ.ศ. 2464)

2.3 ฉบับวัดจอมศรีทรายมูลบุญเรือง (บ้านปาง) อำเภอถ้ำ จังหวัดลำพูน (จ.ศ. 1289, พ.ศ. 2470) ประกอบกับข้อมูลที่นายสิงฆะ วรรณสัยปวิวรรตเป็นอักษรไทย แล้วพิมพ์เผยแพร่ในหนังสือเรื่องอุสสาบารส : วรรณกรรมล้านนาไทยสมัยพระเจ้ากือนา เมื่อ พ.ศ. 2519

2.4 ฉบับวัดเขี้ยว อำเภอปัว จังหวัดน่าน (จ.ศ. 1300, พ.ศ. 2481)

2.5 ฉบับวัดเวียงสีมุนันนันทาราม เมืองเชียงฮอน แขวงไชยบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (จ.ศ. 1232, พ.ศ. 2413)

2.6 ฉบับวัดสุวันนะบัวคำ เมืองเชียงฮอน แขวงไชยบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (จ.ศ. 1295, พ.ศ. 2476)

ขั้นตอนการวิจัย

1. รวบรวมข้อมูลวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ

2. รวบรวมข้อมูลทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3. คัดเลือกวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสฉบับที่จะใช้เป็นฉบับหลักและฉบับสอบเทียบ รวมถึงฉบับที่ใช้วิเคราะห์เพื่อให้เห็นความแพร่หลาย

4. ปರಿวรรตวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์ อำเภอเมืองฯ จังหวัดน่าน ซึ่งใช้เป็นฉบับหลัก

5. ศึกษารายละเอียดต่าง ๆ จากข้อมูลและเอกสารต่าง ๆ ที่จะป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

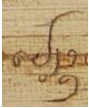
6. ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

7. เรียบเรียงเสนอรายงานผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ข้อตกลงการปริวรรต

การปริวรรตวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสจากอักษรธรรมล้านนาเป็นอักษรไทยกลาง จะปริวรรตเป็น 2 ชั้น คือชั้นแรกปริวรรตตามอักษรวิธีเดิมในใบลานทุกประการ โดยเขียนไว้ช่องตารางทางด้านซ้าย ส่วนชั้นที่ 2 เป็นการปรับการสะกดคำในช่องตารางด้านซ้ายให้ เป็นไปตามอักษรวิธีไทยปัจจุบัน โดยเขียนไว้ช่องตารางด้านขวา มีหลักเกณฑ์ของแต่ละชั้นดังนี้

การปริวรรตตามอักษรวิธีเดิมในใบลาน	การปริวรรตตามอักษรวิธีไทยปัจจุบัน												
<p>ปริวรรตคำที่เขียนด้วยอักษรและอักษรวิธีเดิมในใบลานทั้งรูปพยัญชนะ สระ เครื่องหมาย และตัวเลข ให้เป็นอักษรไทยตัวต่อตัวให้ตรงตามต้นฉบับ และตรงตามตำแหน่งเดิม พร้อมทั้งเพิ่มหลักเกณฑ์ในการพิมพ์เพื่อให้สามารถเขียนกลับเป็นคำเดิมได้อย่างถูกต้องตามใบลาน ดังต่อไปนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> เขียนจุด (.) ไว้ใต้พยัญชนะตัวเต็มหรือ สระอา ที่มีพยัญชนะตัวเชิงซ้อนอยู่ข้างใต้ เช่น คำที่มีพยัญชนะต้นซ้อนด้วยเชิง ร ล และ ว ขีดเส้นใต้พยัญชนะรูปพิเศษ ได้แก่ <u>นา</u>, <u>อย</u> (สระอ+ตัวสะกด ย) <u>สสุ</u> และ คำพิเศษ <u>แล</u>, <u>เอา</u> รวมทั้งสระลอย <u>อิ</u> และ <u>อุ</u> พยัญชนะต้น <u>อย</u> พิมพ์ ขีดกัน เป็น <u>อย</u> คำที่ต้นฉบับมีเครื่องหมายลบอักษรจะขีดเส้นทับ เช่น <u>ส</u>ปลา 	<p>การปริวรรตตามอักษรวิธีไทยปัจจุบัน เป็นการปริวรรตต่อจากการปริวรรตตามอักษรวิธีเดิมในใบลาน ซึ่งปรับการสะกดคำเดียวที่เขียนหลายแบบ คำที่สะกดเหมือนกันแต่เป็นได้หลายคำ และการสะกดคำที่แตกต่างตามอักษรวิธีอักษรธรรมล้านนา โดยพิจารณาจากบริบทของวรรณกรรมว่าเป็นคำศัพท์ใด ดังนั้นจึงอาจมีการตัด การเพิ่ม หรือเปลี่ยนตัวพยัญชนะต้นตัวสะกด สระ รวมทั้งเครื่องหมายต่าง ๆ ในแต่ละคำเพื่อให้เป็นไปตามการสะกดคำของอักษรวิธีไทยปัจจุบันซึ่งมีหลักเกณฑ์ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> คำที่ใช้ร่วมกันกับภาษาไทย สะกดตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เช่น <table border="0"> <tr> <td>สกราศ</td> <td>เป็น ศักราช</td> </tr> <tr> <td>กฎฐกา</td> <td>เป็น ทศกัณฐ</td> </tr> <tr> <td>บรยา</td> <td>เป็น ปัญญา</td> </tr> <tr> <td>ไพ</td> <td>เป็น ไป</td> </tr> <tr> <td>ววยง</td> <td>เป็น เวียง</td> </tr> <tr> <td>อจจจริย</td> <td>เป็น อัจฉริย</td> </tr> </table> คำภาษาไทยถิ่นเหนือ สะกดตามพจนานุกรมล้านนา-ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง เช่น <u>หี</u> เป็น <u>หื้อ</u> 	สกราศ	เป็น ศักราช	กฎฐกา	เป็น ทศกัณฐ	บรยา	เป็น ปัญญา	ไพ	เป็น ไป	ววยง	เป็น เวียง	อจจจริย	เป็น อัจฉริย
สกราศ	เป็น ศักราช												
กฎฐกา	เป็น ทศกัณฐ												
บรยา	เป็น ปัญญา												
ไพ	เป็น ไป												
ววยง	เป็น เวียง												
อจจจริย	เป็น อัจฉริย												

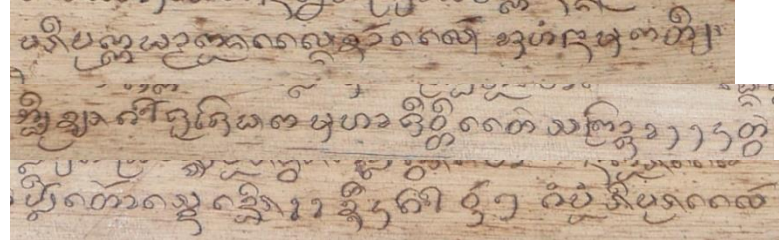
การปริวรรตตามอักขรวิธีเดิมในใบลาน	การปริวรรตตามอักขรวิธีไทยปัจจุบัน
	ฑีล เป็น ดีหลี เย้ย เป็น เยียะ เต้าเสท เป็น เต้าเส็ด 3. ชื่อตัวละครที่สะกดต่างกัน กำหนดเขียนแบบเดียว เช่น พานพรมทตต, พานพรมทตต เป็น พานพรมทต ภูมจก ก เป็น ภูมจก ก พิมจก ก เป็น พิมจก ก 4. ตัวเลขจะปริวรรตเป็นตัวเลขไทย การปริวรรตในช่องตารางด้านขวานี้ มุ่งให้ผู้อ่านสามารถอ่านคำและเข้าใจเนื้อหาของวรรณกรรมได้ง่ายขึ้น

อนึ่ง ตัวอย่างการปริวรรตเพื่อแสดงตัวอย่างข้อความในบทที่ 4 และภาคผนวกจะแสดงเฉพาะการปริวรรตตามอักขรวิธีไทยปัจจุบันเท่านั้น

2. ข้อตกลงการอ้างอิงที่มาของข้อความในวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส

การยกตัวอย่างข้อความในชาดกจะอ้างอิงที่มาของข้อความไว้ในเครื่องหมายวงเล็บ “()” โดยระบุ ชื่อวรรณกรรม/ลำดับผูก/อังกาที่กำกับใบลาน/ด้านและบรรทัด

จากข้อตกลงการปริวรรตและข้อตกลงการอ้างอิงที่มาของข้อความในชาดก แสดงตัวอย่างได้ดังนี้

	
บริบูรณ์ยามกองแลงข้าแล อหฺนามกตยภิกษุชฺร คำชูโชฎกมหาชีวิตแต่สกราช ๑๒๒๔ ตัวปี เต้าเสทเทือร ๑๑ ขึ้น ๔ คำ วัน ๕ คํบอริบูรแล้	บริบูรณ์ยามกองแลงข้าแล อหฺ นาม กตยภิกษุ เขียนคำชูโชฎกมหาชีวิตแต่สกราช 1224 ตัวปี เต้าเส็ด เดือน 11 ขึ้น 4 คำ วันพฤหัสบดี ก็ บริบูรณ์แล้

(อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 15/ลาน “แฆ ๒๑”/ด้าน 1 บรรทัดที่ 4-5)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงลักษณะของต้นฉบับวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสฉบับวัดภูมินทร์
2. ได้ข้อมูลของวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ทั้งในด้านรูปแบบ ธรรมเนียมการแต่ง เนื้อหาสาระ และคุณค่าของวรรณกรรม
3. ได้ทราบถึงความแพร่หลายของวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสในดินแดนล้านนา
4. ได้อนุรักษ์และแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสอย่างเด่นชัดยิ่งขึ้น

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้ศึกษาได้รวบรวมและศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา วิเคราะห์วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส โดยได้แบ่งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นในฐานะวรรณกรรมชาดก
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารส

โดยมีรายละเอียดดังนี้

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นในฐานะวรรณกรรมชาดก

การศึกษาชาดกในฐานะที่จัดเป็นวรรณคดีประเภทหนึ่ง มีผู้ศึกษาไว้หลายแนวทาง โดยมี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีการศึกษาทั้งทางด้านกลวิธีการแต่ง เนื้อหา การดำเนินเรื่อง และ คุณค่าในด้านต่าง ๆ ดังนี้

กุสุมา รักษมณี (2549: 216) ได้กล่าวถึงการวิเคราะห์รสในวรรณคดีพระพุทธศาสนาไว้ว่า วรรณคดีพระพุทธศาสนามีจุดประสงค์ที่จะชักจูงผู้อ่านให้เข้าถึงหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาโดย ละเว้นความชั่ว มุ่งทำแต่ความดี และทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว ภาวะหลักที่กวีแสดงจึงมักจะเป็นความ น่าเกรงกลัว (ภยะ) และความน่ารังเกียจ (ชุกุปสา) ของความชั่ว เพื่อให้ผู้อ่านอยากจะหนีห่างจาก ความชั่ว หรืออาจเป็นความน่าพิสง (วิสมยะ) ของความดี เพื่อให้ผู้อ่านแสวงหาความดี หรืออาจจะเป็น ความสงบ (สมะ) ของจิตใจที่ผ่องแผ้ว เพื่อให้ผู้อ่านละกิเลสและทำให้ใจสะอาดบริสุทธิ์

อุดม รุ่งเรืองศรี (2528: 141) กล่าวถึงการศึกษาชาดกว่า ชาดกหมายถึงเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วในอดีต โดยเฉพาะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการที่พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันได้บำเพ็ญบารมีในชาติต่าง ๆ ก่อนที่จะเป็นเจ้าชายสิทธัตถะและสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ชาดกในพระไตรปิฎกมีทั้งหมด 550 เรื่อง ล้วนแต่ เล่าถึงความเป็นมาในอดีตของพระพุทธเจ้า ซึ่งอาจเสวยชาติเป็นสัตว์หรือมนุษย์ต่าง ๆ กันไป ชาดก ดังกล่าวอาจแบ่งเป็น 22 นิบาต แต่ละนิบาตมีจำนวนชาดกไม่เท่ากัน โดยเฉพาะนิบาตที่ 22 นั้น เรียกว่ามหานิบาตชาดกหรือ “ทศชาติชาดก” นั่นเอง ชาดกเรื่องใดที่ไม่ตรงกับเรื่องหนึ่งเรื่องใดใน จำนวนนิบาตชาดก 550 เรื่องนั้น ล้วนแต่เรียกว่าเป็นชาดกนอกนิบาตทั้งสิ้น

ชาดกนอกนิบาตกล้านนานั้นเป็นเรื่องที่นักปราชญ์โบราณแต่งขึ้น ซึ่งเรื่องที่น่ามาเป็นต้นค่านั้น อาจมาจากนิทานพื้นบ้านหรือนิทานที่ได้รับฟังสืบ ๆ กันมา หรืออาจเป็นเรื่องที่ผู้รจนาได้คิดขึ้นมาเอง ก็ได้ ตัวอย่างวรรณกรรมชาดกกล้านนา เช่น ศรีวิชัยยนต์หงส์ พรหมจักร สังข์สิงห์ธนูชัย หอรรมาน สุวัฒน์เมกขหมาชนคำ พลสังขยา อุสสาบารส หากศึกษาดูแล้วจะพบว่าบางเรื่องน่าจะมีที่มาจาก ปัญญาชาดก บางเรื่องอาจมาจากนิทานพื้นบ้าน และบางเรื่องอาจเกิดจากการที่กวีได้คิดผูกเรื่องขึ้น

เอง แต่ก็มีบางเรื่องเช่นกันที่เห็นได้ว่ามีที่มาจากวรรณคดีของพราหมณ์ เช่นเรื่องหอรมาน พรหมจักร และอุสสาบารส ซึ่ง 2 เรื่องแรกนั้นมาจากเรื่องรามเกียรติ์ แต่อุสสาบารสนั้นเห็นว่าเกิดขึ้นจากการนำเรื่องรามเกียรติ์และอุณรุทมามาผสมกันและผนวกเข้ากับจินตนาการของผู้แต่ง

วรรณกรรมประเภทชาดกของล้านนามีอยู่เป็นจำนวนมาก จึงมีการนำชาดกแต่ละเรื่องมาศึกษา โดยมีประเด็นที่ศึกษาแตกต่างกันไป เช่น การศึกษาชำระและสร้างข้อนิพนธ์สถาปนา การศึกษาองค์ประกอบและเนื้อหาของวรรณกรรม การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมโดยใช้ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ การศึกษาลักษณะของตัวละคร การศึกษาลักษณะการใช้ภาษาและกลวิธีการสร้างเรื่อง การศึกษาลักษณะและคุณค่าของวรรณกรรมในแง่วรรณศิลป์

สุริยวรรณ เล็กตระกูล (2529) ได้การศึกษาชำระวรรณกรรมล้านนาเรื่อง โคลงหงส์ผาคำ เพื่อศึกษาชำระวรรณกรรมล้านนาประเภทโคลงเรื่อง หงส์ผาคำ ส่วนต่าง ๆ ตามวิธีการวินิจฉัยต้นฉบับ (Textual Criticism) และสร้างข้อนิพนธ์สถาปนา เพื่อศึกษาถึงความเป็นมา เนื้อเรื่อง โดยสังเขป และความแพร่หลายของวรรณกรรมล้านนาประเภทโคลงเรื่อง หงส์ผาคำ ศึกษาลักษณะตัวอักษรและอักขรวิธีการบันทึกวรรณกรรมล้านนา ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะตัวอักษรที่ปรากฏในเอกสารต้นฉบับทั้ง 4 ฉบับเป็นอักษรธรรมล้านนา มีอายุระหว่าง พ.ศ. 2390-2410 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โคลงหงส์ผาคำแต่งโดยคำประพันธ์ประเภทโคลง โดยมีลักษณะของโคลงอยู่ 3 ประเภท คือ โคลงสี่สุภาพ โคลงสามสุภาพ และโคลงสองสุภาพ ลักษณะคำประพันธ์ในโคลงเรื่องนี้ไม่เคร่งครัดในเรื่องของจำนวนคำและฉันทลักษณ์ เนื้อเรื่องของโคลงหงส์ผาคำเป็นชาดกนอกนิบาต กล่าวถึงพระโพธิสัตว์จุติลงมาเกิดบนโลกมนุษย์ ต้องประสบกับมรสุมชีวิต ตั้งแต่แรกเกิด แต่ด้วยความช่วยเหลือของพระอินทร์ก็ทำให้สามารถรอดพ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ แลได้ประสบกับความสุขความเจริญ

การระบุหลักฐานความสัมพันธ์ของเอกสารที่นำมาชำระทั้ง 4 ฉบับ สุริยวรรณ เล็กตระกูลได้ค้นหาและตรวจสอบหลักฐานจากข้อมูลของเอกสารประมาณ 1 ใน 3 ของข้อมูลทั้งหมด กล่าวคือพิจารณาจากโคลงบทที่ 1-300 ดังนั้นหลักฐานที่ได้จึงเป็นส่วนหนึ่ง แต่ก็เชื่อได้ว่ามีน้ำหนักเพียงพอที่จะใช้อธิบายความสัมพันธ์ของเอกสารทั้ง 4 ฉบับได้ในระดับหลัก ข้อนิพนธ์สถาปนาที่สร้างขึ้นจากต้นฉบับโคลงหงส์ผาคำทั้ง 4 ฉบับ ประกอบด้วยโคลงทั้งหมด 923 บท ข้อนิพนธ์ส่วนใหญ่มีเนื้อความใกล้เคียงกัน ดังนั้นจึงสามารถนำมาใช้วินิจฉัยข้อนิพนธ์เดิมได้อย่างสมบูรณ์ และเชื่อว่ามี ความใกล้เคียงกับต้นฉบับเดิมของผู้แต่ง ดังนั้นจึงไม่มีความจำเป็นในการสันนิษฐานเพื่อบูรณะแก้ไขข้อนิพนธ์ด้วยตนเอง

โชมลี แสนจิตต์ (2539) ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “จันทฆาต” ผลการศึกษาพบว่าเรื่องจันทฆาตเป็นชาดกที่มีองค์ประกอบของเรื่องดีเด่น ทั้งในด้านรูปแบบและเนื้อหา วรรณกรรมเรื่องนี้เคยมีบทบาทในการรับใช้สังคม กล่าวคือเคยปรากฏเป็นชาดกสำนวนเทศน์ที่พระภิกษุใช้เทศนาให้

ชาวบ้านฟัง เป็นเรื่องที่ชาวบ้านจดจำนำไปเล่าสู่กันฟังในหมู่บ้าน เป็นจิตรกรรมฝาผนังที่วัดหนองบัว ตำบลป่าคา อำเภอนาทอง จังหวัดน่าน เป็นคำขบที่พิมพ์ขายอย่างแพร่หลาย และเป็นคำขบที่เล่าสู่กันฟังในหลาย ๆ หมู่บ้านและหลายสถานการณ์ เนื้อเรื่องจันทชาติสะท้อนถึงคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและมีความสำคัญต่อสังคมล้านนา ซึ่งในปัจจุบันบทบาทของเรื่องจันทชาติได้ลดลง รับผิดชอบต่อสังคมเพียงบางกลุ่มเท่านั้น ดังนั้นอาจเป็นไปได้ว่าเรื่องจันทชาติอาจเลื่อนหายไปจากความทรงจำของคนในสังคมล้านนา หากไม่มีผู้ใดเห็นความสำคัญและสืบทอดไว้

อรพินท์ ศรีธธา (2541) ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องกุสราชาชาดก ซึ่งเป็นชาดกเรื่องหนึ่งในปัญญาสาขาทศกถา ความน่าสนใจของวรรณกรรมเรื่องนี้คือ พระเอกมีรูปลักษณ์และพฤติกรรมแตกต่างกับชาดกเรื่องอื่น ๆ ที่มีพระโพธิสัตว์เป็นพระเอกเช่นเดียวกัน กล่าวคือพระเอกในกุสราชาชาดกมีรูปลักษณ์ไม่งดงาม พฤติกรรมบางอย่างดูจะไม่สอดคล้องกับความเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่

ด้านพฤติกรรม อรพินท์ ศรีธธาใช้ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของซิกมันด์ ฟรอยด์ ทฤษฎีว่าด้วยหลักแบบฉบับของคาร์ล กุสตาฟ จุง ทฤษฎีจิตวิทยาสังคมของอัลเฟรด แอดเลอร์ คาเรน ฮอร์นาย และแอริค ฟรอมม์ มาใช้ในการอธิบายการกระทำของตัวละคร เพราะทฤษฎีจิตวิทยาศึกษาถึงแรงจูงใจที่มนุษย์มีการกระทำต่าง ๆ รวมทั้งตีความสัญลักษณ์เข้ามาวิเคราะห์เสริม ซึ่งช่วยให้เข้าใจความเป็นมนุษย์จริงได้ดียิ่งขึ้น ผลการศึกษาพบว่าพฤติกรรมของตัวละครที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนี้ แตกต่างไปจากตัวเอกตามแบบฉบับของชาดกเรื่องอื่น ๆ ที่มักมีรูปงาม มีความสามารถ มีคุณธรรมดีเด่น แต่ตัวเอกในกุสราชาชาดกมีลักษณะนิสัยและพฤติกรรมบางประการที่นอกเหนือจากแบบฉบับ คือตัวเอกมีหน้าตาอัปลักษณ์ มีลักษณะที่ทั้งเด่นและด้อยในแต่ละตัวละครมีอำนาจ ปัญญา มีความลุ่มหลงมัวเมาในกิเลสตัณหา ฯลฯ เหมือนในชีวิตจริงของมนุษย์ธรรมดาทั่วไป แต่ในตอนจบสุดท้ายนั้นเป็นไปตามแบบฉบับของชาดกที่จบด้วยสุขนาฏกรรม

กุสราชาชาดกเป็นตัวอย่งที่ดีในด้านของการตั้งใจบำเพ็ญขันติบารมี และคุณธรรมประการอื่น ๆ ซึ่งสะท้อนแนวคิดสำคัญทางพระพุทธศาสนาอันจะช่วยกล่อมเกล้าและพัฒนาจิตใจของคนในสังคมล้านนา ซึ่งยึดถือศาสนาพุทธเป็นหลักในการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง ในขณะที่เดียวกันก็เป็นเครื่องเตือนสติผู้ลุ่มหลงในกิเลสตัณหาให้ละวาง มิฉะนั้นก็เป็นเหตุให้เกิดทุกข์เช่นเดียวกับกำเนิดของกุสราชาชาดก ซึ่งมาจากการที่พระภิกษุหนุ่มลุ่มหลงอำนาจแห่งมาตุคาม

กาญจนา ฐิติปัญญาวัฒน์ (2542) ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์ การกำเนิดในลักษณะเหนือธรรมชาติของตัวละครในวรรณกรรมชาดกนอกนิบาตล้านนา เพื่อรวบรวมการกำเนิดในลักษณะเหนือธรรมชาติของตัวละครสำคัญในวรรณกรรมชาดกนอกนิบาตล้านนา แล้วนำมาวิเคราะห์ตีความในเชิงสัญลักษณ์ เพื่อวิเคราะห์แนวคิดและจุดมุ่งหมายของผู้แต่งในการสร้างตัวละครสำคัญให้มีกำเนิดในลักษณะเหนือธรรมชาติ เพื่อวิเคราะห์ที่มาของแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องกำเนิดในลักษณะเหนือ

ธรรมชาติของตัวละครสำคัญในวรรณกรรมชาดกนอกนิบาตล้านนา และเพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการกำเนิดในลักษณะเหนือธรรมชาติกับพฤติกรรมของตัวละครและการดำเนินเรื่อง ผลการศึกษามีดังนี้

1. การกำเนิดในลักษณะเหนือธรรมชาติของตัวละคร จำแนกได้เป็น 4 ขั้นตอน คือ
 - 1.1 ขั้นตอนก่อนการถือกำเนิดหรือปฏิสนธิ
 - 1.2 ขั้นตอนการปฏิสนธิ
 - 1.3 ขั้นตอนการกำเนิด
 - 1.4 ขั้นตอนหลังจากการกำเนิด
2. วิเคราะห์และตีความสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในแต่ละขั้นตอนของการกำเนิดโดยจำแนกเป็น 5 กลุ่ม คือ
 - 2.1 ความฝันของมารดาตัวละครสำคัญ
 - 2.2 การที่มารดาของตัวละครตั้งครรภ์โดยดื่มกินสิ่งต่าง ๆ
 - 2.3 ลักษณะของชาติกำเนิด
 - 2.4 ลักษณะการกำเนิด
 - 2.5 ลักษณะพิเศษของร่างกาย
3. แนวคิดและจุดมุ่งหมายของผู้แต่งที่สร้างให้ตัวละครมีการกำเนิดในลักษณะเหนือธรรมชาติ เป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดตามหลักพระพุทธศาสนา และผู้แต่งมีจุดมุ่งหมายที่จะสั่งสอนเรื่องการทำความดี ตลอดจนแสดงถึงบุญญาธิการของตัวละคร ส่วนที่มาของแนวคิดในการสร้างให้ตัวละครมีลักษณะการกำเนิดแบบเหนือธรรมชาตินั้น ส่วนใหญ่มาจากคัมภีร์และวรรณกรรมต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา
4. การกำเนิดในลักษณะเหนือธรรมชาติส่งผลต่อพฤติกรรมของตัวละครทั้งในด้านพฤติกรรมทางจิตหรือความรู้สึกนึกคิด และพฤติกรรมทางกายคือการกระทำ และมีทั้งที่เป็นไปในทางดีและทางไม่ดี นอกจากนี้ การกำเนิดในลักษณะเหนือธรรมชาติของตัวละครยังมีส่วนต่อการดำเนินเรื่องด้วย กล่าวคือช่วยให้เรื่องดำเนินไปอย่างเป็นเหตุเป็นผล ทำให้เรื่องมีความเร้าใจน่าติดตาม และช่วยให้เรื่องคลี่คลายไปสู่จุดจบด้วยดีตรงตามจุดมุ่งหมายของผู้แต่ง

ธิตินันดา จินาจันทร์ (2543) ได้ศึกษากลวิธีการใช้ภาษาในการสร้างเรื่องชาดก โดยใช้กรณีศึกษาจากสุวัณณสังขราชกุมมารชาดก ศึกษาลักษณะภาษาและความสัมพันธ์ของภาษาที่ใช้ในวรรณกรรมชาดก ผลการศึกษาพบว่าภาษาที่ใช้ในองค์ประกอบทั้งหมด 3 ส่วนของวรรณกรรมชาดก อันได้แก่ส่วนเปิดเรื่องหรือส่วนอดีตวัตถุ ส่วนดำเนินเรื่องหรือส่วนปัจจุบันวัตถุ และส่วนปิดเรื่อง มีลักษณะเฉพาะทั้งในด้านลักษณะภาษาและลักษณะความสัมพันธ์ของภาษาที่ใช้ ในส่วนของ

การศึกษาในลักษณะความสัมพันธ์ของภาษา ศึกษาใน 2 ประเด็น คือ ด้านโครงสร้างและด้านความหมาย ประมวลให้เห็นกลวิธีต่าง ๆ ทางภาษาในการสร้างวรรณกรรมชาดก

ชัปนะ ปันเงิน (2544) ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมชาดกล้านนา เรื่อง โวหารมโหสถ เพื่อศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องโวหารมโหสถ เกี่ยวกับธรรมเนียมนิยมในการแต่งเนื้อหา และประเมินคุณค่าทางวรรณศิลป์ เพื่อศึกษาวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น คติ ความเชื่อ และสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องโวหารมโหสถ เพื่อศึกษาลักษณะอักษรและอักขรวิธีในวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องโวหารมโหสถ และเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น และการเผยแพร่วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องโวหารมโหสถ ผลการศึกษาพบว่าวรรณกรรมล้านนาเรื่องโวหารมโหสถเป็นวรรณกรรมประเภทชาดก ลักษณะคำประพันธ์แบบร้อยแก้ว โดยจะยกศัพท์ภาษาบาลีขึ้นมาเป็นจตุณณียบท ในส่วนที่เป็นคาถา ตั้งคาถาภาษาบาลีแล้วจึงแปลยกศัพท์เป็นภาษาล้านนา ผู้รจนาก็ได้แปลภาษาบาลีเป็นภาษาล้านนาอย่างชำนาญ เลือกสรรสำนวนที่สละสลวยเหมาะสม ถ้อยคำภาษาเข้าใจได้ง่าย ใช้สำนวนโวหารต่าง ๆ โดยเฉพาะอุปมาโวหาร เปรียบเทียบได้ลึกซึ้งชัดเจน เนื้อหาในเรื่องสะท้อนค่านิยมในสังคม ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี และคติคำสอนที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสังคมที่นับถือศาสนาพุทธ มีลักษณะชนชั้นทางสังคมที่ประกอบด้วย พระราชา พราหมณ์ บัณฑิต อาจารย์ สามัญชน และไพร่

มัชฌิมา วีรศิลป์ (2549) ได้ศึกษาวรรณกรรมล้านนา เรื่องเวสสันดรชาดก สำนวนไม้ไผ่แจ้ เรียวแดง เพื่อศึกษาเนื้อหาและคุณค่าด้านวรรณศิลป์ของเรื่องเวสสันดรชาดก สำนวนไม้ไผ่แจ้เรียวแดง ศึกษาวัฒนธรรมล้านนาที่ปรากฏในเรื่องเวสสันดรชาดก สำนวนไม้ไผ่แจ้เรียวแดง และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีตั้งธรรมหลวงกับวรรณกรรมเรื่องเวสสันดรชาดก ผลการศึกษาพบว่าเนื้อเรื่องและการดำเนินเรื่องของเวสสันดรชาดก สำนวนไม้ไผ่แจ้เรียวแดง เหมือนกับนิบาตชาดก แต่ก็มีการใช้กลวิธีในการปรับเปลี่ยนเนื้อหา 5 กลวิธี คือ การเพิ่มเหตุการณ์ในเนื้อเรื่อง การตัดเหตุการณ์ในเนื้อเรื่อง การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่อง การตัดรายละเอียดของเนื้อเรื่อง การเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของเนื้อเรื่อง ด้านวรรณศิลป์ พบว่ามีการใช้คำฉายา สำนวนอ้อมค้อม การซ้อนคำ การใช้คำซ้ำ คำอุปมา คำสร้อย โวหารภาพพจน์ที่ใช้ได้แก่ อุปมา อุปลักษณะ บุคลาธิษฐาน อติพจน์ โวหารในการดำเนินเรื่อง ได้แก่ การบรรยาย การพรรณนา และอรรถาธิบาย วัฒนธรรมที่พบในเรื่องที่เป็นวัฒนธรรมเกี่ยวกับวัตถุ คือ อาหาร เครื่องมือเครื่องใช้และการแต่งกาย วัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวกับวัตถุ คือ ประเพณีการจัดงานศพ การละเล่นของล้านนา วิถีชีวิต ความสัมพันธ์ของคนในสังคม บทบาททางสังคมของชายและหญิงและความเชื่อ

วุฒินันท์ ชัยศรี (2554) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง พรหมจักร : การศึกษารามเกียรติ์ฉบับล้านนาในฐานะวรรณคดีชาดก เพื่อวิเคราะห์ลักษณะความเป็นวรรณคดีชาดก ในด้านเนื้อหาและรูปแบบของวรรณกรรมเรื่องพรหมจักร และเพื่อวิเคราะห์ลักษณะร่วมบางประการของพรหมจักรกับ

วรรณกรรมชาดกล้านนา ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบคำประพันธ์คล้ายกับรูปแบบในอรรถกถาชาดก และปัญญาสชาดก คือมีปัจจุบันวัตถุ อดีตวัตถุ และสมุธาน ลักษณะสำคัญคือการแทรกความเชื่อเรื่องบุญกรรม และลักษณะของตัวละครพระโพธิสัตว์ ได้ปรับเปลี่ยนให้เข้ากับลักษณะวรรณกรรมชาดกมากขึ้น เพื่อให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านเกิดความเลื่อมใส

ปิยะภา ตูวิชรานนท์ (2555) ได้ศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่องเวสสันดรชาดก ฉบับวัดอัมพา จังหวัดชัยภูมิ เพื่อศึกษาประเพณีงานบุญผะเหวดในท้องถิ่นอีสาน เพื่อศึกษาเปรียบเทียบเรื่องเวสสันดรชาดก ฉบับวัดอัมพา จังหวัดชัยภูมิ กับเรื่องเวสสันดรชาดกในอรรถกถาหมานินบาตชาดก เพื่อศึกษาวรรณศิลป์ที่ปรากฏในเรื่องเวสสันดรชาดกฉบับวัดอัมพา จังหวัดชัยภูมิ และเพื่อศึกษาสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวอีสานที่ปรากฏในเรื่องเวสสันดรชาดกฉบับวัดอัมพา จังหวัดชัยภูมิ ผลการศึกษาพบว่าชาวอีสานยังสืบสานและธำรงรักษาประเพณีงานบุญผะเหวดไว้ แต่มีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดของพิธีการให้กระชับมากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและกระแสสังคมในปัจจุบัน การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องเวสสันดรชาดก ฉบับวัดอัมพา จังหวัดชัยภูมิ กับอรรถกถาหมานินบาตชาดก พบกว่ากวีใช้กลวิธีปรับเปลี่ยนเนื้อหา 3 กลวิธี ได้แก่ การเพิ่ม การเปลี่ยนแปลง และการตัด การศึกษาวรรณศิลป์ ด้านเสียงพบว่ากวีนิยมใช้เสียงสัมผัสสระมากกว่าเสียงสัมผัสอักษร โดยนิยมใช้เสียงสัมผัสสระแบบเคียงมากที่สุด ด้านคำกวีนิยมใช้กลุ่มคำมากที่สุด และด้านความหมายเรื่องภาพพจน์ กวีใช้การอุปมามากที่สุด เรื่องรสปรากฏอัญมณีรสมากที่สุด เรื่องโวหารการเขียน กวีใช้การพรรณนามากที่สุด การศึกษาด้านสังคมและวัฒนธรรมพบว่าสังคมอีสานมีระบบฮีตคองเป็นจารีตและกฎเกณฑ์ทางสังคมที่ชาวอีสานจะต้องประพฤติปฏิบัติตาม ชาวอีสานทำการเกษตรกรรมเพื่อเลี้ยงชีพและดำรงชีพ และผู้ชายผู้หญิงในสังคมอีสานมีการแบ่งงานกันอย่างชัดเจนตามหน้าที่ของตน ในส่วนของวัฒนธรรมอีสานพบทั้งวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมและวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม ซึ่งก็ได้สะท้อนให้เห็นความคิดความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวอีสาน

วาทีต ธรรมเชื้อ (2555) ได้ศึกษาวรรณกรรมล้านนา เรื่องมหาชาติภาคพายัพ ฉบับสร้อยสังกร เพื่อศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหาของมหาชาติ สำนวนสร้อยสังกรกับอรรถกถาและคุณค่าทางวรรณศิลป์ในเรื่องมหาชาติ สำนวนสร้อยสังกร เพื่อศึกษาสภาพสังคม วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และความเชื่อล้านนาที่ปรากฏจากเรื่องมหาชาติ สำนวนสร้อยสังกร และเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีตั้งธรรมหลวงกับมหาชาติ สำนวนสร้อยสังกร ผลการศึกษาพบว่าชาวล้านนายังสืบสานและธำรงรักษาประเพณีตั้งธรรมหลวงไว้ แต่มีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดของพิธีการให้กระชับมากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและกระแสสังคมในปัจจุบัน การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องมหาชาติ สำนวนสร้อยสังกร กับอรรถกถาหมานินบาตชาดก พบกว่ากวีใช้กลวิธีปรับเปลี่ยนเนื้อหา 3 กลวิธี ได้แก่ การเพิ่ม การเปลี่ยนแปลง และการตัด การศึกษาวรรณศิลป์ ด้านเสียงพบว่ากวีนิยมใช้กลวิธีด้านเสียงสัมผัสพยัญชนะ ด้านคำมีการเล่นคำซ้ำกันมากที่สุด ด้านความหมายกวีนิยมใช้การ

พรรณนาโวหาร และการใช้อุปมามากกว่าโวหารและภาพพจน์ประเภทอื่น ส่วนเรื่องรสนั้นพบการใช้
กรณารสและศกฺขการรสมากที่สุด การศึกษาด้านสังคมและวัฒนธรรมล้านนาพบบทบาทของคนใน
สังคมล้านนา วัฒนธรรมทางด้านรูปธรรมและนามธรรมที่กวีต้องใจเสริมหรือแทรกเข้ามา มาก ซึ่งส่วน
ใหญ่สอดคล้องกลมกลืนกับเนื้อเรื่อง

นอกจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นในฐานะวรรณกรรม
ชาติกซึ่งได้ศึกษาในประเด็นต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว การศึกษาข้อความอื่น (paratexts) ที่ปรากฏ
ในต้นฉบับเอกสารก็เป็นประเด็นที่น่าสนใจ ในประเด็นนี้ อภิรดี เตชะศิริวรรณ (2019) ได้ศึกษาไว้ใน
วิทยานิพนธ์เรื่อง Tai Lü manuscripts from Southern Yunnan and Northern Laos: The
function and development of paratexts in a recently revived manuscript culture โดย
ได้ศึกษาข้อความอื่น (paratexts) และองค์ประกอบที่ไม่ใช่เนื้อความในต้นฉบับเอกสารไทลื้อจาก
ภาคใต้ของยูนนานและภาคเหนือของลาว โดยเน้นต้นฉบับที่เป็นสมุดกระตาศหรือ “พับสา” ผล
การศึกษาพบว่าข้อความอื่นที่มีอยู่ในต้นฉบับไทลื้อแบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ (1) ชื่อเรื่อง (2)
ข้อความอื่นที่อยู่ในขอบของหน้าหนังสือ (3) ข้อความที่อยู่ต้นหรือท้ายเอกสาร (4) สารบัญ และ (5)
คำนำ ข้อความอื่นเหล่านี้มีหน้าที่ในการบอกโครงสร้างของเอกสาร แสดงความคิดเห็น และบอก
รายละเอียดเกี่ยวกับการจัดทำเอกสาร

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารส

วรรณกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสพบในหลายท้องถิ่น ทั้ง
ภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคใต้ การศึกษามีทั้งที่ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมฉบับนั้น ๆ
และการศึกษาในรูปแบบการศึกษาเปรียบเทียบ ทำให้เห็นถึงอิทธิพลและการแพร่กระจายของ
วรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่น เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ
วรรณกรรมเรื่องอุสสาบารส เช่น

ฉัตรยุพา สวัสดิพงษ์ (2523) ได้ศึกษาเปรียบเทียบรามเกียรติ์ฉบับล้านนาและฉบับภาคใต้
โดยมุ่งหมายที่จะศึกษาลักษณะความคล้ายคลึงและความแตกต่างของรามเกียรติ์ฉบับล้านนาและฉบับ
ภาคใต้ในด้านต่าง ๆ กล่าวคือ ด้านลักษณะของเรื่อง ด้านตัวละครและชื่อเมืองที่ปรากฏในเรื่อง และ
ด้านเนื้อเรื่อง โดยอาศัยรามเกียรติ์ฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 เป็นหลักในการเปรียบเทียบ และ
จะศึกษาว่ารามเกียรติ์ฉบับล้านนาและฉบับภาคใต้มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างไรบ้าง

ผลการศึกษาพบว่า เรื่องรามเกียรติ์เมื่อเผยแพร่เข้าไปในท้องถิ่นล้านนาและภาคใต้แล้ว ทาง
ล้านนาและภาคใต้ได้รับเอาเรื่องรามเกียรติ์ไว้หลายลักษณะด้วยกัน ดังนี้ ทางล้านนารับเรื่อง
รามเกียรติ์ไว้ใน 2 ลักษณะ คือ 1) รับทั้งเรื่องแต่ได้ดัดแปลงลักษณะของเรื่องให้เป็นนิทานชาติกไป
ตามอิทธิพลของพระพุทธศาสนา เช่น เรื่องหอรมาน พรหมจักร และ 2) รับบางอนุภาคบางตอนหรือ
เหตุการณ์บางตอนไปสร้างเรื่องใหม่เป็นนิทานชาติก เช่น เรื่องอุสสาบารส ในส่วนของภาคใต้จะรับ

เรื่องรามเกียรติ์ไปใน 4 ลักษณะ คือ 1) รับโดยตรงทั้งเรื่อง 2) รับทั้งเรื่อง แต่ได้ดัดแปลงให้เป็นไปตามเอกลักษณ์ของภาคใต้ 3) รับมาเฉพาะตอนใดตอนหนึ่งในเนื้อเรื่อง แล้วนำมาแต่งขยายความให้ละเอียดขึ้น และ 4) รับบางอนุภาคหรือเหตุการณ์บางตอนไปสร้างเรื่องใหม่ให้เป็นนิทานประโลมโลก

ในด้านลักษณะของเรื่อง รามเกียรติ์ฉบับล้านนาจะมีลักษณะของเรื่องเป็นนิทานชาดก แต่งด้วยร้อยแก้ว มีคาถาภาษาบาลีแทรกเป็นตอน ๆ แต่รามเกียรติ์ฉบับภาคใต้อาจมีลักษณะของเรื่องเป็นแบบจักร ๆ วงศ์ ๆ หรือนิทานประโลมโลก ในด้านตัวละครที่ปรากฏในรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่น จะมีการลดตัวละครที่ไม่สำคัญลง ส่วนตัวละครสำคัญที่คงไว้นั้น ได้มีการเปลี่ยนแปลงชื่อในรามเกียรติ์ฉบับท้องถิ่นบางเรื่อง ในด้านชื่อเมืองที่ปรากฏในเรื่อง เรื่องหอรมานและพรหมจักรจะปรากฏชื่อเมืองที่เป็นไปตามลักษณะนิทานชาดก เช่น พารามสี กาสี หรือเป็นชื่อเมืองที่เป็นไปตามตำนานหรือนิทานพื้นเมือง เช่น ละโว้ นครสวรรค์ สิ่งที่น่าสนใจในรามเกียรติ์ฉบับล้านนาคือ เนื้อเรื่องของรามเกียรติ์ฉบับล้านนานั้น จะแสดงให้เห็นอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมของชาวล้านนาอย่างชัดเจน กล่าวคือ จะมีเนื้อเรื่องเป็นนิทานชาดก มีบทบรรยายเรื่องหรือปัจจุบันวัตถุ มีคาถาบาลีแทรกเป็นตอน ๆ มีนิทานแสดงบุพกรรมของตัวละครปรากฏอยู่ และจบลงด้วยบทประชุมชาดก ทั้งยังมีการโยงเอาเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับท้องถิ่น ไม่ว่าจะป็นความรู้สึกรักนึกคิดของคน ความเชื่อ ค่านิยมของสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมบางประการเข้าไปเกี่ยวข้องกับเนื้อเรื่องอยู่เสมอ

ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต (2535) ได้ศึกษาวิเคราะห์วรรณคดีไทยเรื่องอนิรุทธ์ เพื่อศึกษาที่มาและความสัมพันธ์ของวรรณคดีไทยเรื่องอนิรุทธ์ฉบับต่าง ๆ โดยใช้ทฤษฎีทางวรรณคดีและทางคติชนวิทยา และศึกษาคุณค่า ความสำคัญ และลักษณะเด่นของวรรณคดีไทยเรื่องอนิรุทธ์เหล่านี้ ผลการศึกษาพบว่าเรื่องอนิรุทธ์ของไทยไม่ได้นำที่มาจากเรื่องจากสำนวนใดสำนวนหนึ่งในฉบับสันสกฤตโดยตรง แต่ได้นำเนื้อหากจากฉบับต่าง ๆ มาประสมประสานกัน เรื่องอนิรุทธ์ของไทยมีหลายฉบับและหลายสำนวน มีปรากฏทั้งในภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสาน และภาคใต้ เรียกชื่อต่าง ๆ กันไป เช่น เรื่องอนิรุทธ์ เรื่องอุณรุฑ เรื่องอุสสาบารส เรื่องอุสสาบารส และเรื่องพระกิตพระพาน เป็นต้น สำนวนที่มีเนื้อหาคล้ายคลึงกับเรื่องเดิมในวรรณคดีสันสกฤตมากที่สุดได้แก่ อนิรุทธ์คำฉันท์ ซึ่งนอกจากจะแสดงพระเดชานุภาพของพระกฤษณะและพระอนิรุทธ์แล้ว ยังเป็นเรื่องราวแสดงความรักระหว่างพระอนิรุทธ์กับนางอุษา ซึ่งเป็นธิดาของพระเจ้าพาดะอีกด้วย นอกจากนี้ยังพบว่าเรื่องอนิรุทธ์ของภาคใต้อาจคล้ายคลึงกับเรื่องอนิรุทธ์ของภาคกลาง ส่วนเรื่องอนิรุทธ์ของภาคอีสานคล้ายคลึงกับเรื่องอนิรุทธ์ของภาคเหนือ เรื่องอนิรุทธ์ของไทย ส่วนใหญ่จะจบด้วยความสุข ยกเว้นฉบับของภาคอีสานบางสำนวนที่กำหนดให้จบเรื่องด้วยความเศร้า คือจบด้วยความตายของตัวเอกทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย เรื่องอนิรุทธ์ในวรรณคดีไทยแม้จะมีอยู่หลายสำนวน แต่ก็พอจะมองเห็นลักษณะเด่นของแต่ละสำนวนได้ ไม่ว่าจะเป็นด้านเนื้อหา ภาษา และสำนวนโวหาร ทำให้สามารถจำแนกเรื่องอนิรุทธ์แต่ละสำนวนได้

ศิริพร บางสุด (2531) ได้ศึกษาวรรณกรรมอีสาน เรื่อง พระกิตพระพาน เพื่อศึกษาลักษณะตัวอักษรและอักษรวิธีของอักษรธรรมอีสานจากต้นฉบับเรื่องพระกิตพระพาน ที่นำมาใช้เป็นข้อมูลและปริวรรตเป็นอักษรไทยปัจจุบัน ศึกษาลักษณะของเรื่องพระกิตพระพาน ด้านที่มาของเรื่อง จุดมุ่งหมายในการแต่ง เนื้อเรื่อง และลักษณะของเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าด้านคำสอนของเรื่องพระกิตพระพาน และอนุรักษ์และเผยแพร่วรรณกรรมอีสานเรื่องพระกิตพระพาน ผลการศึกษาพบว่า ด้านตัวอักษร พบว่าอักษรที่ใช้จารลงในใบลานซึ่งเป็นต้นฉบับของวรรณกรรมเรื่องพระกิตพระพาน เป็นอักษรธรรมอีสานสมัยรัตนโกสินทร์ จารเมื่อ พ.ศ. 2459 ด้านที่มา วรรณกรรมเรื่องพระกิตพระพานไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง สมัยที่แต่งยังไม่ทราบแน่ชัด แต่สันนิษฐานว่าคงจะแต่งขึ้นในสมัยอยุธยา ราว พ.ศ. 2261 แล้วลอกต่อ ๆ กันมา โดยมีเค้าเรื่องเดิมเป็นเรื่องราวของพระกฤษณะตามลัทธิศาสนาฮินดู แล้วได้มีการดัดแปลงเรื่องราวให้ผสมผสานกับความนิยมของสังคมท้องถิ่นอีสาน เช่น กำเนิดพระพาน สถานที่ในท้องเรื่อง การกลับสู่สวรรค์ของเทพ และเรื่องพระกิตพระพานนี้อาจได้รับเค้าโครงมาจากปางกฤษณะอวตาร ในนารายณ์สิบปางฉบับโรงพิมพ์หลวง ผสมผสานกับเรื่องอุสสาบารส สำนวนล้านนา ด้านรูปแบบของวรรณกรรม จัดได้ว่าเรื่องพระกิตพระพานเป็นนิทานท้องถิ่นที่มีวัตถุประสงค์เพื่อสอนศีลธรรม เป็นแนวทางปฏิบัติแก่ประชาชนในท้องถิ่น มีการแทรกคำสอนตามหลักพระพุทธศาสนาไว้ในพฤติกรรมของตัวละคร ถ้อยคำสำนวนที่ใช้เป็นภาษาที่เข้าใจง่าย ไม่ใช่ศัพท์สูงหรือราชาศัพท์ แม้ผู้อ่านจะไม่ใช่คนท้องถิ่นอีสานก็สามารถทำความเข้าใจได้ไม่ยากนัก ด้านคุณค่าของเรื่อง เรื่องพระกิตพระพานได้สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชาวอีสาน โดยเฉพาะคำสอนในเรื่องการรักษาศีลข้อ 5 ข้อกาเมสุมิฉฉาจารา นอกจากนั้นชาวอีสานยังมีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมและความเชื่อในสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ส่วนคุณค่าทางสังคมนั้น พบว่าในทางปฏิบัติชาวอีสานไม่นิยมแบ่งชนชั้น อีกทั้งมีคุณค่าทางวรรณศิลป์ มีการเลือกสรรถ้อยคำมาใช้ได้อย่างเหมาะสมแก่ความ ทำให้มีความไพเราะ

ไพฑูรย์ ดอกบัวแก้ว (2543) ได้เรียบเรียงหนังสือเรื่อง “อุสสาบารส โคลงต้นล้านนา” โดยได้ศึกษาวรรณกรรมประเภทโคลงของล้านนาโดยเฉพาะเรื่องอุสสาบารส ทั้งในด้านรูปแบบ การแพร่กระจาย สุนทรียภาพทางวรรณคดี วรรณคดีและบทอัครรรย วรรณคดีกับสังคม รวมถึงได้มีข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับอายุของโคลงอุสสาบารส เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวินิจฉัยของนักวรรณคดีไทยต่อไปในอนาคต เกี่ยวกับคำประพันธ์ประเภทโคลงของล้านนา ล้านช้าง และอยุธยา

เอกสารและงานวิจัยที่ผู้ศึกษาได้รวบรวมและจัดแบ่งเป็น 2 กลุ่มดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะใช้เป็นแนวทางที่ผู้ศึกษาจะนำไปวิเคราะห์วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสต่อไป โดยในการวิเคราะห์นั้น ผู้ศึกษาจะแบ่งเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1. ลักษณะของต้นฉบับ และความแพร่หลายของวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส
2. รูปแบบ ธรรมเนียมการแต่ง เนื้อหาสาระ และคุณค่าของวรรณกรรม

ซึ่งจะมีข้อมูลโดยละเอียดปรากฏอยู่ในบทถัดไป

บทที่ 3

ลักษณะของต้นฉบับและความแพร่หลายของวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส

ผู้ศึกษาเลือกวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์เป็นเอกสารฉบับหลัก เนื่องจากเป็นฉบับที่มีอายุเก่าที่สุดในบรรดาฉบับที่มีเนื้อความสมบูรณ์ครบทั้ง 15 ผูก โดยได้ศึกษาวิเคราะห์ต้นฉบับตามแนวทฤษฎีการศึกษาจารึก ทั้งในด้านอักษร อักษรวิธี รูปแบบ องค์ประกอบ และข้อมูลอื่น ๆ ที่แสดงถึงปีที่คัดลอก ชื่อผู้จาร และสถานที่ที่คัดลอก ในการนี้ผู้ศึกษาจึงได้วิเคราะห์ต้นฉบับใบลานใน 4 ส่วน คือ

1. ตัวอักษรที่จารในแต่ละผูก
2. ตัวอังกาซึ่งเป็นตัวอักษรหรือตัวเลขที่กำกับหน้าใบลานแต่ละใบ เพื่อบอกลำดับที่และบอกจำนวนใบลานที่จารแล้ว
3. ข้อความในส่วนต้นของใบลานแต่ละผูกที่อยู่ในหน้าแรกหรือหน้าทับเค้า
4. ข้อความท้ายใบลานแต่ละผูกที่อยู่ในหน้าปลาย

การศึกษานี้วิเคราะห์ต้นฉบับใบลานทั้ง 4 ส่วนนี้จะทำให้ผู้ศึกษาได้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับองค์ประกอบของต้นฉบับ รวมถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้จารและการคัดลอก ซึ่งสามารถนำไปประกอบการวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องนี้ตามแนวทฤษฎีการศึกษาจารึกและการศึกษาวรรณคดีต่อไป

ในบทนี้ผู้ศึกษาจะได้วิเคราะห์ถึงลักษณะของต้นฉบับเพื่อแสดงให้เห็นถึงข้อมูลชื่อผู้แต่ง อายุของเอกสารและปีที่คัดลอก จากนั้นจะวิเคราะห์ลงรายละเอียดของลักษณะต้นฉบับใบลานแต่ละผูกเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ลักษณะของต้นฉบับใบลานทั้งฉบับ ก่อนจะกล่าวถึงความแพร่หลายของวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสเป็นลำดับถัดไป

ลักษณะของต้นฉบับ

วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสต้นฉบับบันทึกในคัมภีร์ใบลานจำนวน 15 ผูก มีสภาพสมบูรณ์ครบทุกผูก ใบลานทุกผูกมีขนาดกว้างยาวสม่ำเสมอ กว้างคือมีขนาดยาว 49.4 เซนติเมตร กว้าง 4.7 เซนติเมตร

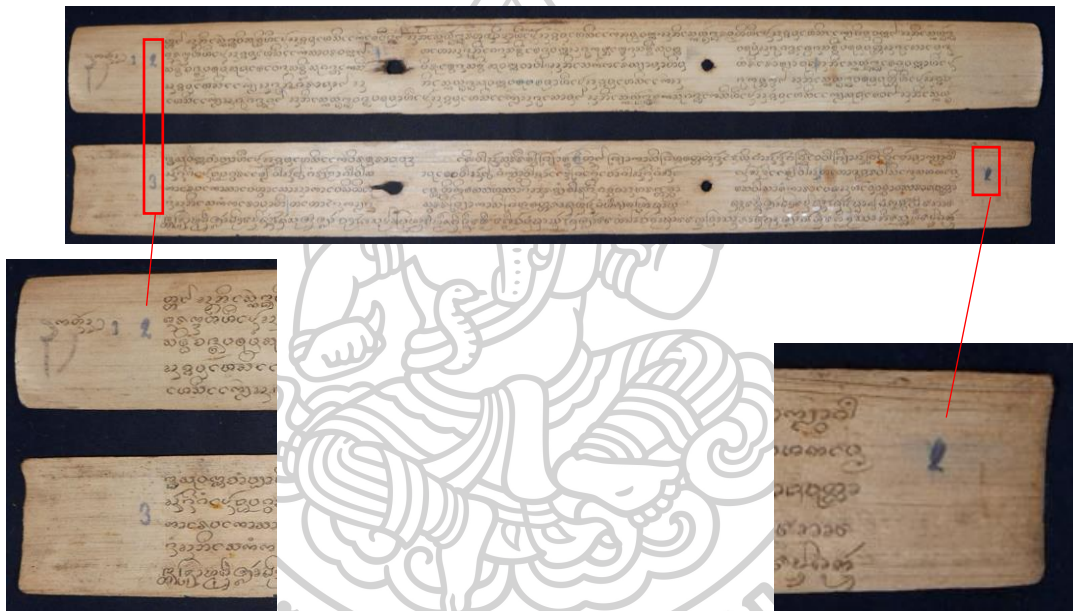
ตัวอักษรที่ใช้เป็นอักษรธรรมล้านนา ในบางผูกมีลักษณะอักษรและอักษรวิธีเหมือนไทลื้อ มีการแทรกอักษรไทยในข้อความท้ายใบลานผูก 4 ผูก คือ ผูก 6 13 14 15 และเนื่องจากผู้จารหลายคนจึงมีลายมือที่แตกต่างกัน ยกเว้นผูกที่ 1-3 และผูกที่ 5 กับ 7 ที่ผู้จารเป็นคนเดียวกัน

ลักษณะการจารใน 1 หน้าใบลานจะจารหน้าละ 5 บรรทัด ในหน้าแรกหรือหน้าทับเค้าของใบลานทุกผูกจะมีลักษณะเหมือนกันคือ มีข้อความที่เขียนด้วยปากกาหมึกสีน้ำเงินระบุรายละเอียดของวรรณกรรมได้แก่ ชื่อวรรณกรรม สถานที่พบ จำนวนใบและหน้า นอกจากนี้ในผูกแรก

ยังมีข้อความระบุความกว้างยาวของใบลาน ข้อความดังกล่าวน่าจะเขียนขึ้นเมื่อครั้งที่มีการสำรวจและถ่ายภาพใบลาน ดังตัวอย่าง

นอกจากนี้ยังมีการเขียนเลขอาระบิกด้วยหมึกสีน้ำเงินเพื่อบอกลำดับที่ของหน้าใบลานอยู่ทางด้านขอบซ้ายของใบลานทุกหน้า และเขียนเลขอาระบิกด้วยหมึกสีน้ำเงินเพื่อบอกลำดับที่ของผูกอยู่ทางด้านขอบขวาของใบลานหน้าคือ ดังตัวอย่าง

เลข 2 และเลข 3 บอกลำดับหน้าใบลาน

เลข 2 บอกลำดับผูก คือผูก 2

เมื่อพิจารณาลักษณะของต้นฉบับในแต่ละส่วน สามารถแสดงข้อมูลลักษณะต้นฉบับใบลานวรรณกรรมชาตกล้านนาเรื่องอุสสาบารสได้ดังนี้

ผู้ศึกษาได้ศึกษาลักษณะของต้นฉบับใบลานวรรณกรรมชาตกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์เรียงตามผูกทั้ง 15 ผูก และได้วิเคราะห์ลักษณะของต้นฉบับใบลาน ดังนี้

1. ลักษณะของต้นฉบับใบลานแต่ละผูก

ต้นฉบับใบลานวรรณกรรมชาตกล้านนา เรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์ มีจำนวน 15 ผูก ในแต่ละผูกมีรายละเอียด ลักษณะและรูปแบบรวมถึงข้อมูลต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ผูกที่ 1 อักษรธรรมล้านนา

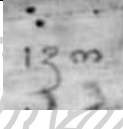
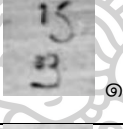
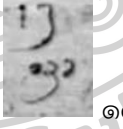
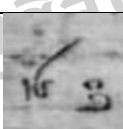
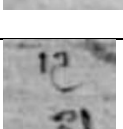
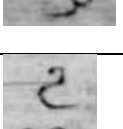

ใบลานผูกที่ 1 มี 25 ใบ 49 หน้า มีลักษณะของต้นฉบับเป็นดังนี้

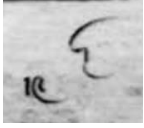
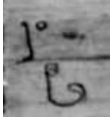
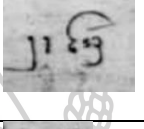

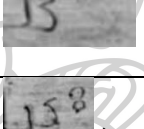
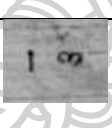

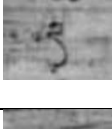
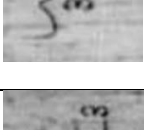
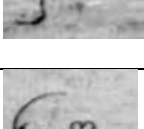
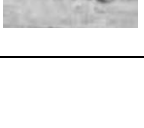

1.1.1 ตัวอังกา

การเรียงลำดับหน้าใบลานและตัวอังกาแต่เดิมที่ปรากฏในภาพถ่ายจากเว็บไซต์ <http://lannamanuscripts.net> ซึ่งได้เขียนเลขอาระบิกกำกับหน้าใบลานก่อนการถ่ายภาพ มีลักษณะดังนี้

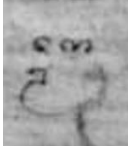
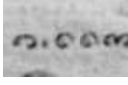
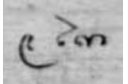

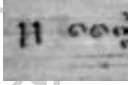
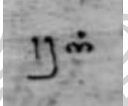
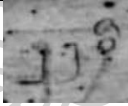
ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบเลขหน้าลานกับตัวอังกาอุสสาบารสชาติ ผูกที่ 1 เรียงลำดับตามต้นฉบับ ภาพถ่ายจากเว็บไซต์ <http://lannamanuscripts.net>

เลขหน้าใบลานในภาพถ่าย	ตัวอังกาในใบลาน
1-2	 ๑๓ ก
3-4	 ๑๔ ข
5-6	 ๑๕ อ
7-8	 ๑๖ อี
9-10	 ๑๗ อี
11-12	 ๑๘ อุ

ตารางที่ 1 (ต่อ)

เลขหน้าใบลานในภาพถ่าย	ตัวอักษรในใบลาน
13-14	 ๑๙ อุ
15-16	 ๒๐ เอ
17-18	 ๒๑ โอ
19-20	 ๒๒ จ
21-22	 ๒๓ จา
23-24	 ๒๔ จี
25-26	 ๑ ก
27-28	 ๒ กา
29-30	 ๓ กิ
31-32	 ๔ กึ
33-34	 ๕ กุ
35-36	 ๖ กู

ตารางที่ 1 (ต่อ)

เลขหน้าใบลานในภาพถ่าย	ตัวอักษรในใบลาน
37-38	 ๗ เก
39-40	 ๘ แก
41-42	 ๙ ไก
43-44	 ๑๐ โก
45-46	 ๑๑ แกกกล้า
47-48	 ๑๒ กี่
49	 ๒๕ จี

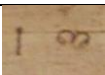
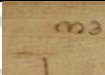
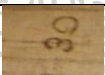
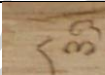
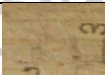
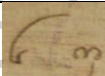
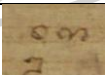
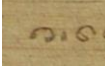
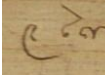
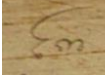
เมื่อผู้ศึกษาได้พบต้นฉบับจริงซึ่งได้เรียงหน้าใบลานใหม่ไว้แล้ว จึงได้ทราบว่า การเรียงลำดับหน้าใบลานจากภาพถ่ายในเว็บไซต์ <http://lannamanuscripts.net> ที่เขียนกำกับด้วย เลขอาระบิก เทียบกับตัวอักษรซึ่งมีทั้งตัวเลขโหราและตัวอักษรธรรมล้านนา ตัวอักษรไม่เรียงลำดับกัน อีกทั้งเนื้อความในผูกที่ 1 ก็ได้เริ่มตั้งแต่ต้นเรื่อง แต่เมื่อผู้ศึกษาอ่านเนื้อความถึงหน้าลานที่ 25 จึง พบว่าเป็นเนื้อความเริ่มต้นเรื่อง และมีข้อความกำกับหน้าใบลานไว้ว่า “อุสสาบารสมุกตัน” ดังนี้

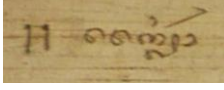
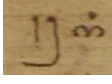
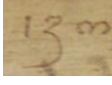
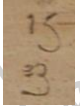
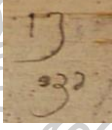
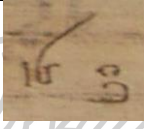
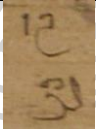
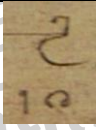
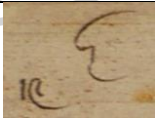
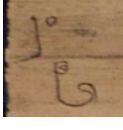
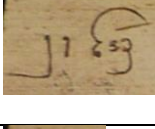
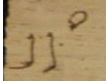
ด้วยเหตุนี้จึงเข้าใจได้ว่าการเขียนเลขอาระบิกกำกับหน้าใบลานก่อนการถ่ายภาพโดยเรียงลำดับหน้าใบลานคลาดเคลื่อนไป

ผู้ศึกษาพบว่าปัจจุบันต้นฉบับใบลานวรรณกรรมชาดกล้านาเรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์ ได้เรียงลำดับหน้าใบลานในผูกที่ 1 นี้ใหม่ตามตัวอักษรที่กำกับหน้าใบลานไว้แต่เดิมเป็นดังนี้

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบเลขหน้าลานกับตัวอักษรอุสสาบารสชาดก ผูกที่ 1 เรียงลำดับใหม่

เลขหน้าใบลานในภาพถ่าย	ตัวอักษรในใบลาน
25-26	 ๑ ก
27-28	 ๒ กา
29-30	 ๓ กิ
31-32	 ๔ กึ
33-34	 ๕ กุ
35-36	 ๖ กู
37-38	 ๗ เก
39-40	 ๘ แก
41-42	 ๙ ไก
43-44	 ๑๐ โก

ตารางที่ 2 (ต่อ)

เลขหน้าใบลานในภาพถ่าย	ตัวอักษรในใบลาน
45-46	 ๑๑ แอ่กล้า
47-48	 ๑๒ กั
1-2	 ๑๓ ก
3-4	 ๑๔ อ
5-6	 ๑๕ อา
7-8	 ๑๖ อี
9-10	 ๑๗ อี
11-12	 ๑๘ อุ
13-14	 ๑๙ อุ
15-16	 ๒๐ เอ
17-18	 ๒๑ โอ
19-20	 ๒๒ จ

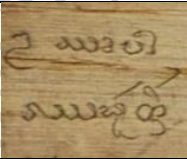
ตารางที่ 2 (ต่อ)

เลขหน้าใบลานในภาพถ่าย	ตัวอักษรในใบลาน
21-22	 ๒๓ จา
23-24	 ๒๔ จี
49	 ๒๕ จี

การเรียงลำดับหน้าใบลานใหม่นี้ทำให้เนื้อความในผูกเรียงลำดับถูกต้องและสอดคล้องกับอุสสาบารสชาติฉบับอื่นที่นำมาสอบทานด้วย

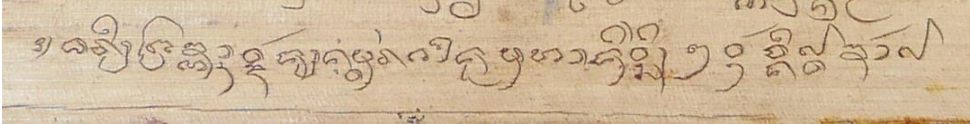
1.1.2 ข้อความในส่วนต้นของใบลานผูกที่ 1

ข้อความในส่วนต้นของใบลานปรากฏอยู่ที่ขอบด้านขวาสุดของใบลานหน้าแรกที่เป็นส่วนเนื้อหา ดังนี้

	
อุสสาบารสผู้ต้น	อุสสาบารสผูกต้น

(อุสสาบารสชาติ ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 1/ลาน “๑ ก”/ด้าน 1)

1.1.3 ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 1

	
ธริยพระขณานวัดเชียงม่วนคำชุมหาชีวิต ๕ วันจึงแล้วข้าแล	ธริยพระขณานวัดเชียงม่วนคำชุมหาชีวิต ๕ วันจึงแล้วข้าแล

(อุสสาบารสชาติ ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 1/ลาน “๒๕ จี”/ด้าน 1)

ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 1 ระบุชื่อผู้จารคือ “ธริยพระขณานวัดเชียงม่วน” ระบุวัตถุประสงค์ที่คัดลอกคือ “คำชุมหาชีวิต” และระบุระยะเวลาที่คัดลอกคือ “5 วันจึงแล้ว” หมายความว่าพระขณานวัดเชียงม่วนคัดลอกใบลานผูกนี้เพื่อถวายแก่เจ้าหลวงเมืองน่านโดยใช้เวลา 5 วันจึงแล้วเสร็จ คำว่า “ธริย” น่าจะมาจากคำภาษาบาลีว่า “ธร” ซึ่งพจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับภูมิพลโลกิขุ (2547: 83) มีความหมายหนึ่งว่า จำไว้ในใจ, ท่องจำ

1.2 ผูกที่ 2 อักษรธรรมล้านนา

ใบลานผูกที่ 2 มี 34 ใบ 68 หน้า มีลักษณะของต้นฉบับเป็นดังนี้

1.2.1 ตัวอังกา

ใบลานหน้าคู่มีตัวอังกาซึ่งเขียนกำกับไว้โดยใช้ตัวอักษรกับตัวเลข เรียงลำดับ ดังนี้ ก ต้น ๓๒, กา ๒ ๓๓, กิ ๓ ๓๔, กี ๔ ๓๕, กุ ๕ ๓๖, กู ๖ ๓๗, เก ๓๘, แก ๓๙, ไก ๔๐, โก ๔๑, เกา ๔๒, กั ๔๓, กิ ๔๔, ข ๔๕, ขา ๔๖, ขิ ๔๗, ขี ๔๘, ขุ ๔๙, ขู ๕๐, เข ๕๑, แข ๕๒, ไข ๕๓, โข ๕๔, เขา ๕๕, หิ ๕๖, หิ ๕๗, ค ๕๘, คา ๕๙, คิ ๖๐, คี ๖๑, คุ ๖๒, คู ๖๓, เค ๖๔, แเค ๖๕

ตัวอย่างภาพตัวอังกาของใบลานผูกที่ 2 เช่น

อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์ ผูกที่ 2 มีข้อความส่วนต้นของใบลานและข้อความท้ายใบลานดังนี้

1.2.2 ข้อความในส่วนต้นของใบลานผูกที่ 2

ข้อความในส่วนต้นของใบลานปรากฏอยู่ในหน้าทับเค้าหรือปกหน้าของใบลานผูกดังกล่าว และปรากฏอยู่ที่ขอบด้านขวาสุดของใบลานหน้าแรกที่เป็นส่วนเนื้อหา ดังนี้

ข้อความในส่วนต้นของใบลานที่อยู่ในหน้าทับเค้ามีข้อความว่า

<p>อุสสาบารสผู้สองวัชชยงมวริกขิตที่แก่ สัมเทศสมหาราชหลวงเมืองน่านแก้วว่าง เปนสร้างสมพารวันนั้นข้า แล</p>	<p>อุสสาบารสผูกสอง วัดเชียงม่วนลิกขิตหื้อแก่ สมเด็จพระราชหลวงเมืองน่านแก้วว่าง เป็นสร้างสมพารวันนั้นข้าแล</p>

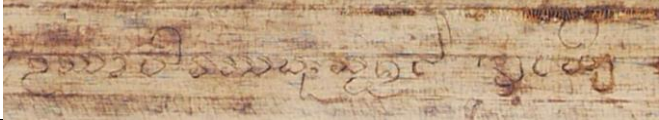
(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 2/หน้าทับเค้า/ด้าน 1)

คำศัพท์**ลิกขิต**

ก. ลิกขิต, เขียน.

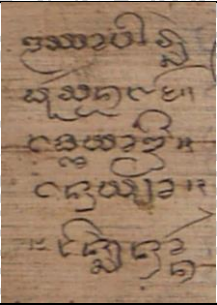
ข้อความส่วนนี้แสดงข้อมูลว่าผูกที่ 2 พระวัดเชียงม่วน (ปรากฏชื่อในข้อความท้ายผูกว่า “คณิธิยพระชนานวัดเชียงม่วน) เป็นผู้จารเพื่อถวายแก่เจ้าหลวงเมืองน่าน

ในหน้าทับเค้าด้านที่ 2 มีข้อความว่า

	
อุสสาบารสผู้สองวแลนายเทีย	อุสสาบารสผูกสองแลนายเหย

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 2/หน้าทับเค้า/ด้าน 2)

ข้อความในส่วนต้นของใบลานที่อยู่ขอบด้านขวาสุดของใบลานหน้าแรกที่เป็นส่วนเนื้อหาข้อความว่า

	
อุสสาบาริษผู้สองแล ๕ เถกยามตี เขยยา โห้ซซ้าง	อุสสาบารสผูกสองแล เถกยามตี เขยยา โห้ซซ้าง

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 2/ลาน “ก ต้น ๓๒”/ด้าน 1)

คำศัพท์**เถก**

คำที่เปล่งออกมาก่อนหรือหลังข้อความเพื่อแสดงความ

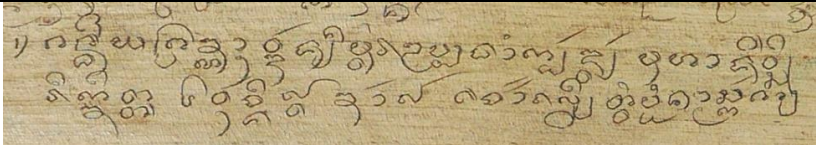
ศักดิ์สิทธิ์หรือแสดงอำนาจเพื่อให้สิ่งที่จะกระทำประสบความสำเร็จ

เขยยา

ชัยชนะ. (ป. เขยย).

ข้อความนี้มีความหมายว่าผูกที่ 2 นี้สำเร็จในยามที่ตีมีชัยและรุ่งเรืองอย่างยิ่ง

1.2.3 ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 2

	
คณิธยพระขณานวัชชยไม่รวรอุบถำกับท่วยมหา ชีวิชริกขิตต ๖ วันจึงแลวข้าแล เจ้าเลียวตัวบ่อ งามสักคาย	คณิธยพระขณานวัชชยไม่รวรอุบถำกับท่วย มหาชีวิต ลิขิต ๖ วันจึงแลวข้าแล เจ้าเฮยตัว บ่งามสักคาย

(อุสสาบารสชาตค ฌบับวัตถุมินทร์/ผูก 2/ลาน “แค”/ด้าน 2)

ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 2 แสดงข้อมูลว่าคณิธยพระขณานวัชชยไม่รวรอุบถำกับท่วยมหาชีวิชริกขิตต ๖ วันจึงแลวเสร็จ และบอกว่าตัวอักษรไม่งามเลย คำว่า “คณิธย” น่าจะมาจาก คำภาษาบาลี “คณฺฐ” แปลว่า คัมภีร์ หรือ “คณฺฐ” ซึ่งพจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับภูมิพลโลกิขุ (2547: 83) มีความหมายหนึ่งว่า การผูก

1.3 ผูกที่ 3 อักษรธรรมล้านนา

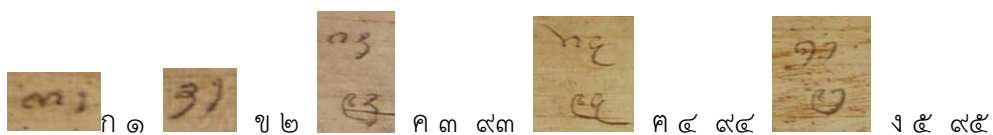

ใบลานผูกที่ 3 มี 34 ใบ 68 หน้า มีลักษณะของต้นฉบับเป็นดังนี้

1.3.1 ตัวอังกา

ใบลานหน้าคู่มือตัวอังกาซึ่งเขียนกำกับไว้โดยใช้ตัวอักษรกับตัวเลข เรียงลำดับ ดังนี้ ก ๑ ๙๑, ข ๒ ๙๒, ค ๓ ๙๓, ค ๔ ๙๔, ง ๕ ๙๕, จ ๖ ๙๖, ฉ ๗ ๙๗, ช ๘ ๙๘, ซ ๙ ๙๙, ย ๑๐ ๑๐๐, ป ๑๑ ๑๐๑, ฟ ๑๒ ๑๐๒, พ ๑๓ ร้อย ๓, ภ ๑๔ ร้อย ๔, ม ๑๕ ร้อย ๕, ต ๑๖ ร้อย ๖, ถ ๑๗ ร้อย ๗, ท ๑๘ ร้อย ๘, ธ ๑๙ ร้อย ๙, น ๒๐ ร้อย ๑๐, ณ ๒๑ ร้อย ๑๑, ย ๒๒ ร้อย ๑๒, ว ๒๓ ร้อย ๑๓, ส ๒๔ ร้อย ๑๔, ย ๒๕ ร้อย ๑๕, ล ๒๖ ร้อย ๑๖, อ ๒๗ ร้อย ๑๗, ๒๘ ร้อย ๑๘, ๒๙ ร้อย ๑๙, ๓๐ ร้อย ๒๐, ๓๑, ๓๒, ๓๓, ๓๔

ตัวอย่างภาพตัวอังกาของใบลานผูกที่ 3 เช่น

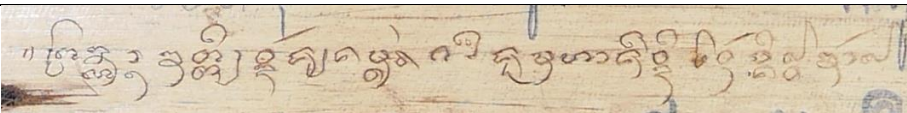

อุสสาบารสชาตค ฌบับวัตถุมินทร์ ผูกที่ 3 มีข้อความส่วนต้นของใบลานดังนี้

1.3.2 ข้อความในส่วนต้นของใบลานผูกที่ 3

ข้อความในส่วนต้นของใบลานปรากฏอยู่ในหน้าทับเค้าหรือปกหน้าของใบลานผูกดังกล่าว และปรากฏอยู่ที่ขอบด้านขวาสุดของใบลานหน้าแรกที่เป็นส่วนเนื้อหา ดังนี้

ข้อความในส่วนต้นของใบลานที่อยู่ในหน้าทับเค้ามีข้อความว่า

	
พระญาณขัตติยวัฑฒนจารย์มรคัมพูชาชีวิต ๖ วันจึงแล้วข้าแล	พระขนานขัตติยะวัดเชียงม่วนคัมพูชาชีวิต ๖ วันจึงแล้วข้าแล

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 3/หน้าทับเค้า/ด้าน 1)

ข้อความส่วนนี้แสดงข้อมูลว่าผูกนี้พระขนานขัตติยะวัดเชียงม่วนคัดลอกถวายเจ้าหลวงเมืองน่าน 6 วันจึงแล้วเสร็จ

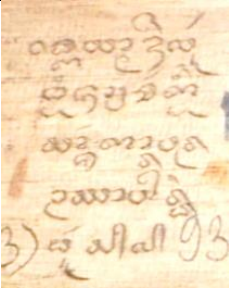
ในหน้าทับเค้าด้านที่ 2 มีข้อความว่า

	
หน้าทับปายอุสสาบารสผู้ ๓	หน้าทับปลายอุสสาบารสผูก ๓

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 3/หน้าทับเค้า/ด้าน 2)

ข้อความในหน้าทับเค้าด้านที่ 2 ที่ว่า “หน้าทับปลายอุสสาบารสผูก ๓” ทำให้สันนิษฐานได้ว่าใบลานใบนี้คงจะเป็น “หน้าทับปลาย” คือปกหลังของใบลานผูกที่ 3 มาก่อน และได้ถูกนำมาใช้เป็นปกหน้าของผูกที่ 2

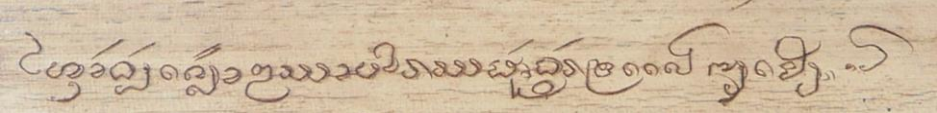
ข้อความในส่วนต้นของใบลานที่อยู่ขอบด้านขวาสุดของใบลานหน้าแรกที่เป็นส่วนเนื้อหามีข้อความว่า

	
เถกยามทีลู้พ่อชายจักก่อสร้างการบูรอุสสาบารุถ ผู้ ๓ แล	เถกยามทีลู้พ่อชายจักก่อสร้างการบุญอุสสาบารส ผูก 3 แล

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 3/ลาน “ก ๑”/ด้าน 1)

ข้อความนี้มีความหมายว่าผูกที่ 3 นี้สำเร็จในยามตี ลูกผู้ชายจะสร้างการบุญ

1.3.3 ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 3

	
หน้าธัมมคัมภีร์อุสสาบารสผู้ถว้ร ๔ แลนนาย เฮ้ย	หน้าทับเค้าอุสสาบารสผูกถว้ร ๔ แลนนายเฮย

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 3/หน้าทับปลาย/ด้าน 1)

ข้อความในหน้าทับปลายของใบลานผูก 3 ที่ระบุว่าเป็น “หน้าทับเค้าอุสสาบารสผูกถว้ร ๔” ทำให้สันนิษฐานได้ว่าใบลานใบนี้คงจะเป็น “หน้าทับเค้า” คือปกหน้าของใบลานผูกที่ 4 มาก่อน และได้ถูกนำมาใช้เป็นปกหลังของผูกที่ 3 แทนปกหลังเดิมที่ถูกนำไปใช้เป็นปกหน้าดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้อ 1.3.2

1.4 ผูกที่ 4 อักษรธรรมล้านนา

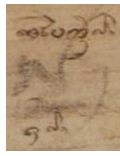

ใบลานผูกที่ 4 มี 30 ใบ 59 หน้า มีลักษณะของต้นฉบับเป็นดังนี้

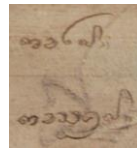
1.4.1 ตัวอังกา

ใบลานหน้าคู่มือตัวอังกาซึ่งเขียนกำกับไว้โดยใช้ตัวอักษรกับตัวเลข เรียงลำดับดังนี้ ก ใบต้นแล ๑ แล, กา ๒ แล, กาสองแล, กิ ๓ แล, กิ สามแล, กิ ๔ แล, กีสี่แล, กุ ๕ แล, กุห้าแล, กุ ๖ แล, กุหกแล, เกเจ็ดแล, เก ๗ แล, แกแปดแล, แก ๘ แล, ไกเก้าแล, ไก ๙ แล, โกสิบแล, โก ๑๐ แล, เกา ๑๑, เกาสิบเอ็ดแล, กีสิบสองแล, กิ ๑๒ แล, กำสิบสามแล, กำ ๑๓ แล, กสิบสี่แล, ก ๑๔ แล, ข ถัด ก แล, ข ๑๕ แล, ขาสิบหกแล, ขา ๑๖ แล, ขีสิบเจ็ดแล, ขิ ๑๗ แล, ขีสิบแปดแล, ขี ๑๘ แล, ขุสิบเก้าแล, ขุ ๑๙ แล, ขุขาวแล, ขุ ๒๐ แล, เขขาวเอ็ดแล, เข ๒๑ แล, แขขาว ๒ แล, แข ๒๒ แล, ไขขาวสามแล, ไข ๒๓ แล, โขขาวสี่แล, โข ๒๔ แล, เขาขาวห้าแล, เขา ๒๕ แล, ขำขาวหกแล, ขำ ๒๖ แล, ขำขาวเจ็ดแล, ขิ ๒๗ แล, ขขาวแปดแล, ขปลายแล, ๒๙, ๓๐ แล

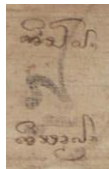
ตัวอย่างภาพตัวอักษรของใบลานผูกที่ 4 เช่น

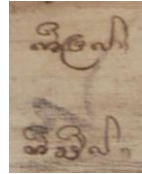
ก ใบต้นแล ๑ แล

กา ๒ แล กาสองแล

กิ ๓ แล กีสามแล

กี ๔ แล กีสี่แล

อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์ ผูกที่ 4 มีข้อความส่วนต้นของใบลานดังนี้

1.4.2 ข้อความในส่วนต้นของใบลานผูกที่ 4

ข้อความในส่วนต้นของใบลานปรากฏอยู่ในหน้าทับเค้าหรือปกหน้าของใบลานผูกดังกล่าว มีข้อความว่า

หน้าทับปลายอุสสาบารสผู้ถั้วร ๔ แล	หน้าทับปลายอุสสาบารสผูกถั้วร ๔ แล
หน้าทับปลายอุสสาบารสผู้ถั้วร ๔	หน้าทับปลายอุสสาบารสผูกถั้วร ๔ แล ทั้งหน้า
แลทั้งหน้าทับมีจัตวารอัศวาทสี่แล	ทับมีจัตวารอัศวาทสี่แล

(อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 4/หน้าทับเค้า/ด้าน 1)

ข้อความในหน้าทับเค้าของใบลานผูก 4 ที่ระบุว่าเป็น “หน้าทับปลายอุสสาบารสผูกถั้วร ๔” ทำให้สันนิษฐานได้ว่าใบลานใบนี้คงจะเป็น “หน้าทับปลาย” คือปกหลังของใบลานผูกที่ 4 มาก่อน และได้ถูกนำมาใช้เป็นปกหน้าของผูกที่ 4 แทนปกหน้าเดิมที่ถูกนำไปใช้เป็นปกหลังใบลานผูกที่ 3 ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้อ 1.3.3

ส่วนข้อความว่า “ทั้งหน้าทับมีจัตวารอัศวาทสี่แล” เป็นการบอกจำนวนหน้าใบลานในผูก เมื่อพิจารณาความหมายของคำ “จัตวารอัศวาทสี่” จะแปลได้ดังนี้

“จัตวาร” มาจากคำภาษาบาลี แปลว่า สี่

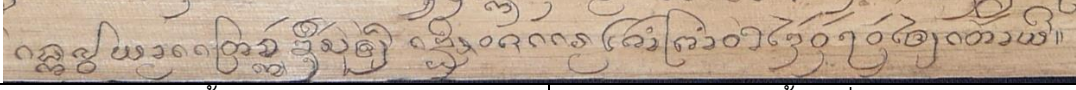
“อัศว” มาจากคำภาษาสันสกฤต “อชฺฐ” หรือคำภาษาบาลี “อฏฐ” แปลว่า แปด

“ทวารสี่” มาจากคำภาษาบาลี แปลว่า สิบสอง

ดังนั้น “จัตวารอัศวาทสี่” จึงแปลตามศัพท์ได้ว่า สี่ แปด สิบสอง สันนิษฐานว่าหมายถึงจำนวน 48 บวกกับจำนวน 12 เท่ากับ 60 ข้อความว่า “ทั้งหน้าทับมีจัตวารอัศวาทสี่แล” จึงหมายถึง ทั้งหน้าทับมี 60 หน้า สอดคล้องกับจำนวนหน้าในผูกซึ่งเมื่อรวมกับหน้าทับและหน้าว่างแล้วจะมี 60 หน้า

อุสสาบารสชาตค ฌบับวัตถุมินทร์ ผูกที่ 4 มีข้อความท้ายใบลานดังนี้

1.4.3 ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 4

	
เถกแล้วยามแตรจักขึ้นสู่ทวยเฑียร ๐๑ แรม ๖ คำ พรำว่าไ้วัน ๗ วันไทยเต้ายี	เถกแล้วยามแตรจักขึ้นสู่เที่ยงเดือน 10 แรม 6 คำพรำว่าไ้วัน ๗ (วันเสาร์) วันไทยเต้ายี

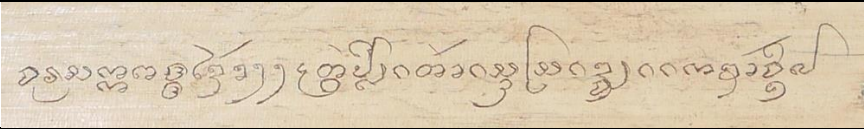
(อุสสาบารสชาตค ฌบับวัตถุมินทร์/ผูก 4/ลาน “๓๐ แล”/ด้าน 1/บรรทัดที่ 5)

คำศัพท์

ยามแตร น. กำหนดยามเท่ากับเวลา 9.00-11.30 น.

วันไทยเต้ายี น. ชื่อวันหนไท ในที่นี้เป็นวันเสาร์.

ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 4 ในส่วนแรกนี้มีข้อมูลเวลาและวันที่คัดลอกเสร็จคือเมื่อ “ยามแตรจักขึ้นสู่เที่ยง” หมายถึงช่วงเวลาใกล้เที่ยง ในวันเสาร์แรม ๖ คำ เดือน ๑๐ วันหนไทตรงกับวันเต้ายี

	
จูลสกกพททไ้ ๑๒๒๔ ตัวปีเต้าเสทสรเทมแกข้าจิง แล	จูลสกกพททไ้ ๑๒๒๔ ตัวปีเต้าเส็ดสระเด็จแก ข้าจิงแล

(อุสสาบารสชาตค ฌบับวัตถุมินทร์/ผูก 4/ลาน “๓๐ แล”/ด้าน 2)

คำศัพท์

จูลสกกพทท น. จุลศักราช.

ปีเต้าเส็ด น. ปีจอ จัตวาศก.

ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 4 ในส่วนที่ 2 ระบุศักราชที่คัดลอกคือจุลศักราช 1224 (ตรงกับพุทธศักราช 2405) ปีหนไทตรงกับปีเต้าเส็ด

1.5 ผูกที่ 5 อักษรธรรมล้านนา

ใบลานผูกที่ 5 มี 37 ใบ 72 หน้า มีลักษณะของต้นฉบับเป็นดังนี้

1.5.1 ตัวอังกา

ใบลานหน้าคู่มือตัวอังกาซึ่งเขียนกำกับไว้โดยใช้ตัวอักษร เรียงลำดับดังนี้ ผูก ๕ ตั้ง ก, กา, กิ, กี่, กุ, กู, เก, แก, ไก, โก, เกา, กัง, ก ปลาย, ข, ขา, ขิ, ขี่, ขุ, ขู, เข, แข, ไข, โข, เขา, ขัง, ข ปลาย, คา, คิ, คี่, คุ, คู, เค, แค, ไค, โค

ตัวอย่างภาพตัวอังกาของใบลานผูกที่ 5 เช่น

อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์ ผูกที่ 5 มีข้อความท้ายใบลานดังนี้

1.5.2 ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 5

บริบูรณ์แล้วยามแตรขึ้นสู่เที่ยง ๑๑ แรม ๙ คำ แสนชินนรภัทราภิขัตตคำชูพระมหาครุบาเจ้าวันกุคำ ปีนันเพ็ญ ๑๐ เฝง น้ำนองชুবเสาบเสียงยัง ๑๑ คูแล	บริบูรณ์แล้วยามแตรขึ้นสู่เที่ยง เดือน ๑๑ แรม ๙ คำ แสนชินนรภัทราภิขัตตคำชูพระมหา ครุบาเจ้าวัน (วัด?) กุคำ ปีนันเดือน ๑๐ เฝง น้ำนองชুবเสาบเสียงยัง ๑๑ คูแล

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 5/ลาน “โค”/ด้าน 2/บรรทัดที่ 4-5)

คำศัพท์

ยามแตร น. กำหนดยามเท่ากับเวลา 9.00-11.30 น.

เฝง น. วันขึ้น 15 คำ.

ข้อความท้ายใบลานของผูกที่ 5 ระบุข้อมูลเวลาและวันที่คัดลอกเสร็จคือ “ยามแตรขึ้นสู่เที่ยง” หมายถึงเวลาใกล้เที่ยง แรม 9 คำ เดือน 11 ทั้งยังระบุข้อมูลผู้จารและเจตนาที่คัดลอกว่า แสนชินนรภัทราภิขัตตกวายครุบาเจ้าวัดกุคำ นอกจากนี้ยังระบุข้อมูลสภาพบ้านเมืองขณะนั้นว่า “ปีนันเดือน ๑๐ เฝงน้ำนองชুবเสาบเสียงยัง ๑๑”

1.6 ผูกที่ 6 อักษรธรรมล้านนาและอักษรไทยนิเทศ

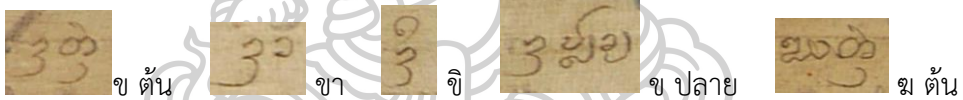
ใบลานผูกที่ 6 มี 22 ใบ 44 หน้า ใบลานหน้าแรกมีข้อความที่จารด้วยอักษรธรรมล้านนา เมื่ออ่านแล้วพบว่าข้อความไม่เกี่ยวข้องกับผูกที่ 6 ผู้ศึกษาจึงมีความเห็นว่าน่าจะเป็นเศษใบลานแตกผูกจากเอกสารอื่นที่นำมาใช้เป็นหน้าปก

ใบลานผูกที่ 6 มีลักษณะของต้นฉบับเป็นดังนี้

1.6.1 ตัวอังกา

ใบลานหน้าคู่มือตัวอังกาซึ่งเขียนกำกับไว้โดยใช้ตัวอักษร เรียงลำดับดังนี้ ข ต้น, ขา, จิ, จี, ชู, ชู, เข, แข, ไช, โช, เขา, ข้, ข ปลาย, ฌ ต้น, ฌา, ฌิ, ฌี, ฌุ, ฌู, ฌเ, แฌ, ฌเ

ตัวอย่างภาพตัวอังกาของใบลานผูกที่ 6 เช่น

อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์ ผูกที่ 6 ไม่มีข้อความในหน้าทับเค้าหรือในส่วนต้นของใบลาน แต่มีข้อความท้ายใบลานดังนี้

1.6.2 ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 6

สรเทศแลวยามตฺตชยแกข้านอยแลอินทบัญญัติ ภิกขุเปนผู้ทฎฐก้าคำชูสรุมเทศเจ้า มหาชีวิตร์ พ่อหี่แลวบุพพเจตนาทาร	สระเด็จแลวยามตฺตชยแกข้านอยแลอินทบัญญัติ ภิกขุเปนผู้ทฎฐกรรมค้ำชูสมเด็จเจ้ามหาชีวิตพ่อ หี่แล้วบุพพเจตนาทาน

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 6/ลาน “ไผ่”/ด้าน 2/บรรทัดที่ 3-4)

คำศัพท์

สระเต็จ ว. เสร็จ.

ยามตูดซ้าย น. เวลา 12.00-13.30 น.

หัตถกรรม น. งานที่ทำด้วยมือ, ในที่นี้หมายถึง จารคัดลอก.

ข้อความถ่ายใบลานผูกที่ 6 ส่วนแรกนี้ระบุข้อมูลว่าคัดลอกเสร็จเมื่อยามตูดซ้าย คือเวลาประมาณ 12.00-13.30 น. โดยอินทปัญญาภิกขุเป็นผู้จารคัดลอกถวายเจ้าหลวงเมืองน่านให้สำเร็จซึ่งเจตนาในการถวายเป็นธรรมทาน

ข้อความถ่ายใบลานผูกที่ 6 ในหน้าทับปลาย จารด้วยอักษรธรรมล้านนาและอักษรไทยนิเทศ

	
ต้นอินทปรัยาริขิตตแระเจ้าเหี้ย หน้าทับปลายอุสสาผู้ ๖ แลเนือเจ้าเหี้ย ตัวงามบ่ฮายนึ่งเค้าแระเฮย	ต้นอินทปัญญาลิขิตแลเจ้าเหี้ย หน้าทับปลายอุสสาผูก ๖ แลเนือเจ้าเหี้ย ตัวงามบ่ฮายนึ่งเค้าแลเฮย

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 6/หน้าทับปลาย/ด้าน 1/บรรทัดที่ 1)

คำศัพท์

จุลสักกพัทท น. จุลศักราช.

บ่ฮาย ว. ดี, ไม่เลว, ไม่ช้า.

ข้อความถ่ายใบลานผูกที่ 6 ส่วนที่ 2 นี้ ระบุชื่อผู้จารคืออินทปัญญาภิกขุ และมีข้อความปรารภว่าตัวอักษรงามไม่เลวเลย

1.7 ผูกที่ 7 อักษรธรรมล้านนา

ใบลานผูกที่ 7 มี 24 ใบ 48 หน้า มีลักษณะของต้นฉบับเป็นดังนี้

1.7.1 ตัวอังกา

ใบลานหน้าคู่มือตัวอังกาซึ่งเขียนกำกับไว้โดยใช้ตัวอักษร เรียงลำดับดังนี้ ก ตัน, กา, กิ, กี่, กุ, กู, เก, แก, ไก, โก, เกา, กัง, ก ปลา, ข ถัด ก ปลา, ขา, ชิ, ชี่, ชุ, ชู, เข, แห, ไช, โช, โช้ มี ๒๕ ใบ

ตัวอย่างภาพตัวอังกาของใบลานผูกที่ 7 เช่น

1.7.2 ข้อความในส่วนต้นของใบลานผูกที่ 7

ข้อความในส่วนต้นของใบลานปรากฏอยู่ที่ขอบด้านขวาสุดของใบลานหน้าแรกที่เป็นส่วนเนื้อหาของบทลำดับที่ของผูก ดังนี้

	
บารุสผู้ ๗	บารสผูก ๗

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 7/ลาน “ก ตัน”/ด้าน 1)

อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์ ผูกที่ 7 มีข้อความท้ายใบลานดังนี้

1.7.3 ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 7

	
บริบูรณ์แล้วยามตฤช่าย เทื่อร ๑๑ อ้อ ๙ วัน ๗ บาแสนชินนรักสาทรฐกมมร์คำชูพรมหาอารามา ธิปัตติวัตกุคำริมวียงน่านวันอ้อวยงริมปตูไชยเมือง น่านเจ้าแล	บริบูรณ์แล้วยามตฤช่าย เดือน ๑๑ ออก ๙ (คำ) วัน ๗ (วันเสาร์) บาแสนชินนรักษาหัตถกรรมคำชูพระมหา อารามาธิปัตติวัตกุคำริมเวียงน่าน วันออกเวียง ริม ประตูลัย เมืองน่านเราแล

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 7/ลาน “โช้”/ด้าน 2/บรรทัดที่ 3-4)

ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 7 ระบุข้อมูลว่าคัดลอกเสร็จเมื่อยามตูดซ้าย คือ เวลาประมาณ 12.00-13.30 น. วันเสาร์ ขึ้น 9 ค่ำเดือน 11 โดยแสนชินรักษาเป็นผู้จารคัดลอกถวาย เจ้าอาวาสวัดกุคำซึ่งอยู่ริมเมืองน่านทางทิศตะวันออก ริมประตูชัยเมืองน่าน

1.8 ผูกที่ 8 อักษรธรรมล้านนา

ใบลานผูกที่ 8 มี 20 ใบ 39 หน้า มีลักษณะของต้นฉบับเป็นดังนี้

1.8.1 ตัวอังกา

ใบลานหน้าคู่มือตัวอังกาซึ่งเขียนกำกับไว้โดยใช้ตัวเลข เรียงลำดับดังนี้ ๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙ ตัวอังกาที่เขียนกำกับหน้าใบลานผูกนี้ มีการใช้ทั้งเลขโหราและเลขในธรรม เช่น

ใช้เลขโหราล้วน ดังตัวอย่าง ๑๑ ๑๒

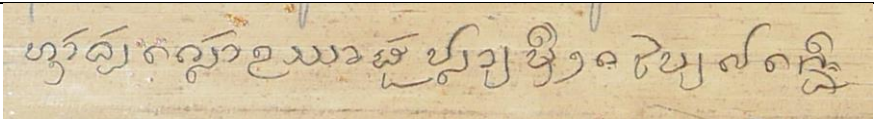
ใช้เลขในธรรมล้วน ดังตัวอย่าง ๑๔

ใช้เลขโหราและเลขในธรรมปนกัน ดังตัวอย่าง ๑๖ ๑๗

1.8.2 ข้อความในส่วนต้นของใบลานผูกที่ 8

ข้อความในส่วนต้นของใบลานปรากฏอยู่ในหน้าทับเค้าหรือปกหน้าของใบลานผูกดังกล่าว และปรากฏอยู่ที่ขอบด้านขวาสุดของใบลานหน้าแรกที่เป็นส่วนเนื้อหา ดังนี้

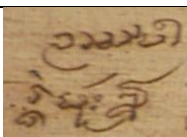
ข้อความในส่วนต้นของใบลานที่อยู่ในหน้าทับเค้ามีข้อความบอกจำนวนใบลานในผูกว่า

	
หน้าทับเค้าอุสสาผู้ปลายมี ๒๑ ใบแลเนือะ	หน้าทับเค้าอุสสาผูกปลายมี ๒๑ ใบแลเนือ

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 8/หน้าทับเค้า/ด้าน 1)

เมื่อพิจารณาจากข้อความที่ปรากฏ ใบลานนี้ไม่น่าจะเป็นหน้าต้นของผูก 8 เพราะใช้คำว่า “ผูกปลาย” หมายถึงผูกสุดท้าย และจำนวนใบลานก็ระบุว่ามี 21 ใบ ซึ่งไม่ตรงกับข้อเท็จจริงที่มี 20 ใบ สันนิษฐานว่าใบลานใบนี้เป็นใบลานหน้าทับเค้าของใบลานผูกสุดท้ายคือผูกที่ 15 และเมื่อตรวจสอบจำนวนใบลานก็สอดคล้องกันคือมีจำนวน 21 ใบตรงกับที่ระบุไว้ในข้อความ

ข้อความในส่วนต้นของใบลานที่อยู่ขอบด้านขวาสุดของใบลานหน้าแรกที่เป็นส่วนเนื้อหาข้อความบอกลำดับที่ของผูกว่า

	
อุสสาบารัถผู้ะ ๘	อุสสาบารสผูก ๘

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 8/ลาน “๑”/ด้าน 1)

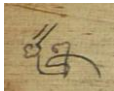
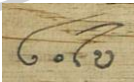
1.8.3 ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 8

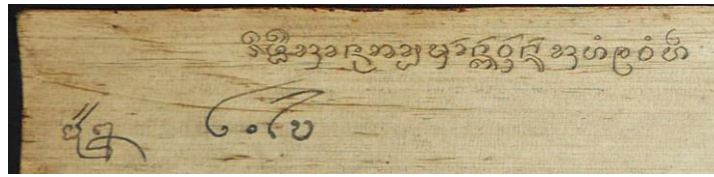
ใบลานผูกที่ 8 มีข้อความตอนจบผูกว่า

	
กิริยาเทศนายังอุสสาบารัสสาทักผู้กัถว ๘ คัมสมเรจจสรเทมบ่อลมารเท่านี้กอรแล	กิริยาเทศนายังอุสสาบารสชาติกผูกถ้วน ๘ กัสมเรจจระเต็จบอรรมารเท่านี้ก่อนแล

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 8/ลาน “๒๐”/ด้าน 1)

ใบลานใบสุดท้ายมีข้อความอักษรธรรมล้านนาที่เขียนด้วยหมึกสีดำบอกลำดับ

ของผูกว่า “ผูก ๘” และบอกจำนวนใบลานว่า “๒๐ ใบ” ผู้ศึกษาสันนิษฐานว่าเป็นการเขียนขึ้นในภายหลัง และมีข้อความอักษรธรรมล้านนาซึ่งเมื่ออ่านแล้วพบว่าข้อความไม่เกี่ยวข้องกับผูกที่ 8 ผู้ศึกษาจึงมีความเห็นว่าน่าจะเป็นเศษใบลานแตกผูกจากเอกสารอื่นที่นำมาใช้เป็นปกหลัง ดังนี้

1.9 ผูกที่ 9 อักษรธรรมล้านนา

ใบลานผูกที่ 9 มี 23 ใบ 46 หน้า มีลักษณะของต้นฉบับเป็นดังนี้

1.9.1 ตัวอังกา

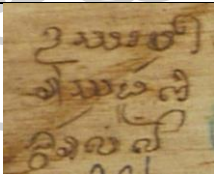
ใบลานหน้าคู่มีตัวอังกาซึ่งเขียนกำกับไว้โดยใช้ตัวเลข เรียงลำดับดังนี้ ๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙, ๒๐, ๒๑, ๒๒, ๒๓

ตัวอย่างภาพตัวอังกาของใบลานผูกที่ 9 เช่น

1.9.2 ข้อความในส่วนต้นของใบลานผูกที่ 9

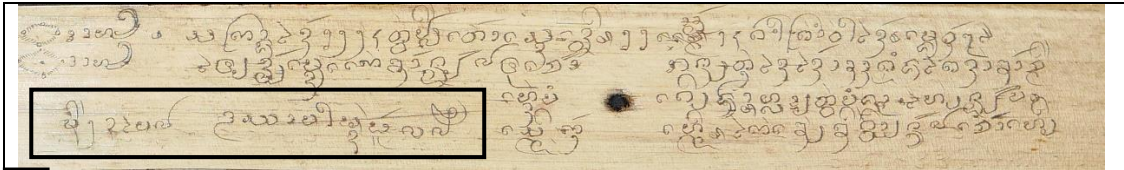
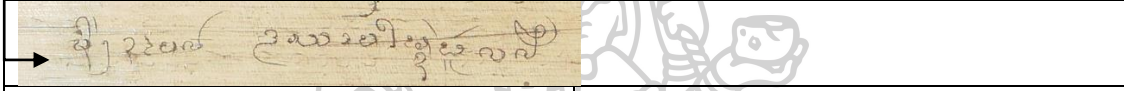
ข้อความในส่วนต้นของใบลานปรากฏอยู่ที่ขอบด้านขวาสุดของใบลานหน้าแรกที่เป็นส่วนเนื้อหาบอกลำดับที่ของผูก ดังนี้

	
อุสสาบาริสสผู้กัถ์ว ๙ แล	อุสสาบาริสสผู้กัถ์ว ๙ แล

(อุสสาบาริสสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 9/ลาน “๑”/ด้าน 1)

อุสสาบาริสสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์ ผูกที่ 9 มีข้อความท้ายใบลานดังนี้

1.9.3 ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 9

	
<p>สกราชใต้ ๑๒๒๔ ตัวปีลเต้าเสทเทือร ๑๑ อ้อ ๑๓ คำพร้าว่าไ้เม้งวัน ๗ ไทยทับเมฆแกช้านอย แลทุเจ้าพนายตั้นไท้ไ้อาณพซ์ไพทชาข้าจิม เหตุบเคียชนารหลายตัวบ้งามไ้ยนอยบ้เสิมอ กัน เหมอรไ้เกชยชี่ควายนั้แลเจ้าเทีย</p>	<p>สักราชใต้ ๑๒๒๔ ตัว ปีเต้าเส็ด เดือน ๑๑ ออก ๑๓ คำ พร้าว่าไ้เม้งวัน ๗ (วันเสาร์) ไทยดับเม็ด แกช้านอยแล ทุเจ้าพระนายตั้นไ้ได้อ่านพอจะไป ด่าข้าจิม เหตุบเคียช้านาญหลาย ตัวบ้งามใหญ่ น้อยบ้เสมอกัน เหมอนไ้เกชยชี่ควายนั้แล เจ้า เทีย</p>
<p>(อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 9/ลาน “๒๓”/ด้าน 2/บรรทัดที่ 1-4)</p>	
	
<p>มี ๒๓ ใบแล อุสสาบารสผู้ ๙ แล</p>	<p>มี ๒๓ ใบแล อุสสาบารสผูก ๙ แล</p>

(อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 9/ลาน “๒๓”/ด้าน 2/บรรทัดที่ 4)

คำศัพท์

ดับเม็ด น. ชื่อวันหนไท ในนี้เป็นวันเสาร์.

จิม ว ด้วย.

ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 9 ระบุข้อมูลวันที่คัดลอกแล้วเสร็จคือจุลศักราช 1224 (ตรงกับพุทธศักราช 2405) ปีหนไทยคือปีเต้าเส็ด วันเสาร์ ขึ้น 13 ค่ำ เดือน 11 วันหนไทยคือวันดับเม็ด และมีคำปรารภว่าผู้ใดได้อ่านอย่าได้ตำผู้จาร ด้วยเหตุที่ไม่ชำนาญนัก ตัวอักษรไม่งามใหญ่น้อยไม่เสมอกันเหมือน “ไ้เกชยชี่ควาย”

1.10 ผูกที่ 10 อักษรธรรมล้านนา

ใบลานผูกที่ 10 มี 24 ใบ 48 หน้า มีลักษณะของต้นฉบับเป็นดังนี้

1.10.1 ตัวอังกา

ใบลานหน้าคูมีตัวอังกาซึ่งเขียนกำกับไว้โดยใช้ตัวอักษร เรียงลำดับดังนี้ ก ตัน, กา, กิ, กี, กุ, กู, เก, แก, ไก, โก, เกา, กั, กุก, ข, ขา, ชิ, ชี, ชุ, ชู, เข, แช, ไช, โช, ปลาย

ตัวอย่างภาพตัวอังกาของใบลานผูกที่ 10 เช่น

อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์ ผูกที่ 10 ไม่มีข้อความส่วนต้นเพราะไม่มีหน้าทับ
เค้าหรือปกหน้า มีเฉพาะข้อความท้ายใบลานดังนี้

1.10.2 ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 10

<p>แลวัน ๗ แก่ข้าน้อยแลขอถบบนไว ๕๐๐๐ ภวานิจ รุวัรุวัแก่ข้าแท้ทีลภารสผู้ถ้วร ๑๐ ทั้งมวรมี ๑๕ ผู้จิมกันแล จุฬศรราชไซ้ ๑๒๒๔ ตัวปีลเต้าเสท</p>	<p>แลวันเสาร์ แก่ข้าน้อยแล ขอฐปนาไว้ ๕๐๐๐ พระวัสสา นิจจ รุวั รุวั ขอแก่ข้าแท้ทีล ภารส ผูกถ้วร ๑๐ ทั้งมวรมี ๑๕ ผูกจิมกัน จุฬศรราช ได้ ๑๒๒๔ ตัว ปีเต้าเส็ด</p>

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 10/ลาน “ปลาย”/ด้าน 2/บรรทัดที่ 2-3)

ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 10 ส่วนแรกระบุข้อมูลว่า คัดลอกเสร็จเมื่อวันที่วันเสาร์
จุลศักราช 1224 (ตรงกับพุทธศักราช 2405) ปีหนไทคือปีเต้าเส็ด และบอกเจตนาของผู้จารว่า
ขอสร้างไว้จนถึงอายุพระพุทศาศนา 5,000 ปี นอกจากนี้ยังระบุด้วยว่าจำนวนผูกทั้งหมดมี 15 ผูก

	
บารสผู้ ๑๐ แลเจ้าข้าแลเจ้าที่ไหวเหยยข้า ขयरปลางเมื่อมาเปนภิกขุอยูอารามวัด พรยู๒วันนั้นแลเจ้าเหยยพิจารณาที่ข้าถึจิม	บารสผูก 10 แล เจ้าข้าแล เจ้าที่ไหวเหยย ข้า เขียนปางเมื่อมาเปนภิกขุอยูอารามวัด พระยาภูวันนั้นแลเจ้าเหยย พิจารณาที่ข้าถึจิม

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 10/หน้าทับปลาย/ด้าน 1)

ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 10 ส่วนที่ 2 ระบุข้อมูลว่า เป็นเรื่องอุสสาบารสชาติก ผูกที่ 10 และผู้จารได้คัดลอกเมื่อครั้งเป็นภิกษุอยู่วัดพระยาภู

1.11 ผูกที่ 11

ใบลานผูกที่ 11 มี 27 ใบ 54 หน้า มีลักษณะของต้นฉบับเป็นดังนี้

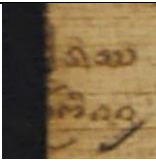
1.11.1 ตัวอังกา

ใบลานหน้าคู่มือตัวอังกาซึ่งเขียนกำกับไว้โดยใช้ตัวเลข เรียงลำดับดังนี้ ๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙, ๒๐, ๒๑, ๒๒, ๒๓, ๒๔, ๒๕, ๒๖, ๒๗, ปลาย ตัวอังกาที่เขียนกำกับหน้าใบลานผูกนี้ มีการใช้ทั้งเลขโหราและเลขในธรรม เช่น

1.11.2 ข้อความในส่วนต้นของใบลานผูกที่ 11

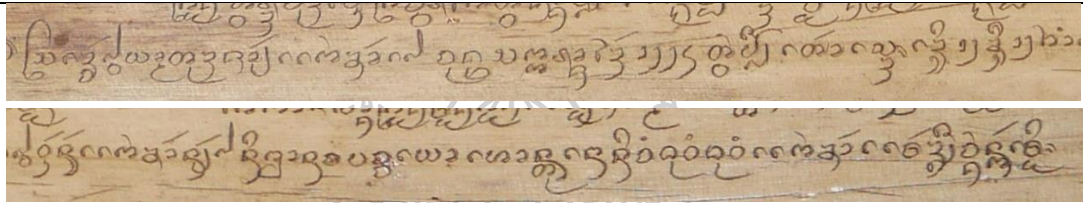
ข้อความในส่วนต้นของใบลานปรากฏอยู่ที่ขอบด้านขวาสุดของใบลานหน้าแรกที่เป็นส่วนเนื้อหาของบทลำดับที่ของผูก ดังนี้

	
(บ)าริสส(ผู้)กร์ ๑๑	(บ)าริส(ผู้)ก ๑๑

(อุสสาบาริสชาตค ฌบับวัตถุมินทร์/ผูก 11/ลาน “๑”/ด้าน 1)

อุสสาบาริสชาตค ฌบับวัตถุมินทร์ ผูกที่ 11 มีข้อความทำยใบลานที่น่าสนใจดังนี้

1.11.3 ข้อความทำยใบลานผูกที่ 11

	
สรเทศจแลวยามตุดช้ายแก่ข้าแลจฬสกราชไต้ ๑๒๒๔ ตั้ว ปีเต่าเส็ด เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๒ ค่ำ แลววันนั้นแก่ข้าน้อยแล นินพพานบจโย โหนตุเนา นิจรุรุวแก่ข้าแท้สัจงนักเทือะ	สระเต็จแลวยามตุดช้ายแก่ข้าแล จุลศักราชได้ ๑๒๒๔ ตั้ว ปีเต่าเส็ด เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๒ ค่ำ แล วันนั้นแก่ข้าน้อยแล นินพพานบจโย โหนตุ โนนิจ รุรุ ฎว แก่ข้าแท้สัจงนักเทือะ

(อุสสาบาริสชาตค ฌบับวัตถุมินทร์/ผูก 11/ลาน “ปลาย”/ด้าน 1/บรรทัดที่ 5)

ข้อความทำยใบลานผูกที่ 11 ระบุข้อมูลว่าคัถลอกเสร็จเมื่อยามตุดช้าย คือเวลาประมาณ 12.00-13.30 น. จุลศักราช 1224 (ตรงกับพุทธศักราช 2405) ปืหนไทคือปีเต่าเส็ด วันขึ้น 12 ค่ำ เดือน 12 และบอกเจตนาของผู้จารว่าขอให้ปึงจยไปสู่อพระนินพพาน

ใบลานใบสุดท้ายมีข้อความอักษรธรรมล้านนาซึ่งเมื่ออ่านแล้วพบว่าข้อความไม่เกี่ยวข้องกับผูกที่ 11 ผู้ศึกษาจึงมีความเห็นว่าน่าจะเป็นเศษใบลานแตกผูกจากเอกสารอื่นที่นำมาใช้เป็นปกหลัง

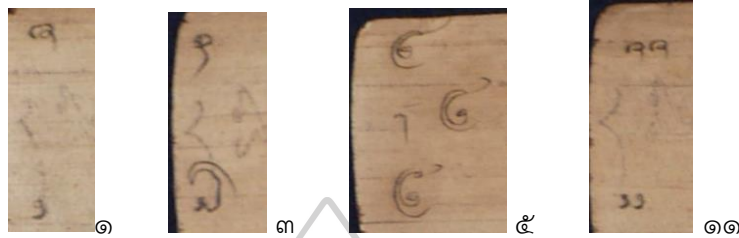
1.12 ผูกที่ 12 อักษรธรรมล้านนา

ใบลานผูกที่ 12 มี 27 ใบ 54 หน้า มีลักษณะของต้นฉบับเป็นดังนี้

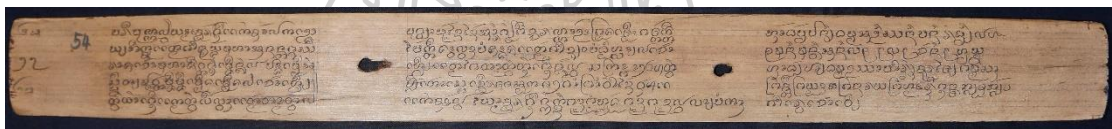
1.12.1 ตัวอังกา

ใบลานหน้าคู่มือตัวอังกาซึ่งเขียนกำกับไว้โดยใช้ตัวเลข เรียงลำดับดังนี้ ๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๑๙, ๒๐, ๒๑, ๒๒, ๒๓, ๒๔, ๒๕, ๒๖, ๒๗ ตัวอังกาที่เขียนกำกับหน้าใบลานผูกนี้ มีการใช้ทั้งเลขโหราและเลขในธรรม เช่น

อุสสาบารสชาติค ฌบวัตภูมิินทร์ ผูกที่ 12 มีข้อความทำยใบลานดังนี้

1.12.2 ข้อความทำยใบลานผูกที่ 12

ข้อความทำยใบลานผูกที่ 12 ลาน “๒๗” ด้าน 2 แบ่งออกเป็น 3 ช่อง เรียงจากซ้ายไปขวาดังนี้

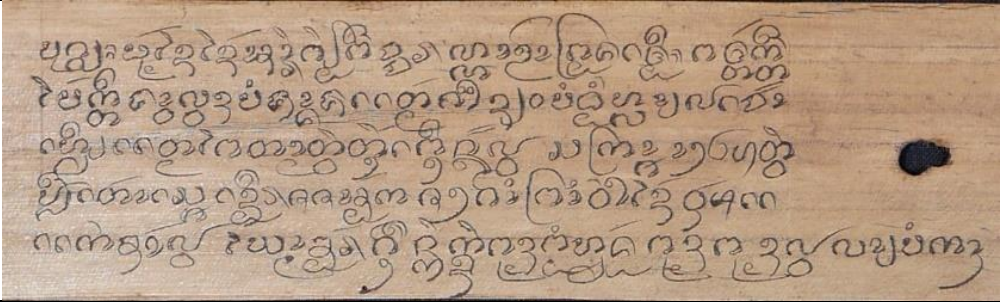
<p>บริบูรณ์แล้วยามเช้าอรคีนแก่ข้าแลกลเกษชย ภิกขุแต่มีคำชูงมทานนตอิสสรราชเจ้ามหา ชีวิตเมืองน่านแลปางเมื่อสถิตยอยู่วัดมิ่งเมือง งเมืองแลเจ้าเฮีย ต่วย่าเพินแกมตัวลือลวดแต่มี ตามตัวแล</p>	<p>บริบูรณ์แล้วยามก่อนคืนแก่ข้าแล กัญชย ภิกขุแต่มีคำชูงมทานนตอิสสรราชเจ้ามหา ชีวิตเมืองน่านแล ปางเมื่อสถิตยอยู่วัดมิ่งเมือง เมืองแลเจ้าเหย ต่วย่าเพินแกมตัวลือลวดแต่มี ตามตัวแล</p>

(อุสสาบารสชาติค ฌบวัตภูมิินทร์/ผูก 12/ลาน “๒๗”/ด้าน 2/บรรทัดที่ 1-5/ช่องซ้าย)

คำศัพท์

ตัวย่า น. ต้นฉบับที่ใช้เป็นแบบในการคัดลอก.

ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 12 ช่องซ้าย ระบุข้อมูลว่าคัดลอกเสร็จเมื่อยามก่อนคืน ผู้ที่คัดลอกคือภิกษุเชยยกิขุคัดลอกถวาย “มหอนันตอิสสรราชเจ้ามหาชีวิตเมืองน่าน” คือเจ้าอนันตวรฤทธิเดช เมื่อครั้งที่ภิกษุเชยยกิขุอยู่ที่วัดมิ่งเมือง และมีคำปรารภว่าต้นฉบับมีตัวลื้อปะปนอยู่ ต้องคัดลอกไปตามต้นฉบับ

	
<p>บุคคลผู้ไท้ไถ้อารพวยพิจรณณาเอาพร่องเทอะ พหัตถกิตไ้กิดง่าวลดบ่ขางชแแต่้มคำทวยบ่ธ้อ หลายแลเจ้าเฮียแแต่้มไ้ตามตัวต้นเพิ่นนั้นแล สกราช ๑๒๒๔ ตัวปีลเต้าเสศเชือร ๑๑ ออก ๑๒ คำพรัว่าไ้ตัววัน ๔ แแก่ข้าแลแล้ว ยาม ขอรคีนนุกักทพพทพ้อฮ้องพพพทแลแล้วลายบ่กาน</p>	<p>บุคคลผู้ไ้ได้อ่านพ้อยพิจรณณาเอาพร่องเทอะ พหัตถกิตไ้กิดง่าวลดบ่ขางชแแต่้มคำเดียวบ่ ธ้อหลายแลเจ้าเฮีย แแต่้มไป้ตามตัวต้นเพิ่นนั้น แล้ว ศักราช ๑๒๒๔ ตัว ปีเต้าเส็ด เดือน ๑๑ ออก ๑๒ คำ พรัว่าไ้ตัววัน ๔ (วันพุธ) แแก่ข้า แล้ว ยามก่อนคีนนุกกคพุดพ้อฮ้องพุดพุดแล้ว ลายบ่กาน</p>

(อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 12/ลาน “๒๗”/ด้าน 2/บรรทัดที่ 1-5/ช่องกลาง)

คำศัพท์

พะทัด น. บรรทัด.

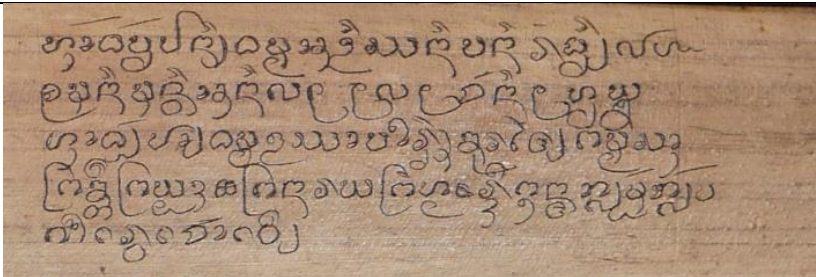
กิด ว. แคบ.

กิดไ้กิดง่าวล ก. แคบมาก, แคบเหลือเกิน

ตัวต้น น. ต้นฉบับที่ใช้เป็นแบบในการคัดลอก.

นกกคพุด น. นกกระปูด.

ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 12 ช่องกลาง ระบุข้อมูลว่าคัดลอกเสร็จเมื่อสักราช 1224 (ตรงกับพุทธศักราช 2405) ปีหนไทคือปีเต้าเส็ด วันพุธ ขึ้น 12 ค่ำ เดือน 11 มีคำปรารภที่บอกความรู้สึกของผู้จารว่าบรรทัดแคบเหลือเกินจนไม่รู้จะจารอย่างไร ต้องจารไปตามต้นฉบับ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงช่วงเวลาที่ยังคัดลอกเสร็จว่านกกคพุดคือนกกระปูดได้ร้องเสียงดังหลายครั้ง

		
<p>หน้าฉบับปณายมมอฐีสนาบนาจรียแล๑- เอมนาโมนวอนารเอดเอนจันนาเอฮยหนาถับ ปายมมอฐิสนาบาถุฐุชโรไทยพมิสมานพรชิต พรยอทพรนารยพรหมริทอินทาถลอมถลอบคำ เรวเจ้าเวีย</p>	<p>หน้าทับปลายธรรมอุสสาบารสแล เมามัวอาละ แลเจ้าเฮย หน้าทับปลายอุสสาบารส ขุนไทย พิมสาร พระชิต พระยอด พระนารายณ์ พระพรหมฤทธิ อินทา พร้อมพริบคำเรวเจ้าเวีย</p>	

(อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 12/ลาน “๒๗”/ด้าน 2/บรรทัดที่ 1-5/ช่องขวา)

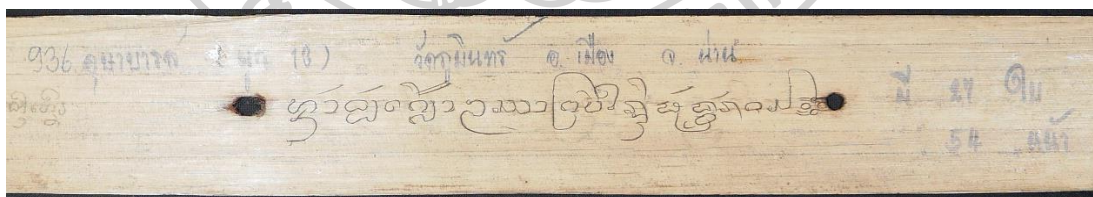
คำศัพท์

เมามัวอาละ ก. มีนงมาก.

คำเรว น. ข้อความที่เกี่ยวกับการรบ.

ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 12 ช่องกลาง ระบุข้อมูลกล่าวถึงตัวละครในชาดกเรื่องนี้ ได้แก่ ขุนไทย พระพิมสาร พระชิต พระยอด พระนารายณ์ พระพรหม พระอินทร์ นอกจากนี้ข้อความในบรรทัดที่ 1 และ 2 เขียนรูปสระแบบพิเศษซึ่งน่าจะใช้เฉพาะตัวผู้จาร เช่น “นา” ใช้แทนสระ “-า” “เอ” ใช้แทนสระ “-เ-”

1.13 ผูกที่ 13 อักษรธรรมล้านนาและอักษรไทยนิเทศ

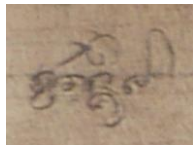

ใบลานผูกที่ 13 มี 27 ใบ 54 หน้า มีลักษณะของต้นฉบับเป็นดังนี้

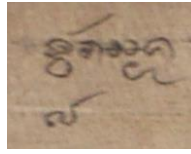
1.13.1 ตัวอังกา

ใบลานหน้าคูมีตัวอังกาซึ่งเขียนกำกับไว้โดยใช้ตัวอักษรและตัวเลข เรียงลำดับดังนี้ ถ้วนหนึ่งแล, ถ้วนสองแล, ถ้วน ๓ แล, ถ้วน ๔ แล, ถ้วน ๕ แล, ถ้วน ๖ แล, ถ้วน ๗ แล, ถ้วน ๘ แล, ถ้วน ๙ แล, ถ้วน ๑๐ แล, ถ้วน ๑๑ แล, ถ้วน ๑๒ แล, ๑๓, ๑๔, ถ้วน ๑๕ แล, ถ้วน ๑๖ แล, ถ้วน ๑๗ แล, ใบถ้วน ๑๘, ถ้วน ๑๙ แล, ถ้วน ๒๐ แล, ถ้วน ๒๑ แล, ใบถ้วน ๒๒, ๒๓, ถ้วน ๒๔ แล, ถ้วน ๒๕ แล, ถ้วน ๒๖ แล, ถ้วน ๒๗ แล

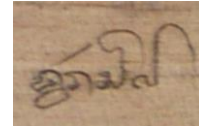
ตัวอย่างภาพตัวอักษรของใบลานผูกที่ 13 เช่น

ถัวนึ่งแล

ถัวนสองแล

ถัวน ๓ แล

อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์ ผูกที่ 13 มีข้อความในส่วนต้นของใบลานและข้อความท้ายใบลานดังนี้

1.13.2 ข้อความในส่วนต้นของใบลานผูกที่ 13

ข้อความในส่วนต้นของใบลานปรากฏอยู่ในหน้าทับเค้าหรือปกหน้าของใบลานผูกดังกล่าว ดังนี้

หน้าทับเค้าอุสสาพัรบารัฐผู้ถัวน ๑๓ แล	หน้าทับเค้าอุสสาพระบารสผูกถัวน ๑๓

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 13/หน้าทับเค้า/ด้าน 1)

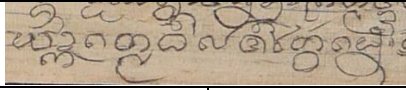
ข้อความในส่วนต้นของใบลานที่อยู่ในหน้าทับเค้าส่วนแรกเป็นข้อความบอกลำดับของผูก

หน้าทับเค้าอุสสาพัรบารัฐแลที่ไหว	หน้าทับเค้าอุสสาพระบารสแลที่ไหว
สุริยสามเนณ'เปนผู้ขयरแลตัวบ่องามแล	สุริยสามเนณ'เปนผู้เขียนแลตัวบ่องามแล

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 13/หน้าทับเค้า/ด้าน 2)

ข้อความในส่วนต้นของใบลานที่อยู่ในหน้าทับเค้าส่วนที่ 2 ระบุข้อมูลว่าสุริยสามเนณ'เป็นผู้เขียน

1.13.3 ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 13

	
ยากเคมีแลที่ไห้วเฮ้ย	ยากเต็มทีแลที่ไห้วเฮ้ย

(อุสสาบารสชาตค ฌบับวัตถุมินทร์/ผูก 13/ลาน “ถ้วน ๒๗ แล”/ด้าน 2/บรรทัดที่ 5)

ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 13 ที่ปรากฏในลาน “ถ้วน ๒๗ แล” บอกความรู้สึกของผู้จารว่ายากเต็มที นอกจากนี้ยังพบข้อความบันทึกของผู้จารในท้ายผูกที่ 13 หน้าทับปลาย ซึ่งมี 2 ใบ ดังนี้

หน้าทับปลายใบที่ 1 จารด้วยอักษรธรรมล้านนาและอักษรไทยนิเทศสามารถแบ่งข้อความได้เป็น 3 ส่วนมีข้อความระบุถึงวันที่คัดลอกเสร็จคือวันอังคารแรม 3 ค่ำ เดือน 11 จุลศักราช 1224 (ตรงกับพุทธศักราช 2405) ยามกลองงายคือเวลา 7.30-9.30 น. ผู้จารคือพระหน้อยสุริยหรือสามเณรสุริยะ คัดลอกเมื่อคราวอยู่วัดมิ่งเมือง วัดอุประสงค์ในการคัดลอกเพื่อถวายเจ้าหลวงเมืองน่านดังนี้

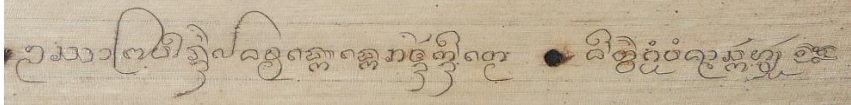
	
	
สกราช ๑๒๒๔ ค่ำเพ็ชร ๑๑ แรม ๓ ค่ำวัน ๓ ยามกลองงายคั่วบ่มึงามสักหัน้อยแล	ศักราช ๑๒๒๔ ค่ำ เดือน ๑๑ แรม ๓ ค่ำ วัน อังคาร ยามกลองงาย คั่วบ่มึงามสักหัน้อยแล
	
พระหน้อยสุริยเปนผู้ริกขิตตปางเมื่อสเถิตวัด มิ่งเมืองเจ้าเฮ้ย	พระหน้อยสุริยะเป็นผู้ลิขิตปางเมื่อสเถิตวัด มิ่งเมืองเจ้าเฮ้ย
	
แต่มค้ำชุมหาอุบราชาตันเสวย นันทบุรีนาก้วามหาชีวิตแลที่ไห้ว	แต่มค้ำชุมหาอุปราชนเสวย นันทบุรีนาก้วามหาชีวิตแลที่ไห้ว

(อุสสาบารสชาตค ฌบับวัตถุมินทร์/ผูก 13/หน้าทับใบที่ 1/ด้าน 1)

คำศัพท์

ยามกลองาย น. กำหนดยามเท่ากับเวลา 7.30-9.30 น.

หน้าทับปลายใบที่ 2 กล่าวถึงความรู้สึกของผู้จารว่าบรรทัดแถบมากตัวอักษรก็ไม่งาม ดังนี้

	
อุสสาพรบารุชแลธมมเอกเอกภัททกิทเดิมธิ ตัวค็อบงามสักหน้อย	อุสสาพระบารสแล ธรรมเอกเอกพะทัดกิด เต็มที ตัวก็ปงามสักหน้อย

(อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 13/หน้าทับใบที่ 2/ด้าน 1)

1.14 ผูกที่ 14 อักษรธรรมล้านนาและอักษรไทยนิเทศ

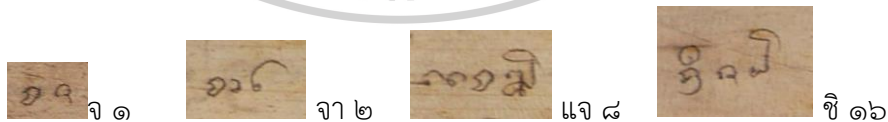

ใบลานผูกที่ 14 มี 21 ใบ 42 หน้า มีลักษณะของต้นฉบับเป็นดังนี้

1.14.1 ตัวอังกา

ใบลานหน้าคู่มือตัวอังกาซึ่งเขียนกำกับไว้โดยใช้ตัวอักษรและตัวเลข เรียงลำดับดังนี้ จ ๑, จา ๒, จิ ๓, จี ๔, จุ ๕, จู ๖, เจ ๗, แจ ๘, ไจ ๙, โจ ๑๐, เจา ๑๑, จั ๑๒, จ ปลาย ๑๓, ใบนี้แต่มีใส่ใหม่แล ขอเซ ๑๔, ซา ๑๕, ซิ ๑๖, ซี ๑๗, ซุ ๑๘, ซู ๑๙, ๒๐ ซู, ซิ ปลาย ทั้งนี้ใบลานที่ตัวอังกาเป็น “ใบนี้แต่มีใส่ใหม่แล ขอเซ ๑๔” สันนิษฐานว่าเป็นใบที่เขียนซ่อมในภายหลัง

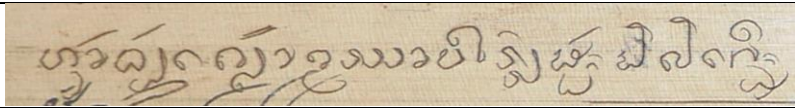
ตัวอย่างภาพตัวอังกาของใบลานผูกที่ 14 เช่น

1.14.2 ข้อความในส่วนต้นของใบลานผูกที่ 14

ข้อความในส่วนต้นของใบลานปรากฏอยู่ในหน้าทับเค้าหรือปกหน้าของใบลานผูกดังกล่าว และปรากฏอยู่ที่ขอบด้านขวาสุดของใบลานหน้าแรกที่เป็นส่วนเนื้อหา ดังนี้

ข้อความในส่วนต้นของใบลานที่อยู่ในหน้าทับเค้ามีข้อความว่า

	
หน้าธัมม์เค้าอุสสาบารัสมุขะ ๖ แลเนือะ	หน้าทับเค้าอุสสาบารสมุข ๖ แลเนอ

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 14/หน้าทับ/ด้าน 1)

ข้อความในหน้าทับเค้า “หน้าทับเค้าอุสสาบารสมุข ๖” ทำให้สันนิษฐานได้ว่า ไบลานใบนี้คงจะเป็นปกหน้าของไบลานผูกที่ 6 มาก่อน และได้ถูกนำมาใช้เป็นปกหน้าของไบลานผูกที่ 14

ข้อความในส่วนต้นของไบลานที่อยู่ขอบด้านขวาสุดของไบลานหน้าแรกที่เป็น ส่วนเนื้อหาข้อความระบุลำดับที่ของผูกและจำนวนไบลานในผูกว่า

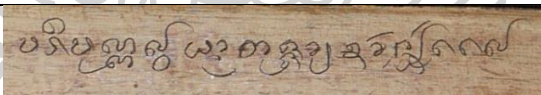
	
อุสสาบารัสมุขะถั้วร ๑๔ แล ๒๑ ไบาย	อุสสาบารสมุขถั้วร ๑๔ แล ๒๑ ไบาย

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 14/ลาน “จ ๑”/ด้าน 1)

อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์ ผูกที่ 14 มีข้อความท้ายไบลานดังนี้

1.14.3 ข้อความท้ายไบลานผูกที่ 14

ข้อความท้ายไบลานในลาน “ชี ปลาย” บอกเวลาที่คัดลอกเสร็จในยามตูด ซ้าย คือเวลาประมาณ 12.00-13.30 น. ดังนี้

	
บริบูรณ์แลวยามตูดซายซ้ายน้อยแลแล	บริบูรณ์แล้วยามตูดซายซ้ายน้อยแล

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 14/ลาน “ชี ปลาย”/ด้าน 2)

ในหน้าทับปลายมีข้อความที่จารด้วยอักษรธรรมล้านนาและอักษรไทยนิเทศ บอกชื่อผู้จารคือ “สาธูเจ้ากัญจนภิกขุ” ดังนี้

	
หน้าธัมม์ปลายอุสสาบารัสมุขะถั้วร ๑๔ แลเนือ สาธูเจ้ากัญจนภิกขุขยลแลแลแล	หน้าทับปลายอุสสาบารสมุขถั้วร 14 แลเนอ สาธูเจ้ากัญจนภิกขุเขียนแลแลแล

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 14/หน้าทับปลาย/ด้าน 1)

1.15 ผูกที่ 15 อักษรธรรมล้านนาและอักษรไทยนิเทศ

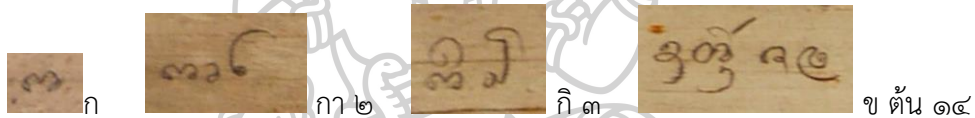

ใบลานผูกที่ 15 มี 21 ใบ 42 หน้า มีลักษณะของต้นฉบับเป็นดังนี้

1.15.1 ตัวอังกา

ใบลานหน้าคูมีตัวอังกาซึ่งเขียนกำกับไว้โดยใช้ตัวอักษรและตัวเลขเรียงลำดับดังนี้ ก, กา ๒, กิ ๓, กิ ๔, กุ ๕, กู ๖, เก ๗, แก ๘, ไก ๙, เกา ๑๐, กิ ๑๑, กิ ๑๒, กิ ๑๓, ข ต้น ๑๔, ขา ๑๕, ขิ ๑๖, ขี ๑๗, ขุ ๑๘, ขู ๑๙, เข ๒๐ ชาว, แข ๒๑

ตัวอย่างภาพตัวอังกาของใบลานผูกที่ 15 เช่น

1.15.2 ข้อความในส่วนต้นของใบลานผูกที่ 15

ข้อความในส่วนต้นของใบลานปรากฏอยู่ในหน้าทับเค้าหรือปกหน้าของใบลานผูกดังกล่าว มีข้อความบอกลำดับที่ของผูกและจำนวนใบลานในผูก ดังนี้

หน้าธับเค้าอุสสาบารษผู้ะถั้วร สิบ ๕ สิบ ๕	หน้าทับเค้าอุสสาบารษผูกถั้วร ๑๕ ๑๕ ๑๔
๑๔ แลล มีใบ ๒๑ เนอะบ้อไ้วัยไต้แทง	แลล มีใบ ๒๑ เนอ บอกรั้วไต้แดง

(อุสสาบารษชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 15/หน้าทับ/ด้าน 1)

อุสสาบารษชาติก ฉบับวัดภูมินทร์ ผูกที่ 15 มีข้อความท้ายใบลานดังนี้

1.15.3 ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 15

ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 15 มี 2 ส่วน ส่วนแรกอยู่ที่ใบลาน “แข ๒๑” ส่วนที่ 2 อยู่ที่หน้าทับปลาย มีรายละเอียดข้อความดังนี้

	
บริบูรณ์ยามกลองแลงข้าแล อหังนามกตียภิชุขร คำชูโชฎกมหาชีวิตแต่สกราช ๑๒๒๔ ตัวปี เต้าเส็ด เทือน ๑๑ ขึ้น ๔ คำ วัน ๕ คัมบอริบุรแล้	บริบูรณ์ยามกลองแลงข้าแล อหัง นาม กตียภิชุ เียนคำชูโชฎกมหาชีวิตแต่สกราช ๑๒๒๔ ตัวปี เต้าเส็ด เทือน ๑๑ ขึ้น ๔ คำ วัน ๕ (วัน พฤษหส์ปดี) ก็บริบูรณ์แล้

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 15/ลาน “แห ๒๑”/ด้าน 1 บรรทัดที่ 4-5)

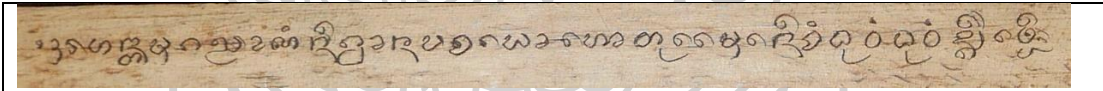
คำศัพท์

ยามกลองแลง น. กำหนดยามเท่ากับเวลา 16.00-17.00 น.

โชฎก ก. โชตกะ, อดหนุน, คำจุน, แสดงความตั้งใจในการสร้าง

คัมภีร์หรือถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนา. (ป. โชตก = ผู้รุ่งเรือง, ผู้ส่องสว่าง).

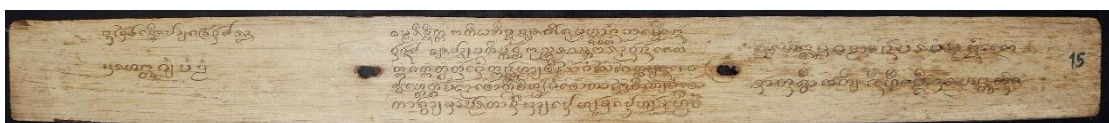
ข้อความส่วนนี้ระบุข้อมูลว่า ผู้จารคือกตียภิชุ วัตถุประสงค์ในการคัดลอก เพื่อถวายเจ้าหลวงเมืองน่าน และคัดลอกแล้วเสร็จเมื่อยามกลองแลง คือช่วงเวลา 16.00-17.00 น. ของวันพฤษหส์ปดี ขึ้น 4 คำ เดือน 11 จุลศักราช 1224 ปีหนไทตรงกับปีเต้าเส็ด

	
อรหนตมคญาณนิพพานบจโยโหตุเมเนจรุวัรุวั ฑิลเทือะ	อรหนตา มคญาณั นิพพานปจโย โหตุ เม นิจจั ฐวั ฐวั ดีหลีเทือะ

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 15/ลาน “แห ๒๑”/ด้าน 2 บรรทัดที่ 1)

ข้อความส่วนนี้เป็นความปรารถนาของผู้จารที่หวังจะบรรลุมรรคผลนิพพาน เป็นพระอรหันต์

นอกจากข้อความท้ายใบลานผูกที่ 15 หน้าทับปลาย ด้าน 1 แบ่งออกเป็น 3 ช่อง เรียงจากซ้ายไปขวาดังนี้

	
นานไต้ ๒ เทอรพาย ๑๕ วันแลรอรหนาด	นานไต้ ๒ เดือนปลาย ๑๕ วันแล รอดอรหันตา

(อุสสาบารสชาตค ฉบับวัตถุมินทร์/ผูก 15/หน้าทับปลาย/ด้าน 1 บรรทัดที่ 1-5/ช่องซ้าย)

ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 15 ช่องซ้าย ระบุข้อมูลว่าใช้เวลาคัดลอก 2 เดือนกับ 15 วัน

	
ธรรมริกขัตต กติยภิกขุขยรคำชุมหาชีวิตนคอร เมืองน่านวันนั้นแล ขยรปางษบติบัตถักฤษขร ถมภกรามวันนั้นแลตักคตักตักตัวตันเพินตัก นักฮายที่ใส่คใส่ไพหลายนแคแล้วเหตตัวบังาม เท้าฮือที่หน้อยค้เท้าตาไกลที่เหยค้เท้าตาควายมา ปุรตาคีฮายเปนหย่อมเปนหย่อมฮิว	ธรรมลิขิต กติยภิกขุเขียนคำชุมหาชีวิตนคอร เมืองน่านวันนั้นแล เขียนปางปฏิบัติวัตถักฤษขร ถมภกรามวันนั้นแล ตักก็ตักตัวตันเพินตักนัก ฮ้ายที่ใส่คใส่ไปหลายนแคแล้ว เหตตัวบังาม เท้าฮือ ที่หน้อยก็เท้าตาไก่อ ที่ใหญ่ก็เท้าตาควาย มาปุรตาคีฮายเปนหย่อมเปนหย่อมฮิว

(อุสสาบารสชาตค ฉบับวัตถุมินทร์/ผูก 15/หน้าทับปลาย/ด้าน 1 บรรทัดที่ 1-5/ช่องกลาง)

คำศัพท์

นักฮ้าย ว. เหลือเกิน, มากนัก.

นักแค ว. มากนัก, มากยิ่ง.

ปุรตาคีฮาย ก. น้าฮาย.

หย่อม น. กองเล็ก ๆ, หมู่เล็ก ๆ.

ฮิว น. ริ้ว, ส่วน.

ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 15 ช่องกลาง ระบุข้อมูลว่าผู้จารคือกติยภิกษุ คัดลอกถวายเจ้าหลวงเมืองน่าน เมื่อครั้งที่อยู่วัด “กุญชรถมภกราม” คือวัดช้างค้ำ และยังมีข้อความที่ แสดงความคิดเห็นของผู้จารที่ว่า ต้นฉบับนั้นเขียนตกมาก ท่านก็ได้เติมไปมากแล้ว ตัวอักษรก็ไม่งาม ที่จารตัวเล็กก็เล็กเท่าตาไก่อ ที่จารตัวใหญ่ก็ใหญ่เท่าตาควาย

	
อรหนาทมคณญาณบรมสุขฯ แก่ข้าต่นชีวา กตियะนีหื้อเถิงอรหนาทต่น ๑	อรหนตา มคณญาณ์ ปรมิ์ สุขัง แก่ข้าต่นชื่อว่า กตियะนีหื้อเถิงอรหนต่านต่น ๑

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 15/หน้าทับปลาย/ด้าน 1 บรรทัดที่ 1-5/ช่องขวา)

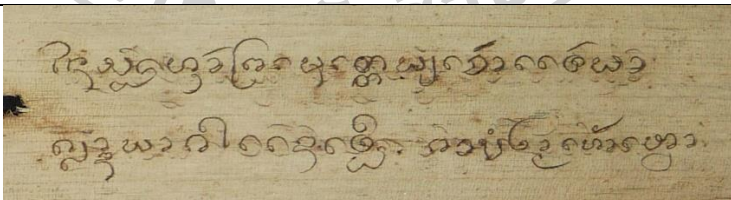
ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 15 ช่องขวา มีข้อความแสดงความปรารถนาของผู้จาร
ที่จะบรรลุมรรคผลนิพพานเป็นพระอรหันต์

ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 15 หน้าทับปลาย ด้าน 2 แบ่งออกเป็น 2 ช่อง เรียง
จากซ้ายไปขวาดังนี้

	
	
คอยพจนาเข้าเทือเนือพ้ออ้อบข้างเท้าฮีแล้	คอยพิจจนาเอาเทอะเนือพ้อออก บ่ข้างเท้าฮี แล้

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 15/หน้าทับปลาย/ด้าน 2 บรรทัดที่ 1-2/ช่องซ้าย)

ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 15 หน้าทับปลาย ด้าน 2 ช่องซ้าย แสดงถึงปัญหา
และอุปสรรคของผู้จารที่บอกว่าจารไม่เก่งเท่าไรนัก

	
ในส้องหน้าพระเมตตยเจ้าแทยาคลาทยาคา แทเทือะ ต้วบ่งามเท้าเฮา	ในส้องหน้าพระเมตตริยเจ้าแทยาคลาดอย่า คลาแต่เทือะ ต้วบ่งามเท้าเฮา

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 15/หน้าทับปลาย/ด้าน 2 บรรทัดที่ 1-2/ช่องขวา)

ข้อความท้ายใบลานผูกที่ 15 หน้าทับปลาย ด้าน 2 ช่องขวา เป็นข้อความที่
ต่อหน้าทับปลายด้าน 1 ช่องขวา ว่าผู้จารปรารถนาที่จะ บรรลุมรรคผลนิพพานเป็นพระอรหันต์ใน
สมัยพระศรีอารียเมตตริย

คำศัพท์

ส่องหน้า ว. ตรงหน้า.

2. วิเคราะห์ลักษณะของต้นฉบับใบลานวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ฉบับวัด ภูมินทร์

ต้นฉบับใบลานวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์ สามารถวิเคราะห์องค์ประกอบทั้ง 4 ส่วน คือ 1. ตัวอักษร 2. ตัวอังกาที่กำกับใบลานแต่ละแผ่น 3. ข้อความในส่วนต้นของใบลานแต่ละผูก และ 4. ข้อความท้ายใบลานแต่ละผูก ได้ข้อมูลดังนี้ดังนี้

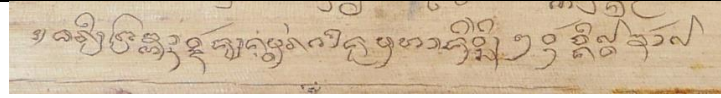
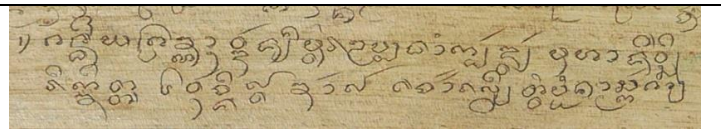

2.1 ตัวอักษร

วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสปรากฏการใช้ตัวอักษร 2 ชนิด ได้แก่อักษรธรรมล้านนา และอักษรไทยนิเทศ มีรูปแบบการใช้ตัวอักษรดังนี้

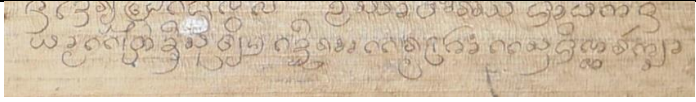
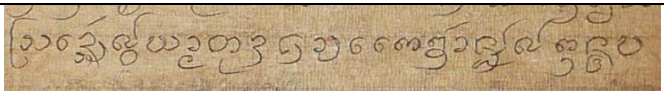
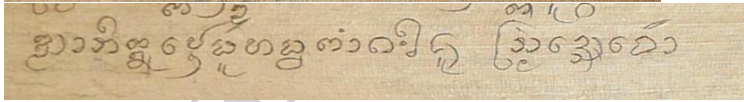
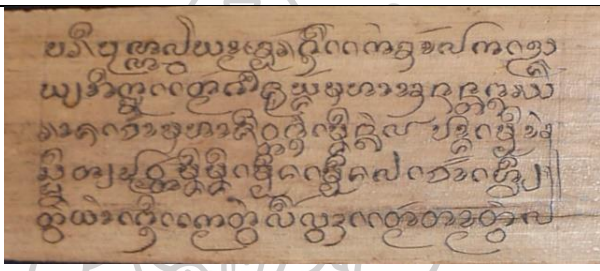
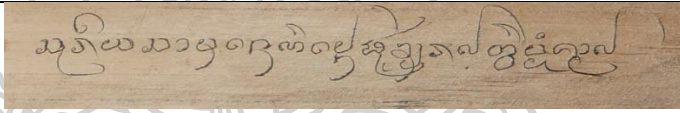
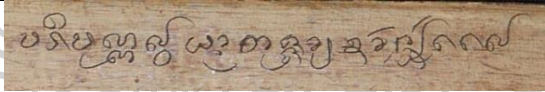
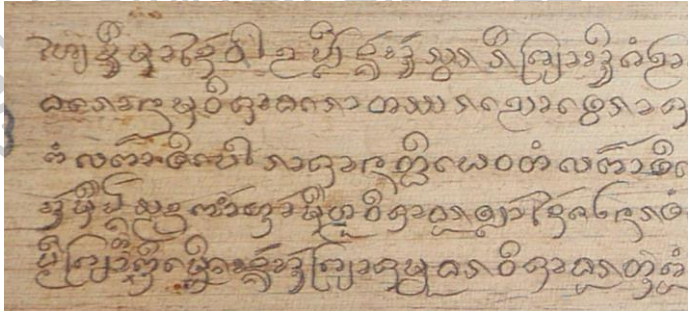
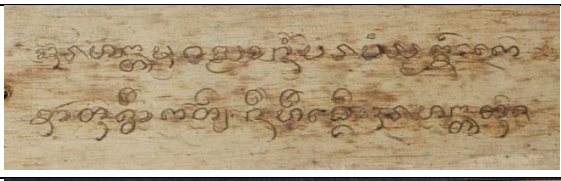
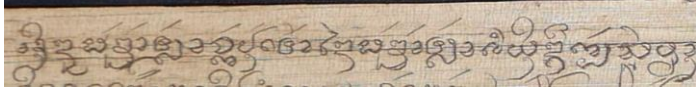
2.1.1 อักษรธรรมล้านนา

อักษรธรรมล้านนาเป็นอักษรที่สันนิษฐานว่ามีการใช้มาตั้งแต่สมัยพญามังราย แต่ยังไม่พบหลักฐานทางด้านรูปแบบที่มีอายุเก่าถึงหรือใกล้เคียงกับสมัยพญามังราย ปัจจุบันพบหลักฐานการใช้อักษรธรรมล้านนาที่เก่าที่สุดคือจารึกลานทองสมเด็จพะมหาเถรจุฑามุณี (พ.ศ. 1919) อักษรธรรมล้านนาเป็นอักษรที่ใช้บันทึกพระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาและชาดต่าง ๆ เป็นส่วนใหญ่ รวมทั้งใช้บันทึกวรรณกรรมทางโลกอื่น ๆ เช่น กฎหมาย ตำนาน ตำรา (กรณีการวิมลเกษม, 2558: 108-110)

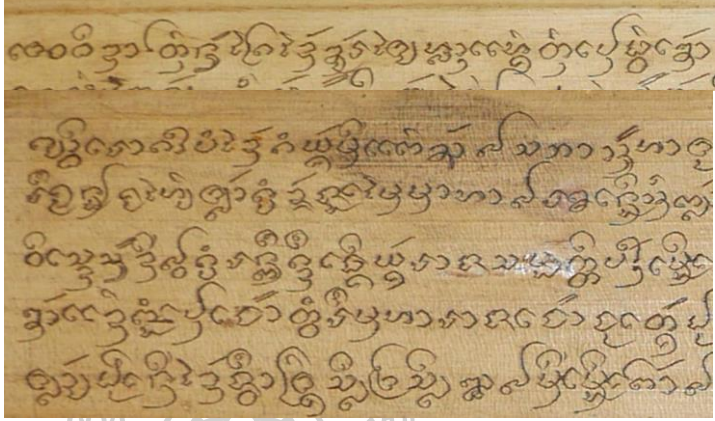
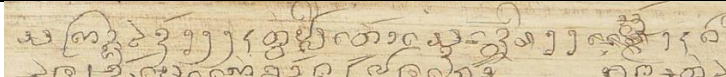
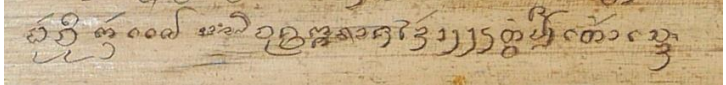
วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสบันทึกด้วยอักษรธรรมล้านนาเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากวรรณกรรมเรื่องนี้มีผู้จารหลายคน จึงทำให้มีรูปแบบอักษรธรรมล้านนาแตกต่างกันหรือเรียกว่าหลายลายมือ ผู้ศึกษาเทียบลายมือตายชื่อผู้จารแสดงได้ ดังนี้ ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบลายมือตามชื่อผู้จาร

ชื่อผู้จาร	ตัวอย่างลายมืออักษรธรรมล้านนา	ผูกที่
ธரியพระขนาน วัดเชียงใหม่,		1
คันฉือพระขนานวัด เชียงใหม่,		2
พระขนานชัตติยะ วัดเชียงใหม่		3

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ชื่อผู้จาร	ตัวอย่างลายมืออักษรธรรมล้านนา	ผูกที่
แสนชินรักษา		5
		7
อินทปัญญาภิกขุ	 	6
กัญเชยภิกขุ		12
สุริยสามเณร, พระหน้อยสุริยะ		13
กัญจนภิกขุ	 	14
กตियภิกขุ		15
ไม่ปรากฏนาม		4

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ชื่อผู้จาร	ตัวอย่างลายมืออักษรธรรมล้านนา	ผูกที่
ไม่ปรากฏนาม		8
ไม่ปรากฏนาม		9
ไม่ปรากฏนาม		10

จากตารางแสดงให้เห็นตัวอย่างลายมือที่แตกต่างกันเนื่องจากผู้จารวรรณกรรมเรื่องนี้มีหลายคนและแบ่งผูกกันคั่นลอก (ผูก 1 ผูกที่ 2 และผูกที่ 3 ลายมือคล้ายกันมาก ประกอบกับเป็น “พระขนานวัดเชียงใหม่” เหมือนกันจึงสันนิษฐานว่าเป็นผู้จารคนเดียวกัน ส่วน ผูก 5 และผูกที่ 7 ปรากฏชื่อผู้จารคนเดียวกัน)

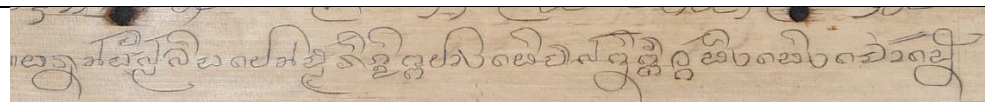
2.1.2 อักษรไทยนิเทศ

อักษรไทยนิเทศเป็นอักษรที่พัฒนามาจากอักษรฝักขามในราวพุทธศตวรรษที่ 22 (กรรณิการ์ วิมลเกษม, 2563: 22) และพบใช้มากในช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 (กรรณิการ์ วิมลเกษม, 2558: 13) มีลักษณะคล้ายกับตัวอักษรฝักขามแต่มีตัวเชิงมากขึ้น ในวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส มีการใช้อักษรไทยนิเทศปรากฏในข้อความท้ายใบลาน ผูกที่ 6 ผูกที่ 13 ผูกที่ 14 และผูกที่ 15 ดังนี้

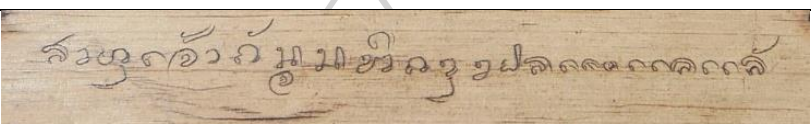
	
	
	
ต้นอินทปรัยาริขิตตแระเจ้าเหยย	ต้นอินทปัญญาธิขิตแลเจ้าเหยย

หน้าธูปปลายอุสสาผู้ ๖ แลเนือเจ้าเหยย ต้วงามบ่ฮายนึ่งเค้าแรเฮย	หน้าทูปปลายอุสสาผู้ ๖ แลเนือเจ้าเหยย ต้วงามบ่ฮายนึ่งเค้าแรเฮย
--	--

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 6/หน้าทูปปลาย/ด้าน 1/บรรทัดที่ 1)

	
พระน้อยสุริยเปนผู้ริกขตตปางเมื่อสถิตวัด มิ่งเมืองเจ้าเฮย	พระน้อยสุริยเป็นผู้ลิขิตปางเมื่อสถิตวัด มิ่งเมืองเจ้าเฮย

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 13/หน้าทูปใบที่ 1/ด้าน 1)

	
สาธุเจ้ากัณจนภิกขุขยแลแล	สาธุเจ้ากัณจนภิกขุเขียนแลแล

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 14/หน้าทูป/ด้าน 1)

	
คอยพจนเอาเทือเนือพ้ออับข้างเท้าฮีแล	คอยพจนเอาเทือเนือพ้อออก บ่ข้างเท้าฮีแล

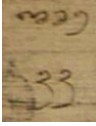
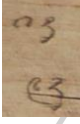
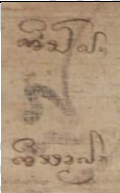

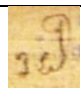

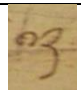
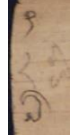
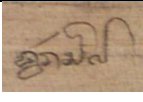
(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 15/หน้าทูปปลาย/ด้าน 2 บรรทัดที่ 1-2)

อักษรไทยนิเทศที่ปรากฏในข้อความท้ายใบลานผูกที่ 6 ผูกที่ 13 ผูกที่ 14 และผูกที่ 15 มีทั้งที่เขียนร่วมกับอักษรธรรมล้านนาในข้อความเดียวกัน (ผูกที่ 6) และเขียนข้อความด้วยอักษรไทยนิเทศล้วน (ผูกที่ 13 ผูกที่ 14 และผูกที่ 15) แสดงให้เห็นว่าผู้จารมีความรู้ทั้งอักษรธรรมล้านนาและอักษรไทยนิเทศเป็นอย่างดี

2.2 ตัวอังกา

ตัวอังกาเป็นตัวอักษรหรือตัวเลขที่กำกับหน้าใบลานแต่ละแผ่น เพื่อบอกจำนวนใบลานที่จารแล้วและเพื่อให้สามารถเรียงลำดับใบลานแต่ละผูกได้ถูกต้อง ลักษณะตัวอังกาที่ปรากฏในวรรณกรรมชาดกล้านนา เรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์ แสดงเป็นตารางสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 4 ลักษณะตัวอักษรที่ปรากฏในวรรณกรรมชาดกล้านนา เรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์

ผู้ก่	ลักษณะตัวอักษร			
	ตัวเลขและตัวอักษร	ตัวอักษรและตัวเลข	ตัวอักษร	ตัวเลข
1.	 ๑ ก			
2.		 ก ๒ ๓๓		
3.		 ค ๓ ๔๓		
4.		 ก ๓ แล กีสามแล		
5.			 ก	
6.			 ข	
7.			 ก ต้น	
8.				 ๑๖
9.				 ๒
10.			 ก	
11.				 ๑๓
12.				 ๓ ๓
13.		 ถ้วน ๓ แล		

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ผูกที่	ลักษณะตัวอังกา			
	ตัวเลขและตัวอักษร	ตัวอักษรและตัวเลข	ตัวอักษร	ตัวเลข
14.		จา ๒		
15.		กา ๒		

ลักษณะตัวอังกาที่มีลักษณะแตกต่างกัน 4 รูปแบบนี้ แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมชาดกล้านนา เรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดกุมินทร์ มีผู้จารหลายคนโดยแบ่งผูกกันจารจึงได้กำหนดระบบตัวอังกาที่แตกต่างกัน

2.3 ข้อความในส่วนต้นของใบลาน

ข้อความในส่วนต้นของใบลานแต่ละผูก แบ่งได้เป็น 2 ส่วนดังนี้

2.3.1 ข้อความที่จารมาแต่เดิม เป็นข้อความที่จารด้วยอักษรธรรมล้านนา โดยมากเป็นการบอกชื่อวรรณกรรมคือ “อุสสาบารส” บางผูกปรากฏชื่อหรือสถานภาพของผู้จารและวัตถุประสงค์ในการคัดลอกด้วย ตัวอย่างเช่น

ตารางที่ 5 แสดงข้อความในส่วนต้นของใบลานที่จารมาแต่เดิม

ผูก	อักษรวิธีตามต้นฉบับ	อักษรวิธีปัจจุบัน
2	อุสสาบารสผู้สองวัชชยงมวาริกขิตที่แก สมเทศสมหาราหหลวงเมืองน่านแก้วว้าง เปนสร้างสมภารวันนั้นข้า แล	อุสสาบารสผูกสองวัดเชียงม่วนลิกขิตที่แก สมเด็จสมหาราชหลวงเมืองน่านแก้วว้าง เป็นสร้างสมภารวันนั้นข้าแล
3	พระขณานขัตติยวัชชยงมวาคำชุมหาชีวิต ๖ วันจึงแล้วข้าแล	พระขณานขัตติยวัชชยงมวาคำชุมหาชีวิต ๖ วันจึงแล้วข้าแล
	เถกยามทีลู่พ่อชายจักก่อสร้างการบุญอุสสา ผู้ ๓ แล	เถกยามทีลู่พ่อชายจักก่อสร้างการบุญอุสสา บารสผูก ๓ แล
13	สุริยสามเนณเป็นผู้ขจรแลตัวบงามแล	สุริยสามเนณเป็นผู้เขียนแลตัวบงามแล

ข้อความที่จารมาแต่เดิมในส่วนต้นของใบลานปรากฏชื่อผู้จารและวัตถุประสงค์การคัดลอกดังนี้

ชื่อผู้จารที่ปรากฏในส่วนต้นของใบลาน ได้แก่ พระขนานขัติยะวัดเชียงใหม่ (ผูกที่ 3) และ สุริยสามเณร (ผูกที่ 13)

วัตถุประสงค้การคัดลอก ได้แก่ ถวายเจ้ามหาชีวิต ซึ่งหมายถึงเจ้าอนันตวรฤทธิเดชซึ่งเป็นเจ้าหลวงเมืองน่านในช่วงเวลานั้น (ผูกที่ 2 และ 3 เช่นเดียวกับข้อความในส่วนท้ายของใบลานในผูกที่ ผูกที่ 1, 2, 6, 12, 13 และ 15) และ สร้างการบุญ (ผูกที่ 3)

2.3.2 ข้อความที่บันทึกใหม่ เป็นข้อความที่เขียนด้วยอักษรไทยด้วยปากกาหมึกสีน้ำเงิน ปรากฏในหน้าแรกของใบลานทุกผูก สันนิษฐานว่าเป็นการเขียนเมื่อครั้งบันทึกภาพสมุดใบลานวรรณกรรมเรื่องนี้ โดยข้อความจะระบุชื่อวรรณกรรมคือ “อุษาบารส” ชื่อสถานที่ที่พบวรรณกรรมคือ “วัดภูมินทร์ อ.เมือง จ.น่าน” ระบุจำนวนใบ จำนวนหน้า ความกว้าง และความยาวของใบลาน ดังตัวอย่าง

นอกจากนี้ยังมีการเขียนเลขอาระบิกด้วยหมึกสีน้ำเงินกำกับหน้าใบลานด้านซ้ายไว้ทุกหน้าเพื่อแสดงลำดับหน้าและเขียนเลขอาระบิกด้วยหมึกสีน้ำเงินกำกับหน้าใบลานหน้าคู่ด้านขวาเพื่อแสดงลำดับผูก ตัวอย่างเช่น

2.4 ข้อความท้ายใบลาน

ข้อความท้ายใบลานแสดงให้เห็นข้อมูลชื่อผู้จาร รวมถึงคำปรารภของผู้จารเพื่อบอกวัตถุประสงค์การคัดลอก เพื่อบอกเล่าเหตุการณ์ สถานที่ ปัญหาอุปสรรค และความปรารถนาของผู้จาร ดังนี้

2.4.1 ชื่อหรือสถานภาพของผู้จารและวัตถุประสงค์การคัดลอก อุตสาขาราชบัณฑิตยสถาน ปรากฏชื่อผู้จารหลายชื่อ แสดงให้เห็นว่าเป็นการแบ่งงานกันคัดลอก โดยปรากฏชื่อหรือสถานภาพของผู้จารและวัตถุประสงค์การคัดลอกดังนี้

ชื่อหรือสถานภาพผู้จารที่ปรากฏในข้อความท้ายใบลานได้แก่ พระชนานวัดเชียงม่วน (ผูกที่ 1 และ 2), แสนชินรักษา (ผูกที่ 5 และ 7), อินทปัญญาภิกขุ (ผูกที่ 6), กัญเชยภิกขุ (ผูกที่ 12), สุริยสามเณรหรือพระหน้อยสุริยะ (ผูกที่ 13), กัญจนภิกขุ (ผูกที่ 14) และ กติยภิกขุ (ผูกที่ 15)

วัตถุประสงค์การคัดลอกที่ปรากฏในข้อความท้ายใบลานได้แก่ ถวายเจ้ามหาชีวิต ซึ่งหมายถึงเจ้านันทวรฤทธิเดชซึ่งเป็นเจ้าหลวงเมืองน่านในช่วงเวลานั้น (ผูกที่ 1, 2, 6, 12, 13 และ 15 เช่นเดียวกับข้อความในส่วนต้นของใบลานในผูกที่ 2 และ 3) และถวายมหาครูบาเจ้าวัดกู่คำ (ผูกที่ 5, 7)

ชื่อผู้จารและวัตถุประสงค์การคัดลอกที่ปรากฏในข้อความท้ายใบลานสามารถแสดงเป็นตารางได้ดังนี้ ตารางที่ 6 แสดงข้อความที่มีชื่อผู้จารและวัตถุประสงค์การคัดลอกที่ปรากฏในข้อความท้ายใบลาน

ผูก	อักขรวิธีตามต้นฉบับ	อักขรวิธีปัจจุบัน
1	ธริยพรขณานวัฑขยงมัวร์คำชุมมหาชีวิต ๕ วันจึงแล้วข้าแล	ธริยพระชนานวัดเชียงม่วนคำชุมมหาชีวิต ๕ วันจึงแล้วข้าแล
2	คณิธยพรขณานวัฑขยงมัวร์อุบถำกับพัวย มหาชีวิตริกขิตต ๖ วันจึงแล้วข้าแล เจ้าเลียย ต้วบองามสักคาย	คณิธยพระชนานวัดเชียงม่วนอุปลัมภักกับตัวย มหาชีวิต ลิตต ๖ วันจึงแล้วข้าแล เจ้าเฮยตัว บงามสักคาย
5	แสนชินณรักสาริกขิตตคำชูปรมหาครูบาเจ้าวัน กู่คำ	แสนชินรักษาลิตตคำชูปรมหาครูบาเจ้า วัน (วัด?) กู่คำ
6	อินทปัญญาภิกขุเป็นผู้ภูฐก่าคำชูสรุเทศเจ้า มหาชีวิต ^๑	อินทปัญญาภิกขุเป็นผู้หัตถกรรมคำชูสมเด็จ เจ้ามหาชีวิต
	ตุนอินทปรัยาริขิตตแระเจ้าเหย	ตุนอินทปัญญาลิตตแลเจ้าเหย
7	บาแสนชินณรักสาหฐกมม ^๓ คำชูปรมหา อารามาธิตตวัฑกู่คำ	บาแสนชินรักษาหัตถกรรมคำชูปรมหา อารามาธิตตวัฑกู่คำ
12	กัญเชยภิกขุแต่มีคำชูงมหาอนนต อิศสรราชเจ้ามหาชีวิตอิมิงน่าน	กัญเชยภิกขุแต่มีคำชูงมหาอนนต อิศสรราชเจ้ามหาชีวิตเมืองน่าน

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ผูก	อักขรวิธีตามต้นฉบับ	อักขรวิธีปัจจุบัน
13	สุริยสามเนณเปนผู้ขยรแลตัวบองามแล	สุริยสามเนณเป็นผู้เขียนแลตัวบองามแล
	พรนน้อยสุริยเปนผู้ริกขตตปางเมื่อสถิตวัดมิงเมืองเจ้าเฮย	พระหน้อยสุริยะเป็นผู้ลิขิตปางเมื่อสถิตวัดมิงเมืองเจ้าเฮย
	แต่มค้ำชุมหาอุบราชาตันเสวียนนทบุรีนวนก้วางมหาชีวิตแลที่ไหว	แต่มค้ำชุมหาอุปราชนเสวียนนทบุรีนวนก้วางมหาชีวิตแลที่ไหว
14	สาทุเจ้ากัญจนภิกขุขยลลแลแล	สาทุเจ้ากัญจนภิกขุเขียนแลแล
15	บริบูรณ์ยามกลองแลงข้าแล อห็นามกตยภิกขุขยรค้ำชูโชฎกมหาชีวิต	บริบูรณ์ยามกลองแลงข้าแล อห็นาม กตยภิกขุเขียนค้ำชูโชฎกมหาชีวิต
	ธมมริกขตต กตยภิกขุขยรค้ำชุมหาชีวิตนครเมืองนวนวันนแล	ธมมลิขิต กตยภิกขุเขียนค้ำชุมหาชีวิตนครเมืองนวนวันนแล

2.4.2 คำปรารภถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงที่จารใบลานเสร็จ พบในข้อความท้ายใบลานผูกที่ 5 และ 12 ดังนี้

ตารางที่ 7 แสดงข้อความคำปรารภถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงที่จารใบลานเสร็จที่ปรากฏในข้อความท้ายใบลาน

ผูก	อักขรวิธีตามต้นฉบับ	อักขรวิธีปัจจุบัน
5	ปีลันเตอร์ ๑๐ เพงน้ำนองชูปเส้าบัสยยัง ๑๑ คูแล	ปีนันเดือน ๑๐ เพ็ง น้ำนองชูปเส้าบัสยยัง ๑๑ คูแล
12	แต่มไฟตามตัวตันเพินนแล สกราช ๑๒๒๔ ตัวปีลเต้าเสศเทอร ๑๑ ออก ๑๒ ค้ำพรว้าไ้วัน ๔ แก่ข้าแลว ยามขอรคีนนุกักทพทพ้อฮ้องพุดพุดแลวลายบักาน	แต่มไปตามตัวตันเพินนแล สกราช ๑๒๒๔ ตัว ปีเต้าเสศ เดือน ๑๑ ออก ๑๒ ค้ำ พรว้าไ้วัน ๔ (วันพุธ) แก่ข้าแลว ยามค่อนคีนนุกกตพุดพ้อฮ้องพุดพุดแลว ลายบักาน

ข้อความท้ายผูกที่ 5 และผูกที่ 12 นี้ ผู้จารได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นซึ่งแสดงถึงสภาพทางธรรมชาติและช่วงเวลาที่จารใบลานเสร็จ

2.4.3 คำปรารภถึงสถานที่ พบในข้อความท้ายใบลานผูกที่ 7, 10, 12, 13 และ 15 ดังนี้

ตารางที่ 8 แสดงข้อความคำปรารภถึงสถานที่ที่ปรากฏในข้อความท้ายใบลาน

ผูก	อักษรวิธีตามต้นฉบับ	อักษรวิธีปัจจุบัน
7	บาแสนชินนรักษาหัตถกรรมค้ำชูพระมหา อารามาธิปัตติวัตถุกุคำริมเวียงน่านวันอ้อ วยงริมปตฺไชยเมืองน่านเจ้าแล	บาแสนชินรักษาหัตถกรรมค้ำชูพระมหา อารามาธิปัตติวัตถุกุคำริมเวียงน่าน วันออก เวียง ริมประตฺชัย เมืองน่านเราแล
10	บารสสผู้ ๑๐ แลเจ้าข้าแลเจ้าที่ไหวเหยยข้า ขयरปกลางเมื่อมาเปนภิกขุอยู่อารามวัด พระยาวันนนั้นแลเจ้าเหยยพิจารณาหื้อข้าถึจิม	บารสผูก 10 แล เจ้าข้าแล เจ้าที่ไหวเหยย ข้า เขียนปางเมื่อมาเปนภิกขุอยู่อารามวัด พระยาวันนนั้นแลเจ้าเหยย พิจารณาหื้อข้าถึจิม
12	บริบุญณแลวยามขอรคินแก่ข้าแลแลก เภยขยภิกขุแต่ค้ำชูยังมหาอนนตอิสส ราชเจ้ามหาชีวิตอเมิงน่านแลปางเมื่ออสิฐต ยอยู่วัดมิ่งมิงเมืองเมืองแลเจ้าเหยย ต่วย่าเพิน แกมตวลีลวตแต่ค้ำตามตวลแล	บริบุญณแลวยามก่อนคินแก่ข้าแล กัญเขยย ภิกขุแต่ค้ำชูยังมหาอนนตอิสสราชเจ้ามหา ชีวิตเมืองน่านแล ปางเมื่อสถิตอยู่วัดมิ่งมิง เมืองเมืองแลเจ้าเหยย ต่วย่าเพินแกมตวลีลวต แต่ค้ำตามตวลแล
13	พระน่อยสุลียเปนผู้ริกขิตตปาง เมื่อสถิตตวัดมิ่งเมิงเจ้าเอย	พระน่อยสุริยะเป็นผู้ลิขิตปางเมื่อสถิตวัดมิ่ง เมืองเจ้าเอย
15	ธมมริกขิตต กติยภิกขุขयरค้ำชุนหาชีวิต นคอรเมืองน่านวันนนั้นแล ขयरปวงษ บติบัตวัดกฤษรธมภกรามวันนนั้นแล	ธมมลิขิต กติยภิกขุเขียนค้ำชุนหาชีวิตนคอร เมืองน่านวันนนั้นแล เขียนปางปฏิบัติวัดกฤษร ธมภกรามวันนนั้นแล

ข้อความในผูกที่ 7 กล่าวถึงวัดกุคำว่าอยู่ที่ศตวันออกของเมือง ริมประตฺชัย ซึ่งเมื่อตรวจสอบแล้วพบว่าตรงกับตำแหน่งที่วัดตั้งอยู่ในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีข้อความที่ระบุชื่อวัด ซึ่งเป็นที่อาศัยของผู้จารในผูกที่ 10 ผูกที่ 12 ผูกที่ 13 และผูกที่ 15 ผู้จารได้กล่าวถึงสถานที่คือวัดที่อาศัยอยู่ในช่วงที่คัดลอกใบลาน จากข้อมูลดังกล่าวทำให้ทราบถึงชื่อวัดที่เกี่ยวข้องกับการสร้างธรรมอุสสาบารสชาตค ฉบับวัดภูมินทร์ ได้แก่ วัดกุคำ วัดพญาภู วัดมิ่งเมือง และวัดพระธาตุช้างค้ำซึ่งในใบลานระบุชื่อว่า “วัดกฤษรธมภกราม” เมื่อดูจากตำแหน่งที่ตั้งของวัดจะเห็นได้ว่าเป็นวัดที่อยู่โดยรอบวัดภูมินทร์ นอกจากนี้ยังปรากฏชื่อ “วัดเชียงม่วน” ในผูกที่ 1, 2 และ 3 ปัจจุบันไม่ปรากฏชื่อวัดนี้ในจังหวัดน่าน แต่ปรากฏชื่ออำเภอเชียงม่วนอยู่ในจังหวัดพะเยา ทั้งนี้ หนังสือพินนาเมืองน่านและควาทงเมืองน่าน ปรีวรรตโดย อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ ศรีธน คำแบ่ง (2528 : 21) ระบุเส้นทางระหว่างเมืองน่านไปเชียงม่วน ดังนี้ “เวียงน่านไปเมืองสวด ๒๓,๐๐๐ เมืองสวดไปเชียงม่วน

๘,๐๐๐ เชียงม่วนรถไฟเมืองสะ ๕,๐๐๐ ” แสดงให้เห็นเส้นทางการติดต่อระหว่างเมืองน่านกับ เชียงม่วนมาตั้งแต่อดีต

2.4.4 คำปรารภถึงปัญหาและอุปสรรคในการคัดลอกโบราณ พบในข้อความท้าย
โบราณผูกที่ 2, 9, 12, 13 และ 15 ดังนี้
ตารางที่ 9 แสดงข้อความคำปรารภถึงปัญหาและอุปสรรคในการคัดลอกโบราณที่ปรากฏในข้อความ ท้ายโบราณ

ผูก	อักขรวิธีตามต้นฉบับ	อักขรวิธีปัจจุบัน
2	เจ้าเล็ยตัวบ่งงามสักคาย	เจ้าเฮยตัวบ่งงามสักคาย
9	แกข้าน้อยแลทุกเจ้าพนายตนไตไตอ่าน พิชไพทาข้าจิม เหตุบเคียชนารหลายตัวบ งามไหญนอยบ่าเสมอกัน เหมอรโกเชย ชีควายนันแลเจ้าเหย	แกข้าน้อยแลทุกเจ้าพระนายตนไตไตอ่าน พอจะไปตาข้าจิม เหตุบเคียชานาญหลาย ตัว บงามไหญ่น้อยบ่าเสมอกัน เหมือนโกเชย ชีควายนันแล เจ้าเหย
12	ตัวยาเพินแกมตัวลือลวดแต่้มตามตัวแล	ตัวยาเพินแกมตัวลือลวดแต่้มตามตัวแล
	บุคคลผู้ไตไตอารพอยพิจรณาเอาพรอง เทือะพทักไตไตักิตงาวลวดบข้างชแต่้ม คำขยวบร้อหลายแลเจ้าเหยแต้มไฟตาม ตัวตันเพินนันแล	บุคคลผู้ไตไตอ่านพอยพิจรณาเอาพรอง เทือะ พะทักไตไตักิตงาวลวดบข้างชแต่้ม คำเดียวบร้อหลายแลเจ้าเฮย แต่้มไปตาม ตัวตันเพินนันแล
	หน้ารับบปนา ^๑ ยธมมอุ ^๒ สนนา ^๓ บนา ^๔ รจ ^๕ ย แล๑-เอมนา ^๖ มิน ^๗ วอนา ^๘ ลเอเอลเอจันนา ^๙ เออย	หน้าทับปลายธรมอุสสาบรสแลเมามัว ละแลเจ้าเฮย
13	ยากเต็มธี่แลที่ไหวเฮย	ยากเต็มธี่แลที่ไหวเฮย
	อุสสาพระบารชแลธมมเอกเอกภทักกิท เต็มธี่ตัวคอบ่งงามสักหันอย	อุสสาพระบารสแล ธรมมเอกเอกพะทักกิต เต็มธี่ ตัวก็บ่งงามสักหันอย
15	ตักคตักตักตัวตันเพินตักนักฮายที่ใส่คใส่ไฟ หลายนแคแลเหตุตัวบ่งงามเท้าฮีที่หันอย คเท้าตาไกลที่ไหยคเท้าตาควายมาปุรตาทิ อายุเปนหย้อมเปนหย้อมฮีวี	ตักกตักตัวตันเพินตักนักฮายที่ใส่คใส่ไฟหลาย นักแคแลเหตุตัวบ่งงามเท้าฮือ ที่หันอยก็เท้า ตาไก่อ ที่ใหญ่ก็เท้าตาควาย มาปุรตาดือาย เป้นหย้อมเป้นหย้อมฮือวี
	คอยพจนาเอ้าเทือเนือพ้ออ้อบข้างเท้าฮีแล	ค้อยพจนาเอ้าเทือเนือพ้อออก บข้างเท้า ฮือแล

ข้อความท้ายใบลานที่แสดงให้เห็นถึงปัญหาและอุปสรรคในการจารนี้ นอกเหนือจากการปรารถนาลายมือที่ผู้จารออกตัวว่าไม่งามเท่าใดแล้ว ยังมีการกล่าวถึงต้นฉบับที่ใช้ในการคัดลอก ดังปรากฏในผูกที่ 12 ซึ่งระบุว่า “ตัวยา” คือต้นฉบับ, คัมภีร์ที่ใช้เป็นต้นฉบับในการคัดลอก “เพิ่นแกมตัวลือ” หมายถึงต้นฉบับนั้นมีตัวอักษรลือปะปนอยู่ นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่อง “พะทัดกิด” คือเส้นบรรทัดที่ตีไว้บนใบลานสำหรับจารอักษรนั้น “กิด” หรือแคบเต็มที

2.4.5 ความปรารถนาของผู้จาร แสดงความปรารถนาให้ขาดเรื่องนี้อยู่ถึง 5,000 ปี เท่าอายุพระพุทธศาสนา และขอให้กุศลในการคัดลอกอุสสาบารสขาดนี้จะเป็นปัจจัยและหนทางไปสู่ความเป็นอรหันต์และพระนิพพาน อันเป็นความปรารถนาสูงสุดของภิกษุผู้จาร ดังนี้ ตารางที่ 10 ข้อความแสดงความปรารถนาของผู้จารที่ปรากฏในข้อความท้ายใบลาน

ผูก	อักษรวิธิตามต้นฉบับ	อักษรวิधिปัจจุบัน
10	แลวัน ๗ แก่ข้าน้อยแลลือถอบนานไวย ๕๐๐๐ ภาสานิจ จูว์จูว์แก๊กซ่าแท้ซึล	แล้ววันเสาร์ แก่ข้าน้อยแล ขออุปนาวัว ๕๐๐๐ พระวัสสา นิจจ จูว์ จูว์ ขอแก่ซ่าแท้ ดีหลี
11	นิพพานรบจโยโหนตุเนนิจจูว์จูว์แก๊กซ่า แท้ซึลจิงนักเทืออะ	นิพพานปจโย โหนตุ เนนิจ จูว์ จูว์ แก่ซ่า แท้ดีหลีจิงนักเทืออะ
15	อรหนตมคณานิพพานบจโยโหนตุแม เนนิจจูว์จูว์ซึลเทืออะ	อรหนตา มคณานิพพานปจโย โหนตุ เม นิจจ จูว์ จูว์ ดีหลีเทืออะ
	อรหนตมคณานิพพานบรมีสุกข์แก๊กซ่าตันซิวา กตियนี้หื้อเถิงอรหนตตัน ๑ ไนส้องหันนาพร เมเตยยเจ้าแท้ยาคลาขยาคาแท้เทืออะ	อรหนตา มคณานิพพาน ปรม สุขัง แก่ซ่าตันซิวา กตियนี้หื้อเถิงอรหนตตัน ๑ ไนส้องหน้า พระเมตตริยเจ้าแท้ ออย่าคลาดอย่าคลาแด เทืออะ

2.5 อายุของเอกสาร

การกำหนดอายุของเอกสาร นอกจากจะกำหนดตามวัน เดือน ปีที่ระบุไว้แล้วยังอาจกำหนดได้จากข้อความในเอกสารที่บ่งบอกช่วงเวลา รวมทั้งการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะอักษรและอักษรวิธิตับเอกสารที่ระบุศักราช ซึ่งทั้ง 3 ประเด็นนี้ก็นำมาใช้ในการวิเคราะห์อายุของวรรณกรรมขาดกล้านาเรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

2.5.1 กำหนดอายุตามวัน เดือน ปีที่ระบุไว้ ซึ่งในวรรณกรรมขาดกล้านาเรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน ที่ผู้ศึกษาใช้เป็นฉบับหลักในการศึกษา

มีอายุนับถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2565) ได้ 160 ปี เพราะปรากฏหลักฐานข้อความที่ระบุศักราชที่คัดลอกในปีจุลศักราช 1224 (พ.ศ. 2405) อยู่ในข้อความท้ายใบลานจำนวน 7 ผูก คือผูกที่ 4, 9 10 11 12 13 และผูกที่ 15 ซึ่งการบอกวัน เดือน ปีที่จารนั้นมักจะขึ้นต้นด้วย ปีตามจุลศักราชต่อด้วย ปีหนไท เดือน และ วัน ข้างขึ้น หรือข้างแรม รวมทั้งการบอกวันเม็ง และยามตามลำดับ ซึ่งบางผูกอาจจะไม่ครบตามที่กล่าวมาก็ได้แต่อย่างน้อยก็ต้องมีปีจุลศักราช และปีหนไท ทั้งนี้ การคำนวณจุลศักราชของล้านนาจะต่างกับศักราชของไทยภาคกลางอยู่ 1 ปี และการนับเดือนทางจันทรคติของล้านนาเร็วกว่าไทยภาคกลางไป 2 เดือน และเร็วกว่าไทลื้อไป 1 เดือน (ยุทธพร นาคสุข, 2562; 83 และ 92) จึงต้องคำนึงถึงเกณฑ์ดังกล่าวในการกำหนดอายุของเอกสารด้วย

วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสปราภูลัทธิฐานข้อความที่ระบุศักราชที่คัดลอกในข้อความท้ายใบลานดังนี้

ผูกที่ 4 มีข้อความระบุศักราชอยู่ที่ลาน “๓๐ แล” ด้านที่ 2 ว่า

	
จुरुสกกพททไต้ ๑๒๒๔ ตัวปีลเต้าเสทสรเทม แกข้าจิงแล	จุลสักกพททไต้ ๑๒๒๔ ตัวปีเต้าเส็ดสระเต็จ แกข้าจิงแล

(อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 4/ลาน “๓๐ แล”/ด้าน 2)

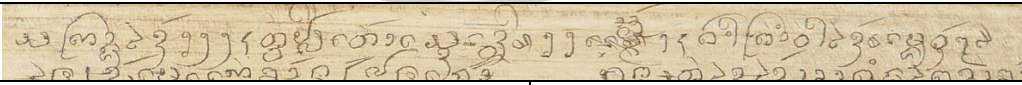
คำศัพท์

ตัว น. ลักษณะนามของจุลศักราช.

ปีเต้าเส็ด น. ปีจอ จัตวาศก.

สระเต็จ ว. เสรีจ.

ผูกที่ 9 มีข้อความระบุศักราชอยู่ที่ลาน “๒๓” ด้านที่ 2 ว่า

	
สกรราชไต้ ๑๒๒๔ ตัวปีลเต้าเสทเทือร ๑๑ อ้อ ๑๓ คำพรวาไต้เมงวัน ๗	สักกราชไต้ ๑๒๒๔ ตัว ปีเต้าเส็ด เดือน ๑๑ ออก ๑๓ คำ พรวาไต้เมงวัน ๗

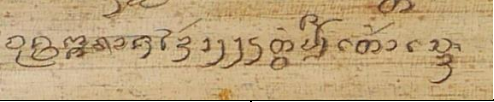
(อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 9/ลาน “๒๓”/ด้าน 2/บรรทัดที่ 1)

คำศัพท์

ออก วันข้างขึ้น

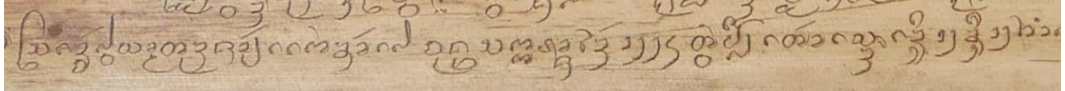
วัน ๗ วันเสาร์

ผูกที่ 10 มีข้อความระบุศักราชอยู่ที่ลาน “ปลาย” ด้านที่ 2 ว่า

	
จุฬศักราชได้ ๑๒๒๔ ตัว ปีสลัดดา	จุลศักราชได้ ๑๒๒๔ ตัว ปีเต่าเส็ด

(อุสสาบารสชาติค ฌบับวัตถุมินทร/ผูก 10/ลาน “ปลาย”/ด้าน 2/บรรทัดที่ 3)

ผูกที่ 11 มีข้อความระบุศักราชอยู่ที่ลาน “ปลาย” ด้านที่ 1 ว่า

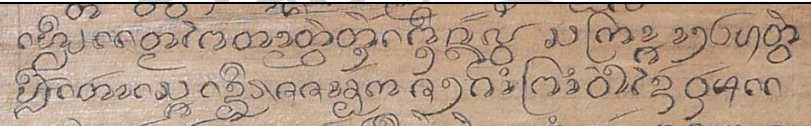
	
สรเทจแล้วยามตุดซ่ายแกข้าแลจฬศกกราชได้ ๑๒๒๔ ตัว ปีสลัดดาเสทเทิน ๑๒ ขึ้น ๑๒ ค่ำ	สระเตจแล้วยามตุดซ่ายแกข้าแล จุลศักราชได้ ๑๒๒๔ ตัว ปีเต่าเส็ด เดือน ๑๒ ขึ้น ๑๒ ค่ำ

(อุสสาบารสชาติค ฌบับวัตถุมินทร/ผูก 11/ลาน “ปลาย”/ด้าน 1/บรรทัดที่ 5)

คำศัพท์

ยามตุดซ่าย น. กำหนดของยามเท่ากับเวลา 12.00-13.30 น.

ผูกที่ 12 มีข้อความระบุศักราชอยู่ที่ลาน “๒๗” ด้านที่ 2 ว่า

	
เฮียแต่มไฟตามตัวตันเพินนั้นแลจ สกราช ๑๒๒๔ ตัว ปีสลัดดาเสทเทอร ๑๑ อ้อก ๑๒ ค่ำ พริว่าไต้วัน ๔	เฮย แต่มไปตามตัวตันเพินนั้นแลจ ศักราช ๑๒๒๔ ตัว ปีเต่าเส็ด เดือน ๑๑ อ้อก ๑๒ ค่ำ พริว่าไต้วัน ๔

(อุสสาบารสชาติค ฌบับวัตถุมินทร/ผูก 12/ลาน “๒๗”/ด้าน 2/บรรทัดที่ 3-4)

คำศัพท์

แต่ม ก. เขียน.

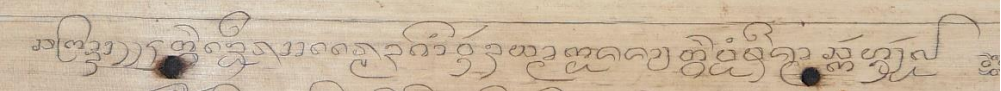
ตัวตัน น. ต้นฉบับ.

เพิน ส. สรรพนามบุรุษที่ 3

อ้อก น. วันข้างขึ้น

วัน ๔ น. วันพุธ

ผูกที่ 13 มีข้อความระบุศักราชอยู่ที่หน้าทับปลายใบที่ 1 ด้านที่ 1 ว่า

	
ศักราช ๑๒๒๔ ตัวเทีอ ๑๑ แรม ๓ คำ วัน ๓ ยามกองงายตัวบ๋อมีงามสักหันอยแล	ศักราช ๑๒๒๔ ตัว เตือน ๑๑ แรม ๓ คำ วันอังคาร ยามกลองงาย ตัวบ๋อมีงามสัก หันอยแล

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 13/หน้าทับปลายใบที่ 1/ด้าน 1)

คำศัพท์

ยามกลองงาย น. กำหนดยามเท่ากับเวลา 7.30-9.30 น.

ผูกที่ 15 มีข้อความระบุศักราชอยู่ที่ลาน “แห ๒๑” ด้านที่ 1 ว่า

	
ศักราช ๑๒๒๔ ตัวปีลเต้าเสทเทีอ ๑๑ ขึ้น ๕ คำ วัน ๕ คัมบอริบรแล	ศักราช ๑๒๒๔ ตัวปีเต้าเส็ด เดือน ๑๑ ขึ้น ๕ คำ วันพฤหัสบดี ก็บริบูรณแล

(อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 15/ลาน “แห ๒๑”/ด้าน 1 บรรทัดที่ 5)

ข้อความท้ายใบลานทั้ง 7 ผูก ได้แก่ ผูกที่ 4 ผูกที่ 9 ผูกที่ 10 ผูกที่ 11 ผูกที่ 12 ผูกที่ 13 และผูกที่ 15 ที่ยกมานี้ปรากฏศักราชตรงกัน คือจุลศักราช 1224 ปีเต้าเส็ด ซึ่งจะตรงกับพุทธศักราช 2405 ตรงกับสมัยเจ้าอนันตวรฤทธิเดชเป็นเจ้าหลวงเมืองน่าน (รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตรงกับสมัยพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงษ์เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่)

เจ้าอนันตวรฤทธิเดชเป็นเจ้าหลวงเมืองน่านที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างพระคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา มีความระบุในราชวงศ์พงศาวดารเมืองน่านว่า “...พระราชครุฑธาใคร่สร้างเขียนยังพระสธรรมเทศนา คือบาลีแลนิบาตนิกายนีวายทั้งหลาย ไว้คำจุนสาสนาพระโคตมเจ้า ที่อรุ้งเรืองไปภายหน้า” ตั้งแต่ พ.ศ. 2398-พ.ศ. 2429 เจ้าอนันตวรฤทธิเดชได้สร้างคัมภีร์จำนวน 554 คัมภีร์ นับเป็นมากกว่า 4,000 ผูก นอกจากนี้ในราชวงศ์พงศาวดารเมืองน่านยังมีข้อความระบุว่าใน จ.ศ. 1223 (พ.ศ. 2404) มีการสร้างคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาจำนวนมากซึ่งรวมถึงเรื่องอุสสาบารสด้วย ดังนี้ “ถึงจุลศักราช ๑๒๒๓ ตัว ปีล้องแล้ว ท่านก็ได้เบิกของราชสมบัติออกไปจับจ่ายสร้างธรรมเทศนาต่อไปแถมมีตั้งแจ้งต่อไปนี้ คือ...อุสสาบารส มัดต้นมี ๘ ผูก ปลายมี ๗ ผูก” (คณะกรรมการอำนวยการจัดการฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี, 2545; 316-328) ดังนั้น ศักราชที่ปรากฏในวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์ คือ จ.ศ. 1224 ปีเต้าเส็ด ตรงกับ

พ.ศ. 2405 จึงตรงกับช่วงที่เจ้าอนันตวรฤทธิเดชสร้างพระธรรมคัมภีร์เป็นจำนวนมากและสอดคล้องกับการเปิดราชทรัพย์ไปสร้างพระธรรมคัมภีร์ใน จ.ศ. 1224

2.5.2. กำหนดอายุจากข้อความ ในผู้ที่ 1 ผู้ที่ 2 ผู้ที่ 3 และผู้ที่ 6 ไม่ระบุศักราช แต่มีข้อความว่าจารเพื่อถวายเจ้าเมืองน่านดังนี้

ผู้ที่ 1 “ธริยพระชนานวัดเชียงม่วนคำชุมหาชีวิต”

ผู้ที่ 2 “วัดเชียงม่วนลิกขิตหือแก่สมเด็จมหาราชหลวงเมืองน่านแก้วกว้าง”
“เป็นสร้างสมภารวันนั้นข้าแล” “คณธียพระชนานวัดเชียงม่วนอุปถัมภ์กับด้วยมหาชีวิต”

ผู้ที่ 3 “พระชนานชัตติยะวัดเชียงม่วนคำชุมหาชีวิต”

ผู้ที่ 6 “ข้าน้อยแลอินทปัญญาภิกขุเป็นผู้หัตถกรรมคำชุมเด็จเจ้ามหาชีวิต”

จะเห็นได้ว่าเป็นกิจกรรมเดียวกันกับที่เขียนไว้ในใบลานผู้ที่มีศักราช เช่น ผู้ที่ 12 ที่ระบุอายุ ว่า “...ศักราช ๑๒๒๔ ตัว ปีเตาเส็ด เดือน ๑๑ ออก ๑๒ คำ พร้าว่าไต่วัน ๔...” และมีข้อความบอกวัตถุประสงค์ในการจารเพื่อถวายเจ้าเมืองน่าน ว่า “บริบูรณ์แล้วยามค่อนคืนแก่ข้าแล กัญเชยภิกขุแต่้มคำชูยังมหาอนันตอิสสรราชเจ้ามหาชีวิตเมืองน่านแล” ดังนั้นจึงอาจจะกำหนดอายุของผู้ที่ 1 ผู้ที่ 2 ผู้ที่ 3 และผู้ที่ 6 ได้ว่าจารขึ้นในช่วงเวลาเดียวกัน

2.5.3 กำหนดอายุโดยการเปรียบเทียบลักษณะอักษรและอักษรวิธีกับใบลานที่ระบุศักราช ในอุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์ มีใบลานเพียง 4 ผู้ที่ไม่ระบุศักราช คือผู้ที่ 5 ผู้ที่ 7 ผู้ที่ 8 และ ผู้ที่ 14 ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

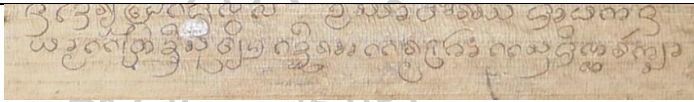
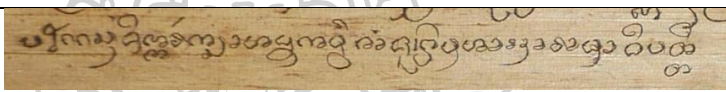
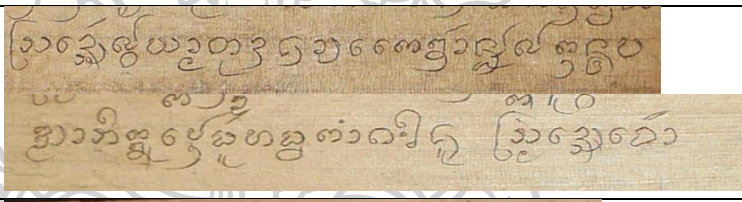
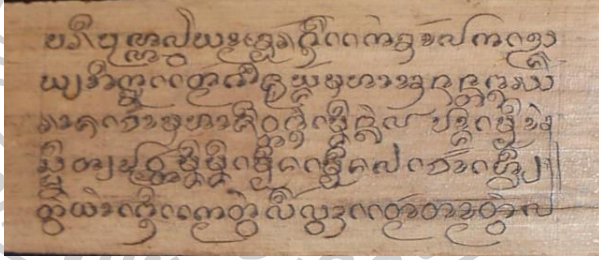
ผู้ที่ 5 และผู้ที่ 7 ผู้จารเป็นคนเดียวกันคือ แสนชินรักษา ผู้ที่ 5 ระบุเดือนกับวัน ดังข้อความว่า “บริบูรณ์แล้วยามแตรขึ้นสู่เที่ยง เดือน ๑๑ แรม ๙ คำ แสนชินรักษาลิขิต คำชูพระมหาครูบาเจ้าวัน (วัด?) กู้คำ ปีนันเดือน ๑๐ เพิ่งน่านองชูปเสาบเสี้ยงยัง ๑๑ คูแล” ส่วนผู้ที่ 7 ระบุ ยาม เดือนกับวัน ในข้อความว่า “บริบูรณ์แล้วยามตูดซ้าย เดือน ๑๑ ออก ๙ (คำ) วัน ๗ บาแสนชินรักษาหัตถกรรมคำชูพระมหาอารามาริปัตติวัดกู่คำริมเวียงน่าน วันออกเวียง รีมประตุชัย เมืองน่านเราแล”

ผู้ที่ 8 ไม่ระบุศักราชและผู้จาร

ผู้ที่ 14 ไม่ระบุศักราช บอกชื่อผู้จารว่า “สาธูเจ้ากัญจนภิกขุ” ในข้อความว่า “หน้าทับปลายอุสสาบารสผู้ถ้วน 14 แลเนอ สาธูเจ้ากัญจนภิกขุเขียนแลแล”

จึงต้องศึกษาเปรียบเทียบรูปลักษณะอักษรของทั้ง 4 ผู้กับผู้อื่น ๆ ที่กล่าวไว้ในข้อ 2.5.1 และ 2.5.2 ดังนี้

ตารางที่ 11 การเปรียบเทียบรูปลักษณะอักษรในวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ผูกที่ 1-11

ชื่อผู้จาร	ตัวอย่างลายมืออักษรธรรมล้านนา	ผูกที่
ธரியพระขนาน วัดเชียงใหม่,		1
คันธิยพระขนานวัด เชียงใหม่,		2
พระขนานขัตติยะ วัดเชียงใหม่		3
แสนชินรักษา		5
		7
อินทปัญญาภิกขุ		6
กัญเชยภิกขุ		12
สุริยสามเณร, พระหน้อยสุริยะ		13
กัญจนภิกขุ		14

ตารางที่ 11 (ต่อ)

ชื่อผู้จาร	ตัวอย่างลายมืออักษรธรรมล้านนา	ผูกที่
กตียภิกขุ		15
ไม่ปรากฏนาม		4
ไม่ปรากฏนาม		8
ไม่ปรากฏนาม		9
ไม่ปรากฏนาม		10

เมื่อเปรียบเทียบรูปลักษณะอักษรในวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ผูกที่ 5 ผูกที่ 7 ผูกที่ 8 และผูกที่ 14 กับผูกอื่น ๆ ที่กล่าวไว้ในข้อ 4.5.1 และ 4.5.2 แล้ว พบว่า รูปลักษณะตัวอักษรและอักษรวิธีมีลักษณะที่ร่วมสมัยกัน จึงสันนิษฐานได้ว่าผูกที่ 5 ผูกที่ 7 ผูกที่ 8 และผูกที่ 14 แม้ไม่ได้ระบุศักราชแต่ก็เป็นเอกสารที่สร้างในคราวเดียวกันกับผูกอื่น ๆ คือช่วง จ.ศ. 1224 (พ.ศ. 2405)

จากการวิเคราะห์ลักษณะของต้นฉบับใบลานวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์ทำให้ทราบข้อมูลดังนี้

1. ต้นฉบับใช้อักษรธรรมล้านนา ในบางผูกมีลักษณะอักษรและอักษรวิธีเหมือนไทลื้อ อย่าง

การใช้รูปสระอีแบบไทลื้อ เช่นในคำว่า ปิล (ปี) การเขียนเชิง ง เป็นตัวสะกดบนพยัญชนะ เช่น

ในคำว่า สุก^งซ (สุซัง) แต่ลักษณะดังกล่าวมีปรากฏไม่มากนัก อาจเป็นเพราะต้นฉบับที่ใช้ในการคัดลอกมีอักษรแบบไทลื้อปะปนอยู่ ดังปรากฏในข้อความท้ายใบลานผูกที่ 12 ว่า “ตัวย่าเพิ่นแกม

ตัวลือลวดแต่มีตามตัวแล” นอกจากนี้ในต้นฉบับยังมีการแทรกอักษรไทยนิเทศในข้อความท้ายใบลาน 4 ผูก คือ ผูกที่ 6 ผูกที่ 13 ผูกที่ 14 และผูกที่ 15

2. ต้นฉบับมีการแบ่งกันคัดลอก และปรากฏนามผู้จารหลายคนได้แก่ พระชนนาชติยะวัด เชียงม่วน, แสนชินรักษา, อินทปัญญาภิกขุ, กัญชยภิกขุ, สุริยสามเณรหรือพระหน้อยสุริยะ, กัญจนภิกขุ และกตติยะภิกขุ จึงทำให้ต้นฉบับมีหลายลายมือ และมีระบบการกำหนดตัวอักษรที่แตกต่างกัน

3. การกำหนดอายุของเอกสาร ปรากฏหลักฐานข้อความที่ระบุศักราชที่คัดลอกคือ จ.ศ. 1224 (พ.ศ. 2405) ในข้อความท้ายใบลานจำนวน 7 ผูก คือผูกที่ 4 9 10 11 12 13 และผูกที่ 15 ส่วนผูกที่ไม่ได้ปรากฏศักราชแต่มีข้อความระบุเหตุการณ์ที่สอดคล้องกับผูกที่ปรากฏศักราชคือผูกที่ 1 ผูกที่ 2 ผูกที่ 3 และผูกที่ 6 มีข้อความว่าจารเพื่อถวายเจ้าเมืองน่าน อีกส่วนหนึ่งคือผูกที่ไม่ปรากฏศักราชและไม่มีความระบุว่าจารเพื่อถวายเจ้าเมืองน่านคือ ผูกที่ 5 ผูกที่ 7 ผูกที่ 8 และผูกที่ 14 ผู้ศึกษาได้เปรียบเทียบรูปลักษณะอักษรกับผูกอื่น ๆ พบว่ารูปลักษณะตัวอักษรและอักษรวิธีมีลักษณะที่ร่วมสมัยกัน จึงกำหนดได้ว่าวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์ เป็นเอกสารที่สร้างในคราวเดียวกันคือช่วง จ.ศ. 1224 (พ.ศ. 2405) ซึ่งราชวงศ์ปกครอง พงศาวดารเมืองน่านระบุว่าในช่วงดังกล่าวเจ้าอนันตวรฤทธิเดชสร้างพระธรรมคัมภีร์เป็นจำนวนมากและปรากฏหลักฐานว่ามีการเบิกราชทรัพย์ไปสร้างพระธรรมคัมภีร์ “อุสสาบารส” ใน จ.ศ. 1224

4. วัตถุประสงค์ในการคัดลอกถวายเจ้าหลวงเมืองน่านและพระภิกษุสำคัญในเมืองน่าน ได้แก่

4.1 ถวายเจ้ามหาชีวิต (ผูกที่ 1, 2, 3, 6, 12, 13, 15) คือเจ้าอนันตวรฤทธิเดชซึ่งเป็นเจ้าหลวงเมืองน่านในช่วงเวลานั้น อีกทั้งในท้ายผูก 12 มีข้อความเอ่ยนามว่า “กัญชยภิกขุแต่มีคำขุยังมหาอนันตอิสสรราชเจ้ามหาชีวิตเมืองน่านแล”

4.2 ถวายมหาครูบาเจ้าวัดกู่คำ (ผูกที่ 5, 7)

5. ข้อความท้ายใบลานแต่ละผูก ทำให้ทราบข้อมูลชื่อผู้จาร รวมถึงคำปรารภเพื่อบอกวัตถุประสงค์การคัดลอก เพื่อบอกเล่าเหตุการณ์ สถานที่ ปัญหาอุปสรรค และความปรารถนาของผู้จาร

ข้อมูลที่ได้การศึกษาวเคราะห์ต้นฉบับใบลานวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์ ทำให้ผู้ศึกษาได้ทราบถึงรายละเอียดเกี่ยวกับการสร้างวรรณกรรมชาดเรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์ ซึ่งสามารถใช้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ประเด็นอื่น ๆ เช่น ตัวอักษร อักษรวิธี ของวรรณกรรมชาดฉบับนี้ และใช้เป็นแนวเทียบในการศึกษาวเคราะห์ต้นฉบับวรรณกรรมล้านนาเรื่องอื่นได้ต่อไป

ความแพร่หลายของวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส

หลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าเรื่องอุสสาบารสเป็นที่รู้จักของชาวล้านนาเป็นเวลานาน ดังเช่นในนิราศหริภุญชัย มีโคลง 2 บท มีเนื้อความเล่าว่าเมื่อหยุดพักการเดินทางในเวลากลางคืน นอกจากมีการเล่นดนตรีแล้วยังมีการอ่านโคลงอุสสาบารสให้ผู้ร่วมขบวนเกวียนมีความบันเทิงใจด้วย ดังความว่า

ฉบับเชียงใหม่

ราตรีเทียนทีปแจ้	เงาะงาม
มัวม่วนนนตรีตาม	ดิ่งท้อ
อุตสากันโลงยาม	ซึกชอบ ชื่นเอ๋
บุญพีบ่เปื่องบ้อ	เปล้าข้าเซาทรวง

ฉบับหอสมุด

ราตรีเทียนทีปแจ้	เงาะงาม
มัวม่วนนนตรีตาม	ดิ่งถ้อ
อุตส่าห์กันโลงนาม	ซึกชอบ ชื่นเอ๋
บุญพีพ้อเปลื้องปล้อ	ปล้าข้าเซาทรวง

(ประเสริฐ ฦ นคร, 2516: 85)

และอีกบทหนึ่งว่า

ฉบับเชียงใหม่

อุตสาเสียงสว่างสร้อย	รัชนี้
กลอนกันโลงทันที	อ่านอ้อย
บารสเรียกมาลี	เบงบาท ทุมเอ๋
ตรีโจกทูทุกถ้อย	เถียงถ้อยถามชัย

ฉบับหอสมุด

อุตสาเสียงสว่างสร้อย	รัชนี้
กรกันโลงทันที	อ่านอ้อย
บารดเรียกมาลี	เบงบาท ทุมเอ๋
ตรีโจกทูทุกถ้อย	เถียงถ้อยถามชัย

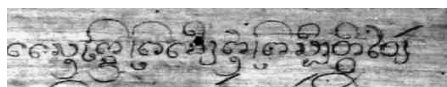
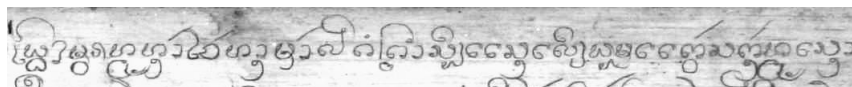
(ประเสริฐ ฦ นคร, 2516: 120)

ในกฎหมายสมัยพระเจ้ากือนาที่เรียกว่าลักษณะการตัดถ้อยต่อความตอนหนึ่งกล่าวถึงสตรีผู้หนึ่งชื่อนางสร้อยโสภาคซึ่งเป็นแม่ร้างมาก่อน ถูกสามีใหม่ชื่อม้าโรงสินต่อว่าว่าไปเที่ยวเป็นหนี้นี้ไม่บอกให้รู้คงจะเป็นเพราะเหตุนี้มีสามีมา 2 คนถึงไม่ยั้งยืน ผ้าก็ทอได้นิดเดียว มัวแต่อ่านโคลงอุสสาบารส นางสร้อยโสภาคก็เถียงว่านางยืมเงินของพี่สาวนางเอง ทำไมต้องต่อว่าด้วย นางอ่านหนังสือก็ช่างนางประไรไม่ได้เอาปากใครมาอ่านนี้ ม้าโรงสินจึงนำความไปฟ้องพญาภิอนา เมื่อพิจารณาจากอายุของนिरาศหรือฤๅษย์ ซึ่งสันนิษฐานว่าแต่งประมาณ พ.ศ. 2060 และจากช่วงที่พญาภิอนาครองเชียงใหม่ประมาณ พ.ศ. 1910-1931 ก็อาจกล่าวได้ว่าเรื่องอุสสาบารสแต่งเป็นโคลงในล้านนามานานแล้ว ฉบับที่กล่าวถึงนี้น่าจะเป็นฉบับโคลงต้นมากกว่าฉบับโคลงสี่สุภาพ และอาจเป็นไปได้ว่าโคลงต้นเรื่องอุสสาบารสของล้านนาอยู่ในสมัยใกล้เคียงกับอนิรุทธคำฉันท์ (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543: 103) กฎหมายสมัยพระเจ้ากือนาที่มีการอ้างถึงวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสนี้ พระเทพสุทธิเวที และสมหมาย เปรมจิตต์ (2535: 20-21) ได้ปริวรรตจากต้นฉบับใบลานและตีพิมพ์เป็นหนังสือชื่ออัตถกัมภีร์แห่งพุทธโฆษาจารย์เจ้า : กฎหมายล้านนา (Lan Na Customary Law) ความตอนหนึ่งว่า “เจ้ามาอยู่เป็นแม่เรือนบั้นฝ้ายบ่พอ 50 น้ำฝ้ายไปวันใดก็เท่าอ่างอุสาบารสและสี่บทโคลงอยู่มาโรงสินว่าอัน นางโสภาคเถียงว่ากู๋เงินที่มาจากยืมเอาเงินแทน ก็ว่าต่อรอกกับกูอ่านหนังสือช่างกูลัง บ่ยืมปากไผมาว่ามาอ่านเดว่าอัน” และความอีกตอนหนึ่งว่า “อยู่เรือนเพิ่นยุเยยะยุกิน อยู่โงงด้วยหมากสักกาอุสสาสี่บทโคลง อยู่ปดี้แก่เจ้าชาว่าอัน”

อุสสาบารสสำนวนร้อยกรองหรือสำนวนที่แต่งเป็นโคลง ปัจจุบันพบต้นฉบับที่เป็นคัมภีร์ใบลานจำนวน 5 ฉบับ (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2564: (9)-(10)) ได้แก่ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ ฉบับวัดป่าอินทร์ (มี 2 ฉบับ) ฉบับไพฑูริย์ ฉบับวัดตรงสัจจะ รายละเอียดในแต่ละฉบับดังนี้

1. **อุสสาบารสฉบับหอสมุดแห่งชาติ** ต้นฉบับเป็นคัมภีร์ใบลานจำนวน 1 ผูก จารด้วยอักษรธรรมล้านนา แต่งเป็นโคลงสี่ด้น ต้นฉบับไม่สมบูรณ์ ความตอนต้นขาดหายไป และบางตอนชำรุดไม่ปรากฏนามผู้แต่ง ผู้จารและไม่ปรากฏหลักฐานว่าหอสมุดแห่งชาติได้มาจากที่ใด มีชื่อตามบัญชีรายการว่า “ตำนานเมืองพานคำกลอน” ซึ่งน่าจะเป็นชื่อที่มีผู้ตั้งให้ในภายหลัง นายสิงฆะ วรรณสัย ได้ปริวรรตเป็นอักษรไทยถึงโคลงบทที่ 216 และเผยแพร่ในรูปเอกสารอัดสำเนาเมื่อ พ.ศ. 2519 ตัวอย่างโคลงมีดังนี้

กา๒/๑/๑

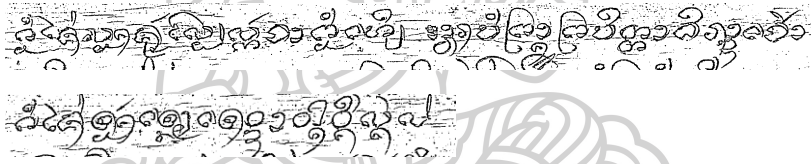

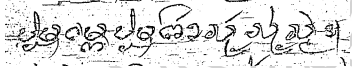
กา๒/๑/๒

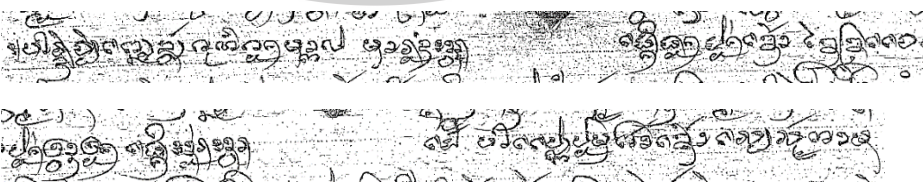
ก. โยธามวลหมูหนา	ใจห่าน ม้าแล	ข. โยธามวลหมูหน้า	ใจหาญ มากแล
พพร่าสับแสนเลย	ยอมแก้ว	พพร่าสับแสนเลย	ยอมแก้ว
สกันหมูเสนา	แสนโกท พรเฮย	สกรรจ์หมูเสนา	แสนโกฏิ พระเฮย
พันพรสับตัวไว	ม้ามาร	พลพระสับตัวไว	มากมวล

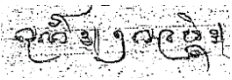
2. อุสสาบารสฉบับวัดป่าอิน ตำบลบ้านโป่ง อำเภอพริ้ว จังหวัดเชียงใหม่ ต้นฉบับเป็น คัมภีร์ใบลาน 1 ผูก จารด้วยอักษรธรรมล้านนา ประกอบด้วยอุสสาบารส 2 ส่วน คือ ส่วนที่แต่ง เป็นโคลงสี่ด้นและส่วนที่แต่งเป็นโคลงสี่สุภาพ ต้นฉบับไม่สมบูรณ์ ความบางตอนขาดหายไป คณะสำรวจของโครงการวิจัยคัมภีร์ใบลานในภาคเหนือ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พบต้นฉบับในหีบพระธรรม ที่วัดป่าอิน ตำบลบ้านโป่ง อำเภอพริ้ว จังหวัดเชียงใหม่ และได้ถ่าย สำเนาด้วยไมโครฟิล์ม นายไพฑูรย์ ดอกบัวแก้ว นำอุสสาบารสฉบับนี้มาปริวรรตและพิมพ์เผยแพร่ ทั้งส่วนที่เป็นโคลงสี่ด้นและโคลงสี่สุภาพในหนังสือเล่มเดียวกัน อุสสาบารสทั้งสองส่วนนี้ไม่ปรากฏ ชื่อผู้แต่งและปีที่แต่ง มีแต่ชื่อผู้จารหรือคัดลอกคือ แสนสุรินทร์ และไม่ปรากฏรายละเอียดว่าคัดลอก มาจากฉบับใด ตัวอย่างโคลงมีดังนี้

ขา/๑/๑

ขา/๑/๒

ก. คอไซสองขุโลบ	ลักจา พ้อเหย	ข. กี่ไซสองขุโลบ	ลักจา พ้อเหย
อวรบพรางพระปิดตา	ฉิราขเจ้า	อวรบพรางพระปิดตา	ฉิราขเจ้า
คี่ไซห้องเทตเทวดา	วางวิ้ง ล่งแล	กี่ไซห้องเทตเทวดา	วางวิ้ง ล่งแล
ปอมเมกปอมฟ้าสู้	สู้สม 1	ปอมเมกปอมฟ้าสู้	สู้สม

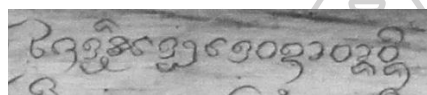
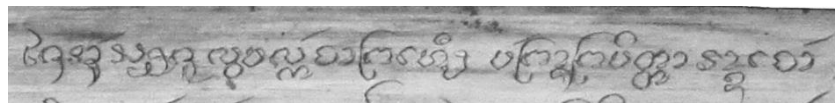
ขา/๒/๔

ขา/๒/๕

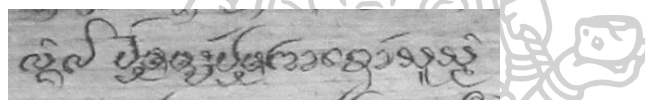
ก. บารขจับเพชท้วย	คุณคอง มากแล	ข. บารสบเพชท้วย	คุณคลอง มากแล
มารอดทอเวงเถง	ย่องเข้า	มารอดทอเวงเถง	ย่องเข้า
ไซขรแจปองทวารทอง	เถิงอ้อร อวรเฮย	ไซขรแจปองทวารทอง	เถิงอ้อน อวนเฮย
บาแปลกปอมฟ้าเข้า	เสปสู้กามคุณ 1๒๘๙ บท	บาแปลกปอมฟ้าเข้า	เสปสู้กามคุณ 1๒๘๙ บท

3. **อุสสาบารสฉบับไพฑูรย์** ต้นฉบับเป็นคัมภีร์ใบลาน 1 ผูก จารด้วยอักษรธรรมล้านนา แต่งเป็นโคลงสี่ด้น ต้นฉบับไม่สมบูรณ์และชำรุดมาก เนื้อความและถ้อยคำส่วนใหญ่ตรงกับฉบับวัดป่าอินจนอาจกล่าวได้ว่าน่าจะคัดลอกมาจากสำนวนเดียวกัน อุสสาบารสฉบับนี้เป็นสมบัติส่วนตัวซึ่ง นายไพฑูรย์ ดอกบัวแก้วซื้อมาจากร้านขายของเก่าแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ นายไพฑูรย์ ดอกบัวแก้วเรียกอุสสาบารสฉบับนี้ว่า “อุสสาบารสฉบับเชียงใหม่” คณะกรรมการจัดทำพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทยถิ่นเหนือ สำนักงานราชบัณฑิตยสภาได้เรียกฉบับนี้ว่า อุสสาบารสฉบับไพฑูรย์ ตัวอย่างโคลงมีดังนี้

ขยี่ซี้ท
๑๑/๒/๑

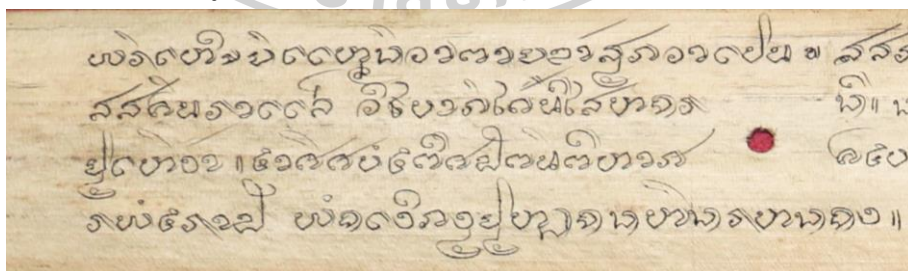

ขยี่ซี้ท
๑๑/๒/๒

ก. ไชอันสองซูลวบ	ลักจา พรเหีย	ข. ไชอันสองซูลวบ	ลักจา พระเหย
บ่พรงพรบิตตา	ราชเจ้า	บ่พรงพระบิตตา	ราชเจ้า
ไชท่อบเทบเทวดา	วางวิง ล่งแล	ไชท่อบเทบเทวดา	วางวิง ล่งแล
ปอมมย่ปอมฟ้าเข้า	สุสม	ปอมเมียบปอมฟ้าเข้า	สุสม

4. **อุสสาบารส ฉบับวัดตรงสังจะ** อำเภอเมืองฯ จังหวัดลำพูน ต้นฉบับเป็นใบลานแตกผูก พบเพียง 6 ลาน ได้แก่ใบลาน โก กี่ กะ ข ชา และชี่ รวมเป็น 12 หน้าลาน จารด้วยอักษรไทยนิตศ เป็นโคลงสี่ด้นประมาณ 40 บท ดร.ชัปนะ ปิ่นเงิน ผู้เชี่ยวชาญระดับ 1 สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นผู้สำรวจและถ่ายภาพ ตัวอย่างภาพใบลาน มีดังนี้

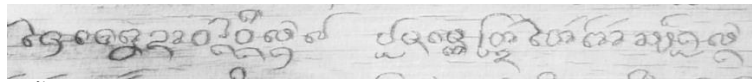
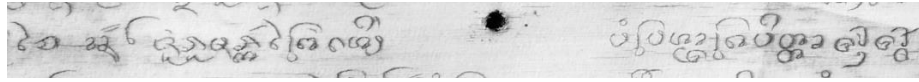

นอกจากนี้ยังพบต้นฉบับโคลงอุสสาบารส ฉบับวัดป่าหัด อำเภอปัว จังหวัดน่าน จากการสำรวจของกองทุนอนุรักษ์เอกสารโบราณเมืองน่าน โดยนายสมเจตน์ วิมลเกษม ผู้เชี่ยวชาญด้าน ศิลปวัฒนธรรม องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน)

และรองศาสตราจารย์กรรณิการ์ วิมลเกษม ได้พิจารณาแล้วพบว่าเป็นโคลงต้น ต้นฉบับเป็นคัมภีร์ใบลาน ๑ ผูก จารด้วยอักษรธรรมล้านนา แต่งเป็นโคลงสี่ต้น ต้นฉบับไม่สมบูรณ์ ตัวอย่างโคลงมีดังนี้

๑๑/๑/

๓

ก. ใจอัน ๒ ชู	รอมรัก ไพร์เหย	ข. ใจอันสองชู	รอมรัก ไพร์เหย
บับรหมาทพรบิดา	ท่านท้าว	บประมาณพระบิดา	ท่านท้าว
ไซเทพดา	วางว้าง ล่งแล	ไซเทพดา	วางว้าง ล่งแล
ปอมเมกตรัดไต้ฟ้า	ล้อยองล่ง	ปอมเมกตรัดไต้ฟ้า	ล้อยองล่ง

ไพฑูรย์ ดอกบัวแก้ว (2543: 69-73) ได้กล่าวถึงการแพร่กระจายของวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสไว้ว่า วรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสได้เป็นที่รู้จักมาช้านานแล้ว นอกจากจะปรากฏอยู่ในกฎหมายโบราณสมัยพระเจ้ากือนาและในโคลงหรือกฤษณชัยแล้ว ยังปรากฏการกล่าวถึงในวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ อีก เช่น โคลงนิราศดอยเก็งหรือโคลงดอยเก็งแก้ว ต้นฉบับใบลานวัดชัยศรีภูมิ อำเภอเมืองฯ จังหวัดเชียงใหม่ มีโคลงบทหนึ่งที่กล่าวถึงเรื่องอุสสาบารส คือ

กังขารีหอดให้	หิวหา
ยังรถเสนราชา	ตั้งนั้น
ขุนบาจากเจียรอุตสา	วิทเวท วอนนั้น
อันโสภะเรียมร้างกัน	กลืนน้องแวนถนัด

และโคลงสุรวงศ์ซึ่งต้นฉบับเป็นของวัดชัยศรีภูมิเช่นเดียวกัน ก็ได้กล่าวถึงเรื่องอุสสาบารสนี้ โดยกวีได้กล่าวถึงพระยาพานพรหมทัตและนางอุสสาว่า

พระพานมีลูกเจ้า	จอมธิดา
นามชื่ออุสสารา	สองหล้า
ทรงลักษณ์เลิศราชา	เทวโลก พูนเฮย
หลายหลากมีช้างม้า	เจืองเจ้าจอมนาง

ในหนังสือ “โลกนัยคำสอน” ฉบับวัดนันทาราม อำเภอเมืองฯ จังหวัดเชียงใหม่มีข้อความตอนหนึ่งที่กล่าวถึงเรื่องอุสสาบารสดังนี้

ชายใดเป็นเขยท่าน	อย่าซื้อร้านมักหลับ
อย่าไปกับคนขี้เหล้า	อย่าไปเกล้าจากันด้วยการอันปดี
ปมีประโยชน์	อย่าไปเล่นหมากรุกหมากสักกา

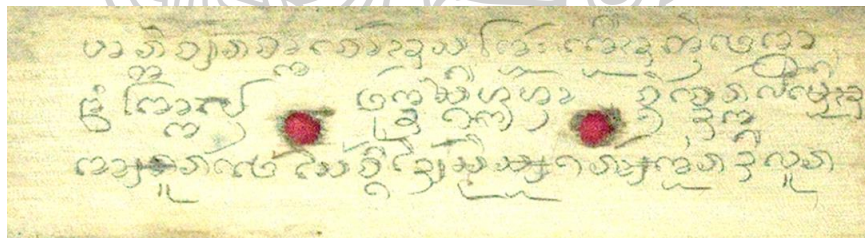
และอ่านอุสสาบารส	ร้ายพันประมาณพันเวลา
พาเป็นโคนโกง	อย่ากินเหล้าเมายา...

นอกจากนี้ในโคลงหงส์ผาคำก็มีโคลงบทหนึ่งทีกล่าวถึงเรื่องอุสสาบารส ความว่า

โยธาลองพองนั้น	ปัญญาไว
มาล่าพิจแปงคำโย	ค้ำแหล่น
รำริมีคคาไกล	ทั้งดอก ดวงเฮย
พองก็แปงโคลงอ้อจ้อย	กาพย์ถ้อยกลอนคำ
ลางพองนั้นมีอาจินจำ	มาไซระบำอุสสาอืดอ้อย
พองก็มาจำเอาคำเต้าน้อย	มาเล่ามาอ้อย

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสนี้คงจะได้รับความนิยมและแพร่หลายอยู่ในล้านนามาเป็นเวลาช้านานแล้ว กวีจึงได้แต่งเรื่องราวของนางอุสสาและพระบารสแทรกเข้าไปในกวีนิพนธ์ของตน

วรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสของล้านนานอกจากเหนือจากจะปรากฏในรูปแบบวรรณกรรมร้อยแก้ว วรรณกรรมร้อยกรอง และแทรกอยู่ในวรรณกรรมเรื่องอื่นแล้ว ยังปรากฏการนำเรื่องราวของวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสไปใช้ในการพยากรณ์ ดังปรากฏในเอกสารโบราณ “ธรรมพยากรณ์” ของวัดธงชัย อําเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่ง ชับนะ ปิ่นเงิน (2561: 1) ได้ปริวรรตไว้ดังนี้

บารสเจียรจากเจ้า	อุสสา
เพราะเพื่อตนเทพพา	นำพราก
เป็นทุกข์สิ่งหนักหนา	จงเจต รักแล
เมื่อกายลุนแท้ใส่	จึงได้สมสยอง ๆ ร้อยก่อน ดีลุน

เรื่องอุสสาบารสเป็นวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมอยู่ในสังคมล้านนาดังปรากฏหลักฐานความแพร่หลายของวรรณกรรมเรื่องนี้ทีกล่าวมาแล้วในข้างต้น เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมเรื่องนี้มีคุณค่าเป็นที่ประทับใจคนล้านนาอยู่มิใช่น้อย เมื่อวรรณกรรมเรื่องดังกล่าวได้กลายมาเป็นชาดก ก็เป็นชาดกทีแปลกกว่าชาดกทั้งหลายในประเภทปัญญาสชาดก เพราะพรหมชั้นสุทสสีลงมายู่กับเรื่องของชาวโลก ในเรื่องมีหอรมานหรือหนุมานเหมือนเรื่องรามเกียรติ์แต่ก็มีบทบาทน้อยมาก

ตัวของพระบารสซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ก็มีบทบาทไม่เด่นเท่าพระชิตตราซผู้เป็นพระเจ้าปู่ และพระเจ้ากรุงพานก็มีได้เป็นยักษ์ พระเจ้ากรุงลังกาก็ไม่เป็นยักษ์แต่เป็นวิฆาทร เป็นเรื่องแปลกที่นำศึกษาเพราะแฝงจารีตประเพณีหลายอย่างไว้ (สิงขะ วรรณสัย, 2519: คำนำ)

ผู้ศึกษาได้สำรวจข้อมูลต้นฉบับวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ พบต้นฉบับดังนี้

ห้องสมุดดิจิทัล คัมภีร์ใบลานล้านนา เว็บไซต์ <http://lannamanuscripts.net> พบต้นฉบับวรรณกรรมชาดกล้านนา เรื่องอุสสาบารส ฉบับที่เป็นใบลาน มีทั้งหมด 8 ฉบับ เรียงลำดับตามปีที่คัดลอก ดังนี้

1. อุสสาบารส วัดหลวงราชสิณฐาน อำเภอเมืองฯ จังหวัดพะเยา จุลศักราช 1218 พุทธศักราช 2399 (8 ผูก)
2. อุสสาบารส วัดเหมืองหม้อ อำเภอเมืองฯ จังหวัดแพร่ จุลศักราช 1241 พุทธศักราช 2422 (6 ผูก)
3. อุสสาบารส วัดเหมืองหม้อ อำเภอเมืองฯ จังหวัดแพร่ ไม่ปรากฏปีที่จาร (8 ผูก)
4. อุสสาบารส วัดกลาง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ จุลศักราช 1257 พุทธศักราช 2438 (8 ผูก)
5. อุสสาบารส วัดกลาง อำเภอสอง จังหวัดแพร่ จุลศักราช 1257 พุทธศักราช 2438 (8 ผูก)
6. อุสสาบารส วัดบ้านเอื้อม อำเภอเมืองฯ จังหวัดลำปาง จุลศักราช 1271 พุทธศักราช 2452 (10 ผูก)
7. อุสสาบารส วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ จุลศักราช 1283 พุทธศักราช 2464 (15 ผูก)
8. อุสสาบารส วัดจอมศรีทรายมูลบุญเรือง (บ้านปาง) อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน จุลศักราช 1289 พุทธศักราช 2470 (15 ผูก)

พบต้นฉบับจากการสำรวจของโครงการวิจัยจารีกล้านนาของภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรและสำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากรและจากการสำรวจของกลุ่มงานสำรวจเอกสารโบราณ กลุ่มหนังสือตัวเขียนและจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร จำนวน 2 ฉบับ คือ

1. อุสสาบารส วัดเฮี้ย อำเภอปัว จังหวัดน่าน จุลศักราช 1300 พุทธศักราช 2481 (15 ผูก)
2. อุสสาบารส วัดม่อนปรางค์ อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ จุลศักราช 1225 พุทธศักราช 2406 (15 ผูก)

นอกจากนี้ยังพบต้นฉบับจากการสำรวจของกองทุนอนุรักษ์เอกสารโบราณเมืองน่าน โดยนายสมเจตน์ วิมลเกษม ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรม องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) จำนวน 5 ฉบับ คือ

1. อุสสาบารส วัดภูมินทร์ อำเภอเมืองฯ จังหวัดน่าน จุลศักราช 1224 พุทธศักราช 2405 (15 ผูก)

2. อุสสาบารส วัดศรีบุญเรือง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน จุลศักราช 1261 พุทธศักราช 2442 (11 ผูก)

3. อุสสาบารส วัดหัวเวียงใต้ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน จุลศักราช 1276 พุทธศักราช 2459 (12 ผูก)

4. อุสสาบารส วัดม่วงเจริญราษฎร์ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน จุลศักราช 1280 พุทธศักราช 2461 (13 ผูก)

5. อุสสาบารส วัดป่าหัด อำเภอปัว จังหวัดน่าน จุลศักราช 1289 พุทธศักราช 2470 (5 ผูก)

ข้อมูลจากเว็บไซต์ <http://www.laomanuscripts.net> พบสำเนาภาพถ่ายใบลานวรรณกรรมชาดกเรื่องอุสสาบารส ระบุข้อมูลว่าจารด้วยอักษรไทลื้อ จำนวน 2 ฉบับ ดังนี้

1. อุสสาบารส วัดว้ายสิมุนันนทาราม เมืองเชียงฮ่อน แขวงไซยะบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จุลศักราช 1232 พุทธศักราช 2413 (15 ผูก)

2. อุสสาบารส วัดสุวันนะบัวคำ เมืองเชียงฮ่อน แขวงไซยะบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จุลศักราช 1295 พุทธศักราช 2476 (15 ผูก)

ข้อมูลจากรายชื่อคัมภีร์ใบลานและพับสา : ไทจีนเมืองเชียงตุง ของศูนย์ใบลานศึกษา สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ (2557) มีวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสจำนวน 2 ฉบับ ดังนี้

1. อุสสาบารส วัดราชฐานหลวงเชียงฮ่อน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา จุลศักราช 1269 พุทธศักราช 2450 (15 ผูก)

2. อุสสาบารส วัดม่อนเรือ เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา (ทะเบียนระบุว่ามียี่สิบห้า ผูก แต่เนื่องจากไม่มีภาพถ่ายจึงไม่สามารถตรวจสอบศักราชได้)

ข้อมูลต้นฉบับใบลานวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสที่พบจำนวน 19 ฉบับ แสดงให้เห็นการแพร่หลายของวรรณกรรมเรื่องนี้ทั่วดินแดนล้านนาทั้งที่อยู่ในประเทศไทยและอยู่นอกประเทศไทย ที่พบนอกประเทศไทยพบที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ที่พบในประเทศไทยพบมากที่สุดที่จังหวัดน่านจำนวน 6 ฉบับ

วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสปรากฏต้นฉบับแพร่หลายอยู่ในหลายพื้นที่ เมื่อผู้ศึกษาต้องการทราบข้อมูลความแพร่หลายของวรรณกรรมชาดกเรื่องนี้ จึงได้ตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้นพบว่าวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสพบต้นฉบับทั้งในประเทศไทย สาธารณรัฐ

ประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา ผู้ศึกษาจึงได้สอบเทียบข้อความตอนท้ายของผูกที่ 8 ซึ่งเป็นผูกที่ทุกฉบับมีเหมือนกัน ดังนี้

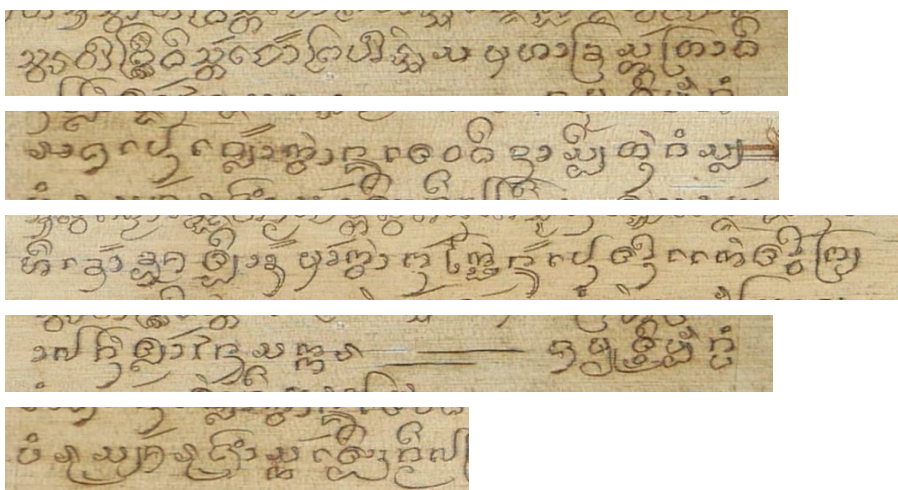
1. ตัวอย่างวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสที่พบต้นฉบับในประเทศไทย

ผู้ศึกษาได้สอบเทียบฉบับที่ปรากฏศักราชที่มีอายุมากที่สุด คือฉบับวัดหลวงราชสีนฐาน (จ.ศ. 1218, พ.ศ. 2399) กับฉบับวัดภูมินทร์ (จ.ศ. 1224, พ.ศ. 2405) และฉบับที่ปรากฏศักราชที่มีอายุน้อยที่สุดคือฉบับวัดเฮี้ย (จ.ศ. 1300, พ.ศ. 2481) ดังนี้

1.1 อุสสาบารส วัดหลวงราชสีนฐาน อำเภอเมืองฯ จังหวัดพะเยา จุลศักราช 1218 พุทธศักราช 2399

	
<p>สรววาโพธิสัตว์เจ้าพระบารสมหาครสตราธิราช เปนเค้ลากวานางเทวธิดา ๑๐ ต้นคัสละที่เข้าาง ทิพยอันมากกว่าพันโกพันนเปนทานแก่ท้าวพระยา แลคนทล้าโนสกกกลมพูทิวบคับูรุษยงูซ่า สักเทือกคิมแล</p>	<p>ส่วนว่าโพธิสัตว์เจ้าพระบารสมหากระษัตรา ธิราชเป็นเค้ากว่านางเทวธิดา ๑๐ ต้น ก็สละหื้อ เข้าของทิพยอันมากกว่าพันโกพันนั้นเปันทานแก่ ท้าวพระยาแลคนทั้งหลายในสกกกลมพูทิวบ ก็บรู๋ เสียงรู๋ซ่าสักเทือกคิมแล</p>

1.2 อุสสาบารส วัดภูมินทร์ อำเภอเมืองฯ จังหวัดน่าน จุลศักราช 1224 พุทธศักราช 2405

	
--	--

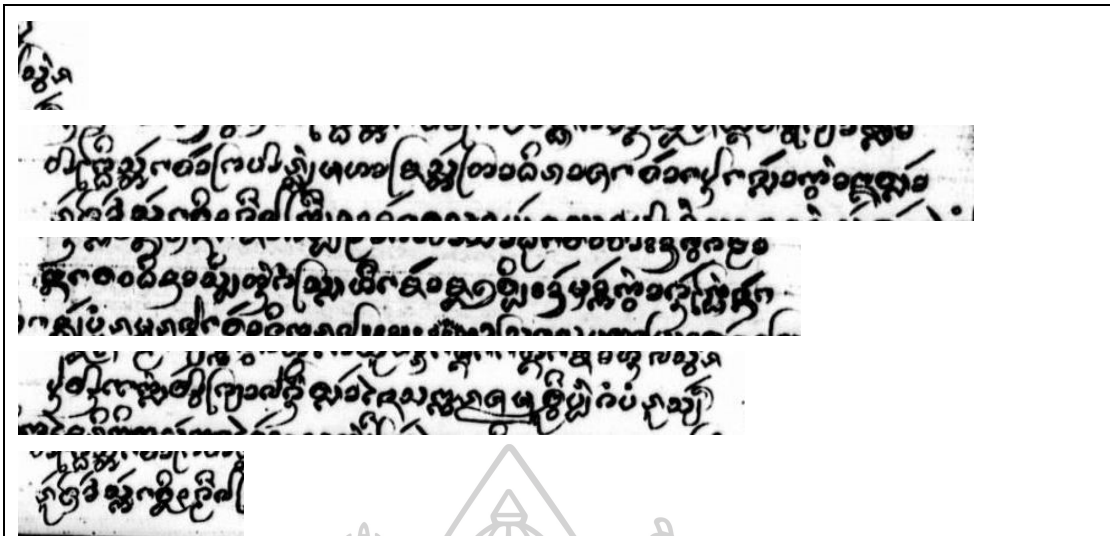
<p>สรววาโพธิสัตว์เจ้าพระบารุชสมหาขรสตราธิราช เป็นเค็ล้ากว่านางเทวธิดาสิบต้นคี่ลหี่เข้าของ ทิบอันมากกว่าพันโกฏนัันเพนทานแก่ท้าวพระยา แลค่นทล้าในสกลกรชมพุทวิบวิคี่บรูสยั้งรูซ้า สักเทือคี่มีแล</p>	<p>ส่วนว่าโพธิสัตว์เจ้าพระบารสมหากระษัตรา ธิดาขเป็นเค็ล้ากว่านางเทวธิดา ๑๐ ตน ก็สละหื้อ เข้าของทิพยอันมากกว่าพันโกฏนัันเพนทานแก่ ท้าวพระยาแลค่นทล้าในสกลกรชมพุทวิบ ก็บรู เสี้ยงรูซ้าสักเทือคี่มีแล</p>
---	--

1.3 อุสสาบารส วัดเฮีย อำเภอบัว จังหวัดน่าน จุลศักราช 1300 พุทธศักราช 2481

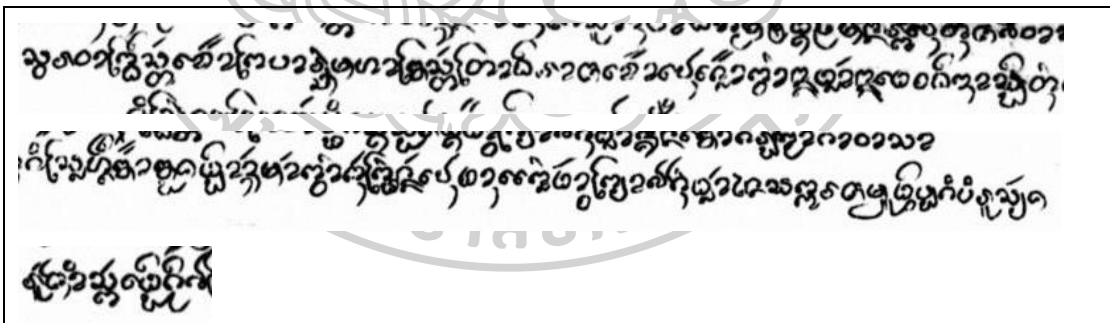
	
<p>สรววาโพธิสัตว์เจ้าพระบารุชสมหากรสตราธิราชเป็น เค็ล้ากว่านางเทวธิดา ๑๐ ต้นคี่สละเข้าของ ทิบอันมากกว่าพันโกฏนัันที่เพนทานแก่ท้าวพระยา แลค่นทล้าในสกลกรชมพุทวิบวิคี่บรูสยั้งรูซ้า สักเทือคี่มีแล</p>	<p>ส่วนว่าโพธิสัตว์เจ้าพระบารสมหากระษัตรา ธิดาขเป็นเค็ล้ากว่านางเทวธิดา ๑๐ ตน ก็สละ เข้าของทิพยอันมากกว่าพันโกฏนัันหื้อเพนทาน แก่ท้าวพระยาแลค่นทล้าในสกลกรชมพุทวิบ ก็ บรูเสี้ยงรูซ้าสักเทือคี่มีแล</p>

2. ตัวอย่างวรรณกรรมชาดกล้านาเรื่องอุสสาบารสที่พบต้นฉบับในสาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว

2.1 อุสสาบารส วัดว้ายสิมุนันนทาราม เมืองเชียงฮ่อน แขวงไชยะบุรี สาธารณรัฐ
ประชาธิปไตยประชาชนลาว จุลศักราช 1232 พุทธศักราช 2413

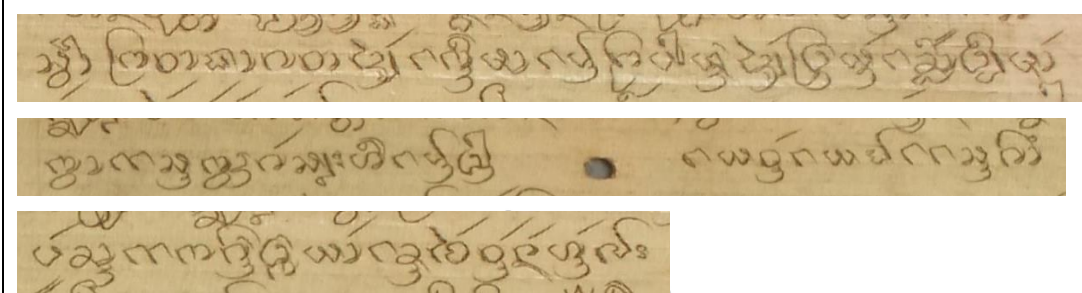
	
<p>สำรวจโพธิสัตว์เจ้าพระบรมมหาขรรษตราธิราชเจ้า เป็นเค้ล้ากว่านางทล้านางเทวธิดาสิบต้นค้สรลหี เข้าของทิพยอันมากกว่าพันโกฏินั้นเปนนทานแก่ล ท้าวพระยาแลค่นท้ล้าในสกลกรชมพุทวิบบ'ค้บรู สัยรูซ้าสั๊กเทือคิมแลล</p>	<p>ส่วนว่าโพธิสัตว์เจ้าพระบรมมหาขรรษตรา ธิราชเจ้าเป็นเค้ล้ากว่านางท้ลหายนางเทวธิดา ๑๐ ตน ก็สละหื้อเข้าของทิพยอันมากกว่าพัน โกฏินั้นเปนนทานแก่ท้าวพระยาแลค่นท้ลหายน สกลกรชมพุทวิบ ก็บรูเสี้ยงรูซ้าสั๊กเทือคิมแลล</p>

2.2 อุสสาบารส วัตสุวรรณะบัวคำ เมืองเชียงฮ่อน แขวงไชยะบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตย
ประชาชนลาว จุลศักราช 1295 พุทธศักราช 2476

	
<p>สำรวจโพธิสัตว์เจ้าพระบรมมหาขรรษตราธิราชเจ้า เป็นเค้ล้ากว่านางทล้านางเทวธิดาสิบต้นค้สรลหี เข้าของทิพยอันมากกว่าพันโกฏินั้นเปนนทานแก่ล ท้าวพระยาแลค่นท้ล้าในสกลกรชมพุทวิบบ'ค้บรู สัยรูซ้าสั๊กเทือคิมแลล</p>	<p>ส่วนว่าโพธิสัตว์เจ้าพระบรมมหาขรรษตรา ธิราชเจ้าเป็นเค้ล้ากว่านางท้ลหายนางเทวธิดา ๑๐ ตน ก็สละหื้อเข้าของทิพยอันมากกว่าพัน โกฏินั้นเปนนทานแก่ท้าวพระยาแลค่นท้ลหายน สกลกรชมพุทวิบ ก็บรูเสี้ยงรูซ้าสั๊กเทือคิมแลล</p>

3. ตัวอย่างวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสที่พบต้นฉบับในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา

อุสสาบารส วัดราชฐานหลวงเชียงใหม่ เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา จุลศักราช 1269 พุทธศักราช 2450

	
<p>สรวาพรตถาคตไต้ยเกิดมาเป้นพรบารัฐไต้ยทรวง ยังเข้าอทิบมักวาแสนกวางคัสละทีเป้นทาน เยวันเย ๖ แสนคำบ่ขาดแก่คนทุกย้าเซน ไ้จ้วนันหันแล</p>	<p>ส่วนว่าพระตถาคตได้เกิดมาเป็นพระบารสได้ ทรวงยังเข้าของทิพย์มากกว่าแสนโกฏิ ก็สละหื้อ เป้นทานเยวันเย ๖ แสนคำบ่ขาดแก่คนทุกช่ยาก เข้าใจวันันหันแล</p>

ผลการสอบเทียบข้อความส่วนท้ายของผู้ที่ 8 พบว่า วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสที่พบในประเทศไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมานั้น มีเนื้อเรื่องที่เหมือนกัน เป็นฉบับที่คัดลอกสืบต่อกันมา การลำดับความและการใช้ถ้อยคำแทบไม่มีการเปลี่ยนแปลงแม้บางฉบับจะมีอายุห่างกันเกือบ 100 ปีก็ตาม และเนื่องจากพื้นที่ที่พบวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสทั้ง 3 ประเทศนี้ ในอดีตเป็นดินแดนล้านนา จึงแสดงให้เห็นถึงความแพร่หลายของวรรณกรรมเรื่องนี้ที่มีอยู่ทั่วดินแดนล้านนา

บทที่ 4

วิเคราะห์รูปแบบการแต่ง องค์ประกอบของเรื่อง และคุณค่าของวรรณกรรมชาดกล้านนา เรื่องอุสสาบารส

วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส เป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อเรื่องขนาดยาว แบ่งเป็นจำนวนผู้ได้ถึง 15 ผู้ ในบทนี้ผู้ศึกษาได้ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสเป็น 3 ประเด็นได้แก่ รูปแบบการแต่ง องค์ประกอบของเรื่อง และคุณค่าของวรรณกรรม มีรายละเอียดดังนี้

รูปแบบการแต่ง

1. ลักษณะของวรรณกรรมชาดก

วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสมีรูปแบบการแต่งเป็นวรรณกรรมชาดก คำว่าชาดก ตามความหมายในทางพระพุทธศาสนา คือพระพุทธพจน์ที่ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย แต่ปรากฏเป็นรูปร้อยกรองหรือพระคาถาล้วน ๆ มิได้มีข้อความที่เป็นร้อยแก้วเลย เมื่ออ่านชาดกในพระไตรปิฎกแล้วย่อมไม่ได้ใจความที่สมบูรณ์ ได้รู้แค่คำแปลตามอักษรที่ปรากฏเท่านั้น สำหรับข้อความอันเป็นเนื้อเรื่องที่สมบูรณ์นั้นปรากฏอยู่ในอรรถกถาชาดกทั้งหมด (พระธรรมกิติวงศ์, 2554 : คำปรารภ)

ธวัช ปุณโณทก (2525: 128) ได้กล่าวถึงวรรณกรรมล้านนาที่มีเนื้อเรื่องเป็นชาดกไว้ว่า เป็นวรรณกรรมที่มีจำนวนมากและแพร่หลายที่สุด บางเรื่องมีหลายสำนวน วรรณกรรมชาดกของล้านนาแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ วรรณกรรมที่มีเนื้อเรื่องมาจากนิบาตชาดกอันเป็นชาดกที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก และวรรณกรรมที่มีเนื้อเรื่องนอกนิบาตชาดก คือแต่งเลียนแบบชาดกนิบาตแต่นำเรื่องนิทานพื้นบ้านของภาคเหนือมาแต่ง โดยอ้างว่าพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นตัวเองของเรื่อง เป็นการใช้ชาติเพื่อสร้างบารมีก่อนที่จะได้เสวยพระชาติเป็นพระพุทธองค์ ชาดกนอกนิบาตเหล่านี้ได้ประมวลไว้เป็นหมวดหมู่ เรียกว่า “ปัญญาสาชดก” (ชาดก 50 เรื่อง) ประพันธ์เป็นภาษาบาลี และได้มีการถอดแปลเป็นภาษาไทยภาคเหนือ เป็นเรื่อง ๆ ในรูปแบบร้อยแก้วบ้าง ร่ายยาวบ้าง เรียกว่า “ธรรมคำว” โคลงบ้าง และภายหลังมีการประพันธ์เป็นคำวขอ

วรรณกรรมล้านนาที่เป็นชาดกนอกนิบาตนี้ อุดม รุ่งเรืองศรี (2528: 141-143) ได้กล่าวว่า เป็นเรื่องที่นักปราชญ์โบราณแต่งขึ้น ซึ่งเรื่องที่น่ามาเป็นต้นค่านั้นอาจมาจากนิทานพื้นบ้านหรือนิทานที่รับฟังสืบ ๆ กันมา หรืออาจเป็นเรื่องที่ผู้รจนาคิดขึ้นมาเองก็ได้ แต่ก็มีบางเรื่องที่เห็นได้ว่ามีที่มาจากวรรณคดีของพราหมณ์ เช่นเรื่อง หอระมาน พรหมจักร อุสสาบาส

เฉพาะเรื่องอุสสาบารสนี้ อุดม รุ่งเรืองศรี เห็นว่าเกิดจากการนำเรื่องรามเกียรติ์และอุณรุทมามาผสมกันและผนวกเข้ากับจินตนาการของผู้แต่ง จึงกลายเป็นวรรณกรรมชาตกนอกนิบาตล้านนาที่น่าสนใจ ซึ่งผู้ศึกษาจะกล่าวถึงรายละเอียดด้านองค์ประกอบของเนื้อเรื่อง ตัวละคร และคุณค่าของวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสนี้ในลำดับต่อไป

วรรณกรรมชาตกล้านนาเรื่องอุสสาบารสนี้มีลักษณะการแต่งเป็นแบบชาตก ซึ่ง ธวัช ปุณฺโณทก (2525: 128-129) ได้กล่าวถึงลักษณะเฉพาะของปัญญาชาตกหรือชาตกนอกนิบาตว่าทุกเรื่องจะมีลักษณะเฉพาะ 4 ประการ ได้แก่

1. กล่าวว่าเป็นพุทธวัจนะ
2. มีสาเหตุบังเกิดขึ้นให้พระพุทเจ้าได้ปรารภถึงเรื่องนั้น
3. สวาทหรือบุคคลทูลให้เล่าเรื่อง
4. ตอนจบมีการกล่าวถึงการกลับชาติมาเกิด

วรรณกรรมชาตกล้านนาเรื่องอุสสาบารสนี้มีรูปแบบการแต่งดังนี้

1.1 การขึ้นต้นด้วยบทบูชาพระรัตนตรัย

ชาตกเรื่องนี้เริ่มต้นเรื่องด้วยบทบูชาพระรัตนตรัยเป็นคาถาภาษาบาลี จากนั้นแปลเป็นภาษาไทยและมีภาษาบาลีประกอบแบบยกศัพท์ โดยเนื้อหาเป็นการบูชาคุณของพระรัตนตรัยเพื่อให้ไม่มีอันตรายทั้งหลายมีโรครันตรายคืออันตรายที่เกิดจากโรคเป็นต้น ข้อความที่เป็นบทบูชาพระรัตนตรัยมีดังนี้

นโมตสส บณฺณาย นานุมกา กิเลสยารหนฺตฺ โน พุทฺธํ ปณฺณายมาเถย (ใบลานหักหาย) โกวิทํ ปณฺณาย เณจิจิ อนุตฺตรํ พุทฺธํ ปณฺณาย เทวมนุสฺसानํ ธรรมํ พุทฺธํ ปณฺณาย เทวมนุสฺसानํ สตถา โลกตฺริสส ปณฺณาย จตฺวาริยธฺมเม พุทฺธํ พุทฺธํ สุกคตปภาวํ ธรรมณฺจ โลกุตฺตรํ อมรคฺณํ นตฺวา ปณฺณามสฺสริยสงฺฆ สงฺขณฺจ นมิตฺวา หตฺนตฺราย กาทุํ ตฺริรตฺตเน ปณฺณามยา อุสสาขากฺกํ ปวกฺขามิ อติวิทถาริ คมภิริ พุทฺธโฆโส วิจาโร วิจาริตฺตํ สุกฺขพุทฺธิยาติ อหํ อันทฺว่าข้า พุทฺธโฆสจาจริโยนาม ตนชฺื่อพุทฺธโฆสจฺจารยํ ปณฺณามิ กึนฺนอมไหว้ พุทฺธํ ยิงฺพระพุทฺธเจ้า อรหนฺตโน หากฆ่าเสีย กิเลสะ ยิงฺตฺนหากิเลสธฺมมํทิงฺทหลาย นานุมกา มักร่า ปณฺจทสสตา อันทฺได้พันปลายห้ำร้อยตัว มีอวิชา รากะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ปณฺญาด้วยประยาแห่งตนแล อหํ อันทฺว่าข้า ปณฺณามิ กึนฺนอมไหว้ พุทฺธํ ยิงฺพระพุทฺธเจ้า สมาสุมพุทฺธิตนตฺริสรู้ด้วยตนด้วยดี มา เถยย มักร่า ปณฺจเถยย ยิงฺเถยยธฺมมํทิงฺ ๕ คือ สงฺขาร วิการลกฺขณปณฺณตฺินิพฺพานเถยยแล ปณฺญาด้วยประยาแห่งตนแล อหํ อันทฺว่าข้า ปณฺ

¹ นายสิงฆะ วรรณสัย ปวีรรตฉบับวัดบ้านปาง ข้อความนี้มีว่า “สมพุทฺธํ ปณฺณาย วิชาตฺริปวณฺมมากาสุมปณฺน พุทฺธํ ปณฺณาย สุนฺทรํ ฐฎฺจานํ คตฺ พุทฺธํ ปณฺณาย โลกตฺริโย”

มี ก็น้อมไหว้ พุทฺธ ยังพระพุทฺธเจ้า สมปนนาน ตนประกอบ วิชาติริ จ ยังวิชา ๓ คือ ทิพพ จักขุญาณ ปุพเพนิวาสญาณ อาสาขญาณแล วิชามกามกา มักว่า ปนรสสรณัง ยังจรณ ๑๕ ปณฺยาถ ด้วยประยาแห่งตนแล อหิ อ้นว่าข้า ปณามิ ก็น้อมไหว้ พุทฺธ ยังพระพุทฺธเจ้า คตฺ ตนได้ไป สุนทรฺ ฐานํ สู่ที่อันงามคือนิพพาน ปณฺยาถ ด้วยประยาแห่งตนแล อหิ อ้นว่าข้า ปณามิ ก็น้อมไหว้ พุทฺธ ยังพระพุทฺธเจ้า โภวิทฺ ตนสลาตฺรุโลกฺ ตรีโย ยังโลกทั้ง ๓ คือว่า กามโลก รูปโลก อรูปโลก ปณฺยาถ ด้วยประยาแห่งตนแล อหิ อ้นว่าข้า ปณามิ ก็น้อมไหว้ พุทฺธ ยังพระพุทฺธเจ้า เกนจิปุคฺคเลน อ้นบุคฺคผู้ตั้งฤ อนุตฺตโร บ่ประเสริฐเท่า ปณฺยาถ ด้วยประยาแห่งตนแล อหิ อ้นว่าข้า ปณามิ ก็น้อมไหว้ พุทฺธ ยังพระพุทฺธเจ้า ฐมฺมํ ตนเทศนาสั่งสอน เทวมนุสฺसानํ ยังคนแลเทวดา (ใบลานหักหาย)² ก็น้อมไหว้ พุทฺธ ยังพระพุทฺธเจ้า พุทฺธฺ ตนตฺริสฺสุ จตฺวาริยสจฺจธมฺเม ยังอริยสัจ ๔ ประการ คือ ทุกขสจฺจ สมุทฺทยสจฺจ นิโรธสจฺจ มคฺคสจฺจ ปณฺยาถ ด้วยประยา จะมักว่า นเลวลเมว พุทฺธฺ นมสิตฺวา บ่เท่าแต่ข้าไหว้พระพุทฺธเจ้าแล้วสิ่งเดียว อหิ อ้นว่าข้า นมิตฺวา ไหว้แล้ว ฐมฺมํ ยังพระสัทธมฺมะ สุกคตปภาวํ อ้นเกิดมาแต่ปากแห่งพระพุทฺธเจ้า โลกุตฺตรํ อ้นข้ามพ้นจากโลกทั้ง ๓ แล้ว เข้าสู่นิพพานแล จะมักว่า นเลวลเมว พุทฺธ ฐมฺมํ นมิตฺวา บ่เท่าแต่ข้าไหว้พระพุทฺธเจ้าแล พระสัทธมฺมเจ้าแล แล้วสิ่งเดียว อหิ อ้นว่าข้า ปณามิ ก็น้อมไหว้ นมิตฺวา ไหว้แล้ว สํมํ ยังอริยสจฺจ สมนฺตติ สงฺขัลลํ อหิ อ้นว่าข้า ปณามิ ก็น้อมไหว้ ตริรัตนยังแก้ว ๓ ประการ กาคุ เพื่อกะทำ หตฺนฺราย เพื่อกะเสียยังอันตรายทั้งหลาย มีโรคันตรายเป็นต้น (อุสสาบารสชาติก ฉบับวัตถุมินท์/ผูก 1/ลาน “๑ ก”/ด้าน 1 บรรทัดที่ 1 ถึง ลาน “๒ ก”/ด้าน 1 บรรทัดที่ 4)

1.2 เหตุที่พระพุทฺธเจ้าได้ตรัสเล่าถึงเรื่องราวในชาติก

วรรณกรรมชาดกล้านาเรื่องอุสสาบารสมิเหตุที่ทำให้พระพุทฺธเจ้าได้ตรัสเล่าถึงเรื่องราวในชาติกว่าครึ่งหนึ่งเหล่าภิกษุปรารภกันถึงเดชานุภาพของพระพุทฺธเจ้าที่สามารถปราบพญา มารได้ พระพุทฺธเจ้าจึงตรัสว่าเมื่อครั้งที่พระพุทฺธองค์เสวยพระชาติเป็นพระบารสก็มีอำนาจฤทธิ์ อานุภาพมากนั้ เหล่าภิกษุจึงทูลอาราธนาให้พระองค์ตรัสเล่าถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระบารส ดังข้อความดังนี้

อุปปตินิทานธมฺมเทศนาอ้นนี้ สตฺถา อ้นว่า พระพุทฺธเจ้าตนเป็นครูแห่งแก่คนแล เทวดาทั้งหลาย พระก็อาศัยเชิงเมืองกับปิลวัตถุอยู่สำราญในนิโครตสักกอาราม พระก็

² นายสิงฆะ วรรณสัย ปวิรรตฉบับวัดบ้านปาง ข้อความนี้มีว่า “ทั้งหลาย ปณฺยาถ ด้วยประยาแห่งตนแล โลกตริสฺส อ้นอยู่ในโลกทั้ง ๓ แล อหิ อ้นว่าข้า ปณามิ”

พรารภซึ่งกำลังพระยาอันว่ามารอันเป็นกับด้วยหมูร์พลทั้งหลายอันมารบพระพุทธเจ้า
 นั้นหือเป็นเหตุแล้ว ก็เทศนายังอุสสาขาก่อนนี้อันกฎหมายด้วยบาทต้นคาถาว่า อหเมว
 อฏฏพณณํ ดังนี้แล เทศนาแก่ท้าวพระยาสาภยราชทั้งหลายอันเป็นญาติแห่งตนมีพระ
 ยาสรีสุทโธธนพุทธบิดาเป็นต้นก็มีแล อถกทิวสํ ภิกข ธรรมสภายํ ถํ สมภูจจาเปสฺสุ
 ติ เอโสหิ อาวุโส เน สตถา มหาเตชํ มหานุภาวํ มหิทธิกํ อจริยา อภูตํ ภิสนภิโกลมหฺสนํ โส
 ปาปิมา สหปริวารา อาวุธา มหารตืออาคนตฺวา มาลงการา ตสส เอโส พุทฺโธ ตเมว อเชสิ
 โส ปาปิมา จกฺกวาฬํ ปลายิตฺวา โน ตฺวํ สตถาติ ดังนี้ อถกทิวสํ ยังมีในวัน ๑ ภิกขุทั้ง
 หลายก็บังเกิดยงถ้อยคำอันโจทนาเชิงกันไปมาในลวงธัมมสภาคสาลาว่าดังนี้ อาวุโส
 ดุรา เจ้าทั้งหลาย หิ ด้วยมีแท้แล เอโส พุทฺโธ อันว่าพระเจ้าตนนั้น สตถา ตนเป็นครูแห่ง
 เราทั้งหลาย มหาเตชํ มีเต(ชะ) อันมาก มหานุภาวํ มีอานุภาพก็มากนัก อจริยํ ควร
 อัจจรรยอันบ่ก่อนเกิดมีแต่ก่อนเป็นอันควรพิสสะ เฝิงกลัวมากนัก ควรหนึ่งหัวพองสยอง
 เส้นขนลุกมากนักแล โส พุทฺโธ อันว่าพระเจ้าตนนั้น อันพระยามารกับทั้งเสนามาร หาก
 ยิงหากช้ตอาวุธต่าง ๆ สันนั้น ก็เกิดเป็นเครื่องสักการบูชาทั้งหลายเสียงแล โสพุทฺโธ
 อันว่าพระพุทธเจ้าตนนั้น โน แห่งเราทั้งหลายก็ประจัญแพ้ยังกำลังพระยามารตนนั้นแล
 โส ส่วนว่าพระพุทธเจ้าตนนั้นก็ประจัญแพ้ยังพระยามารกับหมูร์พลทั้งหลายก็หือพ่ายหนี
 ไปสู่จักรวาลแล้ว ก็ไหวยงพระเจ้าด้วยบทว่า ตฺวํ พุทฺโธ ตฺวํ สตถา ตฺวํ มารากิภู ตฺวํ
 ปุริสเสโก ตฺวํ ตาเรสิ มํ ปชํ ดังนี้แล ส่วนว่าสัตว์ทั้งหลายแลคนทั้งหลายในโลกนี้ก็ได้
 กระทำบุญแต่ภวชาติภายหลัง เกิดมาในภวชาติอันนี้ได้เป็นท้าวพระยามหากษัตริย์ตน
 ใหญ่ก็ยังมีเดชะรัทธีอานุภาพมากนักแล พันดั่งสัพพัญญูพระพุทธเจ้าแห่งเราได้ทำเพ็ง
 บารมีแต่มนปณาก็ได้ ๗ อสงไขยแล แต่วจีปณาก็ได้ ๔ อสงไขยแล แต่ได้ลัทธ
 พยารณก็ได้ ๔ อสงไขย ตราบต่อเท่าอันได้มาตริสประยาสัพพัญญูเป็นพระพุทธเจ้านี้ก็
 ช้ามีเดชะรัทธีอานุภาพยิ่งกว่าโลกทั้ง ๓ หาบุคคลผู้จักเทียบเทียมบได้แท้แล ตํ สุตฺวา
 ภิกขุณํ ถํ โจเทนโตณํ สตถา คนธกุฎิยา อาคนตฺวา ธรรมสภายํ ปวิสิตฺวา ปณฺณตฺตํ วร
 พุทฺธสฺสนํ นิสิตฺตํ ภิกขุณํ ปุจฺฉิตฺติ ภิกขเว ตุมฺเห สนฺนินฺนถ ถํ กถาย เอตฺรหิ เม อาคมถ
 ตฺถนฺนหิ อาโหสิ สตถา อันว่าพระพุทธเจ้าได้ยืนยังคำแห่งเจ้าภิกขุทั้งหลายหากโจทนาเชิง
 กันสันนั้น พระก็ลีลาออกมาจากคันธกุฎิ ก็เข้าไปสู่โรงธัมมสภาคสาลาแล้ว ก็นั่งอยู่เหนือ
 อาสนาพระพุทธเจ้าอันประเสริฐอันเจ้าภิกขุทั้งหลายหากปุไว้ตึนิก พระพุทธเจ้าก็ถามยัง
 ถ้อยคำอันนั้นเชิงภิกขุทั้งหลายผู้งั้นว่า ภิกขเว ดุราภิกขุทั้งหลาย สุทธานทั้งหลายมา

พร้อมเพรียงกันดังฤๅ トラบต่อเท่าพระตถาคตมาจนเสียบัดนี้ พ้อยยังคำจาเสียแลอยู่บ่ ปากอันชาวว่า เต ภิกขุ ภควนตํ วนทิตวา สตถารํ โอโวจาติ ภนฺเตมยํ สนฺนิสินาม อิมายนา มาย กลายติ เต ภิกขุ อันว่าภิกขุทั้งหลาย ก็ไหว้พระพุทธเจ้าแล้ว ก็กล่าวยังคำอันนั้นซึ่ง พระพุทธเจ้าว่าดังนี้ ภนฺเต ข้าแต่พระพุทธเจ้า ผู้ข้าทั้งหลายมาอยู่พร้อมเพรียงกันด้วยคำ อันมีชื่อดังนี้แล อถ สตถา เต โอโวจาติ ภิกขเว มหาเตโฆ มหานุภาโว มหิทธิโก โโพธิสตฺต ชาเต กाले ปารสฺสสนาม อนเภาชาติ สํสาร วฏฺเฐปิ มหาอโหสิ เม อทํ วัตวา ตฺถนฺทิ อโหสิ ภิกขเว ตูรา ภิกขุทั้งหลาย อันว่าประกอบด้วยเตชะฤทธิกำลังอานุภาพแห่งภุมมิกามีมากใน กาลเมื่อก่อนทวนเทียวในวัฏฏสงสาร ปางเมื่อภุมมิกามีเกิดเป็นเจ้าบารสราชบุตรเมื่อก่อนก็ ทรงกำลังเตชะฤทธิอานุภาพแห่งโพธิสัตว์ในกาลเมื่อก่อนแล พระพุทธเจ้ากล่าวเท่านั้น แล้ว ก็ทรงตุนทิภาวน์อยู่บ่ปากหั้นแล เต ภิกขุ ภควโต ตํ สุตวา ภควนตํ โอโวจ ภนฺเต อิทาเนว ปากโฏ อธิติเตชา ปุพฺเพปิ น ปากโฏ มยํ ภควนตํ อายาณํ โกรม โน เทสิตฺตุนฺติ เต ภิกขุ อันว่าภิกขุทั้งหลายผู้งั้นได้ยินคำแห่งพระพุทธเจ้าก็กล่าวดังนี้ ภนฺเต ข้าแต่ พระพุทธเจ้า อันว่า เตชะฤทธิอานุภาพแห่งพระพุทธเจ้าในกาลบัดนี้ ก็ปรากฏแก่ผู้ข้า ทั้งหลายเป็นอจริยะมากนักละ เท่าว่าเตชะฤทธิอานุภาพแห่งพระพุทธเจ้าเป็นโพธิสัตว์ เมื่อก่อนโพธิสัตว์เมื่อก่อนนั้น บ่ปรากฏแก่ผู้ข้าทั้งหลายแล ผู้ข้าทั้งหลายขอราทธานา พระพุทธเจ้าตนประกอบด้วยมหากรุณา จุงเทศนาหื้อแจ้งแก่ผู้ข้าทั้งหลายแต่ทอจะว่าอัน อถโข ภควา มหาการุณฺณิ เตหิ ยาจิโต อติตํ อหริ อถโข ในกาลเมื่อนั้น ส่วนอันว่า พระพุทธเจ้าตนประกอบด้วยมหากรุณา เตหิ ภิกขุหิ อันภิกขุทั้งหลายผู้งั้นหากขอราทธานา ซึ่งตนตั้งอันพระกัณหาเอามายังธัมมเทศนาอันข้ามล่วงแล้ว มาเทศนาว่า... (อุสสาบารส ชาตก ฉบัปวัตถุมินฺทร์/ผู้ก 1/ลาน “๒ ก”/ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 2 ถึง ลาน “๕ ก”/ด้าน 1 บรรทัดที่ 1)

1.3 การตรัสเล่าถึงเรื่องราวชาตกในอดีตชาติ

เมื่อพระภิกษุทูลอาราธนาให้พระพุทธเจ้าตรัสเล่าถึงเรื่องราวชาตกในอดีตชาติ พระพุทธเจ้าจึงทรงเริ่มเล่าเรื่อง ดังข้อความดังนี้

ภิกขเว ตูราภิกขุทั้งหลาย อติเตกाले ในกาลอันล่วงพ้นไปเสียดิจกาลนานนัก วันนั้นใน กาลเมื่อพระเจ้าปทุมุตตรตนทรงกำลัง ๑๐ ประการเกิดมาโลกนี้แล ส่วนว่าอายุแห่งคน ทั้งหลายในกาลยามนั้นได้ล้านปีจึงว่าเจ้าคร่ำชราแล ตายไปแล้ว... (อุสสาบารสชาตก ฉบัปวัตถุมินฺทร์/ผู้ก 1/ลาน “๕ ก”/ด้าน 1 บรรทัดที่ 1 ถึงด้าน 2 บรรทัดที่ 5)

1.4 การกล่าวถึงการกลับชาติมาเกิดหรือประชุมชาดก

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสเล่าเรื่องราวในชาดกจบแล้ว จะทรงบอกว่าบุคคลในชาดกได้เกิดมาเป็นใครบ้างในชาตินี้ ดังข้อความดังนี้

ภิกขเว ดูราภิกขุทั้งหลาย ส่วนว่าพระยาลังกาผู้ชื่อวิโรหาวันนั้นคือหากได้ทำน เทวทัตในกาลบัดนี้แล ปิยัสสาราขบุตรวันนั้นคือหากได้กาลุทายีเถรในกาลบัดนี้แล ส่วนว่าพระพานพรหมทัตวันนั้นคือหากได้พระยาสุปปพุทธะในกาลบัดนี้แล อนูปานราชาบุตรวันนั้นคือหากได้อุทายีเถรในการบัดนี้แล พระชิตราชาวันนั้นคือหากได้พระยาสีหุราชา บัดนี้แล... (อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 15/ลาน “ขู 19”/ด้าน 1 บรรทัดที่ 3 ถึงด้าน 2 บรรทัดที่ 1)

2.ภาษา

ภาษาที่ใช้ในวรรณกรรมชาดกล้านาเรื่องอุสสาบารสประกอบด้วยภาษาบาลีและภาษาไทย ในส่วนของภาษาบาลีมีลักษณะการแต่งแบบร้อยแก้วหรือที่ภาษาบาลีเรียกว่า “คัชชะ” (คชช) ภาษาสันสกฤตเรียกว่า คัทยะ (คทย) ภาษาบาลีที่ใช้มีทั้งที่เป็นข้อความขนาดยาวและการยกศัพท์ภาษาบาลีก่อนอธิบายความเป็นภาษาไทย ดังตัวอย่างดังนี้

โส มหาพล มหิทธิโก มหานุภาโว โส ราชกกุลโต สเชฏโฐ โหติ ปถโม ราชานาม ทูติโย พรหมวตตินาม ตติโย สาครนาม จตุตโถ โสภตินาม ปถจโม ธรรมานาม ฉฏฐโม กิงคราขานาม ทสสทสสาชูกานัง จติ ตมโตเยว ปถโม ภิกขาโต ทูติโย กุมภณท ขาโต ตติโยคณธ อีชาโต จตุตโถ ยกขขาโต ปถจโม โส มชาโต ฉฏฐโม ติสสนุชาโต สฏฐิ สทสสา ราชาปีเตส ปุตตา นตตา นนัจาติ โส ราชาปี แม่นอันว่าพระยาคาสี พรหมทัตราชมหากษัตราตวันนั้นทรงกำลัง ๗ เท่าข้างสาร มีรัทธีอานุภาพมากนัก ยิ่งสหัสสสามธนูพันคนสามัญจักขึ้นได้แล มีศาสตรศิลป์มนตรีเป่าเป็นเปลี่ยวไฟไฉนแล ส่วนว่าพี่ชาย ๖ คนอันเป็นพระยา... (อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 1/ลาน “๙ โถ”/ด้าน 1 บรรทัดที่ 4 ถึง ด้าน 2 บรรทัดที่ 2)

โส ราชา ส่วนอันว่าพระยาตวันนั้นก็ชื่อเรียกหาอย่างพราหมณ์บโรหิตทั้งหลายมาแล้ว ก็ถามดูยังเหตุนิमितความฝันทั้งหลายผู้งั้นแล เต พราหมณา ส่วนอันว่าพราหมณ์บโรหิตทั้งหลายผู้งั้นก็ทวายนิมิตความฝันทั้งหลายผู้งั้นแล้ว ก็ไหว้พระยาว่า เทวะ ข้าแต่สมเด็จบรมบัพิตราพระเป็นเจ้า (อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 1/ลาน “๑๑ แก่กล้า”/ด้าน 1 บรรทัดที่ 5 ถึงด้าน 2 บรรทัดที่ 1)

3. ชื่อผู้แต่ง

วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสระบุนามผู้แต่งชื่อพุทธโฆสเถระไว้ในผูกที่ 1 ดังนี้ “อหฺ อ้นว่าข้า พุทธโฆโส ตนชื่อพุทธโฆสเถระ ปวกขามิ จักกล่าว อุสสาชาฎกั ยังอุสสาชาดก อติวิถถาริ อ้นกว้างขวางยั้งนัก คมภริ อ้นเล็กแลบนัก วิจาริตตํ อ้นพิจารณาตุ สุกขพุทธิยา เพื่อตรัสรู้สุขใน นิพพานแล” (อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 1/ลาน “กา”/ด้าน 1 บรรทัดที่ 4 ถึงด้าน 2 บรรทัดที่ 1)

นอกจากนี้ในผูกที่ 15 มีข้อความระบุว่าพระภิกษุนามว่า “รจิตตเถระ” เป็นผู้นำภาษาบาลีมาและอุบาสกนามว่า “อัมพา” ผู้มีศรัทธาในพระรัตนตรัยให้คัดลอกที่เมืองหริภุญชัยดังนี้ “ส่วน อ้นว่าชาดกอันนี้อันมหาเถระเจ้าตนชื่อรจิตตเถระหากนำมาด้วยบาลีสั่งเดียวแล อุบาสกผู้ชื่ออัมพหัง ประกอบด้วยสัทธาอันบัวริสุทธิด้วยควรอันครบยาแก้ว ๓ ประการ ไปเมืองหริภุญชัยหื้อแต่้มเขียนไว้ แล” (อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 15/ลาน “ซี ๑๗”/ด้าน 2 บรรทัดที่ 3-4)

ข้อความที่ระบุถึงชื่อผู้แต่งในผูกที่ 1 และข้อความที่ระบุถึงผู้สร้างชาดกเรื่องนี้ในผูกที่ 15 ปรากฏอยู่ในอุสสาบารสชาดกทุกฉบับ ในประเด็นเกี่ยวกับผู้แต่งและผู้สร้างชาดกเรื่องอุสสาบารสนี้ ประคอง นิมมานเหมินท์ (2564: 12-13) ได้วิเคราะห์ไว้ในบทความเรื่อง “อุสสาบารสสำนวน ล้านนา” ในส่วนนำของหนังสือพจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมท้องถิ่นไทย ภาคเหนือ โคลงอุสสาบารส ปวีรรัตนจากต้นฉบับใบลานของหอสมุดแห่งชาติ ฉบับราชบัณฑิตยสภา ดังนี้

...ข้อความดังกล่าวไม่ได้ให้รายละเอียดว่าพระพุทโฆสเถระเป็นพระภิกษุประจำวัดใด และพระภิกษุนามรจิตตเถระนำฉบับภาษาบาลีมาจากที่ใด น่าสังเกตว่าในตำนานพระยาเจือง ก็มีข้อความกล่าวว่าพระพุทโฆสอาจารย์เป็นผู้แต่ง เนื่องจากไม่ปรากฏหลักฐานว่าล้านนา เคยมีภิกษุนามว่าพระพุทโฆสเถระหรือพระพุทโฆสชาจารย์ จึงอาจจะเป็นไปได้ว่าเป็นการกล่าวอ้างถึงเพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังเลื่อมใสศรัทธาและยึดมั่นในคติธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่อยู่ในวรรณกรรมเรื่องดังกล่าว เพราะเป็นที่ทราบกันดีว่าพระพุทโฆสเถระหรือพระพุทโฆสชาจารย์เป็นพระคันถรจนารายในนิกายเถรวาท มีชีวิตอยู่ราวพุทธศตวรรษที่ 10 เกิดที่ประเทศอินเดียและเป็นผู้แต่งคัมภีร์สำคัญหลายเล่มในลังกา โดยเฉพาะประเภท อรรถกถา ผลงานที่สำคัญ เช่น ชาดกัฎฐกถาหรืออรรถกถาชาดกและคัมภีร์วิสุทธิมรรค โดยเหตุที่ท่านมีชื่อเสียงเป็นผู้แต่งคัมภีร์สำคัญหลายเล่ม วรรณกรรมหลายเรื่องที่ไม่ปรากฏนามผู้แต่งก็มักจะมีการกล่าวว่าเป็นผลงานของพระพุทโฆสเถระหรือพระพุทโฆสชาจารย์ ด้วย

ผู้ศึกษามีความเห็นสอดคล้องกับ ประคอง นิมมานเหมินท์ ที่ว่า การอ้างชื่อพระพุทโฆสเถระว่าเป็นผู้แต่งวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสนี้ เป็นการกล่าวอ้างถึงเพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟัง

เลื่อมใสศรัทธาและยึดมั่นในคตินิยมทางพระพุทธศาสนาที่อยู่ในวรรณกรรมเรื่องดังกล่าว นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่าประชาชนล้านนามีความรู้ด้านคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี โดยเฉพาะความรู้ที่ว่าพระพุทธโฆสเถระเป็นผู้รจนาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะประเภทอรรถกถา ซึ่งเป็นต้นเค้าของชาดกเรื่องต่าง ๆ ของล้านนา

องค์ประกอบของเนื้อเรื่อง

ผู้ศึกษาจะวิเคราะห์องค์ประกอบของเนื้อเรื่องใน 3 ส่วนซึ่งเป็นลักษณะเด่นของวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ได้แก่ เนื้อเรื่อง เรื่องแทรก และตัวละคร มีรายละเอียดดังนี้

1.เนื้อเรื่อง

วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์ รวมทั้งวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสฉบับอื่น ๆ มีการแบ่งการดำเนินเรื่องออกเป็น 15 ตอน หรือ 15 ผูกเหมือนกัน การดำเนินเรื่องในแต่ละผูกมีดังนี้

- ผูกที่ 1 เริ่มต้นด้วยบทบูชาพระรัตนตรัย จากนั้นกล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดชาดกเรื่องนี้ขึ้น จากนั้นจะกล่าวถึงกษัตริย์และบ้านเมืองฝ่ายเมืองกาสี การกำเนิดของตัวละครฝ่ายเมืองกาสี
- ผูกที่ 2 กล่าวถึงการอภิเษกของตัวละครฝ่ายเมืองกาสี การแสดงอำนาจและความสามารถของพานพรหมทัต
- ผูกที่ 3 กล่าวถึงการแสดงอำนาจและความสามารถของพานพรหมทัต
- ผูกที่ 4 กล่าวถึงการแสดงอำนาจและความสามารถของพานพรหมทัต และจุดหักเหของเรื่องที่พานพรหมทัตหลงในฤทธิ์ของตนเองคิดจะไปลอบขมนางสุชาดาชายาพระอินทร์
- ผูกที่ 5 กล่าวถึงเหตุการณ์ที่พานพรหมทัตใช้ฤทธิ์ไปลอบขมนางสุชาดาชายาพระอินทร์ และกล่าวถึงบ้านเมืองและตัวละครฝ่ายเมืองภักโค
- ผูกที่ 6 กล่าวถึงอำนาจของตัวละครฝ่ายเมืองภักโค และการออกบวชของพระนุจคราชผู้เป็นลุงของบารส พระบารสได้ตามไปส่งพระนุจคราชและได้เทพธิดาเป็นชายา 3 องค์
- ผูกที่ 7 กล่าวถึงพระบารสได้นางกินรีเป็นชายาทั้ง ๗ ตน
- ผูกที่ 8 กล่าวถึงการอภิเษกของตัวละครฝ่ายเมืองภักโค
- ผูกที่ 9 กล่าวถึงกำเนิดนางอุสสา พระบารสตามกวางทองแปลงจนไปพบนางอุสสาและลอบเข้าปราสาทนางอุสสา พานพรหมทัตให้จับตัวพระบารส
- ผูกที่ 10 กล่าวถึงพระชิตราชยกทัพไปช่วยพระบารส

- ผู้กที่ 11** กล่าวถึงสงครามระหว่างเมืองกาสิกับเมืองภคโค
- ผู้กที่ 12** กล่าวถึงสงครามระหว่างเมืองกาสิกับเมืองภคโค พานพรหมทัตตายในทีรบ พระชิตราชอภิเชกอนุพานพรหมทัตขึ้นเป็นกษัตริย์เมืองกาสิ
- ผู้กที่ 13** กล่าวถึงการอภิเษกระหว่างอนุพานพรหมทัตฝ่ายเมืองกาสิกับนางศรีปทุมมาฝ่ายเมืองภคโค
- ผู้กที่ 14** กล่าวถึงพระบารสและนางอุสสาเดินทางไปเยี่ยมพระนุคฤษีในป่า พระยาวิโรหามาลักพาตัวนางอุสสาไปเมืองลังกา พระบารสไปรบกับพระยาวิโรหา พระชิตราชยกทัพไปรบกับพระยาวิโรหา พระยาวิโรหาตายในทีรบ
- ผู้กที่ 15** กล่าวถึงกษัตริย์ชื่ออัมมปิโชตแห่งเมืองมิลิลาทราบวาธิดาของขุนไทยมีความงาม จึงส่งทูตมาขอกับพระชิตราช แต่พระชิตราชบอกว่าจะยกนางให้แก่ผู้ที่สามารถขึ้นสายนารายณ์ธนูได้ ลูกกษัตริย์เมืองอื่นต่างก็ยกพลมาเพื่อชิงนางแต่ก็สู้ไม่ได้ จึงหนีกลับไป บ้านเมืองจึงมีแต่ความสุข ในตอนท้ายเรื่องมีประชุมชาดกว่าผู้ใดในเรื่องไปเกิดเป็นใครในสมัยพระพุทธเจ้า

จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสทั้ง 15 ผู้กนี้มีการนำเรื่องอุณรุทและรามเกียรติ์มาผสมกัน โดยเนื้อเรื่อง ผู้กที่ 1 ถึง ผู้กที่ 13 ส่วนใหญ่มาจากเรื่องอุณรุท ส่วนผู้กที่ 14-15 เป็นเนื้อเรื่องคล้ายกับเรื่องรามเกียรติ์ตั้งแต่ตอนลักนางสีดาจนถึงทศกัณฐ์ล้ม

สอดคล้องกับ ประคอง นิมมานเหมินท์ (2561: 224-225) ที่กล่าวถึงเนื้อเรื่องของวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสไว้ว่า วรรณกรรมเรื่องนี้บรรยายเรื่องราวของตัวละครค่อนข้างละเอียด มีการนำอนุภาคต่าง ๆ จากเรื่องรามเกียรติ์หรือรามายณะและเรื่องอื่น ๆ มาดัดแปลงผสมกัน โดยเหตุที่มีเรื่องแทรกหลายเรื่องจึงทำให้อุสสาบารสนี้มีความยาวมาก

2. เรื่องแทรก

เรื่องแทรกเป็นเรื่องราวจากวรรณกรรมเรื่องอื่น โดยยกมาแทรกเพียงสั้น ๆ ในวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ดังตัวอย่างดังนี้

2.1 เรื่องขุนอินทปากกับนางศรีอุมา

เรื่องแทรกเรื่องนี้เป็นเรื่องราวแสดงบุพกรรมคือการกระทำในชาติปางก่อนที่ส่งผลมาในชาติปัจจุบัน เรื่องขุนอินทปากกับนางศรีอุมาปรากฏในผู้กที่ 2 ขุนอินทปาเป็นขุนผู้หนึ่งใน 101 หัวเมืองของเมืองกาสิ เนื้อเรื่องตอนหนึ่งมีว่า

ถัดนั้นยังมีพระยาตน ๑ ชื่อสิริวิณนราช ในพระยาหกหมื่นตนแล พระยาตนนั้นมีเมีย ๕ คนก็ตายเสียเสียงแล จึงไปเอาลูกสาวพระยาชินราชแต่เมืองโลมทวีปพันมาเป็นเมีย มีอายุได้ ๑๖ ปี ชื่อว่าสร้อยมราชธิดา มีรูปโฉมโฉมพรรณวิณณะอันงามเป็นดั่งเทพพานั้นแล ส่วนอันว่าพระยาสิริวิณนราชแลนางสร้อยมมาอยู่กินกับด้วยกันดั่งอัน นางสร้อยมมาก็ทรงครรภ์ได้ ๑๐ เดือนบวรมวลแล้ว ก็ประสูติได้ลูกชายผู้ ๑ และมีวรรณะเป็นดั่งคำ บุคละทั้ง ๒ ก็ใส่ชื่อว่า อินทปา ว่าอันแล ในเมื่ออินทปาจำเริญใหญ่ขึ้นมาได้ ๗ ปีดั่งอัน พระราชบิดาตนพอก็จุติตายไปสู่ปรโลกพวยหน้าหันแล ส่วนอันว่าอินทพานั้นจำเริญใหญ่ขึ้นมาได้ ๑๖ ปี มีรูปโฉมโฉมพรรณวรรณะอันงามเป็นดั่งเทพบุตรนั้นแล ส่วนอันว่านางสร้อยมมาตนแม่นั้น มีอายุได้ ๓๐ ปีก็ยังมีรูปอันงามเป็นดั่งเทพดานั้นแล ส่วนอันว่านางสร้อยมมานั้น แม้นว่ามีอายุได้ ๑๐๐ ปี ก็ยังมีรูปอันงามเป็นดั่งได้ ๑๖ ปีนั้นแล บุคละทั้ง ๒ แม่ลูกนั้น เหมือนดั่งมีอายุได้เท่ากันนั้นแล บุคละทั้ง ๒ แม่ลูกก็มีใจปฏิพัทธ์เชิงกันด้วยกามคุณ ก็ลวดเอากันเป็นผิวเป็นเมียหันแล ส่วนว่าอินทปาเอาแม่เป็นเมียก็อยู่ในเวียงกาสีที่นั้นแล บ่นานเท่าใดก็ประสูติได้ลูกหญิงผู้ ๑ ใส่ชื่อว่า บัญจารีแล บ่นานเท่าใดก็ประสูติได้ลูกชายผู้ ๑ ก็ใส่ชื่อว่า จันทปา ว่าอันแล ในเมื่อลูกทั้ง ๒ จำเริญใหญ่ขึ้นมาได้ ๑๖ ปี ก็มีรูปอันงามเป็นดั่งพ่อแม่ ๒ ขานนั้นแล ขาทั้ง ๒ ลวดมีใจปฏิพัทธ์กับด้วยกามราคา ก็เอากันเป็นผิวเป็นเมียหันแล อันนี้หากเป็นผลกรรมแห่งพ่อแม่ ๒ ขา ได้กระทำมานั้นแล (อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 2/ลาน “ก ๔๔”/ด้าน 2 บรรทัดที่ 2 ถึง ลาน “ข ๔๕”/ด้าน 2 บรรทัดที่ 1)

บุพกรรมที่ทำให้ขุนอินทปามีใจปฏิพัทธ์นางสร้อยมาซึ่งเป็นแม่ และลูกชายหญิงของขุนอินทปามีใจปฏิพัทธ์ซึ่งกันและกันนั้นเกิดจากเมื่อครั้งพระพุทธเจ้านามว่านารทะ นางสร้อยมาเกิดเป็นลูกสาวของสิริวิฑฒนเสฏฐี มีชื่อว่า เหมชาลา ส่วนขุนอินทปาเกิดเป็นลูกชายของสุนทรเสฏฐี มีชื่อว่า สุตตมานวะ นางเหมชาลาและสุตตมานวะได้เป็นผิวเมียกันและได้ถวายเป็นภรรยาแก่ทั้งโภชนาหารแก่พระมหาเถรชื่อว่า จิตตเถร และได้ตั้งปรารถนาว่า

ภนเต ข้าแต่เจ้ากู ส่วนอันว่าเชื้อข้าทั้ง ๒ ผิวเมียนี้เกิดมาในชาติอันใด ขอจูงหื้อประสบพบกัน เป็นผิวเป็นเมียกันทุกชาติเทอะ แม้นว่าสุตตมานวะผิวข้า ได้เกิดในท้องแห่งข้าดั่งอัน ก็ขอจูงหื้อได้เป็นผิวแห่งข้าดั่งเก่าเทอะ แม้นข้าหากได้เป็นลูกหญิงสุตตมานวะดั่งอัน ก็ขอจูงหื้อได้เป็นผิวแห่งข้าเทอะ (อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 2/ลาน “ขา ๔๖”/ด้าน 1 บรรทัดที่ 4 ถึง ด้าน 2 บรรทัดที่ 1)

ส่วนสุตตมานวะได้ตั้งปรารถนาว่า

ภนเต ข้าแต่เจ้ากู ส่วนอันว่านางเหมชาลานี้เป็นเมียแห่งข้านี้ เกิดมาในชาติ
 อันใดขอหื้อได้เป็นผัวเมียกันทุกชาติเทอะ แม้นว่าข้าได้เกิดในท้องแห่งนางผู้นี้ ก็จูงหื้อได้
 เป็นผัวแห่งนางเทอะ แม้นว่านางผู้นี้ได้เกิดเป็นลูกหญิงข้า จูงหื้อได้เป็นเมียแห่งข้าเทอะ
 (อุสสาบารสชาตค ฌบัตถกมุณิทร์/ผูก 2/ลาน “ชา ๔๖”/ด้าน 2บรรทัดที่ 1-2)

จากบุพกรรมนี้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสกับพระภิกษุว่า

ภิกขเว ดูราภิกษุทั้งหลาย ส่วนอันว่านางสิริอุมาและอินทปา ๒ ขาแม่ลูกมีรูป
 อันงามมากนัก เป็นดั่งมีอายุได้เท่ากันนั้น มีรูปอันงามก็เสมอกัน ลวด (เลย) มีใจปฏิพัทธ์
 กันด้วยสุนทราคะ ก็ลวดเอากันเป็นผัวเป็นเมียเพื่ออันแล กรรมอันกะทำสนี้ จักเป็นบาป
 แก่ข้าทั้ง ๒ ก็ปมี เหตุไปราณปรารถนาแต่ก่อนนั้นแล เหตุตั้งอันบุคคลทั้งหลายไม่ควรจักติ
 เตียนนินทาว่าร้ายสักอันแล (อุสสาบารสชาตค ฌบัตถกมุณิทร์/ผูก 2/ลาน “ช ๔๗”/ด้าน
 1 บรรทัดที่ 3-5)

2.2 เรื่องนางสุภากับนกหัสติลิงค์และผรุสยักษ์

เรื่องแทรกเรื่องนี้มีเนื้อเรื่องคล้ายกับนิบาตชาตคเรื่องของพระนางสามาวดีและชาตค
 นอกนิบาตเรื่องสัพพสิทธิกุมมารชาตค เรื่องนางสุภากับนกหัสติลิงค์และผรุสยักษ์นี้ ปรากฏในผูกที่ 3
 เป็นเรื่องราวตอนหนึ่งที่แสดงเดชานุภาพของพญาพานพรหมทัตที่ช่วยนางเทวีจากผรุสยักษ์
 ตัวอย่างเนื้อเรื่องตอนหนึ่งมีว่า

ตथा ในกาลนั้น ยังมีพระยาตน ๑ ชื่อว่าธัมมกิตติ ก็สวैयाราชสมบัติในเมืองกิตติ
 รัฐแลยังมีนางเทวีพระยาตน ๑ ชื่อว่าสุภาวาอัน เป็นนางเทวีแห่งพระยาตนนั้นแล อัน
 ทรงคัพพะได้ ๙ เดือนจักดา (ใกล้, จวน) ประสูติแล้ว ก็ไปนอนอยู่สไปผัรตันอันกัมพลแดง
 งาม ก็ออกมานั่งอยู่เหนือเครื่องอันลาดเจือไว้พายนอกปราสาทที่เป่ง ๑ หั้นแล เมื่อนั้นยัง
 มีนกหัสติลิงค์ตัว ๑ บินมาทางอากาศ ก็หั้นยังนางเทวี(ส)ไปผัรตันกัมพลอันแดงงามตั้งอัน
 มันก็ใส่ใจว่าเป็นแห่งขึ้น (แห่งเนื้อ) มันก็บินลงมาซูด (โฉบ) เอาriebลันนั กก็เอานางเทวี
 เข้าอยู่ในระวงตีนแห่งตนแล ก็บินหนีไปสู่ป่าหิมพานต์แล้ว ก็ไปจับอยู่เหนือค้ำไม้โคธตัน
 ไทใหญ่ ๑ ก็จับอยู่ละแวกค้ำไม้มาสมกันแล้ว ก็วางลงใส่ใจว่าจักกินว่าอัน ส่วนอันว่านกหัสติ
 ลิงค์ตัวนั้นหั้นนางเทวีมีวิญญาณท้วงตึงได้ก็บิณแล เหตุว่านกหัสติลิงค์บ่หอนกินคน ก็วาง
 นางเทวีไว้เหนือค้ำไม้โคธตันนั้นแล้วเหินไปแล (อุสสาบารสชาตค ฌบัตถกมุณิทร์/
 ผูก 3/ลาน “ค ๓ ๙๓”/ด้าน 1 บรรทัดที่ 2-ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 1)

นางสุภาเมื่อเห็นนกหัสติลิงค์บินหนีไปนั้น ก็ร้องให้อ้อนวอนเทวดาอยู่ แต่ยังไม่ทันมี
คนมาช่วย ผรุสย์ก็มาพบนางจึงจับนางไปขังไว้ในถ้ำเอาก้อนหินใหญ่ปิดปากถ้ำไว้ หมายถึงว่าเมื่อ
กลับมาจากชุมนุมยักษ์แล้วจะกินนาง แต่ด้วยเทวดาตกลงใจให้พานพรหมทัตมาเที่ยวป่าหิมพานต์ผ่าน
มายังถ้ำของผรุสย์ก็จึงช่วยนางสุภาออกจากถ้ำ และจะพานางไปส่งบ้านเมือง ครั้นผรุสย์
ติดตามมาพญาพานพรหมทัตก็ขับไล่ไป และพานางไปส่งยังเมืองกิตติรัฐ ต่อมานางสุภาได้ให้
กำเนิดลูกชาย พญาพานพรหมทัตตั้งชื่อว่า “อภยา कुमार” ด้วยเหตุที่พ้นภัยจากยักษ์มาได้

เรื่องราวของนางสุภาและนกหัสติลิงค์นี้ คล้ายกับเรื่องของพระนางสามาวดี ปรากฏ
ในอรรถกถา ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท อปปมาทวรรคพรรณนา (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2526 :
223-225) เนื้อเรื่องตอนหนึ่งมีว่า

ในสมัยนั้น ในกรุงโกสัมพี ได้มีพระราชาทรงพระนามว่าพระเจ้าปรีตปะ วันหนึ่ง
พระเจ้าปรีตปะทรงนั่งฟังแตรอ่อนอยู่ที่กลางแจ้งกับพระราชเทวี ผู้ทรงครรภ์. พระราชเทวี
ทรงห่มผ้ากัมพลแดงอันมีราคาแสนหนึ่ง ซึ่งเป็นพระภูษาทรงของพระราชินี ทรงนั่งปราศรัย
กับพระราชินี ถอดพระอำมรงค์ อันมีราคาแสนหนึ่งจากพระองค์ของพระราชินี มาสวมใส่ที่
นิ้วของพระองค์.

ในสมัยนั้น นกหัสติลิงค์ บินมาโดยอากาศ เห็นพระราชเทวี จึงชะลอปีกบินโผลง
โดยหมายว่า “ขึ้นเนื้อ.” พระราชินีทรงตกพระทัยด้วยเสียงโผลงของนกนั้น จึงเสด็จลุกเข้า
ภายในพระราชนิเวศน์. พระราชเทวีไม่อาจไปโดยเร็วได้ เพราะทรงครรภ์แก่ และเพราะ
เป็นผู้มีชาติแห่งคนฉลาด. ครั้งนั้น นกนั้นจึงโผลง ยังพระนางนั้นให้นั่งอยู่ที่ทรงเล็บ บินไปสู่
อากาศแล้ว. เขาว่า พวกนกเหล่านั้น ทรงกำลังเท่าช้าง ๕ เชือก เพราะฉะนั้น จึงนำเหยื่อ
ไปทางอากาศ จับ ณ ที่อันพอใจแล้ว ย่อมเคี้ยวมังสะกิน. แม้พระนางนั้น อันนกนั้นนำไป
อยู่ ทรงหวาดต่อมรณภัย จึงทรงดำริว่า “ถ้าเราจักร้อง, ธรรมดาเสียงคน เป็นที่
หวาดเสียของสัตว์จำพวกดิรัจฉาน มันฟังเสียงนั้นแล้ว ก็จักทิ้งเราเสีย, เมื่อเป็นเช่นนั้น
เราจักถึงความสิ้นชีพ พร้อมกับเด็กในครรภ์; แต่มันจับในที่ใดแล้วเริ่มจะกินเรา, ในที่นั้น
เราจักร้องขึ้น แล้วไล่ให้มันหนีไป. พระนางยับยั้งไว้ได้ ก็เพราะความที่พระองค์เป็นบัณฑิต.
ก็ในกาลนั้น ที่หิมวันตประเทศ มีต้นไทรใหญ่ต้นหนึ่ง เจริญขึ้นเล็กน้อยแล้วก็ตั้งอยู่โดย
อาการดั่งมณฑป. นกนั้น นำเหยื่อมีเนื้อเป็นต้นไปแล้ว ย่อมเคี้ยวกินที่ต้นไทรนั้น;
เพราะฉะนั้น นกหัสติลิงค์ตัวนั้นนำพระราชเทวีแม้นั้นไปที่ต้นไทรนั้นแล วางไว้ในระหว่าง
ค่าคบไม้ แลดูทางอันตนบินมาแล้ว. นัยว่าการแลดูทางบินมาแล้ว เป็นธรรมดาของนก
เหล่านั้น. ในขณะนั้น พระราชเทวี ทรงดำริว่า “บัดนี้ ควรไล่มันให้หนีไป” จึงทรงยก
พระหัตถ์ทั้ง ๒ ขึ้น ทั้งปรบมือ ทั้งร้อง ให้นกนั้นหนีไปแล้ว. ครั้งนั้น ในเวลาพระอาทิตย์

อัสตงคต ลมกัมมฆวาทป่นปวนแล้ว ในพระครรภ์ของพระราชเทวีนั้น. มหาเมฆคำรามร้อง ตั้งขึ้นในทุกทิศ ชื่อว่าความหลับ มิได้มีแล้วตลอดคืนยังรุ่ง แก่พระราชเทวี ผู้ดำรงอยู่ใน ความสุข ไม่ได้แม้สักคำพูดว่า “อย่ากลัวเลย พระแม่เจ้า” อันความทุกข์ครอบงำแล้ว แต่เมื่อราตรีสว่าง ความปลอดโปร่งจากเวลาหาก็ดี, ความขึ้นแห่งอรุณก็ดี, ความคลอแห่ง สัตว์ผู้อยู่ในครรภ์ของพระนางก็ดี ได้มีแล้ว ในขณะเดียวกันนั้นแล. พระนางได้ตั้งชื่อ พระโอรสว่า “อุเทน” เพราะถือเอาฤกษ์และฤกษ์อรุณขึ้นประสูติแล้ว.

นอกจากนี้เรื่องราวของนกหัสติลิงค์ที่คาบนางมานี้ยังปรากฏในวรรณกรรมเรื่องอื่น อีก เช่น ปรากฏในลักษณะนิทานซ้อนนิทานในเรื่องสัพพสิทธิกุมมารชาดก ซึ่ง วิโรจน์ อินทนนท์ (2554 : 664) ได้กล่าวไว้ในตอนหนึ่งของเรื่องย่อสัพพสิทธิกุมมารชาดกว่า ในเวลาเที่ยงคืนเจ้าชาย สรรพสิทธิได้ลอดจิตไปไว้ในท่ามกลางอำมาตย์ทั้งหลายแล้วถามปัญหาว่า มีชาย ๔ คนไปเรียนวิชากับ อาจารย์จากตักกสิลา คนหนึ่งเรียนการดำน้ำ คนหนึ่งเรียนโหราศาสตร์ คนหนึ่งเรียนยิงธนู และอีกคน หนึ่งเรียนมนต์ที่ทำให้คนตายแล้วฟื้นได้ เมื่อเรียนจบแล้วก็พากันกลับบ้าน ระหว่างทางได้ถามคนที่ เรียนโหราศาสตร์ว่าวันนี้จะเกิดอะไรขึ้น เขาบอกให้คนที่เรียนยิงธนูขึ้นธนูเตรียมไว้ ทันใดนั้นก็เห็นนก หัสติลิงค์กำลังคาบพระมเหสีของพระราชามาเกาะอยู่ที่ต้นไทร คนที่เรียนยิงธนูจึงยิงนกทำให้นกปล่อย พระมเหสีตกลงไปในมหาสมุทร คนที่เรียนดำน้ำก็ดำน้ำไปอุ้มเอาพระนางขึ้นมา ส่วนคนที่เรียนมนต์ที่ ทำให้คนตายแล้วฟื้นก็ได้ไปมนต์ทำให้พระนางฟื้นคืนสติ และทั้ง ๔ คนก็เกิดความรักใคร่ในตัวพระ นาง ใครควรจะได้พระนางเป็นภรรยา อำมาตย์ตอบว่าคนที่เรียนยิงธนูควรได้นางเป็นภรรยา แต่ พระธิดาตอบว่าคนที่ดำน้ำไปเอานางขึ้นมาสมควรได้นางเป็นภรรยาเพราะได้ถูกต้องตัวของนาง

2.3 เรื่องกำเนิดหุรมาน (หอรมาน)

กำเนิดหุรมาน (หอรมาน) ปรากฏในผูกที่ 3 นางภรณีเป็นหญิงเชื้อใจเที่ยวขอทาน อยู่ในเมืองวนสัณฐาน เมื่อนางอายุได้ 20 ปี เมืองวนสัณฐานเกิดทุพภิกขภัย นางจึงไปอาศัยในป่าหิม พานต์หาหัวมันและลูกไม้เลี้ยงชีพ และได้ถึงผู้ตัวใหญ่เป็นพ่อ กำเนิดของหุรมานซึ่งเป็นลูกครึ่งมนุษย์ กับลิงนี้ คล้ายกับกำเนิดหอรมานในพรหมจักรชาดก ซึ่ง ฉัตรยุพา สวัสดิพงษ์ (2554 : 241) ได้สรุป เรื่องย่อไว้ตอนหนึ่งว่า พญากาสีกราชแห่งเมืองกาสิได้ต่อสู้กับลูกควายซึ่งเป็นทรพีฆ่าพ่อในถ้ำแห่งหนึ่ง จนเป็นเหตุให้พญากาวินทะเข้าใจผิดปิดปากถ้ำเพราะเห็นเลือดไหลออกมา พญากาสีกราชโกรธมาก ทลายถ้ำออกมาได้และเนรเทศกาวินทะไปอยู่ป่า ได้นางวานรเป็นเมียและมีลูกคือหุรมาน

ตัวอย่างเรื่องแทรกตอนกำเนิดหุรมาน (หอรมาน) เนื้อเรื่องตอนหนึ่งมีว่า

ส่วนอันว่าออกตัวนั้นก็เอาเพยหญา มุงกระต่ายอันอ้วนอ่อนดินนั้นมาที่อนางได้เจือ อ้อมนอนแล ส่วนอันว่าออกตัวนั้นมีใจปฏิพัทธ์ด้วยนาง ก็สำแดงอาการเป็นดังจักใคร่เสพกาม

นั้นแล ส่วนอันว่านางภรณีนุ้ก็เสวยกามคุณกับด้วยวอกตัวนั้นนั้นแล ส่วนอันว่าวอกตัวนั้น ได้เสวยกามคุณกับด้วยนางซำรักยิ่งกว่าเก่า ก็ไปแสวงหาเข้าสาตีและหัวมันลูกไม้ทั้งหลาย มากนักยิ่งกว่าเก่านั้นแล ส่วนอันว่านางภรณีนุ้ก็เอาวอกเป็นผัว อยู่กินกับด้วยวอกตัวนั้น นานได้ปี ๑ นางก็ทรงครรภ์ได้ ๗ เดือนนั้นแล (อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 3/ ลาน “ป ๑๑ ๑๐๑”/ด้าน 1 บรรทัดที่ 5 ถึง ด้าน 2 บรรทัดที่ 2)

ต่อมามียักษ์ตัวหนึ่งชื่อวิรุทธายักษ์ อยากได้นางภรณีนุ้เป็นเมียจึงลอบไปฆ่าลิงผัวนาง ภรณีนุ้ แล้วแปลงตัวเป็นชายหนุ่มมาอยู่กินกับนางภรณีนุ้ เมื่อนางภรณีนุ้อยู่กินกับยักษ์ได้ 1 เดือน มีฤๅษีตนหนึ่งชื่อ วิมลฤๅษี ได้มาหานางภรณีนุ้และบอกความจริงแก่นาง นางภรณีนุ้จึงหนีวิรุทธายักษ์ไป อาศัยอยู่กับวิมลฤๅษี วิรุทธายักษ์มาติดตามนางแต่นางไม่ยอมกลับไปอยู่ด้วยจึงกลับไปยังที่อยู่แห่งตน

นางภรณีนุ้เมื่อนางภรณีนุ้ตั้งท้องครบ 10 เดือนแล้ว ข้อความตอนนี้มีว่า

ส่วนอันว่านางภรณีนุ้ก็ทรงครรภ์ได้ ๑๐ เดือนบวรมวลแล้ว ก็ประสูติได้ลูกผู้ ๑ มีรูปเป็นดังวอกนั้นแล เจ้านิสก็หัดหล่อด้วยน้ำทิพย์มันตาที่อบวิรุทธายักษ์หมดใส โส ส่วนอันว่าวอกตัวนั้นนานได้ ๗ เดือนก็เป็นอันบริสุทธ์มากนั้แล ส่วนอันว่าวิมลฤๅษีก็ใส่ ชื่อว่า หุรมานโลก แล โส ส่วนอันว่าหุรมานโลกผู้นั้นก็เป็นอันฉลาดรู้หลักด้วยอันช่าง ปากคำคนมากนั้แล ส่วนอันว่าหุรมานตนนั้นจำเริญใหญ่ขึ้นมาได้ ๑๖ ปี ก็มีฤๅษีอาณูภาพ กำลังแรงเท่า ๑๐ ตัวข้างสารแลมีตัวใหญ่เท่าม้าอัสดรแลหุรมานตนนั้นมีตัวอันเกลี้ยงกลม สมงาม (อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 3/ลาน “พพ ๑๓ ร้อย ๓”/ด้าน 2 บรรทัด ที่ 4 ถึง ลาน “ภ ๑๔ ร้อย ๔” ด้าน 1 บรรทัดที่ 2)

วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์ ผูกที่ 3 เขียนชื่อเป็น “หุรมาน” แต่ในผูกอื่นเช่นผูกที่ 4 เขียนชื่อเป็น “หอรมาน”

2.4 เรื่องควายสุวรรณทุรกี

เรื่องควายสุวรรณทุรกีปรากฏในผูกที่ 3 เป็นที่แน่ชัดว่าเรื่องแทรกตอนนี้รับมาจาก เรื่องรามเกียรติ์ ในรามเกียรติ์สำนวนล้านนาเรื่องต่าง ๆ ก็ปรากฏเหตุการณ์ตอนนี้ เช่น เรื่องพรหม จักรชาดกมีว่า พญากาสีกราชแห่งเมืองกาสิได้ต่อสู้กับลูกควายซึ่งเป็นทรีฆ่าพ่อในถ้ำแห่งหนึ่ง จนเป็นเหตุให้พญากาสีกราชเข้าใจผิดปิดปากถ้ำเพราะเห็นเลือดใสไหลออกมา พญากาสีกราชโกรธมาก ทลายถ้ำออกมาได้และเนรเทศกาสีกราชไปอยู่ป่า (ฉัตร์ยพา สวัสดิพงษ์, 2554 : 241) นิทานเรื่อง หอรมาน เมื่อครั้งที่พระรามพบสุครีพ สุครีพเล่าเรื่องภารีปราบควายทรี (ฉัตร์ยพา สวัสดิพงษ์, 2554 : 573)

ตัวอย่างเรื่องแทรกตอนควายสุวรรณทุรกี เนื้อเรื่องตอนหนึ่งมีว่า

ในกาลนั้นยังมีควายเขาคำตัว ๑ ชื่อว่า สุวรรณทุรกีแล ส่วนว่าควายตัวนั้นมีตัวใหญ่เท่าช้างสารมีเขาคำงามแลเหลี่ยมนัก มีวรรณะเหลืองเป็นดั่งคำนั้น เหตุตั้งอันจึงได้ชื่อว่าสุวรรณทุรกีเพื่ออันแล ส่วนอันว่าควายสุวรรณทุรกีตัวนั้นเป็นใหญ่กว่าหมู่ควายแม่ทั้งหลายอันได้ ๕ ร้อยตัวนั้นแล ควายตัวนั้นเที่ยวร้อมรักษาช้างหมู่ควายแม่ทั้งหลายแล แหวดหมู่ควายแม่ทั้งหลายที่ประสมกันอยู่ที่เดียวบ่หือพรากรไปไกลแล ควายแม่ตัวใดแลเกิดลูกเป็นตัวแม่ก็รักษาไว้หั้นแล ควายแม่ตัวใดแลเกิดลูกเป็นตัวผู้ตั้งอัน ควายสุวรรณทุรกีตัวนั้นก็ชีวิตแทงฆ่าหือตายเสีย บ่หือใหญ่สักตัว เหตุว่ากลัวมาประจัญแพ้นั้นแล... ตทา ในกาลนั้น ยังมีแม่ควายตัว ๑ ก็ทรงคัพพะลูกตั้งอัน แม่ควายตัวนั้นก็กระนิงใจว่า ฟ้าว่ากูประสูติอยู่ในที่นี้ หลอนเป็นตัวผู้ตั้งอัน ควายตัวนี้ก็จักฆ่าเสียซะแล ฝี่เป็นตัวแม่ก็จึงจักมีชีวิตซะแล ว่าอัน ควายแม่ตัวนั้นกระนิงใจฉนั้นแล้ว ก็ลักหนีไปสู่ฐานที่ไกลแต่ที่นั้นได้ ๑๕ โยชน์ บ่ไกลแต่ข้างริมน้ำสมุทรเท่าใดแล แม่ควายตัวนั้นก็อยู่รักษายังคัพพะแห่งตนหั้นแล เถิงกาลเมื่อคัพพะแห่งแม่ควายตัวนั้นใหญ่ได้ ๑๐ เดือนบวรมวลแล้ว ก็ประสูติได้ยังลูกตัวผู้แท้หั้นแล (อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดกุฎีจันทร์/ผูก 3/ลาน “ญ ๒๑ ร้อย ๑๑”/ด้าน 1 บรรทัดที่ 3 ถึง ลาน “ย ๒๒ ร้อย ๑๒” ด้าน 1 บรรทัดที่ 1)

ควายสุวรรณทุรกีตัวลูกนี้ เมื่อเติบโตใหญ่ขึ้นก็คอยวัดรอยเท้าสุวรรณทุรกีตัวพ่อ เมื่อใหญ่เท่าพ่อก็ไปทำพอรบและฆ่าพ่อตาย สุวรรณทุรกีขณะนั้นกำลังแห่งตนจึงไปทำสู้กับรุกขเทวดา รุกขเทวดาให้ไปทำพญาพานพรหมทัต เมื่อพานพรหมทัตกับสุวรรณทุรกีรบกันและฆ่าควายสุวรรณทุรกีตาย ในกาลนั้นมียักษ์ตัวหนึ่ง ชื่อว่าภคพลดิผ่านมาพบ หมายถึงกินพญาพานพรหมทัต จึงเอาหินปิดปากถ้าข้างพญาพานพรหมทัตไว้ พญาพานพรหมทัตทำลายหินใหญ่ที่ปิดปากถ้าและฆ่ายักษ์ตาย

2.5 เรื่องพระยาชินราชกับปุลณกยักษ์

เรื่องพระยาชินราชกับปุลณกยักษ์ปรากฏในผูกที่ 3 เนื้อเรื่องคล้ายกับเรื่องของพระเจ้าพรหมทัต ในอรรถกถา สุตตนชาดก ตัวอย่างเรื่องแทรกเรื่องพระยาชินราชกับปุลณกยักษ์ เนื้อเรื่องตอนหนึ่งมีว่า

ส่วนอันว่าพระยาชินราชกับทั้งพลนิกายทั้งหลาย ไปไล่เนื้อในป่าหิมพานต์ฉนั้น ยังมียักษ์ตัว ๑ ชื่อว่าปุลณกยักษ์ ก็มาเนรมิตเป็นกวางเืองตัว ๑ แล่นผ่าหน้าพระยา ก็ยิงดุจจะดังจับ (ผูก) ขาห้าน (กะเพลก) ไปนั้น พระยาก็กำดาบแล่นไปตามกวางเืองตัวนั้น ส่วนอันว่าพระยาก็ก่ไกลหมู่พลนิกายทั้งหลายไปแล ส่วนอันว่าพระยาก็ก่ไล่กวางตัวนั้นไปยัง

ก็เข้าไปโปรด (ถึง) ร่มไม้โคจรต้น ๑ นั้นแล ส่วนว่ายักษ์ตัวนั้นก็เล่นออกมาจับเอาแขน พระยาแล้วกล่าวว่า บุคคลผู้ใดแลเข้ามาในร่มไม้โคจรต้นนี้ก็เป็นอาหารแห่งกูแล กูจักกิน ท่านแล ว่าอั้น พระยาแล้วว่า ดูรายักษ์ ท่านอย่าได้กินกูเทอะ คั้นว่ากินกูก็เท่าได้กิน ผู้เดียวแล คั้นท่านไว้ชีวิตกูคั้นเมื่อรอดเมืองแล ก็จักได้กินหลายคนแล หากจักแต่งสาลาไว้ แดนเมือง เอาคนมาไว้แล้ววันแลคนชะแล ว่าอั้น ยักษ์ก็ปล่อยพระยาก็ออกมาตามหมู่พล นิภายแลแล้วก็เมื่อสู่เมืองแห่งตน หั้นแล (อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 3/ลาน “๓๒”/ด้าน 2 บรรทัดที่ 2 ถึง ลาน “๓๓” ด้าน 1 บรรทัดที่ 1)

พญาพานพรหมทัตซึ่งขณะนั้นได้พำนักอยู่ที่เมืองชินนกรของพระยาชินราชอาสาไปปราบปุลณกยักษ์และฆ่าปุลณกยักษ์ตาย เรื่องราวของพระยาชินราชกับปุลณกยักษ์นี้ คล้ายกับเรื่องของพระเจ้าพรหมทัต ปรากฏในอรรถกถา สุตตนชาติก (มหามกุฏวิทยาลัย, 2527 : 225-227) เนื้อเรื่องตอนหนึ่งมีว่า

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติอยู่ในนครพาราณสี พระโพธิสัตว์ เกิดในตระกูลคหบดีผู้ตักยาก. ญาติทั้งหลายได้ขนานนามให้ท่านว่า สุตนะ. ท่านเติบโตแล้ว ได้รับจ้างเลี้ยงบิดามารดา เมื่อบิดาถึงแก่กรรมแล้ว ก็เลี้ยงมารดา.

แต่ในเวลานั้น พระเจ้าพาราณสีได้ทรงเป็นผู้มีพระทัยฝักใฝ่ในการล่าเนื้อ. (สัตว์ป่า) อยู่มาวันหนึ่ง พระองค์เสด็จไปป่าไกลประมาณ ๑ โยชน์ พร้อมด้วยบริวาร จำนวนมาก ตรัสสั่งให้บอกแก่ทุกคนว่า ถ้าเนื้อหนีออกไปทางที่ผู้ใดยืนอยู่ ผู้นั้นถูกปรับสินไหม ซ่อนี่. อำมาตย์ทั้งหลายได้พากันกันล้อมถวายพระราชาในที่ที่เป็นทางเดิน. บรรดาเนื้อทั้งหลายที่ถูกพวกมนุษย์ล้อมที่อยู่ของเนื้อ ไหลให้ลุกออกไปด้วยก้อนดินและท่อนไม้. ละมั่งตัวหนึ่งวิ่งไปที่ที่พระราชาประทับยืน. พระราชาหมายพระทัยว่า เราจักยิงมัน แล้วได้ทรงยิงลูกศรไป. แต่เนื้อได้ศึกษามารยามาแล้ว รู้ลูกศรที่บ่ายหน้ามาอย่างสบายมาก จึงทำเป็นเหมือนต้องลูกศรล้มกลิ้งลง. พระราชาทรงเข้าพระทัยว่า เนื้อลูกเรายิงแล้ว จึงทรงวิ่งไปเพื่อต้องการจับ แต่เนื้อลุกขึ้นวิ่งหนีไปโดยเร็วเหมือนลม. พวกอำมาตย์เป็นต้น ได้พากันเยาะเย้ยพระราชา. พระองค์จึงทรงติดตามเนื้อไปทัน ในเวลามันล่า ทรงใช้พระขรรค์ฟันออกเป็น ๒ ท่อน คล้องไว้ที่ท่อนไม้ท่อนหนึ่ง เป็นเหมือนคานหามเสด็จมา ทรงแวะเข้าไป ต้นไทรที่อยู่ใกล้ทาง ด้วยพระดำริว่า เราจักพักผ่อนเหนื่อยหนึ่ง แล้วทรงมอยกลับไป. ก็ยักษ์ชื่อมรรคเทพเกิดที่ต้นไทรนั้นได้สิทธิที่จะกินสัตว์ตัวที่เข้าไปใต้ต้นไม้นั้น จากสำนักท้าวเวสสุวัณ. มันจับพระหัตถ์พระราชาผู้ทรงลุกขึ้นแล้วกำลังจะเสด็จไปไว้โดยชู่ ว่า หยุด หยุด ท่านเป็นภิกษาหารของเราแล้ว.

พระราชชาตรีถามว่า ท่านเป็นใคร ?

เราเป็นยักษ์ผู้เกิดขึ้นที่นี่ ได้สิทธิกินคนและสัตว์ผู้เข้ามาในที่นี้ ยักษ์ตอบ.

พระราชชาตรีตั้งพระสติ แล้วตรัสถามว่า เจ้าจ๊กกินเฉพาะวันนี้หรือ ๆ จ๊กกินเป็นประจำ.

เมื่อได้ก็จ๊กกินเป็นประจำ มันตอบ.

พระราชชาตรีสว่า วันนี้เจ้าจ๊กกินเนื้อนี้ แล้วปล่อยเราไป ตั้งแต่พรุ่งนี้ไป เราจะส่งคนมาให้ท่าน ๑ คน พร้อมกับสารอาหาร ๑ สำหรับ.

ถ้าอย่างนั้นท่านอย่าลืมในวันที่ท่านไม่ได้ส่งคนมา ข้าพเจ้าจะกินตัวท่านเอง ยักษ์พูดย้ำ. เราเป็นราชาเมืองพาราณสี ขึ้นชื่อว่า สิ่งไม่มี ไม่มีสำหรับเรา พระราชาตรีสรรับรอง.

ในตอนท้ายเรื่องยักษ์ในสุตนชาติกมิได้ถูกฆ่า แต่ถูกสุตนโพธิสัตว์เกลี้ยกล่อมสั่งสอนจนกลับใจ

2.6 เรื่องหอรมานถูกปลิงเกาะหน้าผากและหอรมานเผากรุงลงกา

เรื่องของหอรมานในตอนนี้อยู่ในผูกที่ 4 เป็นเหตุการณ์ในตอนที่หอรมานกำลังเดินทางไปหาพญาพานพรหมทัตที่เมืองกาสิ ซึ่งเรื่องหอรมานถูกปลิงเกาะหน้าผากและหอรมานเผากรุงลงกา จัดเป็นอนุภาคที่ปรากฏในรามเกียรติ์สำนวนอื่น ๆ ด้วย

ตัวอย่างเรื่องแทรกตอนหอรมานถูกปลิงเกาะหน้าผากและหอรมานเผากรุงลงกา เนื้อเรื่องตอนหนึ่งมีดังนี้

เมื่อนั้นยังมีปลิงใหญ่ตัว ๑ มีตัวอันยาวได้ ๔ โยชน์ ก็อยู่ในมหาสระที่นั่นแล เจ้าฤชีกกล่าวเชิงหอรมานว่า ท่านอย่าได้ไปดูคินน้ำสระอันนั้นเนอ ปลิงใหญ่ยาวได้ ๔ โยชน์มีหั้นแล ปลิงจับท่านชา (หรือ, เซนนั้นหรือ) ว่าอัน เมื่อนั้นหอรมานใส่ใจว่าตนไฉนแลแรงนัก ก็ไปดูคินน้ำสระอันนั้นแล โส กตตโต ส่วนอันว่าปลิงตัวนั้น มันหันเงาหอรมานดูคินน้ำสระอันนั้น มันก็ผุดออกมาไฉน ก็จับหน้าผากหอรมานหั้นแล ส่วนอันว่าหอรมานตนนั้นอันปลิงหากจับ (เกาะ) หน้าผากตั้งอัน มันก็สยองขึ้นเมื่อสู่อากาศสูงได้ ๒ โยชน์ ปลิงก็บ่ออกจากหน้าผากได้ มันก็จิ่งสยอง (เหาะ) ขึ้นเมื่อสู่อากาศสูงได้ ๔ โยชน์ ปลิงก็บ่ออกเสียหน้าผากได้แล เมื่อนั้นเจ้าฤชีกกล่าวว่า ดูราหอรมานท่านจูงเอาน้ำลายแห่งท่านใส่ปากปลิงเทอะ หากจ๊กออกชะแล ว่าอัน เมื่อนั้นหอรมานได้ยินคำอันนั้นก็ถ่มน้ำลายใส่มือลูบปากปลิงก็หล่อน (หล่น) ตกลงไปในสระตั้งเก่าหั้นแล (อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 4/ลาน “กุ ๕ แล กุห้าแล”/ด้าน 1 บรรทัดที่ 2 ถึง ด้าน 2 บรรทัดที่ 1)

เนื้อเรื่องอีกตอนหนึ่งมีว่า

เมื่อนั้นทอโรมานก็สั่งอำลาเจ้าฤๅษีแล้วก็สยงมาด้วยอากาศก็มารอดลงกาทวิป แล้วก็ลงมากินลูกไม้โคโรตัน ๑ แล เมื่อนั้นพระยาปลงกาทนชื่อกิตติสาระได้รู้ ก็ใช้พวกรณูทั้งหลายได้ร้อย ๑ ไปแหวดยิงเอาว่าอัน เมื่อนั้นทอโรมานมีกำลังแรงไว้นัก ก็สยงมาลู่ (แย่ง) จับยับ (จับ) เอาหอกดาบธนูแห่งเขาได้ชู้คนแล้ว ก็เอาไปซัดตกไปในน้ำสระอันชื่อกัลยาณปาปีนนั้นแล้ว ก็กล่าวเชิงคนทั้งหลายว่า ดูราคนผู้ถ่อยร้าย บุคคลผู้ใดที่อสูมายิงปืนนี้ชาวอัน เมื่อนั้นพวกรณูทั้งหลายกล่าวว่า พระยาหากหื้อตูมาแหวด (ล้อม) ยิงเอาท่านแล้วอัน เมื่อนั้นทอโรมานก็ไล่ตีคนทั้งหลายผู้นั้นก็เล่นเข้าไปเมื่อสู่วีงแล้ว ก็ไหว้พระยาว่า เทวะ ข้าแต่มหाराชเป็นเจ้า ผู้ทั้งหลายว่าจักไปแหวดยิงวอกใหญ่ตัวนั้นว่าอัน บ่ทันยิงเทื่อ วอกตัวนั้น เป็นมีกำลังฤทธิไว้นัก ก็สยงมาลู่เอาธนูแห่งผู้เข้าทั้งหลายซัดตกไปในมหาสระพันแล้ว ก็ไล่ตีผู้เข้าทั้งหลายก็บ่อาจจักแพ้ได้หันแล พระยาได้ยินคำอันนั้นก็กะนิงใจว่า รอยว่าเป็นทอโรมานโลกชะแล้วอัน ก็อยู่บ่ปากหันแล เมื่อนั้นทอโรมานก็สยงไปเอาคาเหี้ยเรือคนทั้งหลาย เจาะไฟเผาเวียงลงกาทวิปก็ไหม้เสี้ยง (หมดสิ้น) ทั้งมวลแล (อุสสาบารสชาติกฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 4/ลาน “กุ ๕ แล กุห้าแล”/ด้าน 2 บรรทัดที่ 1 ถึงลาน “กุ ๖ แล กุหกแล” ด้าน 1 บรรทัดที่ 2)

2.7 เรื่องพญาพานพรหมทัตกับนางสุชาดา

เรื่องของพญาพานพรหมทัตกับนางสุชาดา ปราภฏในผูกที่ 4 และผูกที่ 5 จัดเป็นเรื่องราวที่เป็นจุดหักเหหนึ่งของชาดกเรื่องนี้ จากเดิมที่พญาพานพรหมทัตมีบทบาทเป็นผู้ปราบผู้ร้ายและสิ่งชั่วร้าย แต่กลับมากระทำการอันชั่วร้ายส่งผลให้ต้องได้รับผลกระทบในที่สุด

วรรณกรรมชาดกเรื่องอุสสาบารสนี้ ได้กล่าวถึงบุพกรรมที่ทำให้พญาพานพรหมทัตต้องเป็นชู้กับนางสุชาดาชายาของพระอินทร์ เนื่องจากในชาติก่อนพญาพานพรหมทัตเกิดเป็นพ่อค้าชื่ออินทมาณพ นางสุชาดาเกิดเป็นเมียพ่อค้ามีชื่อว่ากุลธิดา ส่วนพระอินทร์เกิดเป็นสุมณมาณพ สุมณมาณพเป็นชู้กับนางกุลธิดาและพากันหนีไปอยู่ด้วยกัน จากบุพกรรมดังกล่าว เมื่ออินทมาณพเกิดเป็นพานพรหมทัตผู้มีฤทธิ์มีอำนาจมากจึงทะนงตนหมายจะไปสมสู่ด้วยนางสุชาดาชายาของพระอินทร์ และได้แปลงกายเป็นแมลงสาบแอบอยู่ที่ประตูวิมานของนางสุชาดาเพื่อจดจำมนตรีที่พระอินทร์ใช้เพื่อเปิดประตูวิมาน เมื่อพระอินทร์ออกไปจากวิมานนางสุชาดาแล้ว พญาพานพรหมทัตจึงได้แปลงเป็นพระอินทร์เข้าไปสมสู่กับนางสุชาดา ความในตอนนี้มีว่า

ส่วนอันว่าพระพานพรหมทัตต้นนั้น อันอาเพศเป็นแมลงคะสาบน้อยนั้น ได้ยินทิพมนตรีอันพระยาอินทร์หาร้องสวาธียานนั้น ส่วนอันว่าพระพานพรหมทัตก็สนำจำเอาได้แล้ว ก็กลับคืนมาสู่ปราสาทวิมานปราสาทแห่งนางสุชาดาแล้ว ก็ยืนอยู่แทบประตูวิมาน

ปราสาทแล้ว ก็สวาทิยามนตร์ทิพย์อันตนหากได้นั้น ก็เป่ายังชะแฉกทิพย์ร้อยอันนั้นก็ไซ้ไป
เสี้ยงทั้งมวลแล้ว ก็เข้าไปสู่ทิพย์สนนางสุชาดา มี(ลี)ลาอาการเป็นดังพระยาอินทร์แล มีรูป
อันงามมีกลิ่นคันระอันหอมก็เป็นดังพระยาอินทร์ ก็เข้าไปในห้องห้องที่นอนแห่งนาง
สุชาดาหั้นแล (อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 5/ลาน “กา”/ด้าน 2 บรรทัดที่ 2-5)

รามเกียรติ์สำนวนล้านนาเรื่องต่าง ๆ ก็มีเรื่องราวตอนนี้แต่แตกต่างกันที่ตัวละคร เช่น
เรื่องพรหมจักรชาติกมีว่า พญาวีโรหาแห่งเมืองลังกา มีอนุชาชื่อนันทะ พญาวีโรหามีรูปงาม มีอิทธิฤทธิ์
และมีของคู่บุญคือรองเท้าทิพย์ ธนูทิพย์ และดาบศรีกัญไชย ได้เหาะขึ้นไปบนสวรรค์ เนรมิตกายเป็น
พระอินทร์และลักลอบเข้าหานางสุธัมมาชยาของพระอินทร์ นางสุธัมมาจึงจุติมาเกิดเป็นนางรัตนกุมารี
หรือสีดาราชิตาของพญาวีโรหาเพื่อแก้แค้น (ฉัตรยุพา สวัสดิพงษ์, 2554: 240-241) นิทานเรื่อง
หอรมาน นางสีดาถือกำเนิดจากนางสุชาดาชยาของพระอินทร์ ที่ถูกราพนาสูรแปลงกายเป็นพระอินทร์
ไปเสพสุขกับนาง จึงจุติมาเกิดเหนือตักของราพนาสูรเพื่อแก้แค้น (ฉัตรยุพา สวัสดิพงษ์, 2554: 573)

2.8 เรื่องยุทธชัยราชกุมารและนางจันทิดา

เรื่องยุทธชัยราชกุมารและนางจันทิดาปรากฏในผูกที่ 5 เป็นเหตุการณ์เมื่อครั้ง
พระมหาชนกเสวยราชสมบัติในเมืองภักโค พระยาโลมทวีปมีโอรสชื่อว่ายุทธชัยราชกุมาร มีอายุได้ 16
ปีสมควรที่จะมีชยา จึงให้ทูตนำเครื่องราชบรรณาการไปสู่ขอนางจันทิดาซึ่งเป็นธิดาของพระยา
สิทธิทนต์ทวีปอันเกิดจากนางทาสี มาเป็นชยาของยุทธชัยราชกุมาร ต่อมาพระยาโลมทวีปทราบว่
นางจันทิดาเป็นลูกที่เกิดจากนางทาสี ก็โกรธมาก ตั้งความว่า “พระยาสหิตทนต์ทวีปตนนี้รู้จักว่า
สภาวะเป็นลูกข้าหญิงแท้ด้าย ดังฤพ้อยเอามาเป็นอัครมเหสีแก่ลูกเรานั้นชา ควรเราไปยุทธกรรมกับ
ด้วยพระยาสหิตทนต์ทวีปที่อธิบหายเสียเถอะ” (อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 5/ลาน “เค”/
ด้าน 1 บรรทัดที่ 3-4) และได้เตรียมกองทัพจะไปรบกับพระยาโลมทวีป แต่สงครามครั้งนี้สงบลงได้
เนื่องจากพระมหาชนกมาเกลี้ยกล่อมและกล่าวสั่งสอนว่า

ดูราท้าวพระยาทั้งหลายแลเสนาอามาตย์ทั้งหลาย อันว่าโกลาหลอกุศลมีนัน (ความ
วุ่นวายสับสน) ด้วยศึกสันนี้ ก็เหตุพระยาโลมทวีปนี้แล ตั้งนางผู้นี้มีบุญสมภาร
ประกอบด้วยรูปโฉมอันงามปัญญาเฉลียว ๕ แห่ง ประกอบด้วยศีลวัตรประเสริฐนักแล
พระยาสหิตทนต์ทวีปหากสมมุติหื้อเป็นลัว (สะใภ้) หญิงสาวแห่งตนแล้วด้าย ดังฤพ้อย
(กลับ) เคียดนั้นชา บ่ควรเคียดแล ชาดิอันเป็นไพร่น้อยมีบุญสมภารมีรูปอันงาม มีกำลัง
เตชะฤทธิ์ ก็ยังได้เป็นพระยาเจ้าเมืองด้าย แม้ผู้หญิงทั้งหลายเป็นข้าเรือนท่านก็ดี มีบุญ
สมภาร มีรูปอันงามประกอบด้วยปัญญาเฉลียว ๕ แห่ง มีศีลวัตรอันดี ก็ควรเป็นอัครมเหสี
แก่ท้าวพระยาทั้งหลายแล พันตั้งนางผู้นี้ ประกอบด้วยปัญญาเฉลียวอันงาม ประกอบด้วย
ศีลวัตรอันดี อันท้าวพระยาหากสมมุติหื้อเป็นลัวหญิงตนแล้ว ก็เป็นอันดีมากนักแล้วแล

ท่านทั้งหลายอย่าได้ผิดกันเทอะ คันท้าวพระยาเมืองโตบฟังคำพระองค์เราตั้งอัน สุรโยธา
แห่งเราก็จักกำจัดยั้งเมืองอันนั้น ทือฉิบหายบ่อย่าชะแล (อุสสาบารสชาดก ฉบับวัด
ภูมินทร์/ผูก 5/ลาน “แค”/ด้าน 2 บรรทัดที่ 5 ถึงลาน “ไค” ด้าน 1 บรรทัดที่ 5)

เรื่องของยุทธชัยราชกุมารและนางจันทิดา คล้ายกับเรื่องราวในอรรถกถาภุมมหาริ
ชาดก (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2526 : 213) ความว่า

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเชตวันวิหาร ทรงปรารภพระนางवासภขัตติยา
จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำเริ่มต้นว่า ปุโตโต ตยาคัม มหาราช ดังนี้.

เรื่องพระนางवासภขัตติยา จักมีแจ้งในภททสาธกชาดก ทวาทสนิบาท. ได้ยินว่า
พระนางवासภขัตติยานั้นเป็นพระธิดาของเจ้าศากยะมหานาม ประสูติในครรภ์ของทาสีชื่อ
ว่า นาคมนทา (ต่อมา) ได้เป็นพระอัครมเหสีของพระเจ้าโกศล, พระนางประสูติพระราช
โอรส. ก็ภายหลัง พระราชาทรงทราบว่าพระนางเป็นทาสีจึงทรงปลดจากตำแหน่ง แม้
วิญญูทกะผู้เป็นพระโอรสก็ถูกปลดจากตำแหน่งเหมือนกัน. แม้ลูกแม่ทั้งสองก็คงอยู่ในพระ
ราชนิเวศน์ของพระองค์นั้นแล.

2.9 เรื่องนางกนิรี

ปรากฏอยู่ในผูกที่ 7 เป็นเหตุการณ์เมื่อครั้งที่พระบารสอยู่ปรนนิบัติพระนุคราชกษัตริ
ในป่าหิมพานต์ เนื้อเรื่องตอนหนึ่งมีว่า

ตโต ในกาลนั้น ส่วนอันว่าทิพพมาลิกา กนิรี อันเป็นปฐมโพรานทติยิกาแต่ก่อน
มาอาบน้ำมหาสระที่นั่น กับด้วยกนิรี ๖ นางอันเป็นน้องแห่งตนสนันนั้น ส่วนอันว่า
พระบารสโพธิสัตว์เจ้าตนนั้น อันบุญกรรมหากมาบังนลเข้าหัวใจตั้งอัน ก็มีใจมักใคร่ไปสู่
มหาสระตั้งอัน เจ้าก็เอาเชือกนาคบังบาศทิพย์อันนั้นไปกับด้วยตนหันแล พระบารสก็เอา
เชือกนาคบังบาศแล้วก็ไปรอดมหาสระแล้ว คั้นไปรอดที่นั่นก็ได้ยินเสียงอันหะน้ำแลเยาะ
ไยใคร่หัวเซ็งกันอยู่ฉนั้น เจ้าก็หันยังนางทิพพมาลิกา กนิรีผู้้นอันมีรูปอันงาม ด้วยปัญญา
กัลยาณีงาม ๕ แห่งสนันนั้น เจ้าก็มีใจปฏิบัติยังนางทิพพมาลิกา กนิรีผู้้น ด้วยฉนทราคะ
หันแล เจ้าคะนิงใจว่า กู้อยู่ในที่นี้แลแล่นออกไปหาเอาเขาตั้งอัน เขียวว่าเขาเล่นพ่ายไป
รีบปล้นนักตั้งอัน กูก็บ่ได้ชะแล เหตุตั้งอันกูจักเอาเชือกนาคบังบาศทิพย์อันนี้ขัดไปมัดไว้
แล้ว กูเยาะเล่นไปเอาเทอะ เจ้าก็คะนิงสนันนี้แล้ว เจ้าก็ลืออยู่ในคุ่มไม้ที่นั่นผ่อดูหันแล
ในเมื่อนางกนิรี ๗ นางนั้นอาบน้ำแล้ว ออกมาทรงเครื่องทิพพลังการแลยังไปทัน
สุบสอดเครื่องหางเทื่อดังอัน เจ้าก็กล่าวเชือกนาคบังบาศทิพย์ว่า ดูราเชือกนาคบังบาศ
ทิพย์ท่านล่งไปเกี่ยวเอานางกนิรี ๗ นางไว้หื้อแก่กูด้วยสวัสตีเทอะ ว่าอัน แล้วเจ้าก็ขัด

เชือกนาคบัวงบาทพิพย์ไปหั้นแล (อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 7/ลาน “กั้ง”/
ด้าน 1 บรรทัดที่ 5 ถึง ลาน “ก ปลาย” ด้าน 1 บรรทัดที่ 2)

เนื้อเรื่องในตอนนี้อาศัยกับเรื่องของพระสุธนนางมโนห์รา ในวรรณกรรมปัญญา
สชาติกของล้านนา มีชาติกเรื่องหนึ่งชื่อ สุธนชาติก กล่าวถึงพราณปุณทริกออกไล่สัตว์ไปจนถึงป่า
หิมพานต์ พบนางกินรี ๗ นาง ลูกสาวของพญาทุมราช ได้พากันลงเล่นน้ำในสระน้ำ นายพราณได้ไป
ขอนาคบาทจากพญานาคไปจับได้ตัวนางกินรีชื่อมโนห์รา ส่วนนางกินรีอื่น ๆ ตกใจพากันหนีกลับไป
เขาไกรลาศ นายพราณจึงพานางมโนห์รากลับเข้าเมืองอุตตรปัญจาละ ขณะนั้นพระสุธนกุมารกำลังจะ
เสด็จไปพระราชอุทยาน ทอดพระเนตรเห็นนายพราณและนางมโนห์ราจึงเรียกมาสอบถาม นายพราณ
ทูลว่าจะนำนางมโนห์ราให้มาถวาย พระองค์จึงรับนางไว้แล้วพระราชทานทรัพย์ให้นายพราณเป็นจำนวน
มาก (วิโรจน์ อินทนนท์, 2554: 642)

2.10 บุพกรรมของพระบารสและนางอุสสา

ปรากฏในผูกที่ 11 เมื่อพระบารสผูกพญาพานพรหมทัตจับขังไว้ในกรงเหล็ก ได้มีการ
กล่าวถึงบุพกรรมเมื่อครั้งที่พระบารสและนางอุสสาเกิดเป็น 2 ผัวเมียชวานาชาวไร่ ได้ตักแร่ไว้ได้
นกแลคำและขังไว้ 7-8 วันเตรียมไว้ฆ่ากินเป็นอาหาร ต่อมาเปลี่ยนใจปล่อยนกแลคำไป จากบุพกรรม
นี้ทำให้พระบารสต้องถูกขุนพานจงจำไว้ถึง 7 วันก่อนที่พระนารายณ์จะมาช่วยไปได้ ดังความต่อไปนี้

อดีต กาล ในกาลเมื่อข้ามล่วงพันไปแล้ว ชัตติยะทั้ง ๒ คือว่าพระบารสแลนาง
อุสสาได้เกิดในเมืองรัฐฐะเป็นผัวเมียกัน สองเขาก็ไปแต่งไร่ในป่าที่ ๑ ปลูกข้าวและข้าวสาลี
เต้า แต่ง ถั่ว งามทั้งหลายมากนักแล เทิงกาลเมื่อข้าวไร่ ๒ ขาพอเกี่ยวแล้ว ก็ไปเกี่ยวไปปาด
เอาหั้นแล สุกญา อันว่านทั้งหลายก็มากินข้าวมากนัก ๒ เขาก็ละก็เล่นกทั้งหลายพ่ายไป
แล้ว ก็จึงพอกมากินอยู่ใจ ๑ (บ่อย ๆ) นางผู้เป็นเมียก็กล่าวเชิง (ซึ่ง) ผัวตนว่า นกทั้งหลาย
มากนักสนนี้ บ่แพ้ขับไล่ (ขับไล่ไม่ไหว) แล เจ้าจุงแปลงแล้วหลายมากนักใส่ไว้ชู้ที่ เขาหาก
จักมากถูกชะแล้วอัน เมื่อนั้นชายผู้เป็นผัวก็ฟังคำเมียแห่งตน ก็แต่งแล้วหลายมากนักไปใส่
ไว้ชู้ที่แล ในกาลนั้นยังมีนกล (นกแก้ว) คำ ๒ ตัวผัวเมีย ก็มากถูกแล้ว ๒ ขาแท้หั้นแล นก
แลคำ ๒ ตัวนั้นอันเชือกหากรัตธา ก็ร้องเยยะเสียง แจด แจด อยู่หั้นแล ในกาลนั้นนางผู้
เป็นเมียได้ยินเสียงนกลร้องแจด แจด ก็กล่าวว่า ดูรา เจ้าสามิกะ รอย (ชะรอย) ว่านถูก
แล้วแล้วชะแล เสียงร้อง แจด แจด แล้วอัน ชายผู้เป็นผัวแล่นไปดู ก็หั้นนกลคำ ๒ ตัวผัว
เมียถูกแท้หั้นแล ชายผู้เป็นผัวหยุบ (จับ, หยิบ) เอานกแลคำ ๒ ตัวนั้นกลัวตายซ้ำร้องยิ่งกว่า
เก่า เมื่อนั้นนกทั้งหลายได้ยินเสียงนกล ๒ ตัวนั้นร้อง ก็ตื่นพ่ายไปในป่าพุนเสียงแล นางผู้
เป็นเมียกล่าวว่า เจ้าจุงแปลงขง (กรง) ขังไว้ก่อนเทอะ คั้นว่าราแลหาสังกินกับข้าวบ่ได้ ก็
จักฆ่านกล ๒ ตัวนี้กินกับเข้าเมื่อนั้นชะแล้วอัน ผู้ผัวก็แปลงขงขังนกล ๒ ตัวนั้น เอาเข้าเอา

น้ำใสไว้หื้อ ๒ ขากินหั้นแล ๒ ขาผิวเมี้ยก็อยู่ปาดเกี่ยวข้าวย่าข้าวก็พอแล้ว ชงนกวไ้ได้ ๗ วัน ๘ วันแล นางผู้เป็นเมี้ยกล่าววว่า ราทั้ง ๒ จุงฆ่านก ๒ ตัวนี้ตัมหุงกินกับข้าวเทอะว่าอัน ชายผู้เป็นผัวกล่าววว่า ดูรานางเฮย ซาติอันฆ่าสัตว์ชังไว้นี้ พี่ก็กลัวเป็นวิบากตอบภายหน้า ควรปล่อยเสียแล ว่าอัน เมื่อนั้น นางผู้เป็นเมี้ยกล่าววว่า คำอันเจ้ากล่าวนั้นก็เป็นอันชอบ คลองแท้แล้วอัน สองขาก็ปล่อยนก ๒ ตัวบินไปตามสุขวันนั้นแล เหตุตั้งอันบุคคลทั้ง ๒ ทวนเทียวในวิภูสงสารหลายชาตินัก วิบากอันนั้นมาตอบบางเมื่อเกิดเป็นพระบารสแลนาง อุสสา จึงได้มาอยู่คอกเหล็กคอกทองได้ ๗ วันเพื่ออันแล (อุสสาบารสชาติก ฉบับวัด ภูมินทร์/ผูก 11/ลาน “๑”/ด้าน 1 บรรทัดที่ 3 ถึง ลาน “๒” ด้าน 1 บรรทัดที่ 2)

เรื่องแทรกในวรรณกรรมชาดกล้านนา เรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์ มีจำนวน 10 เรื่องดังนี้

1. เรื่องขุนอินทปากกับนางศรีอุมา (ผูก 2)
2. เรื่องนางสุภากับนกหัสดีลิงค์และพรุสยักข์ (ผูก 3)
3. เรื่องกำเนิดหุรมานหรือหอรมาน (ผูก 3)
4. เรื่องควายสุวรรณทุรกี (ผูก 3)
5. เรื่องพระยาชินราชกับปุณณกยักข์ (ผูก 3)
6. เรื่องหอรมานถูกปลิงเกาะหน้าผากและหอรมานเผากรุงลงกา (ผูก 4)
7. เรื่องพญาพานพรหมทัตกับนางสุซาดา (ผูก 4 และ ผูก 5)
8. เรื่องยุธชัยราชกุมารกับนางจันทิดา (ผูก 5)
9. เรื่องนางกินรี (ผูก 7)
10. เรื่องบุพกรรมของพระบารส (ผูก 11)

เรื่องแทรกที่ยกมานี้ แบ่งตามลักษณะและที่มาของวรรณกรรมได้ดังนี้

1. เรื่องราวที่แสดงที่แสดงบุพกรรมหรือการกระทำในชาติปางก่อนที่ส่งผลให้เกิด เหตุการณ์เรื่องอุสสาบารส จำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องขุนอินทปากกับนางศรีอุมา (ผูก 2) และ เรื่อง บุพกรรมของพระบารส (ผูก 11)

2. เรื่องราวที่มาจากเรื่องรามายณะหรือจากเรื่องรามเกียรติ์สำนวนล้านนา ได้แก่ เรื่อง กำเนิดหุรมานหรือหอรมาน (ผูก 3) เรื่องควายสุวรรณทุรกี (ผูก 3) เรื่องหอรมานถูกปลิงจับหน้าผาก และหอรมานเผากรุงลงกา (ผูก 4) และ เรื่องพญาพานพรหมทัตกับนางสุซาดา (ผูก 4 และผูก 5)

3. เรื่องราวที่มาจากชาดกในพระสุตตันตปิฎก ได้แก่ เรื่องนางสุภากับนกหัสดีลิงค์และ พรุสยักข์ (ผูก 3) เรื่องพระยาชินราชกับปุณณกยักข์ (ผูก 3) และ เรื่องยุธชัยราชกุมารกับนาง จันทิดา (ผูก 5)

4. เรื่องราวที่มาจากปัญญาสชาดก ได้แก่ เรื่องนางกินรี (ผูก 7)

วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสเป็นวรรณกรรมที่ร้อยเรียงเรื่องราวซึ่งได้รับอิทธิพลทั้งจากเรื่องอนิรุทธ์และเรื่องรามเกียรติ์และนำเสนอในรูปแบบวรรณกรรมชาดก ทำให้เนื้อเรื่องมีเหตุการณ์ที่หลากหลาย บ้างก็เป็นชาดกหรือเป็นวรรณกรรมซึ่งเป็นที่ยุติกันดีในล้านนาอยู่แล้ว ซึ่งเมื่อพิจารณาเนื้อเรื่องและการดำเนินเรื่องของวรรณกรรมชาดกเรื่องนี้แล้วพบว่า เรื่องแทรกเหล่านี้ น่าจะมีความเกี่ยวข้องกับลักษณะการใช้วรรณกรรม คือใช้เพื่อเทศน์สั่งสอนโดยการแทรกเนื้อเรื่องที่ทำให้ทั้งสาระธรรมและความสนุก การแทรกเรื่องที่หลากหลายยังสะท้อนถึงความสามารถของผู้แต่งและความแพร่หลายของเรื่องที่น่ามาแทรก

เมื่อเปรียบเทียบเนื้อเรื่องกับวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสฉบับที่แต่งเป็นโคลงหรือที่เรียกว่า ฉบับร้อยกรอง จะพบว่า วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสซึ่งแต่งเป็นร้อยแก้ว จะสอดแทรกเรื่องราวและมีรายละเอียดของเรื่องราวมากกว่าวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสฉบับที่แต่งเป็นโคลง ด้วยเหตุที่วรรณกรรมร้อยแก้วจะสามารถเล่าเรื่องและให้รายละเอียดของเรื่องได้มากกว่าวรรณกรรมร้อยกรอง

3. ตัวละคร

วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสเป็นวรรณกรรมขนาดยาว มีเนื้อหาและตัวละครมาก เพื่อความเข้าใจในวรรณกรรมเรื่องนี้มากยิ่งขึ้น จึงขอกกล่าวถึงตัวละครสำคัญในวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์ ซึ่งแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มตัวละครฝ่ายเมืองกาสี กลุ่มตัวละครฝ่ายเมืองภักโค และกลุ่มตัวละครอื่น ดังนี้

วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสเป็นวรรณกรรมขนาดยาว มีเนื้อหาและตัวละครมาก เพื่อความเข้าใจในวรรณกรรมเรื่องนี้มากยิ่งขึ้น จึงขอกกล่าวถึงตัวละครสำคัญในวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์ ซึ่งแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มตัวละครฝ่ายเมืองกาสี กลุ่มตัวละครฝ่ายเมืองภักโค และกลุ่มตัวละครอื่น ดังนี้

3.1 กลุ่มตัวละครฝ่ายเมืองกาสี

พระยาอภิงคราชา มีโอรส 7 องค์ ดังนี้

1. พระเพลิง อยู่เหนือจอมเขาอัสน์กัณณะ มีโอรสชื่อ อนุเพลิง ธิดาชื่อ สุมิตา
2. พระกุมภกัณณะ อยู่เหนือจอมเขาสุทัสสนะ มีโอรสชื่อ อนุภักกัณณะ ธิดาชื่อ สิวิชา
3. พระคันธัพพะ อยู่เหนือจอมเขาเนมินทระ มีโอรสชื่อ อนุคันธัพพะ ธิดาชื่อ วิสุทธี
4. พระโสม อยู่เหนือจอมเขาวินทกะ มีโอรสชื่อ อนุโสม ธิดาชื่อ รัตนธิดา
5. พระเตยยะ อยู่เหนือจอมเขาเนมินทระ มีโอรสชื่อ สุขเทวะ ธิดาชื่อ รัมมตี
6. พระขุณคโคตร อยู่เหนือจอมเขาวินทกะ มีโอรสชื่อ วิรุทธะ ธิดาชื่อ อินทตี
7. พระยาภาสีพรหมทัต ครองเมืองกาสี มีมเหสีชื่อ มหะสุราเทวี มีโอรส 6 องค์

ได้แก่ พลเทวะ พานพรหมทัต เทวินทะ ภูมจักกะ พิมมจักกะ และ สาคร และมีธิดา 6 องค์ ได้แก่ ทิพพวิณณา สุวัณณปทุมมา ปทุมมา จันทปทุมมา สุคันธเกสี และ สุวัณณจัมปา

ต่อมาพระยาภาสีพรหมทัตได้ให้โอรสแต่งงานกับธิดาของพี่ชายทั้ง 6 และให้ไปครองเมืองต่าง ๆ ดังนี้

ตารางที่ 12 ตารางแสดงการแต่งงานของโอรสพระยาภาสีพรหมทัตกับธิดาของพี่ชายทั้ง 6

โอรสพระยาภาสีพรหมทัต	ธิดาพี่ชายพระยาภาสีพรหมทัต	ครองเมือง
พระพลเทวะ	นางสุมิตดา (ลูกพระเพลิง)	เมืองสาคร
พระพานพรหมทัต	นางสิริวิชา หรือ สิริวิชา (ลูกพระกุมภภัณฑ์)	เมืองกาสี
พระเทวินทะ	นางวิสุทธิ หรือ นางสุวิสุทธิ (ลูกพระคันธัพพะ)	เมืองตักกรัฏฐะ
พระภูมจักกะ	นางรัตนธิดา (ลูกพระโสม)	เมืองอรัญชรัฏฐะ
พระพิมมจักกะ	นางรัมมตี (ลูกพระเตยยะ)	เมืองปารสรัฏฐะ
พระสาคร หรือ พระสาครจักกะ	นางอินทิตี หรือ นางอิรันชิตี (ลูกพระขุคไตร)	เมืองตริงรัฏฐะ

พระยาภาสีพรหมทัตให้ธิดาแต่งงานกับลูกชายของพี่ชายทั้ง 6 และไปอยู่บ้านเมืองของสามี ดังนี้

ตารางที่ 13 ตารางแสดงการแต่งงานของธิดาพระยาภาสีพรหมทัตกับโอรสของพี่ชายทั้ง 6

ธิดาพระยาภาสีพรหมทัต	โอรสพี่ชายพระยาภาสีพรหมทัต
นางทิพพวิณณา	พระอนุเพลิง (ลูกพระเพลิง)
นางสุวัณณปทุมมา	พระอนุภันฑะ (ลูกพระกุมภภัณฑ์)
นางปทุมมา	พระอนุคันธัพพะ (ลูกพระคันธัพพะ)
นางจันทปทุมมา	พระอนุโสม (ลูกพระโสม)
นางสุคันธเกสี	พระสุชเทวะ (ลูกพระเตยยะ)
นางสุวัณณจัมปา	พระวิรุทธะ (ลูกพระขุคไตร)

ในส่วนของ พานพรมหัตต์ ซึ่งเป็นตัวละครสำคัญนั้น มีมเหสีและลูกดังนี้
 มเหสีคนที่ 1 นางสิริวิชา (ธิดาพระกมุภัณฑ์ พี่ชายของพระยาภาสพรหมหัตต์)
 มเหสีคนที่ 2 นางกัญญา (ธิดาพระยาสุภดิศราชกับนางปภาวดีแห่งเมืองโสเรยรัฐ)

มีลูก 2 คน ได้แก่

1. อนุพานพรมหัตต์ มีชายา 2 คน ชื่อ นางสิริวัฒนา ธิดาขุนอินทปา และนางสิริปทุมมา ธิดาท้าวพิมสาร

2. นางอัญญา มีสามีชื่อ สุนนราชบุตร โอรสพระยาราชวังสา

นอกจากนี้พานพรมหัตต์ยังมีลูกเลี้ยงคือ “นางอุสสา” ซึ่งเป็นพรมธิดาที่พระนารายณ์ได้ให้พระอินทร์นำนางและปราสาทดอกบัวมาตั้งในสระของวิสุทธฤๅษีและวิสุทธฤๅษีได้นำนางมาเลี้ยงไว้ ต่อมาได้นำไปถวายเป็นธิดาของพานพรมหัตต์

เนื้อหาในอุสสาบารสชาติกในส่วนที่กล่าวถึงเมืองกาสินัน นอกจากญาติวงศ์ที่เป็นเชื้อสายของพระยาภาสพรหมหัตต์แล้ว ยังได้กล่าวถึงบรรดาขุนทั้งหลายที่ปกครองลูกเมืองของเมืองกาสินันด้วย ดังนี้

1. ขุนหิน (ลูกพระยาราชวังสะ) ครองเมืองอโกลไก มีภรรยาชื่อ นางสิริบุตตี (ลูกพระยาชัตติยะ)
2. ขุนจาม (ลูกพระยาแกงสะ) ครองเมืองปุปวัตติ มีภรรยาชื่อ นางปัญญาลี (ลูกพระยาสุทสนะ)
3. ขุนสม (ลูกพระยาสุทสนะ) ครองเมืองตะรุรัฐ มีภรรยาชื่อ นางอุ้นเมือง (ลูกพระยาสิริวิชะ)
4. ขุนไตรตรีต (ลูกพระยาอุยทรัฐ) ครองเมืองหล้าน้ำ มีภรรยาชื่อ นางจามคำ (ลูกพระยาอนุรุธะ)
5. ขุนจอม (ลูกพระยาปารุทธะ) ครองเมืองจิน มีภรรยาชื่อ นางบัวแสง (ลูกพระยาสุเรน)
6. ขุนเพลา (ลูกพระยาโสณันทะ) ครองเมืองปาเวยยะ มีภรรยาชื่อ นางแสงคำ (ลูกพระยาคามินทะ)
7. ขุนโขง (ลูกพระยาสิริเมฆะ) ครองเมืองภัททียะ มีภรรยาชื่อ นางสิตา (ลูกพระยาโกเรยยะ)
8. ขุนยี่ราย (ลูกพระยาเสนกะ) ครองเมืองอริรัฐ มีภรรยาชื่อ นางเกสินี (ลูกพระยานันทรราช)
9. ขุนเอก (ลูกพระยาธุทเสน) ครองเมืองอัญชนวัตติ มีภรรยาชื่อ นางวัฒนา (ลูกพระยาจันทปไซติ)
10. ขุนแสง (ลูกพระยาเอระระ) ครองเมืองกาสินัน มีภรรยาชื่อ นางสุมิตตา (ลูกพระยาสุณันทรราช)

3.2 กลุ่มตัวละครฝ่ายเมืองภักโค

อุสสาบารสชาติกกล่าวถึงเมืองภักโคไว้ว่าเป็นเมืองใหญ่อยู่ทางทิศอีสานของชมพูทวีป มีเมืองหลวงชื่อ อุตระปัญจาล และมีเมืองอยู่ภายใต้การปกครองได้แก่ เมืองสมันตานครราช เมืองพรมวัตติ เมืองทวาริกา เมืองทวารวดี เมืองกุสาวดี เมืองอรินทกุมมะ เมืองธัญญวดี เมืองเหมวดี เมือง

ภักันตวดี เมืองโพนตวดี เมืองพิจิตร เมืองภัพินทะ เมืองธรรฐฐะ เมืองวิจิตรวดี เมืองเนมิรวดี เมือง
รัตนวดี เมืองสุภวดี เมืองจุฬณี เมืองวิสาร์วดี และมีเมืองเล็กอีก 101 เมือง รวมเมืองทั้งหมด 121
เมือง

กษัตริย์ผู้ครองเมืองอุตรปัญจาลซึ่งเป็นเมืองหลวงของเมืองภักโค คือ พระยามันตราชตุ
จักกวัตติราช มีมเหสีชื่อ นางสิริมายาโชติเทวี มีโอรส 7 องค์ ซึ่งได้ครองเมืองอุตรปัญจาลต่อมา
ตามลำดับ ดังนี้

1. พระพุทธราชา มีชายาชื่อ นางเหมธิดา เดิมครองเมืองโพนตวดี
2. พระธัมมราชา มีชายาชื่อ นางสีดา เดิมครองเมืองภักันตวดี
3. พระสังฆราชา มีชายาชื่อ รสีธิดา เดิมครองเมืองภิจิตตวดี
4. พระนันทราชา มีชายาชื่อ นางวิกกาธิดา เดิมครองเมืองภิษัฎวดี
5. พระอุปนันทราชา มีชายาชื่อ นางอุตตมธิดา เดิมครองเมืองพิณฑวดี
6. พระปวรราชา มีชายาชื่อ นางนิลธิดา เดิมครองเมืองอรินทกุมมะ
7. พระชิตตราชา มีชายาชื่อ นางสุธนิธิดา หรือ นางสุทนี เดิมครองเมืองเหมวดี

พระชิตตราชามีลูกและมีหลานซึ่งเป็นตัวละครสำคัญในอุสสาบารสชาติก ดังนี้

1. พระนังคราช หรือ พระนุงคราช มีชายาชื่อ นางเหมชานินธิดา ครองเมืองสมันตราช มี
โอรส 6 องค์ ดังนี้

พระโลก มีชายาชื่อ นางสุภา ครองเมืองจุฬณี
พระกันไทร มีชายาชื่อ นางสุสาลี ครองเมืองทวารวดี
พระนันทเสนกะ มีชายาชื่อ นางสุนทรี ครองเมืองโพนตวดี
พระหัสสวีระ มีชายาชื่อ นางจिरา ครองเมืองคันนวดี
พระพลวิชา มีชายาชื่อ นางพินคำ ครองเมืองภิจิตรวดี
พระอภิรสสะ มีชายาชื่อ นางสุวิณณา ครองเมืองภิษัฎวดี

2. พระพิมสาร มีชายาชื่อ นางเทพมาลี ครองเมืองทวาริกา มีโอรสธิดา 3 องค์ดังนี้
พระบารสราชกุมาร
พระไทยราชกุมาร มีชายาชื่อ นางทิพพลิมพลี
นางสิริปทุมมา มีสามีชื่อ อนุพานพรหมทัต
3. พระนรินทะ มีชายาชื่อ นางวิณณา ครองเมืองกุสาวดี มีโอรส 3 องค์ ดังนี้
พระสิงหคิต มีชายาชื่อ นางเกสินี (ธิดาพระพุทธราช) ครองเมืองธรรฐฐะ
พระวิตตุกะ มีชายาชื่อ นางปัญจาลจันที (ธิดาพระธัมมราช) ครองเมือง

อรินทภุมมะ

พระสุภเทวะ มีชายาชื่อ เหมธิดา (ธิดาพระสังฆราชา)

4. พระพุทธราชา มีชายาชื่อ นางวิจุฬา ครองเมืองธัญญวดี มีธิดาชื่อ นางเกสินี
5. พระธัมมราชา มีชายาชื่อ นางวิสาขา ครองเมืองพรหมวดี มีธิดาชื่อ นางปัญจาลจันที
6. พระสังฆราชา มีชายาชื่อ นางอุมาทนต์ ครองเมืองวิสาขี มีธิดาชื่อ นางเหมธิดา

3.3 กลุ่มตัวละครอื่น

ตัวละครในวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสนอกเหนือจากกลุ่มตัวละครฝ่ายเมืองกาสิและกลุ่มตัวละครฝ่ายเมืองภักโคแล้ว ยังมีกลุ่มตัวละครอื่นซึ่งมีบทบาทแทรกอยู่ในเนื้อเรื่อง เช่น หอธมานหรือหุธมาน ควายสุวรรณทูลี พระยาริชาธร พระยาริโรหา นางเทวธิดา นางกินรี ซึ่งตัวละครเหล่านี้เป็นตัวละครที่ปรากฏในเนื้อเรื่องหลักและเรื่องแทรก มีบทบาทช่วยแสดงให้เห็นถึงอำนาจของตัวละครหลักให้เด่นชัดยิ่งขึ้น ทั้งยังเป็นการสอดแทรกคุณธรรมคำสอนผ่านพฤติกรรมของตัวละครต่าง ๆ เช่น หอธมานหรือหุธมานที่มีความซื่อสัตย์ต่อผู้เป็นนาย เมื่อครั้งที่ลองฤทธิ์กับพานพรหมทัตแล้วแพ้ย่อมเป็นข้ารับใช้ ครั้นต่อมาธิดาของหุธมานมีพระยาริชาธรไปตีเมืองกาสิก็เร่งนำข่าวไปแจ้งแก่พานพรหมทัต และต่อมาเมื่อลองฤทธิ์กับบารสแล้วแพ้ ก็ยอมเป็นข้ารับใช้บารสด้วยความเต็มใจ

วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสในผูกที่ 15 ส่วนท้ายของใบลานมีประชุมชาดก คือการที่พระพุทธเจ้าทรงบอกกับผู้ที่อยู่ในชาดกได้มาเกิดเป็นใครในครั้งพุทธกาล มีรายละเอียดแสดงในตารางดังนี้

ตารางที่ 14 ตารางแสดงตัวละครในชาดกกับบุคคลที่เกิดในครั้งพุทธกาล

ตัวละครในชาดก	เกิดเป็นบุคคลในครั้งพุทธกาล
พระยาริโรหา	พระเทวทัต
พระปิยสาราชบุตร	พระกาลุทายี
พระพานพรหมทัต	พระยาสุปพุทธะ
พระอนุพานพรหมทัต	พระอุทายี
พระชิตตราช	พระยาสิหนุราช
นางสุทสนี	เทวธิดาสังกาเถรี
พระนังคฤสี พระนังคราช หรือ พระนุงคราช	พระสารีบุตร

ตารางที่ 14 (ต่อ)

ตัวละครในชาดก	เกิดเป็นบุคคลในครั้งพุทธกาล
พระพิมสาร	พระยาสุทโธทนะ
นางเทพมาลี	นางสิริมหามายา
พระนรินทะ	พระโมคคัลลานเถระ
ขุนไทย	พระอานนทเถระ
พระพุทธราช	พระอุบาลีเถระ
พระธัมมราช	พระโสณเถระ
พระสังฆราช	พระสุปินเถระ
พระโลก	พระมหากัสสปเถระ
พระยอด	พระอรุเวลกัสสปเถระ
พระนันทเสน	พระคยาภิสสปเถระ
พระเสริวะ	พระนทีกัสสปเถระ
พระยาอินท์	พระอนรุฑเถระ
พระพลวิชา	พระกกุสเถระ
พระอภिरส	พระอุปนนทเถระ
พระสีหคติ	พระมาฆเถระ
พระवासภขัตติยะ	พระทาสกเถระ
พระวิตฎฎกะ	พระสิคควเถระ
นางมาณวิกาเทวธิดา	นางยโสธรา
เทพมาลิกาภินรี	นางปชาบดีโคตมี
นางสรีปทุมมา	นางวิสาขา

ตารางที่ 14 (ต่อ)

ตัวละครในชาดก	เกิดเป็นบุคคลในครั้งพุทธกาล
นางอุสสาเทเวธิดา	นางอุบลวันณา
นางสังขเทเวธิดา	นางอุถันนทภิกขุณี
นางสิริมาเทเวธิดา	นางเขมาภิกขุณี
นางสังกาเทเวธิดา	นางอุมมาทันตี
นางวรุณีเทเวธิดา	นางปฎาจารา
นางภินิวกินี	นางกัลยาณภิกขุณี
นางอัญชนกินี	นางกัสาโคตมี
นางสามกินี	นางภติกาภิกขุณี
นางสิริเทเวธิดา	นางคันธภิกขุณี
นางคันธมาลิกาภิกินี	นางมัลลิกาเทวี
นางสุทมาลิกาภิกินี	นางสามาวดี
นางสุภมาลิกาภิกินี	นางเกสินากินี
นางสิริมาลิกาภิกินี	นางสขิตตเถรี
นางรูปมาลิกาภิกินี	นางจุฬเถรี
พระยาอุทุมพร	พระยาปเสนทโกศล
นางจันทเทวี	นางทัญญูมั่งคลีกา
เสนาอำมาตย์และคนทั้งหลาย	พุทธบริษัท ๔
พระบารส	พระพุทธเจ้า

ตัวละครในวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส นอกเหนือจากตัวละครหลักซึ่งได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีเรื่องอนิรุทธ์ ยังมีกลุ่มตัวละครที่ได้รับอิทธิพลจากเรื่องรามเกียรติ์อีกด้วย ดังที่ได้กล่าวไว้ในหัวข้อเรื่องแทรก สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต (2548: 50-52) ที่ได้วิเคราะห์เนื้อหาและตัวละครไว้ในบทความเรื่องวรรณคดีเรื่องอนิรุทธ์ : มรดกตกทอดในวรรณคดี

ภาคกลางและในวรรณคดีท้องถิ่น ตีพิมพ์ในหนังสือภาษา-จารึก 10 ไว้ว่า เนื้อหาของวรรณกรรมชาดกล้านาเรื่องอุสสาบารสมิเรื่องรามเกียรติ์เข้ามาปอนอยู่หลายตอน เช่น ตอนพระยาวิโรหาลักนางอุสสาไปไว้ที่นครลังกาน่าจะทำมาจากตอนทศกัณฐ์ลักนางสีดาไปไว้ที่ลังกา ตอนหอรระมานโลกจะนำข่าวเรื่องพระยาวิชาทรยกทัพไปตีกาสิไปบอกพานพรมหัตตราช แต่หะเลยไปจนถึงอาศรมฤๅษี ได้พบโชติกรสี และได้ประลองฤทธิ์กับพระฤๅษีนั่น ถูกปลิงในสระจับที่หน้าผากและแกะออกไม่ได้ ต่อเมื่อโชติกรสีแนะนำให้เอาน้ำลายใส่ปากปลิงจึงสามารถแกะออกได้ หลังจากนั้นหอรระมานโลกได้เผานครลังกาจนไหม้หมดทั้งเมือง ทั้งนี้เพราะโกรธที่พญาลังกาสังหารทำร้ายตน เหตุการณ์เหล่านี้คล้ายกับที่มีอยู่ในเรื่องรามเกียรติ์ตอนหนุมานหะเกินลังกา ได้ประลองฤทธิ์กับพระฤๅษินแพ้ฤทธิ์พระฤๅษีแล้วต่อมาเมื่อไปถึงนครลังกาและได้ถวายแหวนแด่นางสีดาแล้ว ได้ทำอุบายเผานครลังกาจนไหม้หมดทั้งเมือง

อย่างไรก็ดี แม้ตัวละครในวรรณกรรมชาดกล้านาเรื่องอุสสาบารสส่วนใหญ่จะได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีเรื่องอนิรุทธ์และรามเกียรติ์ แต่ผู้แต่งได้สอดแทรกคำสอนทางพระพุทธศาสนาผ่านพฤติกรรมและเหตุการณ์ที่ตัวละครประสบซึ่งเป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งของชาดก ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งของตัวละครในวรรณกรรมชาดกล้านาเรื่องอุสสาบารส คือการระบุงความสัมพันธ์ของตัวละครโดยละเอียดทั้งฝ่ายเมืองกาสิและฝ่ายเมืองภักโคตามที่ได้แสดงรายละเอียดไว้ข้างต้น

คุณค่าของวรรณกรรม

วรรณกรรมชาดกล้านาเรื่องอุสสาบารสเป็นวรรณกรรมคำสอน มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เทศนา ดังนั้นจึงสอดแทรกความเชื่อเรื่องกรรมและแทรกคำสอนต่าง ๆ ในขณะเดียวกันยังสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและประเพณีล้านนาหลายแห่ง นอกจากนี้แม้วรรณกรรมชาดกล้านาเรื่องอุสสาบารสจะเป็นวรรณกรรมร้อยแก้ว แต่ก็ปรากฏลักษณะทางวรรณศิลป์ซึ่งทำให้ผู้ที่ได้อ่านได้ฟังวรรณกรรมเรื่องนี้เกิดความประทับใจ

คุณค่าของวรรณกรรมเรื่องนี้จึงมีความโดดเด่นใน 3 ด้าน คือ คุณค่าด้านความเชื่อ คุณค่าด้านวัฒนธรรมและประเพณี และคุณค่าด้านวรรณศิลป์ดังนี้

1. คุณค่าด้านความเชื่อ

1.1 เรื่องข้างเผือก

ข้างเผือกเป็นข้างคู่บารมีของกษัตริย์ ดังนั้นเมื่อมีการบรรยายถึงกษัตริย์จึงมีการกล่าวถึงข้างเผือกคู่บารมีไว้ด้วย เรื่องข้างเผือกปรากฏอยู่ในผูกที่ 1 กล่าวถึงข้างเผือกของพระยาภาสิพรมหัตตราช ดังนี้

ส่วนอันว่าช่างเผือกแห่งพระยาภาสีพรหมทัตตราช ก็มีตัว ๑ แลกระกูลอุปัฏฐากช่างใส่ชื่อว่า กุญชคุมพะ ว่าอันแล กระกูลอุปัฏฐากช่างเผือกมี ๕๐๐ กระกูลแล มีนายช่างผู้ ๑ ตั้งไว้ในโรงช่างประดับด้วยเงินคำทั้งมวลหั้นแล ส่วนว่าพระยาภาสีพรหมทัตตราชตนนั้น เทียรย้อมทรงยังช่างเผือกตัวนั้น ไปเหล่านสวนอุทยานทุกเมื่อแล ส่วนอันว่าช่างดำทั้งหลาย ค้นว่าเขาได้หั้นยังช่างเผือกตัวนั้น อันมีวรรณะอันขาวเป็นดั่งลาวเงินนั้นดั่งอันเขาก็คบเขา (คูกเขา) อยู่บ่อาจจกร้องได้ ก็ดักอยู่แล ค้นว่าช่างเผือกตัวนั้นร้องแสนจะเคียนเป็นดั่งเสียงนกเขียนนั้นเมื่อใดดั่งอัน ช่างดำทั้งหลายก็สะดุ้งตกใจกลัว ก็คบเขาอยู่เสี้ยนแล ค้นว่าช่างดำนั้นเป็นหมู่อยู่ที่ใด ช่างเผือกเที่ยวไปหาเขาก็เล่นพ่ายหนีเสี้ยนแล เหตุตั้งอันจึงตั้งไว้ยังกระกูลอุปัฏฐากช่างเผือกตัวนั้นได้ ๕๐๐ กระกูล เพื่ออุปัฏฐากช่างตัวนั้นในสุวรรณะโรงค้ำนั้นแล เครื่องลาดปูเครื่องประดับช่างตัวนั้นควรค่าได้แสนคำเสียงชู้อันแล ก็หากกระกูลอุปัฏฐากช่างรักษาเสี้ยนแล (อุสุบาบารสชาติก ฌบับวัตภูมินทร์/ผูก 1/ลาน “๘ แก”/ด้าน 2 บรรทัดที่ 4 ถึง ลาน “๙ ไก” ด้าน 1 บรรทัดที่ 4)

ความเชื่อเรื่องช่างคู่บารมีของพระเจ้าจักรพรรดิราชปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยมาแต่โบราณ เช่น ไตรภูมิภคา วรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย (2554: 113) ได้กล่าวถึง “หัตถิรัตนะ” หรือช่างแก้วคู่บารมีของพระเจ้าจักรพรรดิไว้ดังนี้

...อันว่าฝูงช่างแก้วทั้งหลายนั้นอันชื่อฉันทันต์ก็ดี แลฝูงช่างแก้วทั้งหลายอันชื่อว่าอุโปสถกระกูลก็ดี เทียรย้อมตัวใหญ่ตัวสารอันงามขาวดั่งเดือนเมื่อวันเพ็ญบูรณนั้น และมีดินแดงงามดั่งตะวันแรกออก และมีลักษณะเท้า ๙ แห่งดูงามนักดั่งสร้างปั้น มีวงแดงงามดั่งดอกบัวแดง อาจไปในอากาศดั่งอรหันต์ผู้มีอำนาจ แลไปโดยอากาศเร็วนัก ช่างนั้นใหญ่สูงงามดั่งเขาเงิน แลพระพิษณุกรรมเอาชาติหิงคุลทำให้งามอันมาก อันดีอันมีลักษณะดั่งนั้น...

1.2 เรื่องนิมิตฝันและกลางบอกเหตุ

ความเชื่อเรื่องนิมิตฝันและกลางบอกเหตุปรากฏทั้งในทางที่เป็นมงคลและอวมงคล เช่น

1.2.1 นิมิตฝัน นิมิตฝันของตัวละคร เมื่อจะแสดงเหตุอันเป็นมงคล มักปรากฏเมื่อจะมีกำเนิดของตัวละครที่มีบุญ ผู้เป็นมารดาจะฝันถึงสิ่งสัญลักษณ์อันเป็นมงคลที่มาสู่ตน และจะมีการทำนายฝันซึ่งเป็นมงคลสอดคล้องกับนิมิตฝัน มีตัวอย่างดังนี้

เหตุการณ์ตอนกำเนิดพลเทวราชกุมารนางมเหสุราเทวี (ข้อความในตัวอย่างเขียนเป็นมเหสุราเทวี) ชายาของพระยาภาสีพรหมทัต ได้ฝันว่าเทวบุตรเทวธิดาทั้งหลายจำนวนมาก มาแวดล้อมนางและนำแก้วทิพย์ลูกหนึ่งมีสีดำขนาดเท่ากับไข่ไก่กับดาบสรีภัญไชยเล่มหนึ่งมามอบให้แก่นาง ดังข้อความต่อไปนี้

ส่วนอันว่า มหิสฺรธาเทวีในเมื่ออายุได้ชาวเอ็ดปีนั้นยังมีเทวบุตรตน ๑ ชื่อ พลเทโว ว่าอัน ก็เสวยทิพสมบัติอยู่ในชั้นฟ้าดาวดึงสาที่นั่น มีอายุพันปีทิพย์ ผิดจกนับเป็นปี ในเมืองคนได้ดื้อปลาย ๘ ล้านปี ก็จืดตายจากชั้นดาวดึงสาสวรรค์เทวโลก ก็คงมาเอา ปฏิสนธิในท้องแห่งนางมเหสุธาเทวีหั้นแล คพภ ทิวเส ในวันอันคัพพะจักมาตั้งอยู่ในท้อง ราชเทวีนั้น นางก็ฝันว่า เทวบุตรเทวดาท้งหลายเอาพลโยธาทิพย์ได้ ๓ หมื่นมา แวดล้อมนางอันตั้งอยู่กลางเมืองกาสิรัฐฐนครว่าอันแล ส่วนอันว่า เทวบุตรเทวดา ท้งหลายก็เอาแก้วทิพย์ลูก ๑ ใหญ่เท่าไข่ไก่ มีวิณะอันดำแลกับดาบสรีกัญไชยเถียน (เล่ม) ๑ แล นางรับเอาแล้วก็สะดุ้งตื่น ขึ้นแล้ว ก็บอกเหตุอันนั้นแก่พระยาศาสีพรหมทัต หั้นแล โส ราชา ส่วนอันว่าพระยาตนนั้นก็ชื่อเรียกหามายังพราหมณ์ปโรหิตท้งหลาย มาแล้ว ก็ถามดูยังเหตุนิมิตความฝันท้งหลายฝูงนั้นแล เต พราหมณา ส่วนอันว่า พราหมณ์ปโรหิตท้งหลายฝูงนั้นก็ทวาย (ท้านาย) นิมิตความฝันท้งหลายฝูงนั้นแล้ว ก็ ไหว้พระยาว่า เทวะ ข้าแต่สมเด็จบรมบัพิตราพระเป็นเจ้า ส่วนอันว่าสัตว์ตัวมีบุญ สมภารมีรทธิอานุภาพมากนั้นก็มาเกิดในท้องราชเทวีแห่งมหาราชเจ้าแล (อุสสาบารส ซาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 1/ลาน “๑๑ แก่กล้า”/ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 1-5 ถึง ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 2)

เหตุการ์ณตอนกำเนิดกุมมจักรราชกุมาร นางมเหสุธาเทวีได้ฝันว่ามีแก้วมณี ลูกหนึ่งมีรัศมีขาว ลอยมาจากอากาศตกลงตรงหน้านาง ดังข้อความต่อไปนี้

ส่วนอันว่านางมเหสุธาเทวี ในเมื่ออายุได้ ๒๖ ปี นางก็ฝันว่า ยังมีแก้วมณี ลูก ๑ มีรัศมีอันขาวลูกแต่อากาศตกลงมาที่ตของหน้า (ตรงหน้า) แห่งนางเทวีหั้นแล นางเทวีก็หุบเอาหั้นแล นางก็บอกเหตุอันนั้นแก่พระยาหั้นแล ส่วนว่าพระยาพรหมทัตต์ ตนนั้น ก็ชื่อเรียกหามายังพราหมณะปโรหิตแล ก็ถามดูยังเหตุอันหั้นแล พราหมณ์ ท้งหลายทวายดูแล้วก็บอกยังเหตุอันนั้นว่า เทว ข้าแต่มหาราชเป็นเจ้า ส่วนอันว่าสัตว์ ตัวมีบุญ ก็จึงมาเกิดในท้องราชเทวีข้าแล พระยาได้ยินคำอันนั้น ก็ปลงราชอาชญาหื้อคน ท้งหลายเฝ้าแหนรักษายังคัพพะแห่งนางเทวีหั้นแล (อุสสาบารสซาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 1/ลาน “อุ ๑๘”/ด้าน 2 บรรทัดที่ 2-5)

เหตุการ์ณตอนกำเนิดขุนไทย นางเทพมาลีเทวีชยาของพระพิมสารได้ฝันว่า มีเงินทองข้าวของมากมายจากอากาศตกลงมาทั่วเมืองทวาริกา ดังข้อความต่อไปนี้

ปฏิสนธิคณฑกาล ในกาลเมื่อมาเอาปฏิสนธิแห่งสุชนเทวบุตรตนนั้น ส่วน ว่านางเทพมาลีเทวีก็หั้นยังนิมิตรฝันว่าดังนี้ ส่วนว่าเงินค่าเข้าของท้งหลายมากนั้นก็

ตระหวนตกลงมาแต่อากาศทั่วเมืองทวาริกาทั้งหมด ว่าอันแล นางก็บอกแก่พระยาตน
ผู้หั้นแล พระยาได้ยินคำอันนั้นก็ชื่อเรียกหาหมายังพราหมณ์ปโรทิตมาแล้ว ก็บอกเหตุอัน
นั้นแล พราหมณ์ทั้งหลายทวยดูก็ไหว้พระยาวว่า เทว ข้าแต่มหाराชเป็นเจ้า สดต
วิเสโส อันว่าสัตว์ตัววิเศษมีกำลังฤทธิ์อำนาจมากนัก ก็มาเอาปฏิสนธิในท้องราชเทวี
แห่งมหाराชเจ้าแล (อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 5/ลาน “แฆ”/ด้าน 1 บรรทัด
ที่ 3 ถึง ด้าน 2 บรรทัดที่ 1)

สิ่งสัญลักษณ์อันปรากฏในนิมิตฝันอันเป็นมงคลซึ่งแสดงถึงการกำเนิดของ
ผู้มีบุญจะปรากฏในลักษณะของของมีค่า เช่น แก้วมณี ดาบสรีกัญไชย เงินทองข้าวของที่พิเศษ

1.2.2 ลางบอกเหตุ

ลางบอกเหตุเป็นสิ่งที่ปรากฏการณ์ที่เชื่อกันว่าจะบอกเหตุดีหรือเหตุร้าย
ในวรรณกรรมชาดกตำนานเรื่องอุสสาบารส มีตัวอย่างความเชื่อเรื่องลางบอกเหตุที่แสดงเหตุร้าย
ก่อนพานพรมที่ตจะตายว่าเกิดอากาศหม่นมัว สุนัขไม่เห่า ไก่ไม่ขัน เด็กแรกเกิดหน้าตาคล้ายเหมือน
เสือ กวางขึ้นต้นไม้ สัตว์ป่าวิ่งเข้าเมือง เป็นต้น ข้อความแสดงลางบอกเหตุมีตัวอย่างดังนี้

พระจันทร์บ่ส่องใสมีดคมมากนักแล ตโต กาสีรภูจ สกิลีสิกา ในกาลนั้น ส่วนอันว่าเมือง
กาสิก็เป็นอันหม่นหมองมัวในอากาศมากนักแล เพราะเพื่อเสียเจ้าข้างเขื่อนเมืองแล
ริพลโยธาทั้งหลายมากนักแล เมืองกาสิหมาบเห่าบ่ทั่ว (ขยับ) กลางคืนไก่อก็ขันบ่ตบ
ปีก ไก่บ่คะแตก (เสียงไก่อตัวเมีย) สักตัว ต่างตัวต่างลีหน้าหงบเหงา อัศจรรย์บ่ท่อนรู้ก็
หันมาหมุจับหลักพันเมืองตุงเสื่อ แม่หญิงออกลูกหน้าพร้อยตุงเสื่อ อารักษ์กลับเป็น
เหตุหันมา กวางพานเล่นขึ้นต้นไม้ผ้อคน เสื่อหลวงแรตราชสีห์ข้างเถื่อนลูกแต่จอม
เขาเรียงปูเจ้ามา หนอนอยู่ห่อหึ่งห่อเลอมากนัก ผักกลางเวียงเป็นเลียดย้อยไหลลงแสน
โกฏิกามาเคล้า แม่แร้งก็มาเคล้ายอดปราสาทแล (อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/
ผูก 12/ลาน “๑”/ด้าน 2 บรรทัดที่ 1-4)

ข้อความตอนที่ยกมานี้ สอดคล้องกับข้อความที่ปรากฏในโคลงอุสสา
บารส ต้นฉบับใบลานของหอสมุดแห่งชาติ ซึ่งสำนักงานราชบัณฑิตยสภาได้ปริวรรตไว้ในหนังสือ
พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมท้องถิ่นไทย ภาคเหนือ โคลงอุสสาบารส ปริวรรตจากต้นฉบับ
ใบลานของหอสมุดแห่งชาติ ฉบับราชบัณฑิตยสภา (2564: 45-47) โคลงบทที่ 135-140 ดังนี้

โคลงบทที่ 135

ก. แต่ดินไต้ฟ้าราม	ปุรกว ม้าแล	ข. แต่ดินไต้ฟ้าราม	ปูนกล้ว มากแล
ยินขรสตเมืองพาน	ไซน้อย	ยินขรสตเมืองพาน	ไซน้อย
พวจันบ่เรียงสูง	ไสสอง ไต้แล	พระจันทรบ่เรียงสูง	ไสสอง ไต้แล
บ่เปงแสงเหลื่อมฟ้า	พรองพราย	บ่เปล่งแสงเหลื่อมฟ้า	พรองพราย

โคลงบทที่ 136

ก. เมืองพานห้มาบ่ทวง	กลางคี่น นิ่งแล	ข. เมืองพานห้มาบ่ทวง	กลางคี่น นิ่งแล
บ่เห่าหอนเรเรน	นึ่งน้อย	บ่เห่าหอนเรเรน	นึ่งน้อย
อสจันไกลบ่ขัน	ร้องรยัก กั้นแล	อศจรรยไก่อขัน	ร้องเรียก กั้นแล
ตัวตางตัวลีหน้า	หุงยบเห้งงา	ตัวตางตัวลีหน้า	เหียงยบเหงา

โคลงบทที่ 137

ก. อสจันบ่หอรรัฐ	หันมา ม้าแล	ข. อศจรรยบ่หอรรัฐ	หันมา มากแล
เปนเหตุกานสันไต	ข้งนึ่ง	เป็นเหตุการณสันไต	ตั้งนึ่ง
ห่มุจับอยู่หลักพัน	เมืองราช คิมแล	ห่มุจับอยู่หลักพัน	เมืองราช กิมแล
คั่นอ้อลูหน้าพรอย	ข้งเสื่อ	คนออกลูกหน้าพรอย	ตั้งเสื่อ

โคลงบทที่ 138

ก. อันไต้บ่รู	มาหัน ม้าแล	ข. อันไต้บ่รู	มาหัน มากแล
แต่ลงเพตมากับเปน	ชูข้ง	แต่ลงเพตมากับเปน	ชูข้ง
อารักแตงเปนราช	ทุลิ่ง มีแล	อารักแตงเปนราช	ทุลิ่ง มีแล
กวางแล่นข้งตันไม้	ผูกค้อ	กวางแล่นข้งตันไม้	ผูกค้อ

โคลงบทที่ 139

ก. เสื่อเหลื่องกายข้งทาว	มาเมือง ทานแล	ข. เสื่อเหลื่องกายข้งทาว	มาเมือง ทานแล
ลูแต่จอมเข้าหลวง	ปู่เจ้า	ลูแต่จอมเขาหลวง	ปู่เจ้า
อสจันแก่พรพาน	ตั้นเทศ นีเอีย	อศจรรยแก่พรพาน	ตั้นเทศ นีเอีย
หนอรออยู่หรือหิ้งสัน	ก้อก้อง	หนอนอยู่หรือหิ้งสัน	ก้อก้อง

โคลงบทที่ 140

ก. รุขมีเนื่อน้อยเนต	ในหอ หึ่งถั่วย	ข. รุขมีเนื่อน้อยเนต	ในหอ หึ่งถั่วย
พานวาสูไฟชู	ริบแท้	พานว่าสูไปดู	ริบแท้
บรگانอุบธอรรณี	เปนเล็ช ไหลแล	ปรากฏอาบธอรรณี	เป็นเล็ช ไหลแล
แสนโกทกาแรงเค้ลา	จิมผาง	แสนโกฎกาแรงเค้	จิมผาง

กลางบอกเหตุที่ปรากฏในเรื่องได้นำเหตุการณ์และปรากฏการณ์ที่ผิดแปลกจากปรกติมาเป็นกลางบอกเหตุร้าย ข้อความที่ยกมาจากรวบรวมชาดกล้านาเรื่องอุสสาบารสและโคลงอุสสาบารส ต้นฉบับโบราณของหอสมุดแห่งชาตินี้ มีรายละเอียดที่คล้ายกัน แสดงให้เห็นว่าความเชื่อเรื่องกลางบอกเหตุดังกล่าวนี้ เป็นความเชื่อที่แพร่หลายและได้จดจำมาบันทึกไว้ในวรรณกรรมทั้งในรูปแบบร้อยแก้วและร้อยกรอง

1.2.3 เรื่องอุบาทว์ต่าง ๆ

อุบาทว์หรือสิ่งอัปมงคลต่าง ๆ อันเกิดจากอำนาจของผู้มีฤทธิ์ในวรรณกรรมชาดกล้านาเรื่องอุสสาบารส เป็นอุบาทว์อันเกิดจากอำนาจของเทพเจ้า เทวดา หรือผู้มีฤทธิ์ เช่นเกิดจากอำนาจพี่น้องของพระยาพานพรหมทัต ดังนี้

ส่วนอันว่าฤทธิแห่งพระเพลิงนั้น เทียรยอมที่อบังเกิดไฟอุบาทว์แก่คนทั้งหลาย ไฟหากเกิดไหม้ผ้าผ่อนทอนสไบลูกเป็นเปียทั่วบ้านทั่วเมือง หื้อค้องกลอง ตูเรียนนตรีหากอยู่หากดั่งมีนนั้น หื้อสัตว์สี่ตีนขึ้นหลังเรือนหลังคาแลปราสาท หื้อสัตว์ออกลูกเป็น ๒ หัว ๒ หางแลหื้อคนทั้งหลายออกลูกมีนิ้วตีนนิ้วมือ ๖ นิ้ว ๗ นิ้ว แล ส่วนอันว่าฤทธิพระสมนั้น เทียรยอมกระทำหื้อเป็นอุบาทว์แก่คนทั้งหลาย เป็นต้นว่าคนทั้งหลายมาทรงคัพพะลวดออกลูกเป็นสัตว์ คนทั้งหลายฝูงบ่มีบุญนั้นแล คนทั้งหลายฝูงมีบุญบ่เป็นสัง กระทำหื้อสัตว์ออกลูกเป็นต่างเชื้อต่างชาตินั้นแล ส่วนอันว่าฤทธิพระไต่ยนั้น เทียรยอมกระทำหื้อเป็นอุบาทว์คนทั้งหลาย เป็นต้นว่าเข้าสารเสด็จจากหม้อจากไหจากมุง หอกดาบเครื่องฆ่าอาวุธงอกออกเป็นดอกเป็นใบ ต้นไม้แลเสาเรือนท่าวัวแล้วพ้อยลุกตั้งอยู่แล ข้าวคนทั้งหลายหนึ่งสุกแล้ว กลายแดงไปเป็นดั่งเลือดนั้น ฉัตรกั้งท้าวพระยาหากอยู่หากหักไปแล หอกดาบพรั้าขวานบ่ฟันพ้อยบ้างเสียดี ฟ้ตกหลังคา ผีถ่มผีทุบ นกยางแลกาทั้งหลายมารบกัน สันนั้น (อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 2/ลาน “ชู ๕๐”/ด้าน 1 บรรทัดที่ 1 ถึงด้าน 2 บรรทัดที่ 1)

ความเชื่อเรื่องอุบาทว์ต่าง ๆ นี้ สอดคล้องกับความเชื่อที่ปรากฏในตำรา “อิทธิโยโทธิบาทว์” ซึ่งเป็นตำราว่าด้วยเรื่องเกี่ยวกับอุบาทว์ที่เกิดขึ้นจากเทวดาภายในตนจำนวน ๘ องค์ คือ พระอินทร์ พระเพลิง พระยม พระนารายณ์ พระวรุณ พระพาย พระโสม และพระไพศพล ดังตัวอย่างที่ขอยกมาเทียบกันดังนี้

หนึ่งน้ำผึ้งอ้อยมธุโรไว้ในตุ่มไห พะเอินแลเดียดพุพราย หนึ่งโสดผลพฤกษ์
ทั้งหลาย ผลลูกกลีบกลาย เปนพันธุ์ขึ้นอัศจรรย์ หนึ่งสัตว์สุนัขผายผัน ขึ้นคลอตคล้าย
ครรภ ในคริวประชีเตาไฟ หนึ่งไซ้ที่หนูอาศัย ในใต้เตาไฟ แลหนูไปทำรูรัง หลังคาไซ้ที่หมา
หวัง ใจดลหมาซัง ไปขึ้นแลใต้ไปมา หนึ่งไต้ยนิเฝ้าเจรจา ในบนพฤกษา แลฟังตระหนักแก่
กรรม หนึ่งโสดปลวกพวกโลนพรรค์ อุบัติอัศจรรย์ มาพู่ในเตาอัคคี เตาเพลิงไซ้พื้นปลงพี
เปนที่อัคคี แลเห็นตมออกดอกแข่ง

(อิทธิโยโทธิบาทว์, 2555: 11)

1.5 เรื่องช้างเอราวัณ

ช้างเอราวัณเป็นเทพบุตรองค์หนึ่ง เมื่อพระอินทร์ประสงค์จะเดินทางก็จะเนรมิตกายเป็นช้างขนาดใหญ่ มีเศียรถึง 33 เศียร ในวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ผูกที่ 4 ได้กล่าวถึงช้างเอราวัณดังนี้

ส่วนว่าเอราวัณเทพบุตรก็เนรมิตตนเป็นช้างอุตมกัญชรตัว ๑ มีหลังกว้างได้ ๕๐ โยชน์ สูงได้ ๕๐ โยชน์ ยาวได้ร้อยโยชน์ มี ๓๒ หัว เยียหัวมี ๒ งา เยียงามีสระ ๗ อัน เยียสระมีต้นดอกบัว ๗ ต้น เยียต้นมีกาบ ๗ อัน เยียกาบมีนาง ๗ คนว่าอันแล เหตุตั้งอันสังขยาทีคุณกล่าววว่า เอา ๓๒ หัวตั้ง ๒ คุณ เป็น ๖๔ งาแล เอางาตั้ง ๗ คุณเป็น ๔๔๘ สระ เอาสระตั้ง ๗ คุณ เป็นสามพันปลายร้อย ๓๖ ต้นดอกบัว เอาต้นดอกบัวตั้ง ๗ คุณ เป็น ๒ หมื่นปลายพัน ๙ ร้อย ๔๒ กาบแล เอากาบตั้ง ๗ คุณ เป็นนางได้แสน ๕ หมื่น ๓ พัน ๖ ร้อย ๖๔ นางแล เอา ๔ ตี้อ ๔ ล้าน ๘ แสน ๔ หมื่น ๖ พัน ๓ ร้อย ๓๖ เข้าแถมเป็นนาง ๔ ตี้อ ๕ ล้านแล (อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 4/ลาน “เขชาวเอ็ดแล เข ๒๑ แล”/ด้าน 2 บรรทัดที่ 4 ถึงลาน “เขชาว ๒ แล เข ๒๒ แล” ด้าน 1 บรรทัดที่ 2)

ลักษณะของช้างเอราวัณยังปรากฏในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่นในไตรภูมิภควรรณคดีสมัยสุโขทัย (2554: 175-176) ได้กล่าวถึงช้างเอราวัณไว้ดังนี้

แล้วยังมีเทพดาองค์หนึ่ง ชื่อโอยาพินเทพบุตร ผิแลเมื่อพระอินทร์เจ้าแลมีที่เสด็จไปเล่นแห่งใด ๆ ก็ดี แล ๖ จะใคร่ขี่ช้างไปเล่น จึงโอยราวัณเทพบุตรก็นิรมิตตัวเป็นช้างเผือกตัวหนึ่งใหญ่นัก โดยสูงได้ ๑,๒๐๐,๐๐๐ วา และมีหัวได้ ๓๓ หัว...อันว่าหัวช้างทั้ง ๓๓ หัว แล

หัวแลหัวมีงา ๗ อัน แลงาละอันยาวได้ ๔๐๐,๐๐๐ วาแล งานั้นมีสระได้ ๗ สระ สระแล สระนั้นมิบัวได้ ๗ กอ กอบัวแลกอนั้นมีดอกแล ๗ ดอก ดอกแลอันนั้นมิกลีบ ๗ กลีบ กลีบแลอันแลอันนั้นมินางฟ้ายืนรำระบำบัปพิตติแล ๗ คน นางแลคนแลคนนั้นมิสาวใช้ได้ ๗ คน โสศ ช้าง ๓๓ หัวนั้นได้ ๒๓๑ งา สระนั้นได้ ๑,๖๑๗ สระแล กอบัวในสระนั้นได้ ๑๑,๓๑๙ กอแล ดอกบัวนั้นได้ ๗๙,๒๓๓ ดอกแล กลีบดอกบัวนั้นไสร้ได้ ๕๕๔,๖๓๑ กลีบแลนางฟ้าอันระบำนั้นได้ ๓,๘๘๒,๔๑๗ นางแล สาวใช้นางรำระบำนั้นได้ ๒๗,๑๗๖,๙๑๙ คน แลมีอยู่ในงาช้างไอยราพณนั้น

บทพากย์เอราวัณ พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (2471: 42-43) กล่าวถึงลักษณะของช้างเอราวัณ ดังนี้

ช้างนิรมิตฤทธิ์แรงแข็งขัน เผือกผ่องผิวพรรณ
 สีสั่งข์สอาดโอฬาร สามสิบสามเศียรโสภา เศียรหนึ่งเจ็ดงา
 ตั้งเพ็ชรรัตน์รูจี งาหนึ่งเจ็ดใบกขรณี สระหนึ่งย่อมมี
 เจ็ดกออุบลบันดาล กอหนึ่งเจ็ดดอกดวงมาลย์ ดอกหนึ่งแบ่งบาน
 มีกลีบได้เจ็ดกลีบผกา กลีบหนึ่งมีเทพธิดา เจ็ดองค์โสภา
 แฉงน้อยลำพานงพาล นางหนึ่งย่อมมีบริวาร อีกเจ็ดเขาวมาลย์
 ล้วนรูปนิรมิตมารยา จักระบำรำร่ายสายหา ชำเลื่องหางตา
 ทำที่ดังเทพอัชฌ

ลักษณะของช้างเอราวัณที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นล้านนาเรื่องอุสสาบารส มี 32 หัว ต่างกับช้างเอราวัณในไตรภูมิอภินิหารที่ 33 หัว แต่ลักษณะส่วนใหญ่จะสอดคล้องกัน แสดงให้เห็นว่าความเชื่อดังกล่าวเป็นที่รับรู้กันอย่างแพร่หลาย

2.คุณค่าด้านวัฒนธรรมและประเพณี

2.1 การเลือกแมนม

ตามธรรมเนียมของคนไทย ผู้มีศักดิ์สูงเมื่อมีลูกจะมีหญิงที่ทำหน้าที่เป็นแมนม กล่าวคือเป็นผู้ให้น้ำนมแทนผู้เป็นมารดา ในวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส มีการกล่าวถึงลักษณะของหญิงที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นแมนมว่าจะต้องปราศจากลักษณะไม่ดี ๔ ประการ เป็นต้นว่า ไม่สูง ไม่ต่ำ ไม่อ้วน และไม่เล็กเกินไป ทั้งยังมีน้ำนมที่มีรสหวานอีกด้วย ดังข้อความว่า

อันว่าพระยาคาสีพรหมทัตราชตนนั้น ก็ตั้งไว้งแมนมทั้งหลายได้ ๖๔ คนอัน ปราศจากทวารทั้งหลายมีต้นบ่งสูงนักเช่น บ่ต่านักเช่น บ่พีนักเช่น บ่หย้อมนักเช่น บ่ยานลง มีน้ำนมอันหวานแก่ราชกุมารตนนั้นแล (อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 1/ลาน “๑๒ ก”/ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 5 ถึงด้านที่ 2 บรรทัดที่ 1)

อันว่าพระยาคาสีพรหมทัตตนนั้นก็ตั้งไว้งแมนมทั้งหลาย ๖๔ คนอันปราศจาก โทษมีอันบ่งสูงเป็นต้น มีน้ำนมอันหวานแก่กุมารหั้นแล (อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 1/ลาน “๑๙ อุ”/ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 2-3)

2.2 มหรสพและเครื่องดนตรี

วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส มีการบรรยายถึงมหรสพและเครื่องดนตรีไว้หลายแห่ง ทำให้ทราบถึงมหรสพหรือการเล่นของล้านนา เช่น การใช้มือเดิน การเหยียบคมดาบ การกลิ้งเรือ การขับซอ การฟ้อน และเครื่องดนตรีของล้านนาในอดีต เช่น ค้อง กลอง พิณ บัณเฑาะว์ หู๊ด ระนาด ตัวตัวอย่างข้อความดังต่อไปนี้

เหตุการณ์ขบวนเสด็จของนางมเหสุราเทวีออกไปนอกเมืองยังเรือนที่สร้างไว้เพื่อ ประสูติพานพรหมทัต มีข้อความดังนี้

อันว่าคนทั้งหลาย ก็เหล่านมโหสรพหลายประการต่าง ๆ ลางพ่องตีกลองสะบัดชัยตีดินแดน ลางพ่องตีพาทย์ค้องการะสับ ลางพ่องเยีเยะเป็นจบบั๊วแวง่นฟ้อนตบมือ ลางพ่องปักคึดเอามืออย่างต่างตั้น ลางพ่องขึ้นชานดาบ ลางพ่องลีนกินเรือในสระน้ำท่ากว้างนั้นแล (อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 1/ลาน “๑๕ อา”/ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 4-5)

เหตุการณ์งานมหรสพรื่นเริงเพื่อต้อนรับพี่ชายของพระยาคาสีพรหมทัตทั้ง 6 องค์ที่ มาเยี่ยมพระยาคาสีพรหมทัตที่เมืองกาสิ มีข้อความดังนี้

พระยาก็หื้อเหล่านมโหสรพ ๗ วัน ก็ทรงเครื่องหย่องของประดับ ท้าวใส่แขนแหวนใส่ก้อย สร้อยสังวาล กณฑลต่างแก้ว ลางพ่องก็ตีคึดตีเป่าตุเรียนนตรี ลางพ่องตีค้องกลองพาทย์ พิณบัณเฑาะว์หอยสังข์พูลูลาภา ลางพ่องขับซอแอนฟ้อนตบมือ ลางพ่องปักคึดเอามือ

ต่างตื่น ลางพร่องขึ้นชานดาบ ลางพร่องไต่สะแดงหวาย ลางพร่องสิ้นกินเรือที่สระกว้างแล
(อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 1/ลาน “๒๔ จี”/ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 5 ถึงลาน
“๒๕ จี”/ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 1-2)

เหตุการณ์งานมหรสพรื่นเริงเพื่อเฉลิมฉลองในงานอภิเษกผู้ชายและลูกสาวพระยา
กาสีพรหมตัดกับลูกชายและลูกสาวของพี่ชายพระยาภาสีพรหมตัด มีข้อความดังนี้

ถัดนั้นคนทั้งหลายฝูงช่างขับและช่างพ้อน ก็หื้อขับหื้อพ้อน ถัดนั้นพวกตริยะนตรีทั้งหลาย
จูงหื้อเขาทั้งหลายตีเป่าตริยะนตรีทั้งหลาย ถัดนั้นคนทั้งหลายฝูงพวกพิณ จูงหื้อตีดีดยังพิณ
ทั้งหลาย คนทั้งหลายฝูงช่างเป่าบัณเฑาะว์ห้อยสังข์ ก็จูงหื้อเขาเป่าบัณเฑาะว์ห้อยสังข์ คน
ทั้งหลายฝูงช่างตบมือต่างแสงสะเตีแอวต่างกลอง ก็จูงหื้อเขากระทำกรรมอันนั้นเทอะ คน
ทั้งหลายจูงหื้อตีกลองซุม กลองนั้นทเถรี กลองหน้าเดียว ไหหุ้มปาก และกลองเหล็กกลอง
ทอง กลางชัยทั้งหลายแล (อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 2/ลาน “กุ ๕/ด้าน 2
บรรทัดที่ 1-2)

2.3 การอ่านจำนวน

วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส มีการแทรกความรู้เรื่องการอ่านจำนวน
เช่น การอ่านจำนวนเกินโกฏิหรือ 10 ล้าน ดังนี้

ส่วนว่าคนปลุชนทั้งหลาย เท้าอ่านแต่ร้อยขึ้นถึงโกฏิสิ่งเดียวแล ล้ากว่านั้นบ่อ่านได้แล
นักปราชญ์ผู้รู้ตลัทธาจึงอ่านได้ ตามมหาสังขยาตตลัทธาว่าร้อยแห่งแสนโกฏิจึงเป็น
ปโกฏิหนึ่งมีลูกร้อย ๔ ลูกแล ร้อยแห่งแสนปโกฏิหนึ่งจึงเป็นโกฏิปฎิ มีลูกชาวเอ็ดลูกแล ร้อย
แห่งแสนปโกฏิปโกฏิหนึ่งจึงเป็นนรัททั้ง ๑ มีลูกว่าได้ชาว ๘ ลูกแล ร้อยแห่งแสนนรัททั้ง
นั้นจึงเป็นนหุตตั้งนี้มีลูกว่าได้ ๓๖ ลูกแล ร้อยแห่งแสนนหุตตั้งนั้นจึงเป็นนินหุตตั้งแล มีลูก
ว่าได้ ๔๓ แล ร้อยแห่งแสนนินหุตตั้งนั้นจึงเป็นอักโขภณิ ๑ มีลูกว่าได้ ๕๐ ลูกแล (อุสสา
บารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 4/ลาน “โกเก้า โภ ๙ แล”/ด้าน 1 บรรทัดที่ 1-4)

ความรู้เรื่องการอ่านจำนวนที่มีจำนวนเกิน 10 ล้านนี้ พระยาศรีสุนทรโวหาร
(น้อย อาจารย์ยางกูร) ได้รวบรวมไว้ในหนังสือมูลบทบรรพกิจ (2501: 86) ดังนี้

ร้อยแสนปะโกฏินี้	เป็นโกฏิปะโกฏิ
พึงกำหนดอย่าคลาดคลา	
ร้อยแสนโกฏิปะโกฏิหนา	ท่านเรียกชื่อมา
ว่าเป็นนหุตหนึ่งไป	

ร้อยแสนนะหุตนั้นไซ้ ท่านเรียกชื่อไว้
 ว่าเป็นนินนะหุตหนา
 ร้อยแสนนินนะหุตหนา ได้นามตามมา
 ว่าอะโขภินีหนึ่งมี

ความรู้เรื่องการอ่านจำนวนเกิน 10 ล้านที่ปรากฏในวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่อง อุตสาบารสและปรากฏในแบบเรียนหนังสือไทยของพระยาศรีสุนทรโวหารนี้ แสดงให้เห็นว่าผู้แต่ง เป็นผู้ที่มีความรู้เป็นอย่างดี แม้บางชื่ออาจแตกต่างกันบ้างแต่โดยภาพรวมแล้วมีความสอดคล้องกัน

2.4 พิธีปลงศพ

วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุตสาบารส ผู้ที่ 12 ตอนอนุพานพรหมทัตปลงศพ พานพรหมทัตผู้เป็นพ่อ และผู้ที่ 15 ตอนปลงศพพระชิตราช กล่าวถึงขั้นตอนการปลงศพกษัตริย์ไว้ อย่างละเอียด เรียงลำดับขั้นตอนได้ดังนี้

2.4.1 การบรรจุศพและสร้างปราสาทหรือพระเมรุ ดังข้อความต่อไปนี้

การบรรจุศพของพานพรหมทัตและพระชิตราชในฐานะที่เป็นกษัตริย์จะบรรจุ ใน “หีตคำ” หรือโลงทอง ก่อนจะประดิษฐานศพไว้บนปราสาททองที่มีลือลาก และมีการสร้าง ปราสาทหรือพระเมรุไว้นอกเมืองเพื่อเตรียมการเผาศพต่อไป ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การบรรจุศพและการสร้างปราสาทหรือเมรุของพานพรหมทัตมีข้อความว่า
 ตโต ในกาลนั้น ส่วนอันว่าลุงพานพรหมทัตอันจักกระทำสรีริกเล็กซาก
 ส่งสักการพอดนตั้งอัน ก็หื้อเรียกหามายังท้าวพระยา ๖ หมื่นตนและเสนาอามาตย์
 พราหมณ์ คหบดี เศรษฐีทั้งหลาย มาพร้อมกันแล้ว ก็หื้อกรรมการทั้งหลายแต่งแปลงยัง
 ปราสาทหลัง ๑ ประดับด้วยแก้วแลเงินค่าทั้งมวล ก็หื้อยกเอาหีตคำพระพานใส่ในปราสาท
 หั้นแล้ว ก็กระทำยั้งลือใส่สี่ตีนปราสาท แล้วก็แต่งผาม (ปะรำ) หลวงกวม (ครอบ) ไว้ในท่า
 กลางเวียง แล้วหื้อตุเรียนนตรีเฝ้าแหน แล้วหื้อคนทั้งหลายไปก่อดินจี (อิฐ) พายนอกเวียง
 หนอตุตระชื่อกรรมฐาน ไกลแต่เวียงได้ ๕๐๐ วา คนทั้งหลายก็ก่อสูง ๒ วา กว้าง ๕ วา
 ผัดมน กระทำหื้อเป็นขุมเล็กในท่ากลางเล็กได้ ๒ วา คนทั้งหลายก็แต่งหอกวมขุม (หลุม)
 หั้นแล (อุตสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผู้ก 12/ลาน “๒๐”/ด้าน 1 บรรทัดที่ 1-4)

การบรรจุศพและการสร้างปราสาทหรือเมรุของพระชิตราชมีข้อความว่า

ส่วนว่าราชญาติทั้งหลายมีพระพิมสารเป็นต้น ก็พร้อมกันแปลงหีตคำอัน
 ประจิดด้วยแก้วแลเงินค่าทั้งมวลแล้ว ก็เอาพระองค์ตนพระชิตราชเข้าไปใส่ในแล้ว ก็เข้า
 แต่งปราสาทคำหลัง ๑ รองด้วยลือ ๔ ลูก ประจิดด้วยแก้วแลเงินค่าทั้งมวลแล้ว ก็เอา

หีดคำ (หีบทอง, โลงทอง) เข้าใส่ปราสาทค่านั้นหันแล ในหีดค่านั้นเอาผ้ากำพลอันแพงค่า ชุบน้ำฝึ้งรด ๑๐๐ ชั้น เอาฝั้รตกำพลมาห่อตนพระจิตราชแล้วเอาน้ำพะทา (ปรอท) หล่อเข้าปากแล้ว ก็เอาเข้าใส่ในหีดคำแล้ว ยอขึ้นใส่ในปราสาทคำแล้ว ก็ตั้งไว้ใน สนามหลวงในราชช่วงคุ่มพระยาแล้ว ก็พร้อมเฝ้าแหนสักการบูชาทุกวันแล ส่วนว่า ท้าวพระยาทั้งหลายก็หื้อคนทั้งหลายก่อย้งปรักเขปอันกว้าง ๑๒ วา ผัดกลมเป็น ๔ แจ่ง ก่อขึ้น ด้วยดินละอิดสูงได้ ๒ วา ทำกลางหื้อแปลงหื้อเป็นขุมกว้างได้ ๒ สอกผัดกลม ก็หื้อแต่งย้งปราสาทหลวงหลัง ๑ กรวมขุมนั้น ประดับด้วยแผ่นแร (แพร) ทั้งมวลในทิศเหนือเวียงอุตรปัญจนคร บัไกลเวียงเท่าใดชะแล ว่าหันหันแล (อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 15/ลาน “เกา ๑๑”/ด้าน 2 บรรทัดที่ 5 ถึง ลาน “กั ๑๒”/ด้าน 1 บรรทัดที่ 5)

2.4.2 พิธีขอขมาศพ พิธีขอขมาศพ เป็นการนำเครื่องสักการบูชามาคารวะศพบเพื่อขอขมาที่ได้ล่วงเกินแก่ผู้ตายในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ เพื่อไม่ให้เป็นบาปกรรมต่อกันสืบไป ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พิธีขอขมาศพพานพรหมทัตมีข้อความว่า

นุงพานราชบุตรเป็นเค้าท้าวพระยา ๖ หมื่นแลเสนาอามาตย์ พราหมณ์ เศรษฐี คหบดี กระจุกพี พ่อค้าทั้งหลาย ก็ตักแต่งตั้งย้งเครื่องสักการบูชา เทียนเงิน เทียนคำ ขอสมมาคารวะ หลอนหากได้กระทำปมาทะ อการวะ ขอพ้อเป็นเจ้าจุงขมาเสี่ยยง โทษแต่เทอะ ว่าอัน สพพา เทวภณญาโย อันว่านางนาฏสนมทั้งหลายได้หมื่น ๖ พันนาง มีนางสิริชาเทวีแลกัญจนเทวีเป็นต้น ก็กระทำสักการบูชาเทียนเงิน เทียนคำเป็นต้น ก็ขอสมมา หลอนหากได้ปมาทะอการวะตั้งอัน ขอพระราชเจ้าจุงขมาเสี่ยแต่เทอะ ว่าอัน แล้วก็ร้องให้ควรรกระสอินดูจรูณามากนักแล (อุสสาบารสชาติก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 12/ลาน “๒๐”/ด้าน 1 บรรทัดที่ 4 ถึง ด้าน 2 บรรทัดที่ 1)

พิธีขอขมาศพพระจิตราชมีข้อความว่า

อถ ในกาลนั้น ท้าวพระยาราชาญาติทั้งหลายมีนางสุทนีแลพระพิมสาร เป็นต้น อันจักกระทำสักการบูชาสมมายังพระจิตราชพ้อแห่งตนก็หื้อตักถองนันทเกริปาว ย้งท้าวราชาญาติแลเสนาอามาตย์ทั้งหลายว่า โภจนโต ดูราเพ็นชาวเราทั้งหลายเฮย เราทั้งหลายจักสักการบูชาสมมาคารวแล้วแล เจ้าทั้งหลายจุงนำมาย้งข้าวตอกดอกไม้ลำเทียนแห่งเจ้าทั้งหลายมาเทอะ พระพิมสารก็เอาขันคำอันใหญ่ตั้งไว้แล้ว ก็เรียกลูกตนาว่า ตาต ดูราพระบารสแลขุนไทย นองพานพรหมทัต นางศรีปทุมมา นางเทวธิดาลูกสะไภ้ ๑๗ คน ลูกรักแก่พ้อ แลเสนาอามาตย์ทั้งหลาย เจ้าทั้งหลายจุงมาเทอะ เราทั้งหลายจักกระทำ

สักการบูชาสมมาพระปู่พระพ่อแห่งเราแล้วแล้วอัน ก็อยู่แวดล้อมปราสาทหิตคำพระ
 ขิตราชแล้ว ก็ให้วันบครบยาเข้าเหนือแผ่นดินแล้ว ก็โอกาสว่า สาธุ สาธุ มย กโรมิ ดังนี้
 ตาต ข้าแต่พ่อเป็นเจ้านเป็นสมเด็จพระบรมบัวพิตรา บัดนี้พ่อเป็นเจ้าก็อนิจจะไปแล้ว
 หลอนโทษานุโทษอันไดอัน ๑ ผู้ข้าทั้งหลายอันเป็นลูกเป็นหลานแลราชอาณาจักรบ้าน
 ชาวเมืองทั้งหลาย หากได้ปมาทะ อการวะด้วยกาย วจิ มโน ผิดแผกในพ่อเจ้าตั้งอัน ผู้
 ข้าก็กลัวเป็นบาปกรรมเสวยบาป ก็ขอสมมาในพ่อเป็นเจ้าแล ขอจูงขมาปนะ
 อโหสิกรรม นำเสวยยังโทษอันนั้นเสียแก่ผู้ข้าทั้งหลายแต่เทอะว่าอัน แล้วก็พร้อมกันยอ
 ยอเข้าขันข้าวตอกดอกไม้ลำเทียน ขึ้นใส่ในปราสาทหิตคำพระขิตราชหันแล (อุสสาบารส
 ซาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 15/ ลาน “ก ๑๒”/ด้าน 2 บรรทัดที่ 5 ถึง ลาน “ก ๑๓”/ด้าน
 1 บรรทัดที่ 2)

2.4.3 พิธีเผาศพ การเผาศพจะเตรียมสถานที่ไว้นอกเมือง และเคลื่อนศพโดยลาก
 ปราสาทบรรจุ “หิตคำ” หรือโลงทองไปยังปราสาทหรือพระเมรุที่สร้างไว้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พิธีเผาศพพานพรหมทัตมีข้อความว่า

ส่วนว่านางพานราชบุตรก็หื้อหาไม้จันทน์มาก่อกองพอนใต้หออันแต่ง
 เหนือกองดินที่นั่น กาลควรแล้ว พานราชบุตรแลท้าวพระยาเสนาอำมาตย์ แลสิริษาเทวี
 แลนางกัญจนเทวี แลนางอุสสา แลนางนาฏสนมทั้งหลาย แลคนทั้งหลายก็ลากเอา
 ปราสาทหิตคำพระพานออกไปด้วยประตู่เวียงหนเหนือ ไปสู่กัมมภูฐานะที่ก่อดินจีไกลเวียง
 ประหมานร้อยวาแล ค้นไปรอดแล้วก็เอาเครื่องอัฐบริขาร ๔ เครื่อง ราชณาเจ้าภิกษุ ๔
 ตนหยาดน้ำบังสุกุลแล้ว ก็พร้อมกันหามเอาปราสาทหิตคำพระพานขึ้นตั้งเหนือกองพอน
 ก่อดินจันทน์แล้ว ก็เผาหื้อไหม้เป็นเปลี่ยวย่อยเป็นถ่านเป็นเถ้าไปเสียแล้ว ก็หื้อคนทั้งหลาย
 ตักน้ำมาหุดหล่อไฟหื้อดับไปเสียแล้ว ก็เก็บเอากระดูกมาช่วย (ล้าง) น้ำเสีย แล้วก็เอาใส่
 ขันค้ำมาถวายเป็นแก่นงพานราชบุตรหันแล ส่วนว่านางพานราชบุตรก็เอากระดูกพอนใส่ใน
 กระจอบคำแล้วจึงเอากระจอบคำใส่ในขرابหิน แล้วก็หื้อคนทั้งหลายเอาใส่ในพื่นขุม แล้วเอา
 หินก่อแหวดแต่พื่นขึ้นแล้วก็หื้อก่อเป็นเจดีย์ใส่สหายพอกด้วยคำ แล้วก็เอายสปริวารมาสู่
 เวียงแห่งตนหันแล (อุสสาบารสซาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 12/ลาน “๒๐”/ด้าน 2 บรรทัด
 ที่ 1 ถึง ลาน “๒๑”/ด้าน 1 บรรทัดที่ 1)

พิธีเผาศพพระขิตรามีข้อความว่า

ส่วนว่าท้าวพระยาทั้งหลายก็ตกแต่งยังบังสุกุลวัดตา คือว่าผ้ากัมพลร้อย
 ผืน ร้าขาวร้อยร้า เตจิวร้อยคุ่ม หมากเหมี้ยงคิลานปัจจัยแลข้าวน้ำโภชนะอาหารแล้ว

ราชานิกขุสงฆ์ร้อยตนมาแล้ว ก็ตีกลองนันทเกริปาวแล้ว ก็ห่างช้างฟ่งคำ ๘ หมื่นตัว ม้า เครื่องขาวคำ ๘ หมื่นตัว เครื่องปัญจมกุฎาณิขระจุมหัว หอก ดาบ ธนูไฟไปก่อนหน้า ส่วนว่านางนาฏสนมทั้งหลายอันได้หมื่น ๖ พันนางก็ร้องไห้หมื่นนั้นทั่วเวียงควรพระสติคุณุชฌมาภิกษุสงฆ์ร้อยตนแล้ว ส่วนว่าท้าวพระยาแลเสนาอามาตย์ทั้งหลายก็ลากปราสาทหิตคำ พระจิตตราชไปด้วยประตูเวียงกำหนดเหนือแล้ว ก็ออกไปไกลได้ ๑๐๐ วา ก็ไปรอด ปริกเขปอันก่อไว้นั้นนั้นแล้ว เขาก็ราชานิกขุสงฆ์มาหยาดน้ำอุทิศเฉพาะไปหาพระจิตตราชแล้ว ก็เอาบังสุกุลวัตถุเคนหื้อภิกษุสงฆ์ร้อยตนนั้นแล ภิกษุสงฆ์ร้อยตนก็เมื่อสู่อารามแห่งตนแล อถเต ราชชาติโย สมาคตา ชิตตราชสส กาย์ อาโรเปนติ อคคิสส จิตตา กาย์ กโรติ จนุทน สาเรน กตา เสตวตถา เตลายมิสาเกน โหติ อถ ในกาลนั้น ส่วนว่าท้าวพระยาราชาญาติทั้งหลาย ก็มาพร้อมกันก่อกองหลัวอันแกมด้วยไม้จันทน์ทั้งหลายและผ้าขาวชุบด้วยน้ำมันงา น้ำมันหอมแล้ว ก็พร้อมกันยกปราสาทหิตคำพระจิตตราชขึ้นตั้งเหนือกองหลัวแล้ว เขาก็พร้อมกันเอาไฟมาเจาะหื้อลูกเป็นเปลี่ยวรุ่งเรืองงาม ก็ไหว้บัททกขิน ๓ รอบแล้วมานั่งอยู่เฝ้าดอมตุ ลางพร่องก็ร้องไห้เช็ดน้ำตาอยู่หั้นแล อถ จิตตกาย์ อคคินาทยเต รุสิ กเต อนวเสสามิสสภัม สานิ อภูจิจ รุสิ กเต อถ ในกาลนั้น ส่วนอันว่ากองฟอนอันไฟหากไหม้ก็กระทำเป็นฝุ่นผงธุลีไปเสี้ยง อันว่าขึ้นแกมกระดูกก็บ่หลอ ก็กระทำเป็นฝุ่นผงธุลีไปเสี้ยงหั้นแล ส่วนว่าท้าวพระยาราชาญาติทั้งหลาย ก็พร้อมกันไปตักน้ำมาหุดหล่อไฟดับไปเสี้ยงแล้ว ก็เลือกเอาผงกระดูกอันขาวเป็นตั่งฟองข้าวแป้งนั้นแล ก็เอาไปใส่ในกระอูปคำ น้ำหนักพัน ๑ หับจิตหื้อดีแล้ว พ้อยเอาเข้าไปใส่ในกระอูปหินอัน ๑ เล้า หับจิตดีแล้ว เอาเข้าไปใส่ในขุมปริกเขปนั้นแล้ว เอาดินก็ก่อขึ้นหื้อเป็นเจดีย์หลัง ๑ สูงได้ ๑๕ วาแล้วก็พอกติดด้วยคำแล้วท้าวพระยาทั้งหลายก็พอกมาสู่เวียงหั้นแล (อุสสาบารสชาดก ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 15/ลาน “ก ๑๓”/ด้าน 1 บรรทัดที่ 2 ถึง ลาน “ข ต้น ๑๔”/ด้าน 2 บรรทัดที่ 3)

ข้อความตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น แสดงให้เห็นพิธีเผาศพของพานพรมหัตต์ และพระจิตตราชซึ่งมีฐานะเป็นกษัตริย์ว่าจะมีการสร้างปราสาทหรือพระเมรุในพื้นที่ที่เตรียมไว้นอกเมือง และเมื่อเผาศพเสร็จแล้วจะบรรจุอัฐิใน “กระอูป” หรือผอบและฝังไว้ก่อนก่อพระเจดีย์ไว้เป็นที่สักการบูชา

พิธีปลงศพของกษัตริย์ที่มีรายละเอียดอยู่ในวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส แสดงให้เห็นประเพณีปลงศพของชาวล้านนา ซึ่งอาจมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไปตามฐานะของผู้ตาย จัดเป็นคุณค่าด้านวัฒนธรรมประเพณีที่บันทึกไว้ให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้สืบไป

3.คุณค่าด้านวรรณศิลป์

วรรณกรรมชาตก้านาเรื่องอุสสาบารสมิวัตฤประสงคิในการแต่งเพื่อใช้แสดงพระธรรมเทศนา ดังนั้นเพื่อให้ผู้รับสารเกิดความรู้สึกคล้อยตามกับเนื้อเรื่องจึงต้องมีการบรรยายความโดยละเอียด และด้วยลักษณะการแต่งที่แต่งเป็นเป็นร้อยแก้วจึงเอื้อต่อการสอดแทรกเรื่องราวและการบรรยายความ ด้วยเหตุนี้คุณค่าด้านวรรณศิลป์ที่โดดเด่นของวรรณกรรมชาตก้านาเรื่องอุสสาบารสจึงอยู่ในกลวิธีการแต่งที่ใช้การบรรยายและการพรรณนาเป็นส่วนใหญ่ มีรายละเอียดดังนี้

3.1 การบรรยาย

การบรรยายเป็นการเล่าเรื่องเล่าเหตุการณ์ที่มีและเวลาและสถานที่ซึ่งแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552: 64) ตัวอย่างการบรรยายในวรรณกรรมชาตก้านาเรื่องอุสสาบารส เช่นตอนที่บรรยายถึงสภาพบ้านเมืองของเมืองกาสิ ผู้แต่งได้บรรยายให้รายละเอียดของบรรยากาศสถานที่ ว่ามีร้านค้าหลายร้าน มีผู้คนคับคั่ง บรรยายถึงความอุดมสมบูรณ์ของข้าวของ ข้าวปลาอาหาร และความมั่งคั่งของเมือง ช่วยสร้างบรรยากาศให้แก่เรื่องและเห็นภาพความรุ่งโรจน์ของเมือง ดังข้อความต่อไปนี้

ส่วนว่าเมืองกาสิรัฐฐะนั้นมีย่านนิคมใหญ่ทั้งหลายได้ ๘ หมื่น ๔ พันบ้านแล มีชนบททั้งหลายก็ได้ ๘ หมื่น ๔ พันชนบทแล ชนบทแล นิคมแล อันมีกาดแล เต็มไปด้วยพ่อค้ารถเกียนทั้งหลายมากนัก มาเข้ากาดขายของมากนักแล เมืองอันนั้นสุขขสมด้วยข้าวของเงินค่าข้าวเปลือกข้าวสาร ข้าวเหล้าขึ้นปลาอาหารทั้งหลายมากนักแล ส่วนว่าบ้านเมืองใหญ่ทั้งหลาย ๔ บ้าน ก็อยู่ที่สระทั้ง ๔ แห่งประตูเวียงกาสินันแล ส่วนว่าบ้านอันมีชื่อปจันตคามอยู่ประตูเวียงกล้าวันออก ยังมีมหาเศรษฐีผู้ ๑ ชื่อสุนาวาอัน มีข้าวของได้ร้อย ๑๐ โกลีเป็นใหญ่กว่าเศรษฐีน้อยทั้งหลายได้แลพันคนเป็นบริวารแล ส่วนว่าบ้านอัน ๑ ชื่อทักขินคามก็มีประตูเวียงกล้าหนได้ ยังมีมหาเศรษฐีใหญ่ผู้ ๑ ชื่อสุนันธะว่าอัน มีข้าวของได้ร้อย ๑๐ โกลีแล เป็นใหญ่กว่าเศรษฐีน้อยทั้งหลายได้พันคนเป็นบริวารแล ส่วนว่าบ้านอัน ๑ ชื่อปัจสิมคาม ก็มีประตูเวียงกล้าวันตกแล ยังมีมหาเศรษฐีผู้ ๑ ชื่อกัมปิละว่าอัน มีข้าวของได้ร้อย ๑๐ โกลีเป็นใหญ่กว่าเศรษฐีน้อยทั้งหลายได้พันคนเป็นบริวารแล ส่วนว่าบ้านอัน ๑ ชื่ออุตตรคามก็มีประตูเวียงกล้าหนเหนือแล ยังมีมหาเศรษฐีใหญ่ผู้ ๑ ชื่อสุโสภวาอัน มีข้าวของได้ร้อย ๑๐ โกลี เป็นใหญ่กว่าเศรษฐีน้อยทั้งหลายพันคนเป็นบริวารแล ส่วนว่ามหาเศรษฐีใหญ่ทั้งหลาย ๔ คน ก็ถวายส่วยไรแก่พระยาภาสีพรหมทัตราชมหากษัตราณันแลคนเงินแสน ๑ กับคำหมื่น ๑ ชูปีแล เศรษฐีน้อยทั้งหลายก็หื้อส่วยไรแก่พระยาเงินแลหมื่นกับคำพัน ๑ ชูปีแล หากเป็นโบราณจารีตมาแต่ก่อนแล ส่วนว่ามหาเศรษฐีใหญ่ทั้งหลายอันได้ ๘ หมื่น ๔ พันคนอันอยู่ใน ๘ หมื่น

๔ พันชนบทนั้น ก็มีเศรษฐีน้อยได้พันคนเป็นบริวารแล ส่วนว่ามหาเศรษฐีใหญ่ทั้งหลาย ๘ หมื่น ๔ พันคนนั้นก็ถวายส่วยไรแก่พระยาแลคนแลแสนเงินกับค่าหมื่น ๑ ชูปีแล ส่วนว่าเศรษฐีน้อยทั้งหลายอันได้ ๘ ตี้อปลาย ๔ ล้านคนก็ถวายส่วยไรแก่พระยาแลคนแลหมื่นเงินกับค่าพัน ๑ ชูปีหากเป็นจารีตมาแต่ก่อนแล ถัดนั้นกระฎุมพีทั้งหลายอันอยู่ในมหาคามแลนิคมชนบททั้งหลายอันมีข้าวของสิบ ๘ โกฎีกก็ถวายส่วยไรแก่พระยาแลคนแลพันเงินกับค่าร้อย ๑ ก็มีแล ส่วนว่าท้าวพระยาทั้งหลายได้ ๖ หมื่นตนอยู่ในเวียงที่นั้น ก็หากเป็นขัตติยราชวงศากระกุลอันเดียวแห่งพระยาศรีพรหมทัตราชตนนั้นแล ส่วนว่าท้าวพระยาทั้งหลายร้อยเอ็ดเมืองก็เทียรย้อมนำมายังรัชแผ่นดินการข้าวของเงินค่ามาถวายแก่พระยาศรีพรหมทัตราชตนนั้นแล้ว ก็อยู่เฝ้าคัลพระยาเสีียง ๓ เดือนแล้ว ก็ต้องเมื่อสู่เมืองแห่งตนนั้นแล (อุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 1/ลาน “๖ กุ”/ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ 1 ถึง ลาน “๗ เก”/ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ 2)

ตัวอย่างข้อความบรรยายอีกตอนหนึ่งเป็นการกล่าวถึงพี่ชายของพระยาศรีพรหมทัต กล่าวถึงที่อยู่และลูกชายลูกสาว ทำให้ทราบถึงรายละเอียดของตัวละครซึ่งเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของวรรณกรรมชาดกเรื่องนี้ซึ่งมีการแจกแจงตัวละครและแสดงความสัมพันธ์ของตัวละครอย่างชัดเจน

ส่วนอันว่าพี่ชายพระยาศรีพรหมทัตราชผู้เค้านั้น เกิดเป็นพระเพลิงอยู่เหนือจอมเขาอัสสกันณะนั้น มีราชบุตรลูกผู้ ๑ ชื่ออนุเพลิงว่าอัน กับกุมารีผู้ ๑ ชื่อสุเมตตาว่าอันแล ส่วนอันว่าพี่ผู้ถ้วน ๒ เกิดเป็นกุมภันท์อยู่เหนือจอมเขาสุทสนะ มีราชบุตรผู้ ๑ ชื่อกุมภันท์กับลูกหญิงผู้ ๑ ชื่อสิริวิชาวาอันแล ส่วนอันว่าผู้ถ้วน ๓ เกิดเป็นคันธัพพะอยู่เหนือจอมเขาเนมินทระ มีราชบุตรผู้ ๑ ชื่ออนุคันธัพพะกับลูกหญิงผู้ ๑ ชื่อวิสุทธี นิธิ ว่าอันแล้ว ส่วนพี่ผู้ถ้วน ๔ เกิดเป็นพระสม อยู่เหนือจอมเขาวินตกะ มีลูกชายผู้ ๑ ชื่ออนุโสสม กับลูกหญิงผู้ ๑ ชื่อรัตนธิดาว่าอันแล้ว ส่วนอันว่าพี่ผู้ถ้วน ๕ เกิดเป็นพระเตยยะอยู่เหนือจอมเขาเนมินทระ มีลูกชายผู้ ๑ ชื่อสุขเทวะกับลูกหญิงผู้ ๑ ชื่อรัมมตีว่าอันแล ส่วนอันว่าพี่ชายผู้ถ้วน ๖ นั้น เกิดเป็นพระขงคไทร อยู่เหนือจอมเขาวินตกะ มีลูกชายผู้ ๑ ชื่อวิรุทธะ กับลูกหญิงผู้ ๑ ชื่ออิรันทติ ว่าอันก็มีแล (อุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 1/ลาน “๒๒ จ”/ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 4 ถึง ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 3)

กล่าวได้ว่าผู้แต่งจะใช้กลวิธีการบรรยายเมื่อต้องการแสดงรายละเอียดของเนื้อเรื่อง การบรรยายนี้มักมีลักษณะการกล่าวซ้ำเพื่อแจกแจงให้เห็นรายละเอียดของเรื่องที่จะบรรยายอย่างชัดเจน

3.2 การพรรณนา

การพรรณนาเป็นวิธีการเขียนหรือกล่าวถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างละเอียด มุ่งให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังสังเกต และเห็นภาพ พร้อมทั้งเกิดความรู้สึกประทับใจตามไปด้วย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552: 69) ตัวอย่างการบรรยายในวรรณกรรมชาดกล้านาเรื่องอุสสาบารส เช่นการพรรณนาถึงอุทยานาภาพของพานพรหมทัตเมื่อมีอายุได้ 3 ปี ผู้แต่งได้ใช้การเปรียบเทียบเพื่อแสดงให้เห็นถึงฤทธิ์ของขุนพาน

ส่วนอันว่าพานพรหมทัตราชตนนั้นจำเริญใหญ่ขึ้นมาได้ ๓ ปี ก็ทรงกำลังประมาณ ๗ เท่าข้างสาร มีฤทธิอาณาภาพมากนักร ส่วนอันว่ากุมารตนก็ขัดดาบสรีกัญไชยแล้วสะพายหลังปืน สุกเกิดตีนทิพย์แล้วก็สยงขึ้นสู่อากาศ แล้วก็กวัดแกว่งดาบสรีกัญไชยแล้ว ก็ยิงสหัสตามธนูมีเสียงเป็นอันดังมากนักร เป็นดังเสียงฟ้าผ่าได้พันทีนั้นแล ในท่ากลางหมู่คนทั้งหลายหันแล มหาชนา อันว่าคนทั้งหลายอันมากนักร ได้หันพานพรหมทัตราชกุมารตนนั้น ก็สะดุ้งตกใจกลัวมากนักรก็หือเป็นไปยังัจจริงว่า ส่วนอันว่าพานพรหมทัตราชกุมารตนเป็นลูกพระยาเจ้าแห่งเรานี้มีรูปโฉมโนมพรรณวณณะก็งามยิ่งนักร มีกำลังเดชะริทธอาณาภาพมากนักรแท้แล (อุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 1/ลาน “๑๗ อี”/ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 2-5)

การเปรียบเทียบที่ผู้แต่งใช้ประกอบการพรรณนานี้เพื่อให้ผู้รับสารเกิดความรู้สึกคล้อยตาม อย่างในข้อความว่า “ทรงกำลังประมาณ ๗ เท่าข้างสาร” เป็นการเปรียบเทียบว่าพานพรหมทัตมีกำลังเท่ากับข้างสารหรือข้างใหญ่จำนวน 7 ตัว หรือข้อความว่า “ก็ยิงสหัสตามธนูมีเสียงเป็นอันดังมากนักร เป็นดังเสียงฟ้าผ่าได้พันที” เป็นการเปรียบเทียบว่าพานพรหมทัตยิงธนูมีเสียงดังมากเหมือนกับเสียงฟ้าผ่า

ตัวอย่างการพรรณนาอีกแบบหนึ่ง เป็นการพรรณนาถึงความงามของตัวละคร ซึ่งการพรรณนาความงามของตัวละครนี้ได้จำกัดเฉพาะตัวละครฝ่ายหญิง แม้ตัวละครฝ่ายชายก็มีบทพรรณนาความงาม อย่างการพรรณนาถึงรูปร่างลักษณะของบารสเมื่อมีอายุได้ 14 ปี มีลักษณะอันงาม 5 แห่งหรือที่เรียกว่าปัญจกัลยาณี คือ 1. มีผมงาม 2. มีเนื้องาม (คือ เหงือกและริมฝีปากแดงงาม) 3. มีฟันงาม 4. มีผิวงาม และ 5. มีกิริยาและการพูดจางดงาม เป็นที่รักแก่ผู้ที่ได้พบเห็น ผู้แต่งได้ใช้กลวิธีการพรรณนาสอดแทรกการเปรียบเทียบเพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพความงามของพระบารส

ส่วนว่าพระบารสราชกุมารตนนั้นจำเริญขึ้นใหญ่มาได้ ๑๔ ปี มีรูปโฉมโนมพรรณอันงามเหมือนดังเพศพระยาอินทราธิราชนั้นแล ควรผ่อแยงมากนักรแล ประกอบด้วยปัญจกัลยาณี คือว่างาม ๕ แห่งแล คือว่ามีลำแขนอันกลมงามแลเหลื่อมส่องใสเป็นดังคำ มีนิ้วมือปล้นเช่นบ่ยาวเช่น เค้าใหญ่ปลายเถียว มีริมปากหับแทบเสมอดีนักร มีเขี้ยวบ

เหลี่ยมน้อยเช่นบ่เหลี่ยมใหญ่หนักเช่นบ่สั้นเช่นบ่ยาวเช่นแล มีวรรณะอันดำแดงเป็นดั่ง
 กฎฎกผลคือว่าหน่วยในหมากซึก คั้นพ่อคูไกล้แท้มีวรรณะอันดำแดงเหลี่ยมใสงาม มีเขี้ยว
 ขุดตันเพียงกันมากนักร ยามเมื่อใครหัวซุมแย้มนั้น ริมปากพายบนค้อมพอทีกเค้าเขี้ยวต่อ
 เหงือกนั้นแล ริมปากพายลุ่มที่กกลางเขี้ยวพายใต้นั้นแล มีผมอันดำเหลี่ยมตันเพียงแต่
 พาย่องอนขมวดขึ้นมาถัดใบหูแล หน้าผากเพียงกันดูงามมากนักรแล มีขนคิ้วอันดำกลม
 ก่องเป็นดั่งवादชาธนูนั้นแล มีตูกคอกอหอยบ่อสวดเหลี่ยมออกสักรัน เท่าเหลียนเพียงกัน มี
 ลำคอกกลมเป็น ๓ ปล้อง มีอกอันไขแลแอวกลมกิว มีสองตูกคางไขออก มีลำขาทั้ง ๒ อัน
 กลมงาม มีปล้องแก้วแข็งบใหญ่เช่นบ่เล็กเช่นเป็นดั่งปลีแล มีผมหัวอันยาว ๒ คอกปลาย
 ๔ นิ้วมือขวางมีวรรณะอันดำเหลี่ยมส่องใสบ่เส้นใหญ่เช่นบ่เส้นน้อยเช่น มีลักษณะอย่าง
 เทียวไปมางามนักร มีเสียงปากม่วนเพราะครุสสุกถูกเนื้อเพ็งใจมากนักร ยามเมื่อปากจา
 ซุมแย้มควรเป็นที่รักมักห่มแก่บุคคลหญิงชายทั้งหลายมากนักรแล (อุสสาบารส ฉบับวัด
 ภูมินทร์/ผูก 5/ลาน “ซัง”/ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 2 ถึง ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 5)

การพรรณนาลักษณะอันงามของตัวละครฝ่ายหญิง ดังตัวอย่างการพรรณนาความ
 งามของนางอุสสา ซึ่งเป็นเทวธิดาที่เกิดในดอกบัวและวิสุทธิฤๅษีได้นำมาเลี้ยงดู ด้วยเหตุที่นางเป็น
 เทวธิดาจึงมีความงามอันวิเศษกว่ามนุษย์ทั่วไป ดังข้อความต่อไปนี้

ส่วนอันว่านางอุสสาเทวธิดาดานั้น มีทิพรูปอันงามแลมีวรรณะรัศมีและมีกลิ่น
 คันธะอันหอมซาบทั่วไปในป่าหิมพานต์ทั้งมวลแล นางอุสสาเทวธิดาดานั้นเมื่อเข้ามีรัศมี
 อันขาวเหลือง เมื่อยามตะวันจักไกล้เที่ยงมีรัศมีอันขาวแดงแล เมื่อดาววันลงสู่ค่านั้นมีรัศมี
 อันขาวเขียวแล มีผมอันยาว ๒ คอกปลายคืบปกติปริสสะ ประกอบด้วยกัลยาณี มีทิพรูป
 โสมโนมพรรณวรรณะอันงามมากนักรแล (อุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์/ผูก 9/ลาน “๕”/
 ด้าน 2 บรรทัดที่ 4 ถึง ลาน “๖”/ด้าน 1 บรรทัดที่ 1)

การวิเคราะห์องค์ประกอบของเนื้อเรื่อง ตัวละคร และคุณค่าของวรรณกรรมชาดกล้านนา
 เรื่องอุสสาบารสแสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมเรื่องนี้มีองค์ประกอบของเนื้อเรื่องที่เป็นเนื้อเรื่องหลักและ
 ยังมีเรื่องแทรกซึ่งเป็นเรื่องที่ได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมเรื่องอื่นหรือวรรณกรรมพื้นบ้าน รวมถึง
 เรื่องราวในชาดกทั้งนิบาตชาดกและชาดกนอกนิบาต แสดงให้เห็นว่าผู้แต่งเป็นผู้ที่มีความรู้ใน
 วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ทั้งยังได้มีการนำตัวละครจากวรรณกรรมและชาดกเรื่อง
 อื่น ๆ มาใช้เพื่อสอดแทรกหลักธรรมคำสอนจากตัวละคร และเสริมเรื่องราวให้ผู้อ่านและผู้ฟังเกิด
 ความเพลิดเพลิน ในด้านคุณค่าของวรรณกรรมเรื่องนี้มีคุณค่าในด้านความเชื่อและความรู้ด้าน
 วัฒนธรรมประเพณีของล้านนา รวมถึงคุณค่าด้านวรรณศิลป์ที่มีการใช้กลวิธีการบรรยายและการ
 พรรณนาเพื่อให้ผู้ฟังมีความเข้าใจเนื้อเรื่องและเกิดความรู้สึกคล้อยตามกับเนื้อเรื่องอีกด้วย

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสมิวัดอุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาและลักษณะของต้นฉบับวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสมิวัดอุประสงค์ รวมทั้งศึกษาวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสมิวัดอุประสงค์ในด้านรูปแบบ ธรรมเนียมการแต่ง เนื้อหาสาระ และคุณค่าของวรรณกรรม และแสดงให้เห็นถึงการแพร่กระจายของวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสมิวัดอุประสงค์ โดยผู้ศึกษาได้สืบค้นข้อมูลวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสมิวัดอุประสงค์จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ และเลือกวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสมิวัดอุประสงค์ ฉบับวัดอุประสงค์ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน เป็นฉบับหลักในการศึกษา เนื่องจากเป็นฉบับที่มีความสมบูรณ์ครบทั้ง 15 ผูก และมีอายุมากที่สุดในบรรดาฉบับที่มีความสมบูรณ์ กล่าวคือมีข้อความระบุว่าคัดลอกเมื่อจุลศักราช 1224 ตรงกับพุทธศักราช 2405 ผลการศึกษาวิเคราะห์มีดังนี้

การวิเคราะห์ลักษณะของต้นฉบับใบลานวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสมิวัดอุประสงค์ ทำให้ทราบข้อมูลดังนี้

1. ต้นฉบับใช้อักษรธรรมล้านนา ในบางผูกมีลักษณะอักษรและอักขรวิธีเหมือนไทลื้อ เช่น

การใช้รูปสระอีแบบไทลื้อ ในคำว่า ปีล (ปี) การเขียนเชิง ง เป็นตัวสะกดบนพยัญชนะ เช่นในคำว่า สุก (สุข) แต่ลักษณะดังกล่าวมีปรากฏไม่มากนัก อาจเป็นเพราะต้นฉบับที่ใช้ในการคัดลอกมีอักษรแบบไทลื้อปะปนอยู่ ดังปรากฏในข้อความท้ายใบลานผูกที่ 12 ว่า “ตัวยาเพิ่นแกมตัวลื้อลวดตัมตามตัวแล” นอกจากนี้ในต้นฉบับยังมีการแทรกอักษรไทยนิตในข้อความท้ายใบลาน 4 ผูก คือ ผูกที่ 6 ผูกที่ 13 ผูกที่ 14 และผูกที่ 15

2. ต้นฉบับมีการแบ่งกันคัดลอก และปรากฏนามผู้จารหลายคนได้แก่ พระชนานชติยะวัดเชียงม่วน, แสนชินรักษา, อินทปัญญาภิกขุ, กัญเชยภิกขุ, สุริยสามเณรหรือพระหน้อยสุริยะ, กัญจนภิกขุ และกตติยะภิกขุ จึงทำให้ต้นฉบับมีหลายลายมือ และมีระบบการกำหนดตัวอักษรที่ต่างกันไป

3. การกำหนดอายุของเอกสาร ปรากฏหลักฐานข้อความที่ระบุศักราชที่คัดลอกคือ จ.ศ. 1224 (พ.ศ. 2405) ในข้อความท้ายใบลานจำนวน 7 ผูก คือผูกที่ 4 ผูกที่ 9 ผูกที่ 10 ผูกที่ 11 ผูกที่ 12 ผูกที่ 13 และผูกที่ 15 ส่วนผูกที่ไม่ได้ปรากฏศักราชแต่มีข้อความระบุเหตุการณ์ที่สอดคล้องกับผูกที่ปรากฏศักราชคือผูกที่ 1 ผูกที่ 2 ผูกที่ 3 และผูกที่ 6 มีข้อความว่าจารเพื่อถวายเจ้าเมืองน่าน อีกส่วนหนึ่งคือผูกที่ไม่ปรากฏศักราชและไม่มีข้อความระบุว่าจะจารเพื่อถวายเจ้าเมืองน่านคือ ผูกที่ 5 ผูกที่

7 ผูกที่ 8 และผูกที่ 14 ผู้ศึกษาได้เปรียบเทียบรูปลักษณะอักษรกับผูกอื่น ๆ พบว่ารูปลักษณะตัวอักษรและอักขรวิธีมีลักษณะที่ร่วมสมัยกัน จึงกำหนดได้ว่าวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์ เป็นเอกสารที่สร้างในคราวเดียวกันคือช่วง จ.ศ. 1224 (พ.ศ. 2405) ซึ่งราชวงศ์ปกครอง พงศาวดารเมืองน่านระบุว่าในช่วงดังกล่าวเจ้าอนันตวรฤทธิเดชสร้างพระธรรมคัมภีร์เป็นจำนวนมากและปรากฏหลักฐานว่ามีการเปิดราชทรัพย์ไปสร้างพระธรรมคัมภีร์ “อุสสาบารส” ใน จ.ศ. 1223

4. วัตถุประสงค์ในการคัดลอกถวายเจ้าหลวงเมืองน่านและพระภิกษุสำคัญในเมืองน่าน ได้แก่

4.1 ถวายเจ้ามหาชีวิต (ผูกที่ 1, 2, 3, 6, 12, 13, 15) คือเจ้าอนันตวรฤทธิเดชซึ่งเป็นเจ้าหลวงเมืองน่านในช่วงเวลานั้น อีกทั้งในท้ายผูก 12 มีข้อความเอ่ยนามว่า “กัญชวยภิกษุแต่้มค้ำชูยังมหอนันตอิสสรราชเจ้ามหาชีวิตเมืองน่านแล”

4.2 ถวายมหาครูบาเจ้าวัดกู่คำ (ผูกที่ 5, 7)

5. ข้อความท้ายใบลานแต่ละผูก ทำให้ทราบข้อมูลชื่อผู้จาร รวมถึงคำปรารภเพื่อบอกวัตถุประสงค์การคัดลอก เพื่อบอกเล่าเหตุการณ์ สถานที่ ปัญหาอุปสรรค และความปรารถนาของผู้จาร

ด้านความแพร่หลายของของวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส พบว่าวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสของล้านนานอกจากเหนือจากจะปรากฏในรูปแบบวรรณกรรมร้อยแก้ว วรรณกรรมร้อยกรอง และแทรกอยู่ในวรรณกรรมเรื่องอื่นแล้ว ยังปรากฏการนำเรื่องราวของวรรณกรรมเรื่องอุสสาบารสไปใช้ในการพยากรณ์อีกด้วย จากการสืบค้นข้อมูลต้นฉบับใบลานวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ พบจำนวน 19 ฉบับ ประกอบด้วยต้นฉบับที่พบในประเทศไทยจำนวน 15 ฉบับ ในจำนวนนี้พบมากที่สุดที่จังหวัดน่านจำนวน 6 ฉบับ ที่พบนอกประเทศไทยพบที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จำนวน 2 ฉบับ และพบที่สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาจำนวน 2 ฉบับ แสดงให้เห็นการแพร่หลายของวรรณกรรมเรื่องนี้ทั่วดินแดนล้านนาทั้งที่อยู่ในประเทศไทยและอยู่นอกประเทศไทย

ผู้ศึกษามีความสนใจว่าวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสที่พบต้นฉบับในประเทศไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา นั้น มีเนื้อความเหมือนกันหรือไม่ แม้ว่าปัจจุบันต้นฉบับที่พบบางฉบับจะไม่ครบ 15 ผูก ผู้ศึกษาจึงได้สอบเทียบข้อความส่วนท้ายของผูกที่ 8 ซึ่งเป็นผูกที่ถูกฉบับมีเหมือนกัน โดยเลือกต้นฉบับวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสมาเปรียบเทียบเพื่อแสดงให้เห็นถึงการแพร่กระจายของวรรณกรรมเรื่องดังกล่าว ดังนี้

1. วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสที่พบต้นฉบับในประเทศไทย ผู้ศึกษาได้สอบเทียบฉบับที่ปรากฏศักราชที่มีอายุมากที่สุด คือฉบับวัดหลวงราชสถนฐาน จ.ศ. 1218 (พ.ศ. 2399) กับฉบับวัดภูมินทร์ จ.ศ. 1224 (พ.ศ. 2405) และฉบับที่ปรากฏศักราชที่มีอายุน้อยที่สุดคือฉบับวัดเฮี้ย จ.ศ. 1300 (พ.ศ. 2481)

2. วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสที่พบต้นฉบับในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้แก่ อุสสาบารส วัดว้ายสิมุนนันทาราม เมืองเชียงฮ่อน แขวงไซยะบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จ.ศ. 1232 (พ.ศ. 2413) และ อุสสาบารส วัดสุวันนะบัวคำ เมืองเชียงฮ่อน แขวงไซยะบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จ.ศ. 1295 (พ.ศ. 2476)

3. วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสที่พบต้นฉบับในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาได้แก่ อุสสาบารส วัดราชฐานหลวงเชียงยี่น เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา จ.ศ. 1269 (พ.ศ. 2450)

ผลการสอบเทียบข้อความส่วนท้ายของผูกที่ 8 พบว่า วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสที่พบในประเทศไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมานั้น มีเนื้อเรื่องที่เหมือนกัน เป็นฉบับที่คัดลอกสืบต่อกันมา การลำดับความและการใช้ถ้อยคำแทบไม่มีการเปลี่ยนแปลงแม้บางฉบับจะมีอายุห่างกันเกือบ 100 ปีก็ตาม และเนื่องจากพื้นที่ที่พบวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสทั้ง 3 ประเทศนี้ ในอดีตเป็นดินแดนล้านนา จึงแสดงให้เห็นถึงการแพร่กระจายของวรรณกรรมเรื่องนี้ที่มีอยู่ทั่วดินแดนล้านนา

ด้านรูปแบบการแต่ง วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสมีลักษณะเป็นชาดกนอกนิบาตอันเป็นเรื่องที่นักปราชญ์โบราณแต่งขึ้น รูปแบบการแต่งชาดกของวรรณกรรมเรื่องนี้จะขึ้นต้นด้วยบทบูชาพระรัตนตรัย ต่อด้วยเหตุที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสเล่าถึงเรื่องราวในชาดก การตรัสเล่าถึงเรื่องราวชาดกในอดีตชาติ และจบด้วยการกล่าวถึงการกลับชาติมาเกิดหรือประชุมชาดก

ภาษาที่ใช้ในวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสประกอบด้วยภาษาบาลีและภาษาไทย ในส่วนของภาษาบาลีมีลักษณะการแต่งแบบร้อยแก้วหรือที่ภาษาบาลีเรียกว่า “คัซชะ” (คชช) ภาษาสันสกฤตเรียกว่า คัทยะ (คทย) ภาษาบาลีที่ใช้มีทั้งที่เป็นข้อความขนาดยาวและการยกศัพท์ภาษาบาลีก่อนอธิบายความเป็นภาษาไทย

วรรณกรรมเรื่องนี้ระบุผู้แต่งชื่อ “พุทธโฆสเถระ” ไว้ในผูกที่ 1 และในผูกที่ 15 มีข้อความระบุว่าพระภิกษุนามว่า “รจิตตเถระ” เป็นผู้นำภาษาบาลีมาและอุบาสกนามว่า “อัมพา” ผู้มีศรัทธาในพระรัตนตรัยให้คัดลอกที่เมืองหริภุญชัย ซึ่งการอ้างชื่อพระพุทธโฆสเถระว่าเป็นผู้แต่งวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสนี้ เป็นการกล่าวอ้างถึงเพื่อให้ผู้อ่านผู้ฟังเลื่อมใสศรัทธาและยึดมั่นในคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่อยู่ในวรรณกรรมเรื่องดังกล่าว นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่าปราชญ์ล้านนามีความรู้ด้านคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี โดยเฉพาะความรู้ที่ว่าพระพุทธโฆสเถระ

เป็นผู้รจนาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะประเภทอรรถกถา ซึ่งเป็นต้นเค้าของชาดกเรื่องต่าง ๆ ของล้านนา

องค์ประกอบของเนื้อเรื่องมีการนำเรื่องอุณรุทและรามเกียรติ์มาผสมกัน โดยเนื้อเรื่อง ผู้กที่ 1 ถึง ผู้กที่ 13 ส่วนใหญ่มาจากเรื่องอุณรุท ส่วนผู้กที่ 14-15 เป็นเนื้อเรื่องคล้ายกับเรื่องรามเกียรติ์ตั้งแต่ตอนลักนางสีดาจนถึงทศกัณฐ์ล้ม นอกจากนี้ยังมีเรื่องแทรกที่บ้างก็เป็นชาดกหรือเป็นวรรณกรรมซึ่งเป็นที่ยุติกันดีในล้านนาอยู่แล้ว ซึ่งเมื่อพิจารณาเนื้อเรื่องและการดำเนินเรื่องของวรรณกรรมชาดกเรื่องนี้แล้วพบว่า เรื่องแทรกเหล่านี้ น่าจะมีความเกี่ยวข้องกับลักษณะการใช้วรรณกรรม คือใช้เพื่อเทศน์สั่งสอนโดยต้องการแทรกเนื้อเรื่องที่ทำให้ทั้งสาระธรรมและความสนุก การแทรกเรื่องที่หลากหลายยังสะท้อนถึงความสามารถของผู้แต่งและความแพร่หลายของเรื่องที่น่ามาแทรก

ด้านเนื้อเรื่องวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์ รวมทั้งวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารสฉบับอื่น ๆ มีการแบ่งการดำเนินเรื่องออกเป็น 15 ตอน หรือ 15 ผู้กเหมือนกัน นอกจากนี้ในแต่ละผู้กยังมีเรื่องแทรกซึ่งเป็นเรื่องราวสั้น ๆ ที่แทรกอยู่ในวรรณกรรมชาดกล้านนา เรื่องอุสสาบารส จำนวน 10 เรื่อง ได้แก่

1. เรื่องขุนอินทปากกับนางสร้อยมา (ผู้ก 2)
2. เรื่องนางสุภากับนกหัสดีลิงค์และผรุสยักษ (ผู้ก 3)
3. เรื่องกำเนิดหอรมาน (ผู้ก 3)
4. เรื่องควายสุวรรณทรรพี (ผู้ก 3)
5. เรื่องพระยาชินราชกับปณณกยักษ (ผู้ก 3)
6. เรื่องหอรมานถูกปลิงเกาะหน้าผากและหอรมานเผากรุงลงกา (ผู้ก 4)
7. เรื่องพญาพานพรหมทัตกับนางสุชาดา (ผู้ก 4 และ ผู้ก 5)
8. เรื่องยุทธชัยราชกุมารกับนางจันทิดา (ผู้ก 5)
9. เรื่องนางกินรี (ผู้ก 7)
10. เรื่องบุพกรรมของพระบารส (ผู้ก 11)

วรรณกรรมปลีกย่อยทั้ง 10 เรื่องนี้ แบ่งตามลักษณะและที่มาของวรรณกรรมได้ดังนี้

1. เรื่องราวที่แสดงที่แสดงบุพกรรมหรือการกระทำในชาติปางก่อนที่ส่งผลให้เกิดเหตุการณ์เรื่องอุสสาบารส จำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่องขุนอินทปากกับนางสร้อยมา (ผู้ก 2) และ เรื่องบุพกรรมของพระบารส (ผู้ก 11)
2. เรื่องราวที่มาจากเรื่องรามายณะหรือจากเรื่องรามเกียรติ์สำนวนล้านนา ได้แก่ เรื่องกำเนิดหอรมาน (ผู้ก 3) เรื่องควายสุวรรณทรรพี (ผู้ก 3) เรื่องหอรมานถูกปลิงเกาะหน้าผากและหอรมานเผากรุงลงกา (ผู้ก 4) และ เรื่องพญาพานพรหมทัตกับนางสุชาดา (ผู้ก 4 และผู้ก 5)
3. เรื่องราวที่มาจากชาดกในพระสุตตันตปิฎก ได้แก่ เรื่องนางสุภากับนกหัสดีลิงค์และผรุสย

ยักษ (ผูก 3) เรื่องพระยาชินราชกับปณณกยักษ (ผูก 3) และ เรื่องยุทธชัยราชกุมารกับนางจันทิดา (ผูก 5)

4. เรื่องราวที่มาจากปัญญาสชาดก ได้แก่ เรื่องนางกินรี (ผูก 7)

วรรณกรรมชาดกล้านนา เรื่อง อุตสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์ เป็นวรรณกรรมที่ร้อยเรียงเรื่องราวซึ่งได้รับอิทธิพลทั้งจากเรื่องอนิรุทธ์และเรื่องรามเกียรติ์และนำเสนอในรูปแบบวรรณกรรมชาดก ทำให้เนื้อเรื่องมีเหตุการณ์ที่หลากหลาย ซึ่งเมื่อพิจารณาเนื้อเรื่องและการดำเนินเรื่องของวรรณกรรมชาดกเรื่องนี้แล้วพบว่า ผู้แต่งได้สอดแทรกเรื่องราวที่มีได้ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องอุตสาบารสฉบับที่แต่งเป็นโคลง ซึ่งอาจเป็นเพราะลักษณะของร้อยแก้วเอื้อต่อการเล่าเรื่องและให้รายละเอียดได้มากกว่าเรื่องที่น่ามาแทรก บ้างก็เป็นชาดกหรือเป็นวรรณกรรมซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในล้านนาอยู่แล้ว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้อ่านหรือผู้รับฟังชาดกได้ทราบถึงคติธรรมที่สอดแทรกอยู่ในเรื่องราวเหล่านั้นด้วย

ด้านตัวละคร วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุตสาบารสเป็นวรรณกรรมขนาดยาว มีเนื้อหาและตัวละครมาก ตัวละครสำคัญในวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุตสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์ แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มตัวละครฝ่ายเมืองกาสิ กลุ่มตัวละครฝ่ายเมืองภักโค และกลุ่มตัวละครอื่น เมื่อพิจารณาตัวละครและบทบาทของตัวละครแล้วพบว่า นอกจากตัวละครหลักที่มาจากวรรณกรรมเรื่องอนิรุทธ์แล้วยังมีตัวละครที่ได้รับอิทธิพลจากเรื่องรามเกียรติ์เข้ามาปะปนอยู่มาก

ด้านคุณค่าของวรรณกรรม วรรณกรรมเรื่องนี้จึงมีความโดดเด่นใน 3 ด้าน คือ คุณค่าด้านความเชื่อ คุณค่าด้านวัฒนธรรมและประเพณี และคุณค่าด้านวรรณศิลป์ คุณค่าด้านความเชื่อปรากฏความเชื่อปรากฏความเชื่อเรื่องช้างเผือก เรื่องนิมิตฝันอันเป็นลางบอกเหตุ เรื่องช้างเอราวัณ เป็นต้น คุณค่าด้านวัฒนธรรมและประเพณี มีการแทรกความรู้ด้านการเลือกแม่นม เรื่องมหรสพและเครื่องดนตรี เรื่องการอ่านจำนวนที่เกิน 10 ล้าน และเรื่องพิธีปลงศพ ส่วนคุณค่าด้านวรรณศิลป์ วรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุตสาบารส ฉบับวัดภูมินทร์ แต่งด้วยร้อยแก้วที่เน้นการบรรยายและการพรรณนาเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับการใช้วรรณกรรมเพื่อเทศนา

ข้อเสนอแนะ

ผู้ศึกษาพบว่าต้นฉบับในลานวรรณกรรมชาดกเรื่องอุตสาบารสไม่ได้มีแต่ฉบับที่เป็นอักษรธรรมล้านนาเท่านั้น ยังพบฉบับที่เป็น อักษรธรรมลาวอีกด้วย ข้อมูลจากเว็บไซต์ <http://www.laomanuscripts.net> พบสำเนาภาพถ่ายใบลานวรรณกรรมชาดกเรื่องอุตสาบารสที่จารด้วยอักษรธรรมลาวหลายฉบับ เช่น ฉบับวัดใหม่ สุวันนะพุมาราม, ฉบับหอพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระบาง, ฉบับหอสมุดแห่งชาติลาว, ฉบับวัดโพนหิน ซึ่งเป็นที่น่าสนใจว่าวรรณกรรมชาดกเรื่องอุตสาบารสที่จารด้วยอักษรธรรมลาว จะมีเนื้อเรื่องและการดำเนินเรื่องเหมือนกับฉบับที่จารด้วยอักษรธรรมล้านนาหรือไม่ หากสามารถศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมชาดกเรื่องอุตสาบารสทั้งฉบับอักษรธรรม

ล้านนาและฉบับอักษรธรรมลาว จะทำให้เห็นภาพรวมของวรรณกรรมชาดกเรื่องอุสสาบารสที่
แพร่กระจายอยู่ในดินแดนล้านนาและล้านช้าง

รายการอ้างอิง

หนังสือ

- (2516). โคลงนิราศทริภุชชัย ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร สอบกับต้นฉบับเชียงใหม่.
กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์พระจันทร์.
- (2471). **ประชุมคำพากย์รามเกียรติ ภาค 1 หม่อมเจ้าจิตรโกศทวิ พิมพ์ช่วยในงานยี่นชิงช้า นายพล
โท พระยาขลาโหมราชเสนา (เล็ก ปาณิกบุตร) ปลัดทูลฉลองกระทรวงกลาโหม.** กรุงเทพฯ,
โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- (2547). **พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับภูมิพลโลกิขุ.** กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ.
- (2555). **อริไทยโพธิบาทว์ (พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี พิมพ์แจกเป็นมิตรบรรณาการใน
โอกาสวันคล้ายวันเกิดปีที่ 80).**
กรรณิการ์ วิมลเกษม (2558). **ตำราเรียนอักษรไทยโบราณ อักษรขอมไทย อักษรธรรมล้านนา อักษร
ธรรมอีสาน.** กรุงเทพฯ, ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
_____. (2563). "จารึกสมัยพระนางวิสุทธีเทวี." เอกสารประกอบการบรรยาย เสนอต่อที่
ประชุมสำนักศิลปกรรม ราชบัณฑิตยสภา 24 กันยายน 2563.
กาญจนา ฐิติปัญญาวัฒน์. (2542). "การศึกษาเชิงวิเคราะห์ การกำเนิดในลักษณะเหนือธรรมชาติของตัว
ละครในวรรณกรรมชาตคนนอกนิบาตล้านนา," มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมล้านนา.
กุสุมา รักขมณี. (2549). **การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต.** กรุงเทพฯ, ภาควิชา
ภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
โชมสี แสนจิตต์. (2539). "การศึกษาวิเคราะห์เรื่องจันทชาติ," มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมล้านนา.
คณะกรรมการอำนวยการจัดการฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี. (2545). **ราชวงศ์จักรี พงศาวดาร
เมืองน่าน. ใน ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 7.** กรุงเทพฯ, กองวรรณกรรมและ
ประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
ฉัตรยุพา สวัสดิพงษ์. (2523). **การศึกษาเปรียบเทียบรามเกียรติ์ฉบับล้านนาและฉบับภาคใต้.**
เชียงใหม่, ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
_____. (2554ก). **พรหมจักรชาดก. ใน นามานุกรมวรรณกรรมล้านนา** กรุงเทพฯ, สำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).
_____. (2554ข). **หอรมาน, นิทาน. ใน นามานุกรมวรรณกรรมล้านนา.** กรุงเทพฯ,

- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).
- ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต. (2535). "วรรณคดีไทยเรื่องอนิรุทธ์ : การศึกษาวิเคราะห์," จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย.
- ชัปนะ ปิ่นเงิน. (2544). "การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมชาดกล้านนา เรื่อง โวหารมโหสถ," มหาวิทยาลัยศิลปากร. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย.
- ชัปนะ ปิ่นเงิน และพัชราภรณ์ นักเทศน์. (2561). **ธรรมพยากรณ์ วัดธงสัจจะ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน**. เชียงใหม่, สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธิดินัดดา จินาจันทร์. (2543). "กลวิธีการใช้ภาษาในการสร้างเรื่องชาดก:กรณีศึกษาจากสุพรรณสังขราชกุมมารชาดก," มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมล้านนา.
- ธวัช ปุณโณทก. (2525). **วรรณกรรมท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ, สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- ประคอง นิมนานเหมินทร์. (2543). "มหาภารตะกับวรรณคดีท้องถิ่น." เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ “มหากาพย์มหาภารตะ: ความสัมพันธ์ที่มีต่อวัฒนธรรมไทย” ครั้งที่ 2. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2561). อุตสาหกรรสร้านวรรณล้านนา. ใน **วรรณคดีแห่งชาติ เล่ม ๒ สมัยอยุธยา**. กรุงเทพฯ, สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- _____. (2562). มหาภารตะกับวรรณคดีท้องถิ่น. ใน **ว่าด้วยวรรณกรรมท้องถิ่น วรรณกรรมไทย**. กรุงเทพฯ, แม็กเอ็กซ์เพรส.
- _____. (2564). อุตสาหกรรสร้านวรรณล้านนา. ใน **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมท้องถิ่นไทย ภาคเหนือ โคลงอุสสาบารส ปรีวรรตจากต้นฉบับใบลานของหอสมุดแห่งชาติ** กรุงเทพฯ, สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.
- ปิยะพงษ์ โพธิ์เย็น และทรงธรรม ปานสกุล. (2562). ญาติวงศ์พงศาวดารวรรณกรรมชาดกล้านนาเรื่องอุสสาบารส ฉบับวัดบ้านปาง. **วารสารวิชาการหอสมุดแห่งชาติ**, 7(2): 46-61.
- ปิยะพงษ์ โพธิ์เย็น. (2564). เนื้อเรื่องและตัวละครในโคลงอุสสาบารสฉบับหอสมุดแห่งชาติ. ใน **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมท้องถิ่นไทย ภาคเหนือ โคลงอุสสาบารส ปรีวรรตจากต้นฉบับใบลานของหอสมุดแห่งชาติ**. กรุงเทพฯ, สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.
- ปิยะภา ตูจิธรานนท์. (2555). "การศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่องเวสสันดรชาดก ฉบับวัดอัมพา จังหวัดชัยภูมิ," มหาวิทยาลัยศิลปากร. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย.
- พระเทพวิสุทธีเวที และสมหมาย เปรมจิตต์. (2535). **อรรถกัมภีร์แห่งพุทธโฆษาจารย์เจ้า : กฎหมายล้านนา**. มปท.

- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2554). **ชาดกในธรรมบท**. กรุงเทพฯ, ช่อระกาการพิมพ์.
- ไพฑูรย์ ดอกบัวแก้ว (2543). **อุสสาบารส : โคลงต้นล้านนา**. เชียงใหม่, สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มณีปิ่น พรหมสุทธิรักษ์. (2550). บทนำ. ใน **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา อนิรุทธคำฉันท์**. กรุงเทพฯ, ราชบัณฑิตยสถาน.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2526). **พระสูตร และ อรรถกถา แปล ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ ๓ ภาคที่ ๑**. กรุงเทพฯ, เฉลิมชาญการพิมพ์.
- _____. (2526). **พระสูตร และ อรรถกถา แปล ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท เล่มที่ ๑ ภาคที่ ๒ ตอนที่ ๑**. กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- _____. (2527). **พระสูตร และ อรรถกถา แปล ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ ๓ ภาคที่ ๕**. กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์ศิwapr.
- มัชฌิมา วีรศิลป์. (2549). "การศึกษาวรรณกรรมล้านนา เรื่องเวสสันดรชาดก สำนวนไม้ไผ่แจ้เขียวแดง," มหาวิทยาลัยศิลปากร. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย.
- ยุทธพร นาคสุข. (2562). "วิชาการอ่านจารึกกับการคำนวณ." เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ "ภาษาไทย ภาษาถิ่น: วัน เวลา ภาษา จารึก". สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2552). **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ, ราชบัณฑิตยสถาน.
- _____. (2554). **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยสุโขทัย ไตรภูมิภค**. กรุงเทพฯ, ราชบัณฑิตยสถาน.
- วาทีต ธรรมเชื้อ. (2555). "การศึกษาวรรณกรรมล้านนา เรื่องมหาชาติภาคพายัพ ฉบับสร้อยสังกร," มหาวิทยาลัยศิลปากร. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย.
- วุฒินันท์ ชัยศรี. (2554). "พหุอักษร: การศึกษารามเกียรติ์ฉบับล้านนาในฐานะวรรณคดีชาดก," จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย.
- ศรีสุนทรโวหาร, พระยา. (2501). **มูลบทบรรพกิจ วาหนิตินิกร อักษรประโยค สังโยคพิธาน ไวพจน์ พิจารณ์ พิศาลการ์นต์ แบบสอนหนังสือไทย ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร)**. พระนคร, ศิลปาบรรณาการ.
- ศิริพร บางสุด. (2531). "การศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่องพระกิตติพระพาน", มหาวิทยาลัยศิลปากร. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย
- ศิวาพร วัฒนรัตน์. (2554). **อุสสาบารส, ธรรมคำว**. ใน **นามานุกรมวรรณกรรมล้านนา** กรุงเทพฯ, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2564). **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมท้องถิ่นไทย ภาคเหนือ โคลงอุสสา**

บารส **ปริวรรตจากต้นฉบับใบลานของหอสมุดแห่งชาติ ฉบับราชบัณฑิตยสภา**. กรุงเทพฯ, สำนักงานราชบัณฑิตยสภา.

สิงฆะ วรรณสัย. (2519). **อุสสาบารส วรรณกรรมลานนาไทยสมัยพระเจ้ากือนา**. เชียงใหม่, โครงการลานนาคดีศึกษา ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

_____. (2523). **ปริทรรศน์วรรณคดีลานนาไทย**. เชียงใหม่, โครงการตำรา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุรีย์วรรณ เล็กตระกูล (2529). "การศึกษาชำระวรรณกรรมล้านนาเรื่อง โคลงหงส์ผาคำ," มหาวิทยาลัยศิลปากร. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจารึกภาษาไทย.

อภิรดี เตชะศิริวรรณ (2019). "Tai Lü manuscripts from Southern Yunnan and Northern Laos: The function and development of paratexts in a recently revived manuscript culture," Universität Hamburg. Dissertation zur Erlangung des Grades der Doktorin der Philosophie (Dr. phil.) an der Fakultät für Geisteswissenschaften.

อนาโกล เป็ลติเยร์ ดิเรก อินจันท์ และคณะ. (2557). **รายชื่อคัมภีร์ใบลานและพับสา :**

ไทخينเมืองเชียงตุง. เชียงใหม่, สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.

อรพินท์ ศรีธธา (2541). "การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมเรื่องกุสสราชชาดก," มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมล้านนา.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และศรีธัน คำแปง, ปริวรรต. (2528). **พินนาเมืองน่านคาวทางเมืองน่าน**. เชียงใหม่, ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ วิทยาลัยครูเชียงใหม่.

อุดม รุ่งเรืองศรี (2528). **วรรณกรรมล้านนา**. เชียงใหม่, โครงการตำรามหาวิทยาลัย สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เอกสารตัวเขียน

(จ.ศ. 1224). "อุสสาบารส", วัดภูมินทร์ อำเภอเมืองฯ จังหวัดน่าน. หนังสือใบลาน 15 ผูก. อักษรธรรมล้านนา. ภาษาบาลีและภาษาไทย. เส้นจาร.

(จ.ศ. 1232). "อุสสาบารส", วัดว้ายสิมุนันนทาราม เมืองเชียงฮ่อน แขวงไชยะบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. หนังสือใบลาน. อักษรธรรมลื้อ. ภาษาบาลีและภาษาไทย. เส้นจาร. เข้าถึงเมื่อ 25 มีนาคม 2563. เข้าถึงได้จาก <http://www.laomanuscripts.net>.

(จ.ศ. 1269). "อุสสาบารส", วัดราชฐานหลวงเชียงฮ่อน เมืองเชียงตุง รัฐฉาน สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา. หนังสือใบลาน 15 ผูก. อักษรไทยจีน. ภาษาบาลีและภาษาไทย. เส้นจาร.

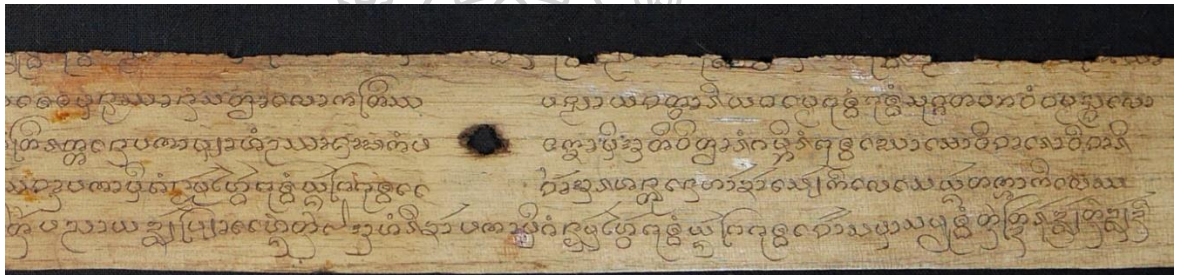
- (จ.ศ. 1289). “อุสสาบารส”, วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่. หนังสือใบลาน 15 ผูก. อักษรธรรมล้านนา. ภาษาบาลีและภาษาไทย. เส้นจาร. เข้าถึงเมื่อ 23 มีนาคม 2562. เข้าถึงได้จาก <http://lannamanuscripts.net>.
- (จ.ศ. 1289). “อุสสาบารส”, วัดจอมศรีทรายมูลบุญเรือง (บ้านปาง) อำเภอสี จังหวัดลำพูน. หนังสือใบลาน 15 ผูก. อักษรธรรมล้านนา. ภาษาบาลีและภาษาไทย. เส้นจาร. เข้าถึงเมื่อ 2 มีนาคม 2562. เข้าถึงได้จาก <http://lannamanuscripts.net>.
- (จ.ศ. 1295). “อุสสาบารส”, วัดสุวันนะบัวคำ เมืองเชียงฮ่อน แขวงไชยบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. หนังสือใบลาน. อักษรธรรมลื้อ. ภาษาบาลีและภาษาไทย. เส้นจาร. เข้าถึงเมื่อ 25 มีนาคม 2563. เข้าถึงได้จาก <http://www.laomanuscripts.net>.
- (จ.ศ. 1300). “อุสสาบารส”, วัดเฮี้ย อำเภอปัว จังหวัดน่าน. หนังสือใบลาน 15 ผูก. อักษรธรรมล้านนา. ภาษาบาลีและภาษาไทย. เส้นจาร.
- (ม.ป.ป.). “โคลงอุสสาบารส (ตำนานเมืองพานคำกลอน)”, หอสมุดแห่งชาติ. หนังสือใบลาน. อักษรธรรมล้านนา. ภาษาไทย. ทะเบียนเลขที่ 1440/1.
- (ม.ป.ป.). “โคลงอุสสาบารส”, สมบัติส่วนตัวของนายไพฑูรย์ ดอกบัวแก้ว. หนังสือใบลาน. อักษรธรรมล้านนา. ภาษาไทย.
- (ม.ป.ป.). “โคลงอุสสาบารส”, สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. หนังสือใบลาน. อักษรธรรมล้านนา. ภาษาไทย. วัดป่าอิน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ไมโครฟิล์ม รหัส 83.121.07.092-092 1/171.
- (ม.ป.ป.). “โคลงอุสสาบารส”, หนังสือใบลาน. อักษรธรรมล้านนา. ภาษาไทย. วัดป่าหัด อำเภอปัว จังหวัดน่าน.

ภาคผนวก

ตัวอย่างการปริวรรตอุสสาบารสชาติก ฉบับวัดกุมินทร์

ผูก 1

ผูก1/ลาน “๑ ก”/ด้านที่ 1

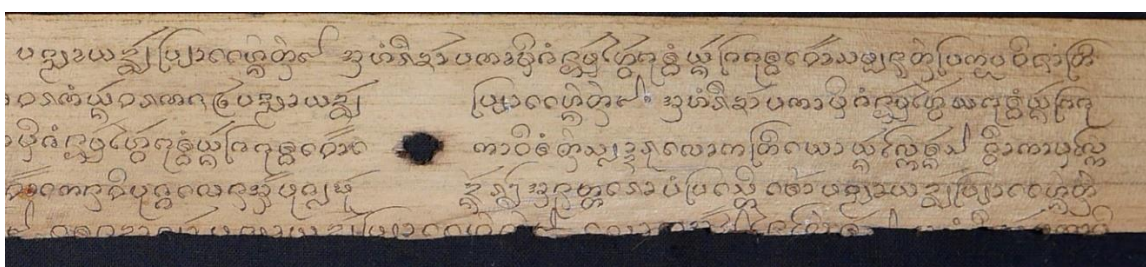
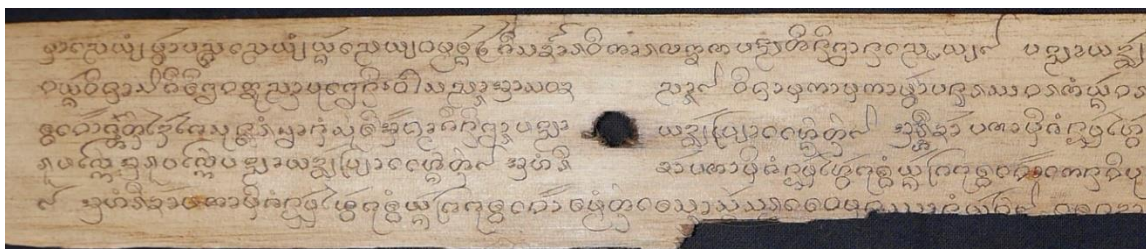

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	นโมตสส บลณาย นานุมกา กิเลสยารหนตุ โน พุทธิ์ ปลณายมาเถย (ใบลานหักหาย) ³
2	โกวิทฺ ปรณาย เกณจิ อนุตตรํ พุทธิ์ ปลณาย เทวมนุสสานํ ฌมฺมิ พุทธิ์ ปลณาย เทวมนุสสานํ สตุถา โลกติรสส ปลณาย จตวารียธมเม พุทธิ์ พุทธิ์ สุกคตปภาว ฌมฺมณจ โล
3	กุตตรํ อมรคณฺเณ นตวา ปณามสารียสงฆ สงฆณจ นมิตวา หตฺนตฺราย กาคุํ ตฺริรตฺตเน ปณามยา อุสสาชาฎกํ ปวกขามิ อตีวิทถารํ คมภีรํ พุทธิ์โฆโส วิจาโร วิจาริ
4	ตตี สุกขพุทธิยาติ อหิ อันทว่าข้า พุทธิ์โฆสจจาริโยนาม ตนชื่อพุทธิ์โฆสจจารยํ ปณามิ กีน้อมไหว้ พุทธิ์ ยังพระพุทธิ์เจ้า อรหนตโน หากฆ่าเสีย กิเลส ยังตณหากิเลส
5	ธัมมํทั้งหลาย นานุมกา มักว่า ปลณจทสสตา อันได้พันปลายห้าร้อยตัว มีอวิชา ราคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น ปลณาย ด้วยประยาแห่งตนแล อหิ อันทว่าข้า ปณามิ กีน้อมไหว้ พุทธิ์ ยัง พระพุทธิ์เจ้า สมาสมพุทธิ์ ตนตรัสรู้ด้วยตนด้วยดี

ประยา, ประหลยา น. ปัญญา, ความรู้ทั่ว. (ส. พรชญา; ป. ปลณยา).

³ นายสิงหะ วรรณสัย ปริวรรตฉบับวัดบ้านปาง ข้อความนี้มีว่า “สมพุทธิ์ ปลณาย วิชาตริปารณมากาสมปนน พุทธิ์ ปลณาย สุนทรํ ฐฎจานํ คตํ พุทธิ์ ปลณาย โลกตริโย”

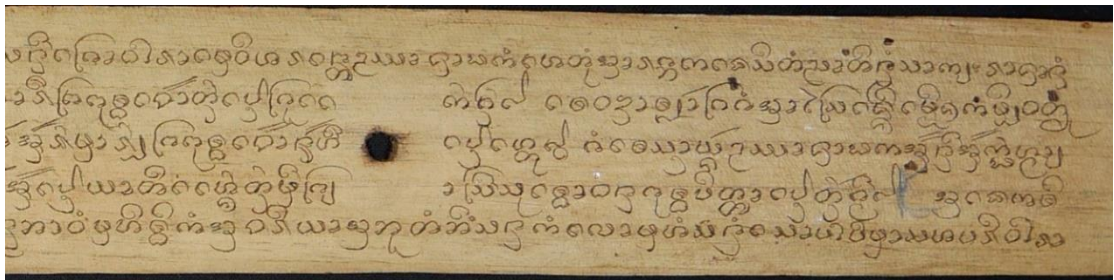
ผูก 1/ลาน “๑ ก”/ด้านที่ 2

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	มา เถยยมี มักว่า ปณจเถยยมี ยังเถยยมีมีทั้ง ๕ คือ สงขารวิการลกขณปณณตนิพพานเถยยแล ปณณาย ด้วยประยาแห่งตนแล อหิ อันว่าข้า ปณามิ ก็น้อมไหว้ พุทธี ยังพระพุทธีเจ้าสมปนนาน ตนประกอบ วิชาตริ
2	จ ยังวิชา ๓ คือ ทิพพจักขุญาณ ปุพเพนิวาสนญาณ อาสวขณญาณแล วิชามกามกา มักว่า ปนรตสสรณิ ยังจรณ ๑๕ ปณณาย ด้วยประยาแห่งตนแล อหิ อันว่าข้า ปณามิ ก็น้อมไหว้ พุทธี ยังพระพุ
3	ทธีเจ้า คดี ตนได้ไป สุนทรี ธานี สู้ที่อันงามคือนิพพาน ปณณาย ด้วยประยาแห่งตนแล อหิ อันว่าข้า ปณามิ ก็น้อมไหว้ พุทธี ยังพระพุทธีเจ้า โกวีทำ ตนสลาตรู้โลก ตริโย ยังโลกทั้ง ๓ คือ ว่า กามโลก
4	รูบโลก อรูบโลก ปณณาย ด้วยประยาแห่งตนแล อหิ อันว่าข้า ปณามิ ก็น้อมไหว้ พุทธี ยังพระพุทธีเจ้า เกนจิปุคคเลน อันบุคคคผู้ตั้งฤ อนุตตโร บประเสริฐเท่า ปณณาย ด้วยประยาแห่งตน
5	แล อหิ อันว่าข้า ปณามิ ก็น้อมไหว้ พุทธี ยังพระพุทธีเจ้า ธมมี ตนเทศนาสั่งสอน เทวมนุสสุสานิ ยังคนแลเทวดา (ใบลานหักหาย) ⁴

⁴ นายสิงหะ วรรณสัย ปรีวรตฉบับวัดบ้านปาง ข้อความนี้มีว่า “ทั้งหลาย ปณณาย ด้วยประยาแห่งตนแล โลกตริสสุ อันอยู่ในโลกทั้ง ๓ แล อหิ อันว่าข้า ปณามิ”

ผูก 1/ลาน “๒ กา”/ด้านที่ 2

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	นิพพานแล ปณามิตรตน นิตถิต อิท อุปปตินิทาน สตถา กมปิลวตถุ อุปนิสสาย นิโครธาราม วิหรนโต อุตสาชาฎกัเหตุ อารพภ กเถสิต ภาติน สากยราชาน
2	ปมุกขาน อิท มารพล สหพลนิกายานนติ ดั่งนี้ อุปปตินิทานธัมมเทศนาอันนี้ สตถา อันว่า พระพุทธเจ้าตนเป็นครูแห่งแก่คนแลเทวดาทั้งหลาย พระก็อาศัยเชิงเมืองกับปิลวตถุ
3	อยู่สำราญในนิโครธสักการาม พระก็ปรารภเชิงกำลังพระยาอันว่ามารอันเป็นกับด้วยหมู่ ร้พลทั้งหลายอันมารบพระพุทธเจ้านั้นหือเป็นเหตุแล้ว ก็เทศนายังอุตสาชาฎกอันนี้อัน กฎหมาย
4	ด้วยบาทตันคาถาว่า อหเมว อฏฺฐพฺพนธึ ดั่งนี้แล เทศนาแก่ท้าวพระยาสากยราชทั้งหลายอัน เป็นญาติแห่งตนมีพระยาสิริสุทโธธนพุทธปิตตาเป็นต้นก็มีแล อเถกทิ
5	วสั ภิกข ฆมมสภายั กถั สมฺภูจฺจาเปสุ ติ เอโสทิ อาวุโส เน สตถา มหาเตชั มหานุกาวั มหิทฺธิกั อจฺริยา อฏฺฐตั ภัสสนกัโลมหัสสนั โส ปาปิมา สหปริวารา

กฎหมาย ก. กตหมาย = กำหนด, ตราไว้

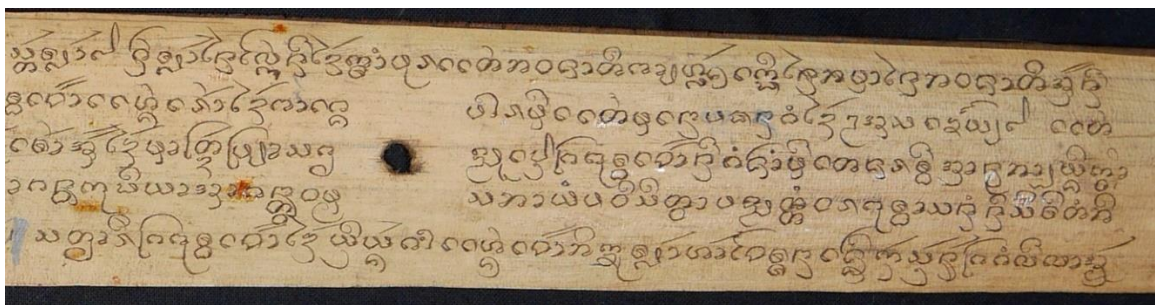
ผูก 1/ลาน “๓ กิ”/ด้านที่ 1

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	อาวุทธา มหารติอาคนตุวา มาลงการา ตสส เอโส พุทโธ ตเมว อเชสิ โส ปาปิมา จกกวาฬิ ปลาญติวา โน ตวุ สตลาติ ดังนี้ อเอกทิวสั ยังมีในวัน ๑ ภิกขุทั้งหลายก็บังเกิด
2	ยังถ้อยคำอันโจทนาเชิงกันไ้ไปมาในลวงธัมมสภาคสาลาว่าดังนี้ อาวุสโส ตูรา เจ้าทั้งหลาย ทิ ด้วยมีแท้แล เอโส พุทโธ อันว่าพระเจ้าตนนั้น สตลา ตนเป็นครูแห่งเราทั้งหลายมหา
3	เตชั มีเต(ชะ) อันมาก มหานุภาวี่ มีอานุภาพก็มากนัก อจริยั ควารอัศจรรย์อันบ่ก่อนเกิดมีแต่ ก่อนเป็นอันควรพิสสะ เพ็งกลัวมากนัก ควรหนึ่งห้วพองสยองเส้นขนลุกมากนักแล
4	โส พุทโธ อันว่าพระเจ้าตนนั้น อันพระยามารกับทั้งเสนามาร หากยิ่งหากซัดอาวุธต่าง ๆ สัน นั้น ก็เกิดเป็นเครื่องสักการะบูชาทั้งหลายเสี้ยงแล โสพุทโธ อันว่าพระพุทเจ้าตนนั้น โน แห่ง
5	เราทั้งหลายก็ประจัญแพ้ยังกำลังพระยามารตนนั้นแล โส ส่วนว่าพระพุทเจ้าตนนั้นก็ประจัญ แพ้ยังพระยามารกับหมูริพลทั้งหลายก็หื้อพ่ายหนีไปสู่อักรวาลแล้ว ก็ไหว้ยังพระเจ้าด้วยบทว่า ตุวั

แพ้ว ว. ชนะ, สำเร็จ, ลุล่วง.

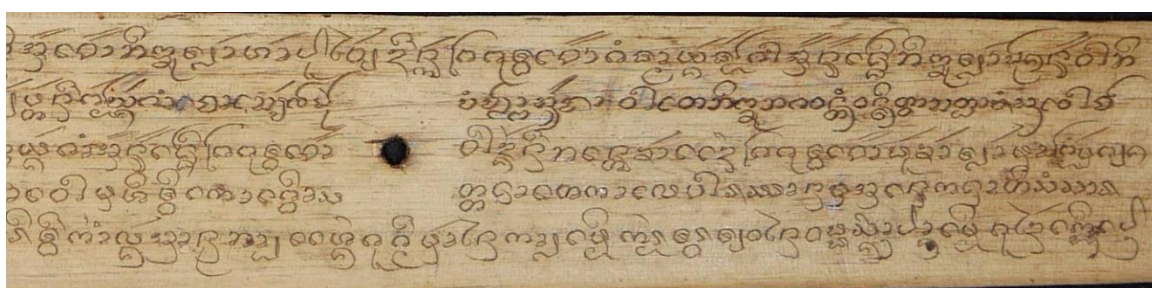
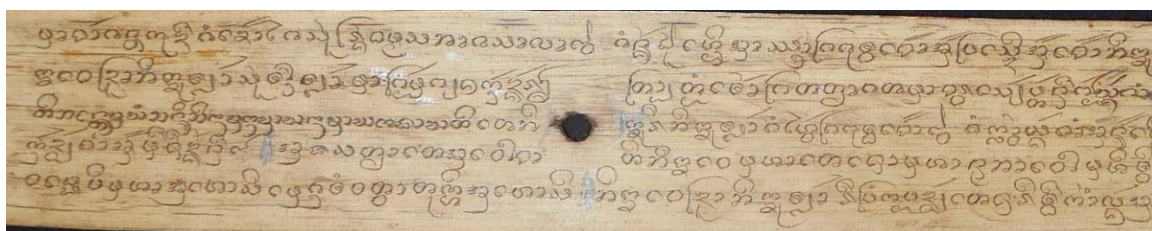
ผูก 1/ลาน “๓ กิ”/ด้านที่ 2

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	พุทฺโธ ตฺวํ สตฺถา ตฺวํ มาราภิภู ตฺวํ ปุริสเสโก ตฺวํ ตาเรสิ มํ ปชํ ดั่งนี้แล ส่วนว่าสัตว์ทั้งหลายแลคนทั้งหลายในโลกนี้ก็ได้กระทำบุญแต่ภวชาติภายหลัง เกิดมาในภวชาติอันนี้
2	ได้เป็นท้าวพระยามหากษัตริย์ตนใหญ่ก็ยังมีเดชะรัทธิอานุภาพมากนักแล พันดั่งสหัพพัญญู พระพุทธเจ้าแห่งเราได้ทำเพ็งบารมีแต่มนโปลนาก็ได้ ๗ อสงไขยแล แต่
3	วจีปณาก็ได้ ๔ อสงไขยแล แต่ได้ลัทธิพยากรณ์ก็ได้ ๔ อสงไขย トラบต่อเท่าอันได้มาตรัส ประยาสหัพพัญญูเป็นพระพุทธเจ้านี้ก็ข้ามีเดชะรัทธิอานุภาพยิ่งกว่า
4	โลกทั้ง ๓ หาบุคคลผู้จักเทียบเทียมบได้แท้แล ตํ สุตฺวา ภิกฺขุณํ กถํ โจอฺเทนโตณํ สตฺถา คนธกุฎิยา อากนฺตฺวา ธมฺมสภายํ ปวีสิตฺวา ปญฺญตฺตํ วรพฺพุทธสฺสนํ นิสิตํ ภิ
5	ภฺขุณํ ปุจฺฉิตฺติ ภิกฺขเว ตุมฺहे สมนิสินฺถ กถํ กถาย เอตฺรหิ เม อากมฺถ ตฺถนฺหิ อาโหสิ สตฺถา อันว่า พระพุทธเจ้าได้ยืนยังตำแหน่งเจ้าภิกขุทั้งหลายหากโจทนาเชิงกันสนั้น พระก็ลีลาออก

ต่อเท่า สัน. トラบถึง, จนกระทั่ง.

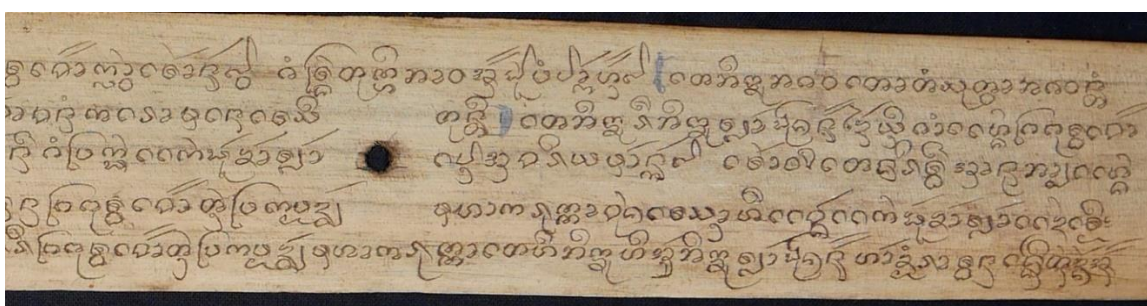
ผูก 1/ลาน “๔ กี่”/ด้านที่ 1

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	มาจากคันธกุฎี ก็เข้าไปสู่โรงธัมมสภาศาลาแล้ว ก็นั่งอยู่เหนืออาสนาพระพุทธเจ้าอัน ประเสริฐอันเจ้าภิกขุทั้งหลายหากปูไว้ดีนัก พระพุทธเจ้าก็ถามยังถ้อยคำอันนั้นเชิงภิกขุทั้งหลายฝูงนั้นว่า กี่
2	กขเว ดุราภิกขุทั้งหลาย สุทธานทั้งหลายมาพร้อมเพรียงกันตั้งฤๅ トラบต่อเท้าพระตถาคตมา จวนเสียบัดนี้ พ้อยยังคำจาเสียแลอยู่ปากอันชาวว่า เต ภิกขุ ภควนตัม วนทิตวา สตุถารัง อโวจา
3	ติ ภนฺเตมยํ สนฺนินฺนาม อิมายนํมาย กถายติ เต ภิกขุ อันว่าภิกขุทั้งหลาย ก็ไหว้พระพุทธเจ้า แล้ว ก็กล่าวยังคำอันนั้นเชิงพระพุทธเจ้าว่าดังนี้ ภนฺเต ข้าแต่พระพุทธเจ้า ผู้ข้าทั้งหลายมาอยู่ พร้อมเพรียง
4	กันด้วยคำอันมีชื่อดังนี้แล อถ สตุถา เต อโวจาติ ภิกขเว มหาเตโช มหานุภาโว มหิทธิโก โปธิสตุตธาเต กาลे ปารสสสนาม อนนฺกชาติ สํสาร
5	วฏฺเฏปิ มหาอิโหสิ เม อทํ วตฺวา ตฺถนฺนํ อิโหสิ ภิกขเว ดุรา ภิกขุทั้งหลาย อันว่าประกอบด้วย เตชะฤทธิกำลังอำนาจแห่งกูก็มีมากในกาลเมื่อก่อนทวนเทียวในวิภวสงสาร ปางเมื่อกูได้ เกิดเป็น

トラบต่อเท้า ว. จนกระทั่ง ยั้ง ก. หยุด.
 จวน ก. พบ. ป ปาก ก. ไม่พูด.
 พ้อย ก. กลับ. อันชา ว. อย่างนั้นหรือ.

ผูก 1/ลาน “๔ กี่”/ด้านที่ 2

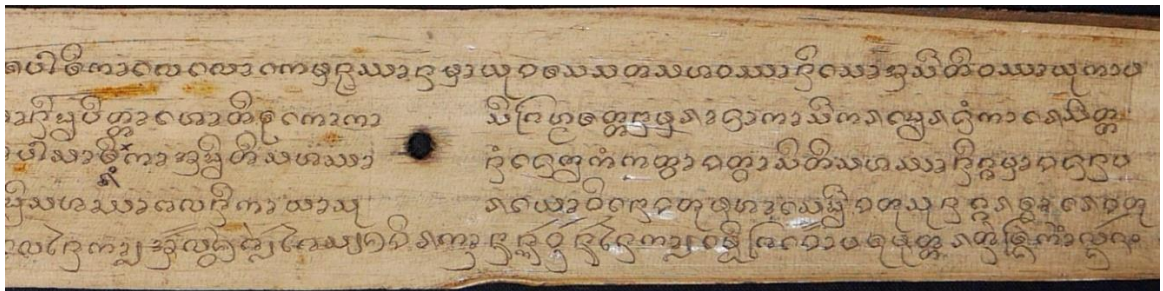

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	เจ้าบารสราษบุตรเมื่อก่อนก็ทรงกำลังเตชะฤทธิอาณุภาพแห่งโพธิสัตว์ในกาลเมื่อก่อนแล พระพุทธเจ้ากล่าวเท่านั้นแล้ว ก็ทรงตุนทิภาวอันอยู่ปากหั้นแล เต ฤกขุ ภควโต ต่ สุตวา ภควนตฺ
2	อโวก ภนเต อิทาเนว ปากโฏ อิติเตชา ปุพเพปิ น ปากโฏ มยฺ ภควนตฺ อยานํ กโรม โน เทสิ ตุนติ เต ฤกขุ อันว่าฤกขุทั้งหลายผู้้นได้ยื่นคำแห่งพระพุทธเจ้า
3	ก็กล่าวดังนี้ ภนเต ข้าแต่พระพุทธเจ้า อันว่า เตชะรัทธิอาณุภาพแห่งพระพุทธเจ้าในกาลบัดนี้ ก็ปรากฏแก่ผู้ข้าทั้งหลายเป็นอจริยะมากนักแล เท่าว่าเตชะฤทธิอาณุภาพแห่ง
4	พระพุทธเจ้าเป็นโพธิสัตว์เมื่อเป็นโพธิสัตว์เมื่อก่อนนั้น บ่ปรากฏแก่ผู้ข้าทั้งหลายแล ผู้ข้าทั้ง หลายขอราทณาพระพุทธเจ้าตนประกอบด้วยมหากรุณา จุงเทศนาที่อแจ้แก่ผู้ข้าทั้งหลาย แต่เทอะ
5	ว่าอัน อลโข ภควา มหาการุณณิ เตหิ ยาจิโต อติตํ อหริ อลโข ในกาลเมื่อนั้น ส่วนอันว่า พระพุทธเจ้าตนประกอบด้วยมหากรุณา เตหิ ฤกขุหิ อันฤกขุทั้งหลายผู้้นหากขอราทณา เชิงตนตั้งอัน

รัทธิ น. คือ ฤทธิ = อำนาจศักดิ์สิทธิ์, พลังอำนาจ. (ส. ฤทธิ).

อจริยะ น. อัจจรรย์. (ป. อจจริย; ส. อาศจรย).

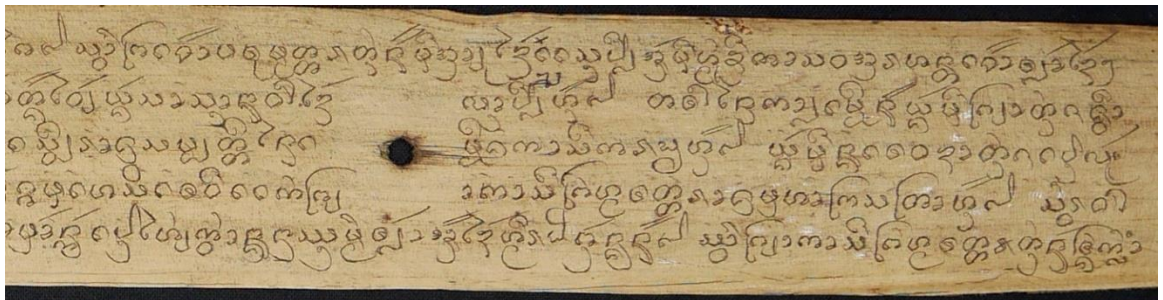
ผูก 1/ลาน “๕ กุ”/ด้านที่ 1

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	พระกัณหาเอามายังธัมมเทศนาอันข้ามล่วงแล้ว มาเทศนาว่า อติเต ภิกขเว ปทุมตตรสส ทส พลสส อุทปาที กาเล โลก มนุสสานมายุ จ ทสสตสทวสทานิ โส อสีติ วสสายุกา ป
2	ถจสตสทสขีณาสวปริวุดโต นิพพานํ คจจติ โส พุทฺธสสาสนํ ทสสตสทสา นิฏฺฐปิตตา โหติ เอโก กาลี พรหมทตตนาม ราชากาสีกรฎฺฐเรชฺชํ กาทเรสิตต
3	สสร รณฺโถ อคคมเหสี มเหสุรานาม เทวตา สุรูปา ปถจยากลยาณี ทสนิยา ปาสาทิกา อฏฺฐจิติ สทสทานํ เซณณกํ กตวา จตวาสิตติสทสทานิคคมา จ ชนป
4	ทา จ จตวาสิตติสทสทานิ พานิชา จ สฏฺฐิสทสสาราชาตตถวสสติ มหามจฺฉาสฏฺฐิสทสสา พลนิ กายา สุรโยธินอ จตุมหาเสฏฺฐี จตฺสุนคฺคร ทวาเร จตุ
5	ทิสา มหาคามา เอกเมกา อนุสฏฺฐี ปถจสตาติ ตังนึ ภิกขเว ตูราภิกขุทงฺทลาย อติเตกาเล ใน กาลอันล่วงพ้นไปเสี้ยงจิริกาลนานนั้ก วันนั้กในกาลเมื่อพระเจ้าปทุมตตรตนทรงกำลัง ๑๐

เสียง ว. ทั้งหมด, ทั้งสิ้น, ทั้งปวง.

ผูก 1/ลาน “๕ กุ”/ด้านที่ 2

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	ประการเกิดมาโลกนี้แล ส่วนว่าอายุแห่งคนทั้งหลายในกาลยามนั้นได้ล้านปีจึงว่าเจ้าคร่ำชราแล ตายไปแล ส่วนว่าพระเจ้าปทุมตรตนนั้นมีอายุได้แสนปี อันมีหมู่ชีณาสาวอรหันตเจ้าทั้งหลายได้ ๕
2	แสนตนเป็นบริวาร ก็ไผ่ปับนสัตว์ทั้งหลายที่เข้าสู่ปรินิพพานแล ส่วนว่าพระเจ้าปทุมตรตนนั้นก็ตั้งไว้ยังศาสนานานว่าได้ล้านปีหันแล ตลา ในกาลเมื่อนั้น ยังมีพระยาตน ๑ ชื่อว่า
3	กาสิพรหมทัตราชมหากษัตราว่าอัน เป็นใหญ่กว่าท้าวพระยาทั้งหลายในร้อยเอ็ดเมือง ก็อยู่เสวยราชสมบัติในเมืองกาสิกรัฐระหันแล ยังมีนางเทวดาตน ๑ เป็นลูก
4	แห่งพระเพลิงอยู่เหนือจอมเขาจิตตภูทิวพนาถะอัน มีถัดเขาสุทสนะนั้นแล ก็นำเอามาเป็นอรรคมเหสีเทวีแห่งพระยากาสิพรหมทัตราชมหากษัตราหันแล ส่วนว่า
5	นางผู้นั้นปรากฏได้ชื่อว่ามเหสุราเทวี มีรูปอันงามปัญญากล้ายามงาม ๕ แห่ง ควรสนุกถูกเนื้อเฟิงใจมากนัก เป็นใหญ่กว่านางนาฏสนมทั้งหลายอันได้หมั้น ๖ พันนางนั้นแล ส่วนว่าพระยากาสิพรหมทัตตนนั้นทรงกำ

- เกล้า ว. แก่.
- คร่ำ ว. คร่ำคร่ำ, ทรวดโทรม.
- ไผ่ ก. โปรด.

ผูก 1/ลาน “๖ กู”/ด้านที่ 2

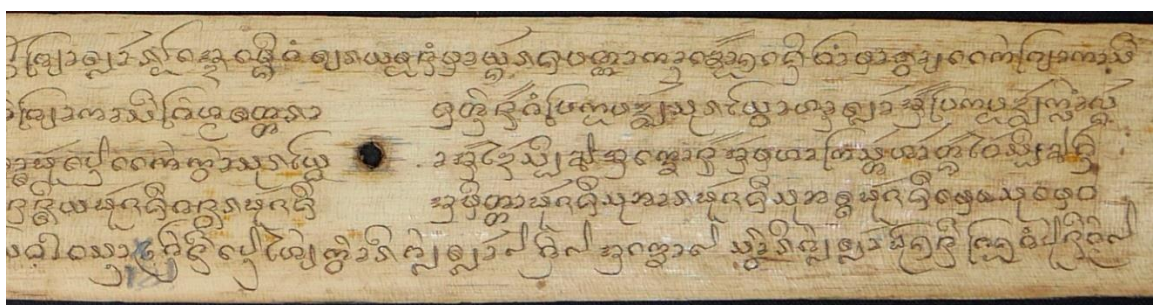
บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	บริวารแล ส่วนว่าบ้านอัน ๑ ชื่ออุตรคามก็มีในประตูเวียงกล้าหนเหนือแล ยังมีมหาเศรษฐีใหญ่ผู้ ๑ ชื่อสุโสภวานัน มีข้าวของได้ร้อย ๑๐ โกลี เป็นใหญ่กว่าเศรษฐีน้อยทั้งหลายพันคน เป็นบริวารแล ส่วนว่ามหาเศรษฐีใหญ่
2	ทั้งหลาย ๔ คน ก็ถวายส่วยไร่แก่พระยาภาษีพรมทัตราชมหากษัตราณั้นแลคนเงินแสน ๑ กับคำหมื่น ๑ ชูปีแล เศรษฐีน้อยทั้งหลายก็หื้อส่วยไร่แก่พระยาเงินแสนหมื่นกับคำพัน ๑ ชูปีแล หาก
3	เป็นโบราณจารีตมาแต่ก่อนแล ส่วนว่ามหาเศรษฐีใหญ่ทั้งหลายอันได้ ๘ หมื่น ๔ พันคนอันอยู่ใน ๘ หมื่น ๔ พันชนบทนั้น ก็มีเศรษฐีน้อยได้พันคนเป็นบริวารแล ส่วนว่ามหาเศรษฐีใหญ่ทั้งหลาย ๘ หมื่น ๔ พันคน
4	นั้นก็ถวายส่วยไร่แก่พระยาแลคนแลแสนเงินกับคำหมื่น ๑ ชูปีแล ส่วนว่าเศรษฐีน้อยทั้งหลายอันได้ ๘ ตี้อปลาย ๔ ล้านคนก็ถวายส่วยไร่แก่พระยาแลคนแลหมื่นเงินกับคำพัน ๑ ชูปีหากเป็น
5	จารีตมาแต่ก่อนแล ถัดนั้นกระฎุมพีทั้งหลายอันอยู่ในมหาคามแลนิคมชนบททั้งหลายอันมีข้าวของสิบ ๘ โกลีก็ถวายส่วยไร่แก่พระยาแลคนแลพันเงินกับคำร้อย ๑ ก็มีแล ส่วนว่าท้าวพระยาทั้งหลายได้ ๖ หมื่นตนอยู่

ส่วยไร่ น. ของที่ให้เป็นบรรณาการ

พัน ๑ น. หนึ่งพัน.

ชูปี ว. ทุกปี.

ผูก 1/ลาน “๗ เก”/ด้านที่ 1

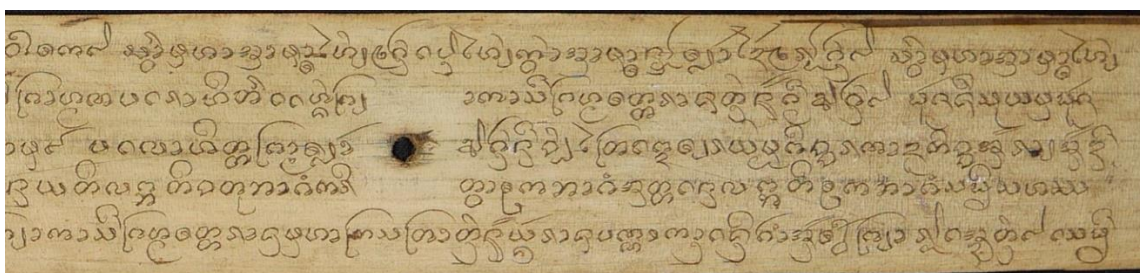
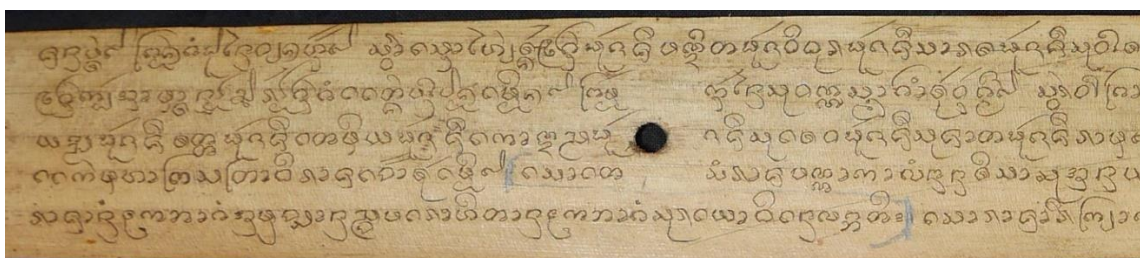

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	ในเวียงที่นั่น ก็หากเป็นขัตติยราชวงศ์ตระกูลอันเดียวแห่งพระยากาสีพรหมทัตราชตนนั้นแล ส่วนว่าท้าวพระยาทั้งหลายร้อยเอ็ดเมืองก็เพียรยอมนำมายังราชบรรณาการข้าวของเงินค้ำมาถวายแก่พระยากาสี
2	พรหมทัตราชตนนั้นแล้ว ก็อยู่เฝ้าคัลพระยาเสียง ๓ เดือนแล้ว ก็ต้องเมื่อสู่เมืองแห่งตนนั้นแล ส่วนว่าพระยากาสีพรหมทัตราชตนนั้นก็ประกอบด้วยสุรโยธาหาญทั้งหลายอันประกอบด้วยกำลัง
3	รัทธิอาณูภาพได้ ๑๘ อักโขภณินแล สลาดอันจบเพชชิงธนูแม่นนักแล ส่วนว่าสุรโยธามาตย์ผู้เป็นแก่กว่าสุรโยธาอันได้สิบ ๘ อักโขนั้นอันมหากษัตริย์หากตั้งไว้สิบ ๘ คน
4	ผู้ ๑ ชื่อมหาพละ ผู้ ๑ ชื่อสิริวะ ผู้ ๑ ชื่อกาละ ผู้ ๑ ชื่ออุปกาละ ผู้ ๑ ชื่อเสนะ ผู้ ๑ ชื่ออุปเสนะ ผู้ ๑ ชื่อนันทียะ ผู้ ๑ ชื่อคันธระ ผู้ ๑ ชื่ออมิตตา ผู้ ๑ ชื่อสุภาระ ผู้ ๑ ชื่อสุภัทธะ ผู้ ๑ ชื่อสุเมธะ
5	ผู้ ๑ ชื่อสุนทระ ผู้ ๑ ชื่อมหานามะ ผู้ ๑ ชื่ออิสินทระ ผู้ ๑ ชื่อธัมมทินนะ ผู้ ๑ ชื่อสุชวะ ผู้ ๑ ชื่ออภยะแล ส่วนว่าสุรโยธาเสนา ๔ ⁵ คนนี้เป็นใหญ่กว่าริพลทั้งหลายแลคนแลอักโขแล ส่วนว่าริพลทั้งหลายผู้นี้พร้อมก็อยู่นิคมแล

พร้อม ว. บ้าง.

⁵ ควรเป็น ๑๘

ผูก 1/ลาน “๗ เก”/ด้านที่ 2

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	ชนบทแล พร่องก็อยู่ในเวียงหั้นแล ส่วนว่าเสนาใหญ่ทั้ง ๔ คน ผู้ ๑ ชื่อปณทิตะ ผู้ ๑ ชื่อ วิรุระ ผู้ ๑ ชื่อ สารทะ ผู้ ๑ ชื่อสุวาทะแล ส่วนว่ามหาอำมาตย์ใหญ่ ๔ คนเป็นใหญ่กว่า อำมาตย์น้อยทั้งหลายได้ ๔ ร้อยคนแล ส่วนว่ามหาอำมาตย์ใหญ่
2	๔ คนกับอำมาตย์น้อย ๘ ร้อยคน ก็แต่งบ้านปองเมืองแล พร้อมกันในสุวรรณะสนามคำทุก วันก็มีแล ส่วนว่าพราหมณ์ปโรหิตแห่งพระยากาสีพรหมทัตราชตนนั้นก็มี ๘ คนแล ผู้ ๑ ชื่อ สุษมะ ผู้ ๑
3	ยัญญะ ผู้ ๑ ชื่อทัตตะ ผู้ ๑ ชื่อเตมิยะ ผู้ ๑ ชื่อโกณทัญญะ ผู้ ๑ ชื่อสุทเวะ ผู้ ๑ ชื่อสุชาตะ ผู้ ๑ ชื่อรามะแล ปโรหิตพราหมณ์ทั้งหลาย ๘ คนนี้จบไตรเพทเทียรย้อมพิจารณาตุกิจอันร้าย อันดี
4	แก่มหากษัตราธิราชเจ้าทุกเมื่อแล โส เตสั ราชปณณการี นานาทิสาสู อนุยติ ลพภติ จตุภาคั กริตวา เอกภาคั อตตโน ลพภติ เอกภาคั สฎฐิ สหสส
5	ราชานั เอกภาคั อมจฉานณจ ปโรหิตาน เอกภาคั สุโรยิโน ลพภติ โส ราชา อันว่าพระยา กาสีพรหมทัตราชมหากษัตราตนั้นยังราชบรรณาการเงนคำอันท้าวพระยาร้อยเอ็ดตนแล เศรษฐี

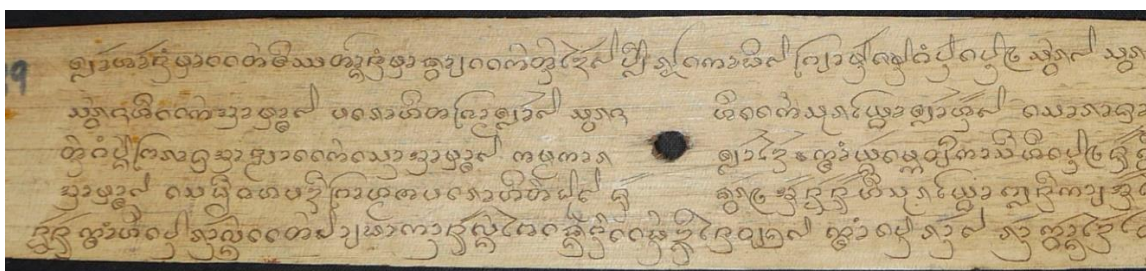
แต่งบ้านปองเมือง

ก. ปกครองดูแลบ้านเมือง

สนาม

น. คือค้ำสนาม = สำนักผู้ปกครองบ้านเมือง

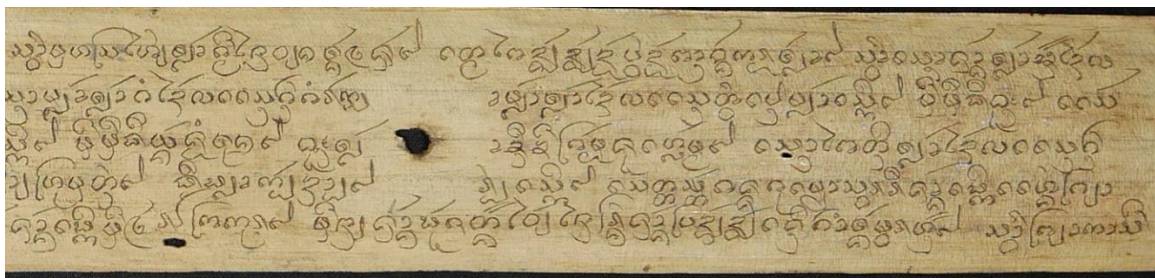
ผูก 1/ลาน “๘ แก่”/ด้านที่ 1

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	ทั้งหลายหากนำมาแต่ทิศต่าง ๆ นำมาถวายแก่ตนได้แลปรี้อยโกฏแล พระยาที่ป็นเป็น ๔ ส่วนแล ส่วน ๑ เข้าเล่มแห่งตนแล ส่วน ๑ หื้อแก่ขัตติยราชวงศาทำวพระยาทั้งหลายอันได้ ๖ หมื่นตนนั้นแล
2	ส่วน ๑ หื้อแก่อำมาตย์แล ปโรหิตพราหมณ์ทั้งหลายแล ส่วน ๑ หื้อแก่สุรโยธาทั้งหลายหันแล โส ราชา อันว่าพระยาคาสีพรหมทัตราชตนนั้นเป็นประธานกว่าทำวพระยาทั้งหลายร้อยเอ็ด ตนแล ทำวพระยา ๖ หมื่น
3	ตนก็ปลงพระราชอาญาแก่เสนาอำมาตย์แล กัมมการทั้งหลายได้กระทำยงแมกเวียงกาสิหื้อ เป็น ๔ ชั้น คือว่าคุ่มพระยาเป็นชั้นถ้วน ๑ ชั้นถ้วน ๒ ทำว ๖ หมื่นตนกัวยศบริวารอยู่แล ชั้นถ้วน ๓ แลนั้นหื้อแก่เสนา
4	อำมาตย์แล เศรษฐีคหบดีพราหมณ์ปโรหิตอยู่แล ชั้นถ้วน ๔ อันนอกนั้นหื้อสุรโยธาพลนิกายอันได้ ๑๘ อักโขภณียอยู่แล ส่วนว่าแมกเวียงชั้นนอกนั้นกระทำด้วยหินทังมวลแล ภายในแมกเวียงชั้น
5	นอกนั้นกระทำหื้อเป็นร้านลงแต่ฝ่ายผากการนั้นลงไปถึงแผ่นดินในเวียงแล กระทำเป็นร้านแล ร้านกว้างใหญ่ได้ ๒ วาแล แต่งแปลงหื้อหิ้งหื้อเลอทั้งหลาย ฝ่ายแมกเวียงทัง ๔ ทิศแห่งเวียง ชั้นนอกนั้นรอดชุกกล้าชุกกายแล

เล่ม	น. ยุ่ง, ฉาง, คลัง	กัมมการ	น. กรรมกร.
แมก	น. กำแพงเมือง.	ผากการ	น. ปรากฏ.
หื้อหิ้งหื้อเลอ	น. หอคอย.	ชุกกล้าชุกกาย	ว. ทุกแห่ง.

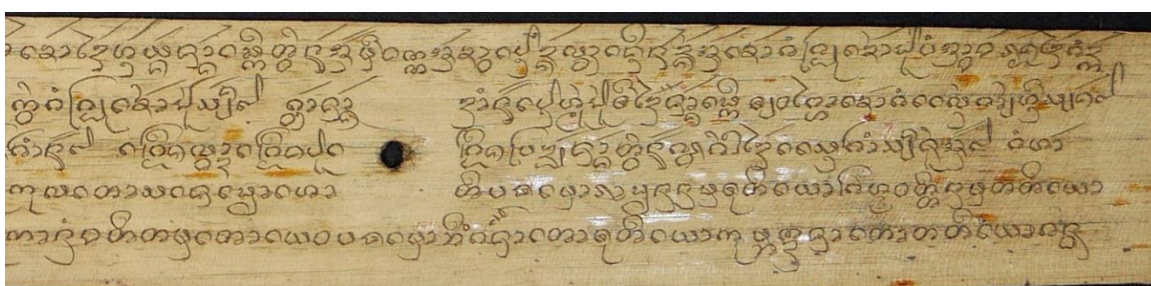
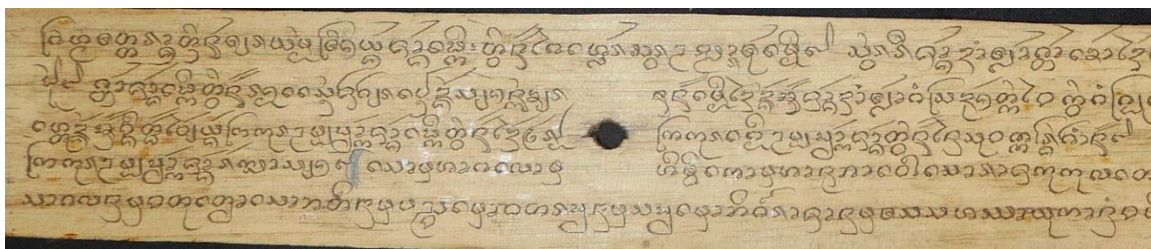
ผูก 1/ลาน “๘ แก่”/ด้านที่ 2

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	เวียงอันนั้นกว้างได้โยชนะผิดกวมแล ประตุเวียงทั้ง ๔ ทิศแลทิศมี ๔ ประตุแล ประตุมีนาย ประตุแลคนกับบริวารอยู่เฝ้าแล ส่วนวามหาสระใหญ่ทั้งหลายก็มีในเวียงทั้ง ๔ ชั้นแล เต็มไป ด้วยดอกบัวดอกฟ้านจิงกรทั้งหลายแล ส่วนว่าเสนาข้างทั้งหลายอันได้ ๙
2	แสนคนก็รักชายังข้างทั้งหลายอันได้ ๙ แสนตัวเป็นข้างเคิกแล มีมือถือขอแลต่อนขึ้นขี่พร้อม ชูตัวแล เสนามาทั้งหลายก็ได้ ๙ แสนคนก็รักขาม้าทั้งหลายได้ ๙ แสนตัวเป็นม้าเคิกแล มีมือ ถือธนูแลแล้
3	ขึ้นขี่พร้อมชูตัวแล เสนารถทั้งหลายได้ ๙ แสนคนก็รักขารถทั้งหลายอันได้ ๙ แสนหล่มเป็นรถเคิก แล มีมือถือยิงข้อทุงแลธนูทั้งหลายขึ้นขี่พร้อมชูหล่มแล เสนาไปตีนทั้งหลายได้ ๙ แสนคน
4	ก็รักษาเขระชายอันแล้วด้วยทองแลหนั่งผลาขระจวมทั้งหลายอันได้ ๙ แสนเป็นเขระ ชายหุ้มตนแล ถือผลากับดาบแลรบเคิกแล เสดตคชชคุมโพ ส่วนอันว่าข้างเผือกแห่งพระยา
5	กาสีพรหมทัตราชก็มีตัว ๑ แล กระจกอุปปีฎฐากข้างใส่ชื่อว่ากฤษรคุมพะว่าอันแล กระจก อุปปีฎฐากข้างเผือกมี ๕ ร้อยกระจกแล มีนายข้างผู้ ๑ ตั้งไว้ ในโรงข้างประดับด้วยเงินคำทั้ง มวลหันแล ส่วนว่าพระยาภาสี

ดอกฟ้าน น. บัวสาย. จิงกร น. บัวจกกล คือบัวสาย. ต่อน น. ปู้๊ก.
 ข้อทุง น. ธง. (ข้อ = ธงสามเหลี่ยม, ทุง = ธง).
 เขระชาย น. เกราะชาย, เลื่อเกราะ. (ชาย = สิ่งที่ถูกให้เป็นตา ๆ มีหลายชนิด ใช้เป็นเครื่องป้องกันอาวุธ).
 ผลา น. คือ ผลา = โล้. ขระจวม น. มงกุฎ, ชฎา. ว่อม น. หมวกผ้าชนิดไม่มีปีก.

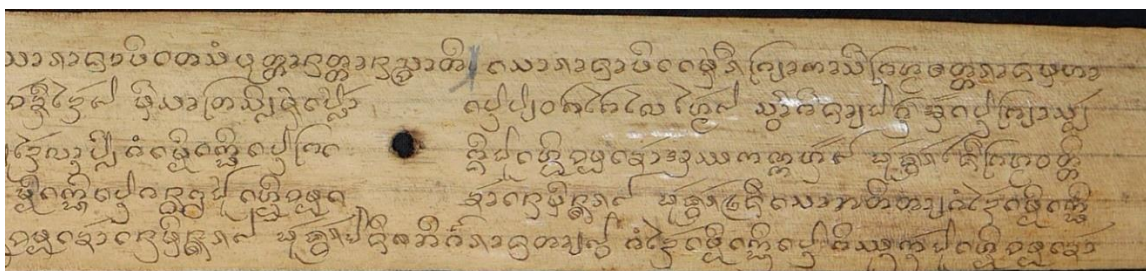
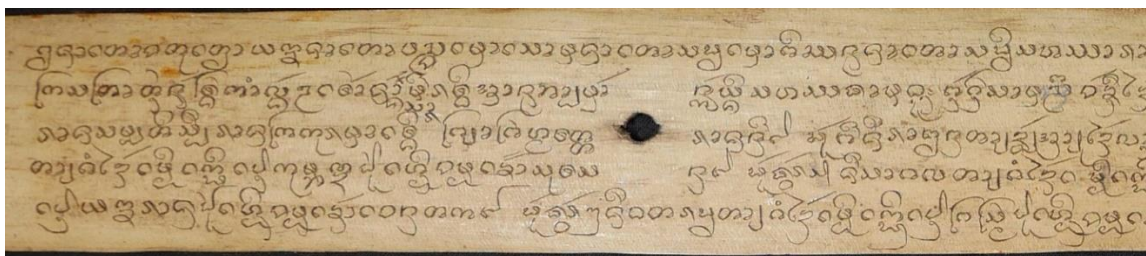
ผูก 1/ลาน “๙ ไก่”/ด้านที่ 1

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	พรหมทัตราชตนนั้นเทียรยอมทรงยังข้างเผือกตัวนั้นไปเล่นสวนอุทยานทุกเมื่อแล ส่วนอันว่าข้างดำทั้งหลายคั้นว่าเขาได้หันยังข้างเผือกตัวนั้นอันมีวรรณะอันชาวเป็นดังลวดเงินนั้นตั้งอันเขาก็คบเขาอยู่ป้อาจจกร้องได้ ก็ดัก
2	อยู่แล คั้นว่าข้างเผือกตัวนั้นร้องแสนสะเคียนเป็นดังเสียงนกเขียนนั้นเมื่อใดตั้งอัน ข้างดำทั้งหลายก็สะดุ้งตกใจกลัวก็คบเขาอยู่เสียงแล คั้นว่าข้างดำนั้นเป็นหมู่อยู่ที่ใด ข้างเผือกเที่ยวไปหา เขาก็เล่นพ่ายหนีเสียงแล
3	เหตุตั้งอันจึงตั้งไว้ยังกระดูกอุปปฏิฐากข้างเผือกตัวนั้นได้ ๕ ร้อยกระดูกเพื่ออุปปฏิฐากข้างตัวนั้นในสุวรรณโรคนั้นแล เครื่องลวาทเครื่องปูเครื่องประดับข้างตัวนั้นควรค่าได้แสนคำเสียงซู้อันแล ก็หาก
4	กระดูกอุปปฏิฐากข้างรักษาเสียงแล โส มหาพโล มหิทธิโก มหานุภาโว โส ราชกุศลโต สเชกฺโข โหติ ปถโม ราฎฺจนานาม ทุตฺติโย พุทฺทมวตฺตินาม ตตฺติโย
5	สาครนาม จตุตฺโต โสภตฺตินาม ปณฺจโม ฐตฺรฎฺจนาม ฏฺฐจฺโม ภิงฺคราชานาม ทสสทสสาฎฺกานํ จติ ตมโตเยว ปถโม ภิกฺษาโต ทุตฺติโย กุมภณฺฑชาโต ตตฺติโยคนธ

อุทยาน	น. อุทยาน. (ป. อุทยาน; ส. อุทยาน).	คบเขา	ก. คูกเขา.
แสนสะเคียน	ว. อาการที่ข้างส่งเสียงร้อง	นกเขียน	น. นกกระเรียน.
จึง	สัน. จึง.	ลวาท	ก. ลาด.

ผูก 1/ลาน “๔ ไก่”/ด้านที่ 2

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	อิชาโต จตุตโถ ยกชชาโต ปณจโม โส มชาโต ฉนุจโม ติสสนุชาโต สกุจิส สหสสา ราชาปีเตสั ปุตตา นตตา นนจาติ โส ราชาปี แม่นอันว่าพระยากาสีพรหมทัตราชมหา
2	กษัตราตนนันทรงกำลัง ๗ เท่าข้างสาร มีรทธิอันภาพมากนักร ยิงสหัสสตามธนูพันคนสามัญ จักขึ้นได้แล มีศาสตร์ศิลป์มนตรีเปาเป็นเปลี่ยวไฟโลใหม่แล ส่วนว่าพี่ชาย ๖ คนอื่นเป็นพระ ยาส่วย ^๖
3	ราชสมบัติสืบราชตระกูลมาเทิงพระยาพรหมทัตราชนี้แล ผู้พี่ชื่อราพนาตายด้วยอายุได้ล้านปี ก็เมื่อเกิดเป็นพระเพลิงอยู่เหนือจอมเขาอัสสกันณหันแล ผู้ถ้วน ๒ ชื่อพรหมวัตติ
4	ตายก็ได้เมื่อเกิดเป็นกุมภันท์อยู่เหนือจอมเขาสุทสนะแล ผู้ถ้วน ๓ ชื่อสาครตายก็ได้เมื่อเกิด เป็นคันธพะอยู่เหนือจอมเขาเนมินทระแล ผู้ถ้วน ๔ ชื่อโสภิตตายก็ได้เมื่อเกิด
5	เป็นยักราชอยู่เหนือจอมเขาเวนตะกะแล ผู้ถ้วน ๕ ชื่อธรรฐฐะตายก็ได้เมื่อเกิดเป็นพระโสม อยู่เหนือจอมเขาเนมินทระแล ผู้ถ้วน ๖ ชื่อภิงคราชตายแล้วก็ได้เมื่อเกิดเป็นพิสนุกันอยู่ เหนือจอมเขา

รทธิ น. คือ ฤทธิ์ = อำนาจศักดิ์สิทธิ์, พลังอำนาจ. (ส. ฤทธิ์).

^๖ ส่วย ก. คือ เสวย. (นายสิงฆะ วรรณสัย ปวีรรัตนบัววัดบ้านปาง ข้อความนี้ว่า “เสวย”)

ผูก 1/ลาน “๑๐ โถ”/ด้านที่ 1

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	สุทสนะหั้นแล ส่วนอันว่าท้าวพระยา ๖ หมื่นตนนันก็เป็นลูกเป็นหลานแห่งท้าวพระยาทั้งหลายผู้นั้นสืบมาก็เป็นขัตติยราชวงศ์แห่งพระยาศรีพรหมทัตราชตนนั้นแล ส่วนว่าพระราชปิตตาแห่งพระยา
2	กาสิพรหมทัตราชตนนั้นคือได้พระยาอภิงคราชตนนั้นแล เต เอกสตราชาโน เตส ปุตตานตดา เอกสตนคร วสสตี เอกขัตติยพนธ อวิวาทกา โหติ ส่วน
3	อันว่าท้าวพระยาร้อยเอ็ดตนอยู่ในร้อยเอ็ดเมืองนั้นก็เป็นลูกเป็นหลานแห่งท้าวพระยา ๖ ตนนั้น เป็นขัตติยราชวงศ์แห่งพระยาศรีพรหมทัตราชตนนั้น เป็นอันรักเชิงกันหาคำวิวาทผิตเถียง
4	กันด้วยเขตบ้านแดนเมืองก็มีสักอันแล เตนวุตต์ เหตุตั้งอัน คาถาพันธนะอันนี้พระพุทธเจ้าเทศนาแก่ภิกขุทั้งหลายแลท้าวพระยาสากยะราชทั้งหลายว่า ตสส รณโธ ราชพนธุกุลานันนคคร รณฺเจ จ
5	ปริบุญณลงกต เทวนคคร วิยโสภิต์ สุขโหม ตสส อิทธิ เตโซ อหุ ภิกขเว ดุรา ภิกขุทั้งหลายส่วนอันว่าขัตติยราชวงศ์แห่งพระยาศรีพรหมทัตราชตนนั้นอันติดต่อกันก็มีในเมืองที่นั้น ส่วนว่าเมืองอันนั้น

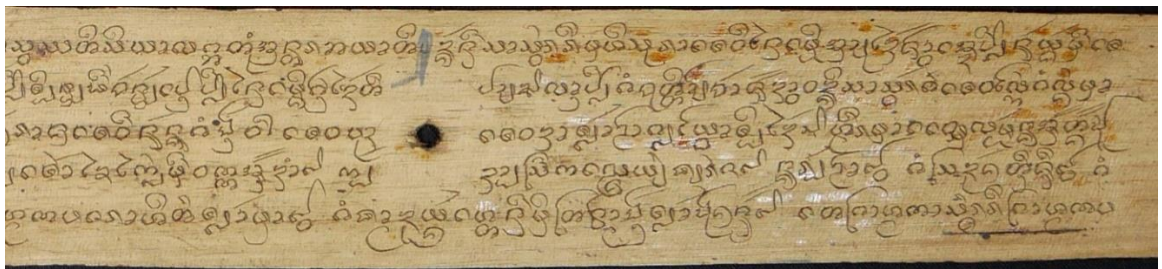
ผิต ก. ทะเลาะ, เถียง.

ผูก 1/ลาน “๑๐ โถ”/ด้านที่ 2

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	ประด้งงามย้งนักรเป็นด้งเวียงเทวดานันแล สมภทธิเป็นตีเข้าถุกนักรแล โส รขั กาทเรสิ มเหสุธา นาม อคคมเหเสยา สทธิ โสพสสนั อิตถิ สหสสานัน สฎฐิ ขตติย สหสสาโย สดตสสสา อมจฉา
2	สฎฐิ คหปติ จ พราหมณบโรหิตา อามตถาย คหิตา รกโข ตตถ วิหะรี สุทินเทนิเนราชวดตา อาโหสิ โส ราชา ส่วนว่า พระยาคาสีพรหมทัตราชตนนักร ก็อยู่เสวยราชส
3	มบัติสุขกับดัวยมเหสีราชเทวีเป็นค้ำกว่านางทั้งหลายนาฎสนมทั้งหลายอันในหมื่น ๖ พันนาง นั้นแล ส่วนอันว่าท้าวพระยาทั้งหลาย ๖ หมื่นตนแลอามาตย์ทั้งหลายแสนตนแล พราหมณ คหปตีเศรษฐีทั้งหลาย
4	ก็มาพร้อมกันบังคมไหว้พระยา กระทำวัตรปฏิบัติเฝ้าแหนรักษาเป็นต่านองคลองราชวัตรชู้วัน หั้นแล สา เอกวิสตีวสสาฎก วสิกกาเล เอกโก ตสสา กุจฉิมหิ นิพพติ นิमितเต กัส
5	ป็น ติวเทวานัน พลเทโว โอตริตวา ปรีวาริโต ทตวา เอก เตน กณท วณณ ตสสา โส พราหมณ ปกโกสาเปตวา โส พราหมณ ปุจฉิตี เต พยากริ สุธณโธต ปตีวเทตี เทว

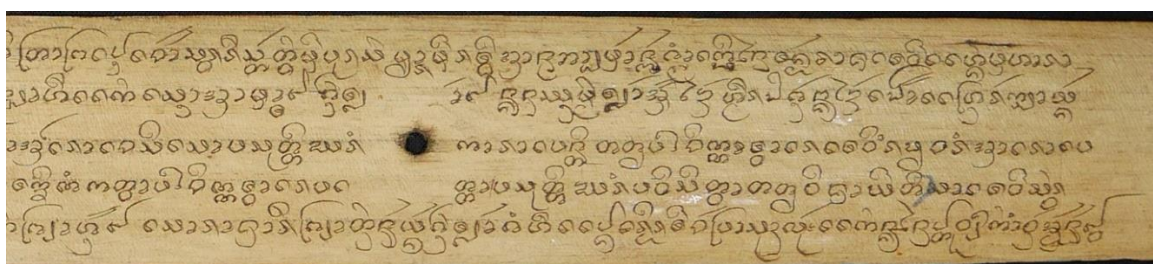
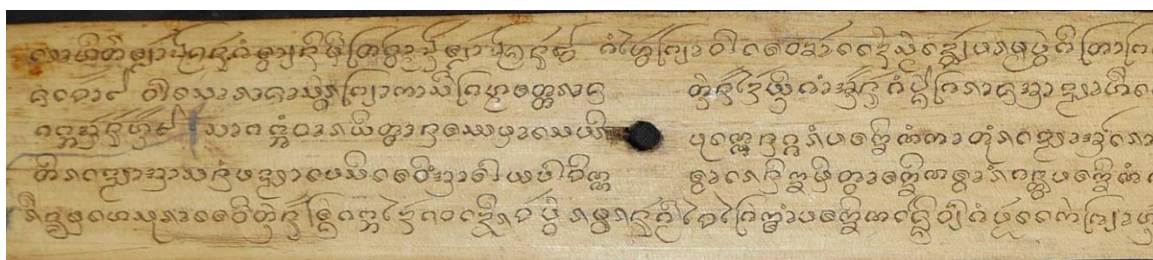
ผูก 1/ลาน “๑๑ แก่กล้า”/ด้านที่ 1

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	เอโก เทเวีย กุจฉิมหิ ปฎิสนธิ คนหิ โส เตชเน อาณาเปลี สมาคตานต์ คหิตา รกโช ต่ สวสสุติ สียา ลพทตุ์ อนุตรภยาคี ดั่งนี้ สา ส่วนอันว่า มหเสสุราเทวีในเมื่ออายุได้ชาวเอ็ดปีนั้นยังมีเท
2	วบุตรตน ๑ ชื่อ พลเทโว ว่าอัน ก็เสวยทิพสมบัติอยู่ในชั้นฟ้าดาวดิงสาที่นั้น มีอายุพันปีทิพย์ ผิดจัก นับเป็นปีในเมืองคนได้ตี้อปลาย ๘ ล้านปี ก็จืดตายจากชั้นดาวดิงสาสวรรค์เทวโลก ก็ลงมา
3	เอาปฎิสนธิในท้องแห่งนางมหเสสุราเทวีหั้นแล คพท ทิวเส ในวันอันคัพพะจักมาตั้งอยู่ในท้อง ราชเทวีนั้น นางก็ฝันว่า เทวบุตรเทวดาทังหลายเอาพลโยธาทิพย์ได้ ๓ หมื่นมาแวดล้อมนาง อันตั้งอยู่
4	กลางเมืองกาสิร์ฐฐะนครว่าอันแล ส่วนอันว่า เทวบุตรเทวดาทังหลายก็เอาแก้วทิพย์ลูก ๑ ใหญ่เท่าไข่ไก่ มีวรรณะอันดำแลกับดาบสรีร์กฤษ์เยียน ๑ แล นางรับเอาแล้วก็สะตั้งตื่นขึ้น แล้ว ก็
5	บอกเหตุอันนั้นแก่พระยาคาสีพรหมทัตหั้นแล โส ราชา ส่วนอันว่าพระยาดนนั้นก็ชื่อเรียกหา มายังพราหมณ์ปโรหิตทังหลายมาแล้ว ก็ถามดูยังเหตุนิมิตความฝันทังหลายผู้งั้นแล เต พ ราหมณา ส่วนอันว่าพราหมณ์ป

ชาวเอ็ด น. ยี่สิบเอ็ด. ต้อ น. พันล้าน.
 เยียน น. ลักษณะนามใช้เรียกของมีคมที่ยาวเรียวย.

ผูก 1/ลาน “๑๑ แก่กล้า”/ด้านที่ 2

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	โรหิตทั้งหลายฝูงนั้นก็ทวายนิมิตความฝันทั้งหลายฝูงนั้นแล้ว ก็ไหว้พระยาว่า เทวะ ข้าแต่สมเด็จบรมบัวพิตรพระเป็นเจ้า ส่วนอันว่าสัตว์ตัวมีบุญสมภารมีรัทธีอาณูภาพมากนักก็มาเกิดในท้องราชเทวีแห่งมหารา
2	ขเจ้าแล ว่า โส ราชา ส่วนพระยาภาสีพรหมทัตราชตนนั้นได้ยื่นคำอันนั้นก็ปลงพระราชอาญาหื้อแก่เสนาอำมาตย์แลคนทั้งหลายแลนางสนมทั้งหลายอันได้หมั้น ๖ พันนาง ได้เฝ้าแหนรักษายัง
3	คัพพะอันนั้นหันแล सा คพภำ ธารยิตวาน ทสสมาเส ปริบุญณร นคครี ปทกขินิ กาคู รณโย อาโรเจสิ โส ปสุตติขริ การาเพนติ ตตถ ปาจิณณทวาร เทวี รุญฐวรี อาโรเป
4	ติ รณโย อาสนิ ปณณาเปสิ เทวี อาทาย ปาจิณณทวาร นิคมิตวา ทกขินทวาริ คนตวา ปทกขินิ กตวา ปาจิณณทวาร เปโต ปสุตติขริ วิสิตวา ตตถ วิชยิตติ सा เทวี ส่วน
5	อันว่านางมเหสุราเทวีตนนั้น ทรงคัพพะได้ ๑๐ เดือนจักบัวรมวานั้น ก็มีใจใคร่กระทำปทักษิณเซ่งเวียง ก็บอกแก่พระยาหันแล โส ราชา ส่วนอันว่าพระยาตนนั้นยังคนทั้งหลาย ก็หื้อแปลงเรือนที่จักประสูติลูกแก่นางในประตู่เวียงกล้าวันออกนั้นแล้ว

บัวรมว ร. บริบูรณ์. (ป. ปริบุญณ; ส. บริบูรณ์).

กล้าวันออก น. ทิศตะวันออก.

ผูก 1/ลาน “๑๒ กั”/ด้านที่ 1

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	คนทั้งหลายไปปูอาสนาแก่พระยาแล้ว คนทั้งหลายก็ยกดา ^๗ ราชเทวีขึ้นสูรรถเหล็กมประเสริฐมีหมูนางสนมแวดล้อมเป็นบริวาร พอออกไปด้วยประตู่เวียงกำวันออก ก็ไปสู่ประตู่เวียงกล้าได้ ก็กระทำปทักษิณเชิงเวียงแล้ว ก็มารอดประตู่กำ
2	วันออกแล้ว ก็เข้าไปสู่เรือนที่จักประสูติแล้ว นางเทวีก็ประสูติได้ลูกชายมุสในเรือนที่นั่นหันแลสรรพราช กถณญาโย ส่วนอันว่านางนาฏสนมทั้งหลายก็บวระพำเพ็ญเต็มยงน้ำสุคนธ์เทศของหอม
3	ทั้งหลายมาอาบมาช่วยทารกเด็กน้อยผู้นั้นด้วยไถลคำอันควรค่าได้แสนค่าหันแล ส่วนอันว่าคนทั้งหลายนางนาฏสนมทั้งหลายมีพระยาเป็นต้น ก็เอาราชกับทารกเด็กน้อยผู้นั้นเมื่อสู่ปราสาทราช
4	มนเทียรหันแล นางนาฏสนมทั้งหลายก็เอาผ้ารัตนกัมพลอันแดงงามแลอ่อนดั่งสำลีฝ้ายนั้นแลมาพอกหม่อมุมารผู้นั้นแล โส จตุสมุจจิธาติโย โทสวิชิตา อลมหลนियो มธุรชिरส
5	มุปโน ทาเปสิ โส ราชา อันว่าพระยาก็สิพรหมทัตราชตนนั้น ก็ตั้งไว้อย่างแมนมทั้งหลายได้ ๖๔ คนอันปราศจากทวาน ^{๑๐} ทั้งหลายมีตนปสูงนักเช่น บ่ต่านักเช่น บ่พีนักเช่น บ่หยอมนักเช่น บ่ยานลง มีน้ำนมอันหวาน

ดา ก. เตรียม. ไถลคำ น. งานหรือลาดทองคำ. หยอม ว. ผอม.

⁷ นายสิงขะ วรรณสัย ปวิวรรตฉบับวัดบ้านปาง ข้อความนี้ว่า “ยกเอา”

⁸ นายสิงขะ วรรณสัย ปวิวรรตฉบับวัดบ้านปาง ข้อความนี้ว่า “ผู้ ๑”

⁹ นายสิงขะ วรรณสัย ปวิวรรตฉบับวัดบ้านปาง ข้อความนี้ว่า “ราชเทวี”

¹⁰ นายสิงขะ วรรณสัย ปวิวรรตฉบับวัดบ้านปาง ข้อความนี้ว่า “โทษ”

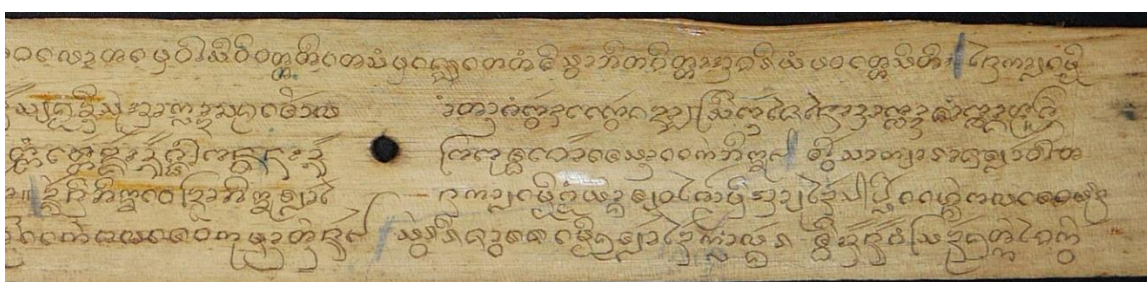
ผูก 1/ลาน “๑๒ กั”/ด้านที่ 2

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	แก่ราชกุมารตนนั้นแล ตโต สฎฺฉิ สหสสา ทารกา อมจฉานํ ปุตตํ นํ เตน สทธิชาโต อมจฉานํ เคเหสนิพพติ โส เตสํ สฎฺฉิ สหสสาราติโย ทา เบตวา ตโต ในกาลนั้น ส่วน
2	อันว่าเด็กน้อยทั้งหลายได้ ๖ หมื่นคน ก็เกิดในเรือนอามาศย์ทั้งหลายได้ ๖ หมื่นตนนั้น ก็เกิด มาร่วมวันทันยามกับด้วยราชกุมารหั้นแล โส ราชา ส่วนอันว่าพระยากาสีพรหมทัตตนก็แต่ง หื้อยังแม่นมทั้งหลายใน ๖ หมื่นตนแก่ลูก
3	อามาศย์ทั้งหลายอันได้ ๖ หมื่นคนอันเกิดมากับด้วยลูกแห่งตนนั้นแล ตโต เอกมาเส อติกกนเต โส ชาโต เอกสิตสสทิพพาสยนปสเสชาโต เตนนาม คณฑทิวเส พลเทโว
4	เตว นามํ ตสสกรีสฺส ตโต ในกาลนั้น โส กุมารโ อันว่ากุมารตนนั้นเกิดมาในเดือน ๑ ข้ามล่วง แล้วตั้งนั้น เอกทิพพาสสิ ยังมีดาบสรีกัญชัยทิพยเถียน ๑ ก็เกิดมีข้างที่นอนแห่งราชกุมารตน นั้นหั้นแล
5	เตน เหตุตั้งอัน ญาติทั้งหลายจักใส่ชื่อแห่งราชกุมารตนนั้น เอานิมิตฝันว่าเทวดามาเป็นบริวาร แลหื้อยังแก้วลูก ๑ มีวรรณะอันดำใหญ่เท่าไขไก่อแล ดาบสรีกัญชัยเกิดข้างที่นอนนั้น ญาติทั้ง หลายมีพระยาแลพราหม

สยอง ก. เหาะ.

ผูก 1/ลาน “๑๓ ก”/ด้านที่ 1

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	ณปรโรหิตเป็นต้น จิงใสชื่อว่าพลเทวาราชกุมารหันแล ตสส ปาทสส คมนกาล ติณิ วสสายุกา พลธโล ตเมวาสี วิวตตติ เตส มชฺฌเม ติตฺ ทิสวา ภิต จิตตา อจริย ปวตเตสตี ในกาลเมื่อ
2	พอย่างเที่ยวไปมามีอายุได้ ๓ ปี แห่งพลเทวาราชกุมาร ก็ทรงกำลัง ๓ ตัวข้างสาร ก็ถือเอาดาบ ทิพยอันนั้นสยงขึ้นสู่อากาศสูงเท่าลำตาล ก็กวัดแกว่งดาบสรีกัญชัยในอากาศกลางหมู่คน
3	ทั้งหลายผู้นั้นแล ส่วนว่าชาวเมืองทั้งหลายได้หันยังร้ทธีแห่งกุมารนั้น ควรอัจฉริยะมากนัก แล เตน วุตต์ เหตุตั้งอัน คาทาพันธนะอันพระพุทเจ้าเทศนาแก่ภิกษุแลท้าวสากยราชทั้งหลายว่า ต
4	ตสส ปาทสส คมนกาล ติณิ วสสายุกา โส พลธโร อิทิ เตโซ เต อจริยภุตตจิตตา ดังนี้ ภิกษเว ตูรา ภิกษุทั้งหลาย ในกาลเมื่อพอย่างเที่ยวไปมามีอายุได้ ๓ ปีแห่งพลเทวบุตร
5	กุมารตนนั้นตั้งอัน ส่วนอันว่ากวัดแกว่งดาบสรีกัญชัยแล ทรงกำลังเท่า ๓ ตัวข้างสาร มีอิทธิ มากนัก ก็มีแก่พลเทวกุมารตนนั้นแล ส่วนอันว่าชาวเมืองทั้งหลายได้กำลัง ¹¹ ร้ทธีอันนั้นก็สะดุ้ง ตกใจกลัว

¹¹ นายสิงฆะ วรรณสัย ปวีรรตฉบับวัดบ้านปาง ข้อความนี้ว่า “ได้หันกำลัง”

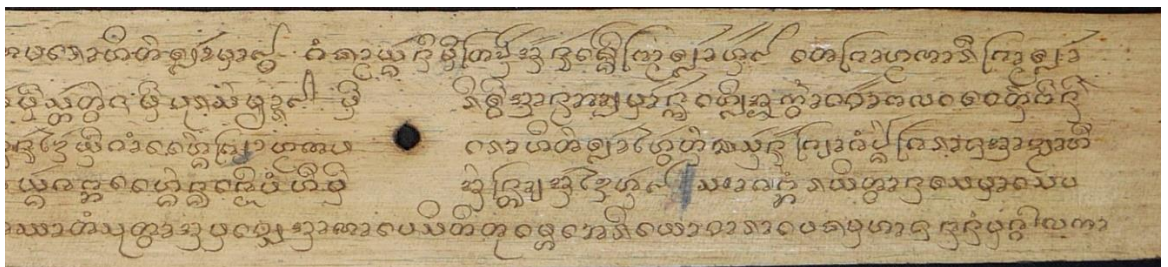
ผูก 1/ลาน “๑๓ ก”/ด้านที่ 2

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	ควรอจริยะแกใจมากนักรแล ตสสา จตุวิสติ วสสายุกา เอโก เทเวีย กุจฉิมหิ นิพพติ สา สุปิน ปสสตี เทโว โอตริตวา ทิพพา สิห ธนุ จ ทิพพาทุก์ อาทาย ตสส ตเมว ทิพพภ
2	ณห์ เทตีสรา รณโธ ปฎิวเทตัต โส พราหมณเ ปโกสาเปตวา ต์ พราหมณเ ปุจฉิตะ พยากรี สุตติ เทวชนินท เอโกอิทธิ เตโซ เตเทเวีย กุจฉิมหิ ปฎิสนธิคณหิ โส
3	เตสั อจณั สุตวา อาณาเปสิ ตสสา คพภ อารกขมกงสุ ในกาลเมื่ออายุได้ ๒๔ ปีแห่งนาง มเหสุราเทวีนั้น ยังมีเทวบุตรตน ๑ มีอายุได้พันปีทิพย์ในชั้นฟ้าดาวดึงส์ชาติ
4	นั้นมากนัก นับเป็นปีเมืองคนได้ต่อปลาย ๘ ล้านปี ก็จติตายจากเทวโลก ก็ลงมาเอาปฏิสนธิ ในแห่งนางมเหสุราเทวีหั้นแล สา ส่วนว่านางมเหสุราเทวีตนนั้นก็หั้นยังมี
5	ตความฝันอัน ๑ ว่าดังนี้ ยังมีเทวบุตรตน ๑ ลงมาจากชั้นฟ้า ก็เอาเกิบตีนทิพย์ ธนุทิพย์ ดาบสรีกัญชยทิพย์มาหื้อแก่นางหั้นแล สา ส่วนอันว่านางเทวีก็บอกยังนิมิตฝันนั้นแก่ พระยาหั้นแล

อจริยะ น. อัจฉริยะ. (ป. อจฉริยะ; ส. อาศจระย). ต้อ น. พันล้าน.
 เกิบตีน น. รองเท้า.

ผูก 1/ลาน “๑๔ อ”/ด้านที่ 1

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	โส ราชา อันว่าพระยากาสีพรหมทัตราชตนนั้นได้ยื่นแห่งนางเทวี ก็หื้อเรียกหามายังพราหมณ์ ปโรหิตทั้งหลายมาแล้ว ก็ถามยังมีมิตรอันนั้นซึ่งพราหมณ์ทั้งหลายเห็นแล เต พราหมณา อันว่า พราหมณ์ทั้งหลาย
2	ฝูงนั้นก็ทวยนิมิตอันนั้นแล้ว ก็ไหว้พระยาว่า เทวชนินท ข้าแต่มหाराชเป็นเจ้า ยังมีสัตว์ ตัว ๑ มีบุญสมภารแล มีฤทธิ์อานุภาพมากนั้กเหลือกว่าเจ้าพลเทวตนพินี้
3	ก็มาเอาปฏิสนธิในท้องราชเทวีแห่งมหाराชเป็นเจ้าแล้วอัน โส ราชา อันว่าพระยาตนนั้น ได้ ยื่นคำแห่งพราหมณ์ปโรหิตทั้งหลายไหว้ตนสนั้น พระยาก็ปลงพระราชอาญาหื้อ
4	แก่เสนาอำมาตย์แลคนทั้งหลายแลนางนาฏสนมทั้งหลายอันได้หมีน ๖ พันนางนั้นอยู่เฝ้าแหน รักษายังคัพพะแห่งนาง เพื่อบหื้อมีอันตราয়อันใดเห็นแล สา คพภ ฤยิตวาน ทสมาเส ป
5	ริบุญณ สา อุณยานกีฬาทินมตถาย อุณยานัน ปสสิตุ อิจจติ รมโย อาโรจเส โส ตสสา ตั สุตวา อปจเณ อาณาเปสีติ ตุมเท เภริโย จาราเปถ มหาชนานัน มคคาลกา

ทวย ก. ทาย, ทำนาย.

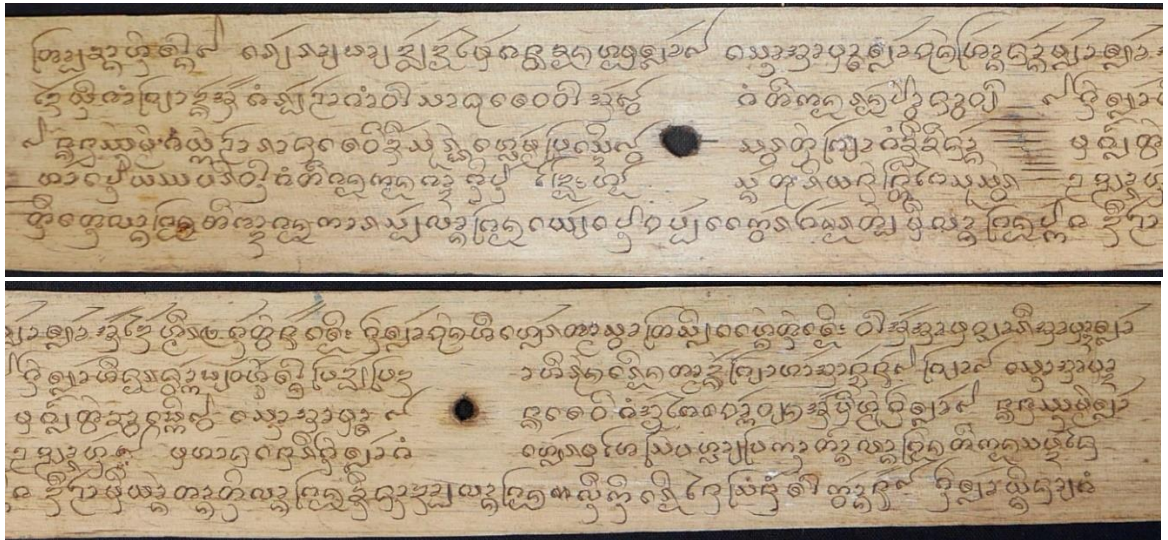
ผูก 1/ลาน “๑๔ อ”/ด้านที่ 2

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	รํ กริตวา อหเมว สหเทเวีย อูยยาน กฬาทินมตถาย อญญานํ คมิตฺ อิจฉามิ ตุมเห โอโลกิย ปุปฺพมาลาคนธวิเลปนาทิติกททลิตี ปุณฺณฆฺฏา ธชชคคานี อุสสาเปนตุ มหาชนานํ
2	อลงการํ กิฬนตลิตีปปาหีนานาวิธาหิ ตุมเห โยเชลหตถิติสสารทิกกา ปติการกา ทสสทสสาจตุ ทสพฬนิกายา คจฺเณตุ ติสสา ส่วนอันว่า นางมเหสุราเทวี
3	ก็ทรงค้พะแล้วในเมื่อสืบเดือนจกบัวรมวร ก็ไฝ่มีใคร่หั้นยังสวนอูยยาน เพื่อประโยชน์ด้วยสิ่งมีต้น ว่าเล่นสวนอูยยาน ก็บอกแก่พระยาหั้นแล ราชา อันว่าพระยาไดยินคำแห่งราชเทวีดัง
4	อัน ก็ปลงพระราชอาญาแก่มหาอำมาตย์ทั้งหลายว่า โภ อามจฉา ตูราอำมาตย์ทั้งหลาย สูท่านทั้ง หลายจูงตีกลองร้องปาวยังคนทั้งหลาย เพื่อหื้อประดับมีคคาลังการหนทางเทอะ ส่วนตนเรา
5	พระองค์แลนางเทวีก็มักไปหั้นยังสวนอูยยานเพื่อประโยชน์สิ่งมีต้นว่าเล่นสวนอูยยานแล ตุมเห อันว่าท่านทั้งหลายจูงปลุกกล้วยอ้อย ช่อน้อย ทุงชัย ทั้งโคมไฟแลไทรกระพวงดอกไม้ ออกห้อยย้อยใน ๒

บัวรมวร	ว. บริบูรณ์. (ป. บริบูรณ์; ส. บริบูรณ์).	อูยยาน	น. อุทยาน. (ป. อูยยาน; ส. อุทยาน).
มัก	ก. ชอบ.	หั้น	ก. เห็น.
ช่อน้อย	น. ธงขนาดเล็ก.	ทุงชัย	น. ธงชัย.

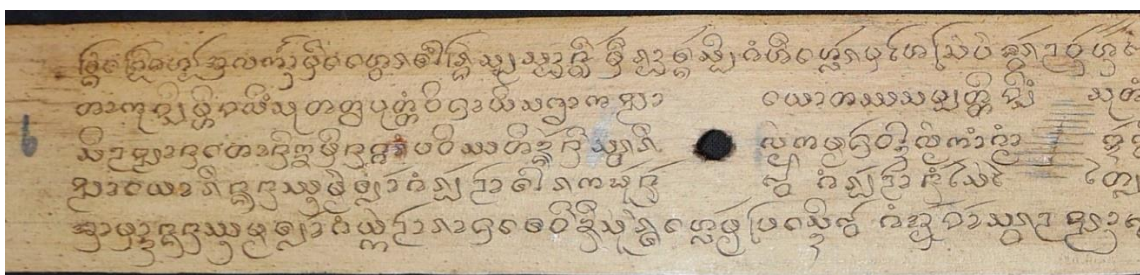
ผูก 1/ลาน “๑๕ อา”/ด้านที่ 1

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	ตราช่างหนทางแลเรียรายผายด้วยดอกไม้คันระของหอมทั้งหลายแล เสนาอามาตย์ทั้งหลาย จูงห้างช้างม้าทั้งหลายอันได้หมื่น ๔ พันตัวนั้นเทอะ คนทั้งหลายจูงหื้อเล่นตามสวาทศิลป์แห่ง ตนเทอะว่าอัน มจณา อันว่าอามาตย์ทั้งหลาย
2	ได้ยินคำพระยาดังอัน ก็รับเอาคำว่า สารุเทว ว่าอันแล้ว ก็ตีกลองร้องป่าวชาวเวียงแลคนทั้ง หลายหื้อชวนชวากเฝี้ยวหนทาง ประดับประดาหื้อรุ่งเรืองตามดังพระยาหากอาณาดินนั้นแล พระยาแลเสนาอามาตย์
3	แลนางนาฏสนมก็ยกเอาราชเทวีขึ้นสู่รถเหล็กประเสริฐแล้ว ส่วนตนพระยาก็ขึ้นขี่ช้างมั่งคณตัวชาว เผือกแล้ว เสนาอามาตย์แลนางเทวีก็ออกไปจากเวียงอัน มีหมู่คนทั้งหลายแลนางนาฏสนมทั้งหลาย
4	หากเป็นยศบริวารก็ดีค้องกลองพาทย์พิณบัณเฑาะว์ห้อยสังข์ ตูเรียนดนตรีไปสู่สวนอุทยานนั้นแล มหาชโน อันว่าคนทั้งหลาย ก็เล่นมโหสรพหลายประการต่าง ๆ ลางพร้องตีกลองสะบัดชัย
5	ตื่นตื่น ลางพร้องตีพาทย์ค้องการะลับ ลางพร้องเยียะเป็นจับบับแก้วนพ้อนตบมือ ลางพร้องปัก คิดเอามีอย่างต่างตื่น ลางพร้องขึ้นชานดาบ ลางพร้องลั่นกินเรือในสระน้ำท่ากว้างนั้นแล คน ทั้งหลายหญิงชายก็

ผาย	ก. ปราย, ซัด, หว่าน, สาดให้กระจายไป.	ห้าง	ก. จัดเตรียม.
สวาท	น. ศาสตร์	ชอน	ก. ถางหญ้า.
เฝี้ยว	ก. แฝ้ว, ถาง.	การะลับ	น. ระนาด. (ไทจีน).
ปักคิด	ก. คือ ปักคดิก = ตีลังกา กลับหัวลง.	ชานดาบ	น. ดาบที่ทำเป็นชานโดยหางคมขึ้น.

ผูก 1/ลาน “๑๕ อา”/ด้านที่ 2

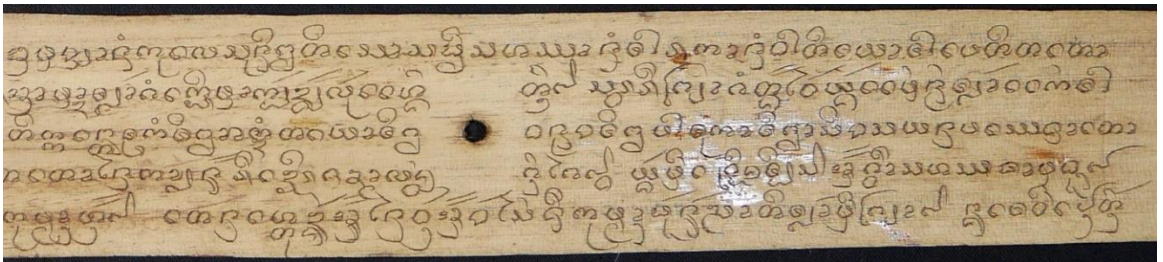

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	ทรงเครื่องหย้อ ¹² อลังการ มีแหวนจรัสสุบสอดนิ้วมือรอดทั้งสิบ ก็หื้อเล่นมโหศรพถ้วน ๗ วัน หั้นแล ส่วนอันว่าพระยาคนว่าเล่นมโหศรมแล้ว ก็หื้อแปลงเรือนที่จักประสูติลูกแก่นางเทวีหั้น แล ตสสา กम्मชวา
2	ตา กุจฉิมที จลีสุ ตตถ ปุตตี วิชายี สพพากณญาโย ตสส สมปตติ จิสฺ สุตตนา เพตวา สุขนโร ทเคน ปริสุทธา สุตตาท ปตีกกนเต ราชปีเทวีรฎจวรํ อโรเป
3	สี อุณยานโต นิกขมิ นคครํ ปวิสสติ ตังนี้ ส่วนอันว่า ลมกัมมชวาต ลมก่ากัมากัตกัวิท้อง ราชเทวีหั้นแล ส่วนราชเทวีก็ประสูติได้ลูกชายผู้ ๑ ในเรือนที่นั่นแล สพพาก
4	ณญาโย อันว่า นางนาฏสนมทั้งหลายก็รับเอาทารกผู้นั้นแล้ว ก็รับเอาน้ำใส่โตลคามาอาบช่วย เต็กน้อยผู้นั้นหื้อบวรสิทธ์แล้ว ในเมื่อ ๗ วันอันข้ามล่วงแล้ว ส่วนอันว่า พระยาแลเสนา
5	อามาตย์นางนาฏสนมทั้งหลายก็ยกเอาราชเทวีขึ้นสู่รถเหล็กประเสริฐแล้ว ก็ออกจากสวน อุทยานแล้ว ก็เข้าเมื่อสู่เวียงแล้ว ก็ขึ้นสู่ราชปราสาทแห่งตนหั้นแล โส จตุสตุถิ ธาติโย

ช่วย ก. ล้าง, ชำระด้วยน้ำ.

¹² นายสิงฆะ วรรณสัย ปวีรรัตนบัตบ้านปาง ข้อความนี้ว่า “เครื่องหย้อง”

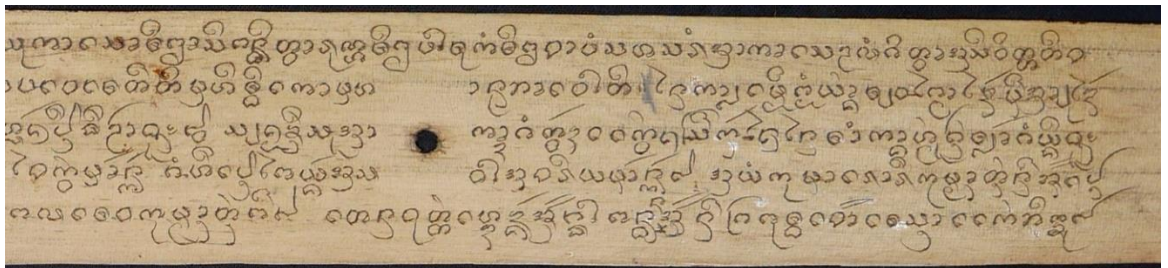
ผูก 1/ลาน “๑๖ อี”/ด้านที่ 1

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	โทสวชิตา อติทษา ทิมธูรชिर สมปนา ทาเปตวา สหสสา ทารกา อมจฉานํ กุเลนุนิพพิติ โส สฎจติ สหสสานํ ทารกานํ ธาติโย ทาเปติ ตโต
2	ในกาลนั้น ส่วนอันว่าทารกเด็กน้อยทั้งหลายอันได้ ๖ หมิ่นตนก็เกิดในกระกูลอามาตย์ทั้งหลาย ก็เกิดมากับด้วยลูกแห่งตนแล ส่วนอันว่าพระยาที่ตั้งไว้ยังแม่นมทั้งหลายแก่ทา
3	รกเด็กน้อยทั้งหลายอันเป็นลูกอามาตย์นั้นหันแล ตโต เอกมาโส อติกกนโต เอกํ ทิพพณนํ ทโย ทิพพธนุ จ ทิพพปาหุกา ทิพพาสิจสยน ปสเสชาโต
4	เต นานามคณฑิวเส พานนพรหมทตต เตว วตสสนามํ กริสฺสุ ตโต ในกาลนั้น อันว่าเดือน ๑ ข้ามล่วงพ้นไปแล้ว ยังมีเครื่องทิพย์ ๓ อัน คือว่า สหสสถามธนูแล
5	แหล่งปิ่น เกิบตืนทิพย์ ดาบสรีกัญชัยทิพย์ ก็เกิดมีข้างที่นอนแห่งราชกุมารหันแล เตน เหตุตั้งอัน ในวันอันจักใส่ชื่อกุมารผู้นั้น ญาติทั้งหลายมีพระยาแลนางเทวีเป็นต้น

แหล่ง น. แล่ง, ที่เก็บลูกธนู กระสุนปิ่น หรือลูกปิ่น.

ผูก 1/ลาน “๑๖ อี”/ด้านที่ 2

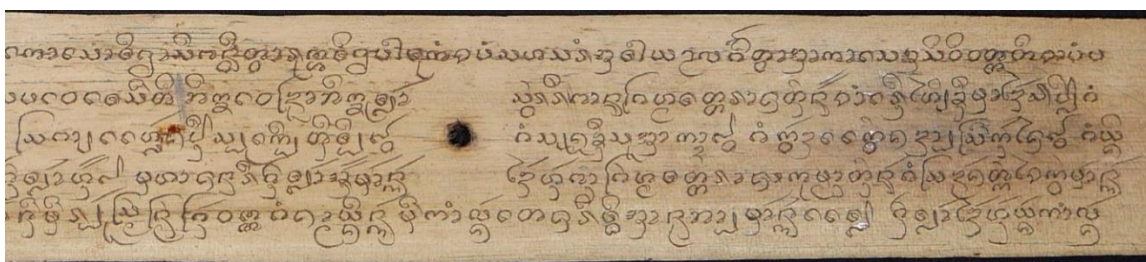

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	ก็ใส่ชื่อว่าพานพรหมทัตราชกุมารว่าอันก็มีแล ตสส ปาทสส คมนกาลา ตินิ วสสา युกา โส ทิพ พาสี พนธิตวา รุณหทิพพ ปาทุกทิพพ จาปี สหสร อากาเส อุล์ คิตวา อสิวิตติ จ
2	ปีป หริสติ เมฆคชิต สทโธ เตส ปชฌเม มหาชนาน ทิสวา ภิตจิตตา อจริย ปเวเทติ ติมหิทธิโก มหานุภาโวติ ในกาลเมื่อพอย่างเที่ยวไปมาเฝ้าอยู่ได้
3	๓ ปีแห่งพานพรหมทัตราชกุมารนั้น ก็ขัดดาบสรีกัญชัย สุปเก็บ และสะพายแหล่งปิ่น ถือเอา ธนูแล้วสยงขึ้นสู่อากาศ ก็กวัดแกว่งสรีกัญชัยในท่ากลางหมู่คนทั้งหลาย ก็ยิงธนู
4	ไปมีเสียงเป็นดังเสียงฟ้าผ่าได้พลันที่นั่นแล มหาชนา อันว่าคนทั้งหลายอันมากนักก็สะดุ้ง ตกใจมากกลัวมากนัก ก็หือเป็นไปยัง อส ว่าอจริยะมากนักแล อัย กุมารโธ อันว่ากุมารตนนี้อัน เป็น
5	ลูกพระยาเจ้าแห่งเราชื่อว่าพานพรหมทัตราชกุมารตนนี้ก็มีเตชะฤทธิอันภาพยิ่งกว่าพลทเวะ กุมารตนพี่แล เตนวุตต์ เหตุตั้งอันคาถาพันธนอันนี้พระพุทธเจ้าเราเทศนาแก่ภิกขุแล

ขัด ก. เหน็บ. สุบเก็บ ก. สวมรองเท้า.

อจริยะ น. อัจจรรย์. (ป. อจจรรย์; ส. อาศจรัย).

ผูก 1/ลาน “๑๗ อี”/ด้านที่ 1

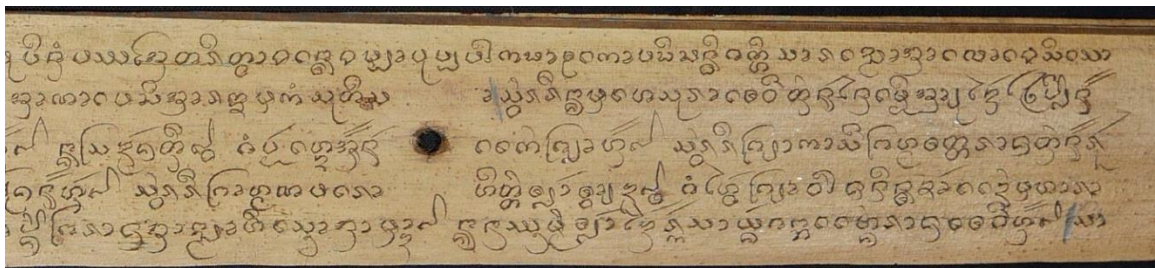

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	ท้าวพระยาสาภยาราชทั้งหลายว่า โส ตินิ วสิกกาลเส สดต คช ปมาณ พลวโร มหิทธิโณ โส ทิพพาสี พนธิตวา รุณที ทิพพาทุก จปี สหสร อหાય อุลังคิตวา อากาเส อสิวิวดตติ จาปี ป
2	หริสสตี ออกขณเวริชิตสทโธวีย เตส มขฌเมย มหาชนานี ตัทิสวา อจริยปเวเทสีติ ภิกขเว ดุรา ภิกขุทั้งหลาย ส่วนอันว่าพานพรหมทัตราชตนนั้นจำเริญใหญ่ขึ้นมาได้ ๓ ปี ก็
3	ทรงกำลังประมาณ ๗ เท่าข้างสาร มีฤทธิอาณุภาพมากนัก ส่วนอันว่ากุมารตนก็ขัดดาบสรีกัญชั้ยแล้วสะพายหลังปืน สุปเก็บตีนทิพย์แล้วก็สยงขึ้นสู่อากาศ แล้วก็กวัดแกว่งดาบสรีกัญชั้ยแล้ว ก็ยิง
4	สหัสถามธรมุมีเสียงเป็นอันดังมากนัก เป็นดังเสียงฟ้าผ่าได้พันทีนั้นแล ในท่ากลางหมู่คนทั้งหลายหันแล มหาชนา อันว่าคนทั้งหลายอันมากนัก ได้เห็นพานพรหมทัตราชกุมารตนนั้นก็สะดุ้งตกใจกลัวมากนัก
5	ก็หือเป็นไปยัง ¹³ อจริยะว่า ส่วนอันว่าพานพรหมทัตราชกุมารตนเป็นลูกพระยาเจ้าแห่งเรานี้มีรูปโฉมโนมพรรณวรรณะก็งามยิ่งนัก มีกำลังเดชะฤทธิอาณุภาพมากนักแท้แล คนทั้งหลายได้หันยังกำลัง

อจริยะ น. อัศจรรย. (ป. อจจริย; ส. อาศจจรย).

¹³ นายสิงฆะ วรรณสัย ปวีรรตฉบับวัดบ้านปาง ข้อความนี้ว่า “ก็หือเป็นยัง”

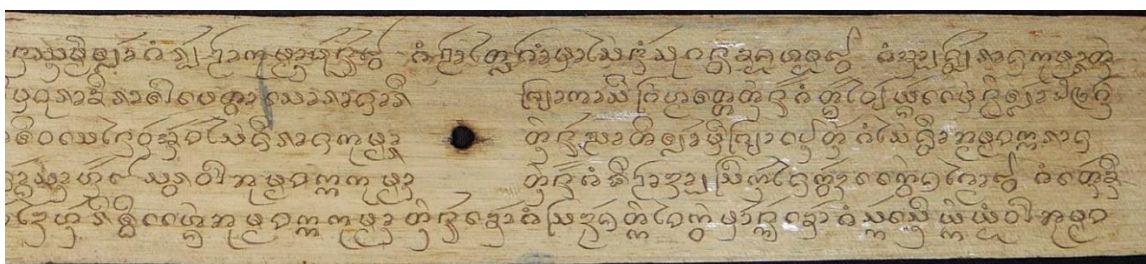
ผูก 1/ลาน “๑๗ อี”/ด้านที่ 2

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	เตชะฤทธิอาณภาพานพรหมทัตกุมารก็สักเสียนยกยอสนันหันแล ส ปลายีสติวสสาฎกาเล สุปิน ปสส โอตรีตวา จนุโท จมปาบุบพปากฎา เอโกปฏิสันธิ คนทิ สา รณโณ อาโลเจสิ โส
2	พราหมณ์ โปโก สาเปตวา ต่ ปุฉิตเต พยากรี สุขนินท เอโก กุฉิมิทิ นิพพิติ อาณาเปสิ อารกขมกัสนุติ สา ส่วนอันว่านางมเหสุราเทวีตนั้นมนเมื่ออายุได้ ๒๕ ปี นั้น
3	ก็หั้นยังมีนิมิตความฝันว่า มณฑลพระจันทร์ลงมาแล้วลวดเกิดเป็นดอกจามปาแล นางก็เอาทัด ทรงหั้นแล นางสะดุ้งตื่นแล้ว ก็บอกเหตุอันนั้นแก่พระยาหั้นแล ส่วนอันว่าพระยากาสี พรหมทัตราชตนนั้นรู้
4	เหตุอันนั้นแล้ว ก็หื้อเรียกหาเมียยังพราหมณ์ปโรหิตทั้งหลายมาแล้ว ก็ถามดูยังเหตุทั้งหลายฝูง นั้นหั้นแล ส่วนอันว่าพราหมณ์ปโรหิตทั้งหลายถวายดูแล้ว ก็ไหว้พระยาว่า ชนินท ข้าแต่มหา รา
5	ชเป็นเจ้า ส่วนอันว่าสัตว์ตัวมีบุญอันมากก็มาเอาปฏิสนธิในท้องราชเทวีแล พระยาได้ยินคำอัน นั้นก็ปลงพระราชอาญาหื้อเสนาอำมาตย์แลนางนาฏสนมทั้งหลายได้รักษายังคัพะกะแห่งราช เทวีหั้นแล สา

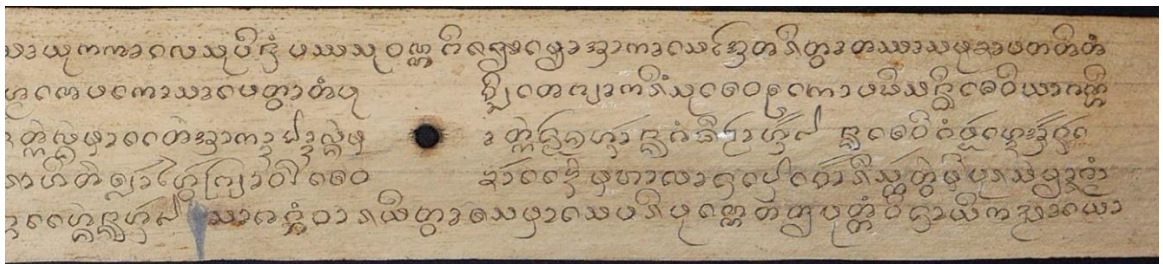
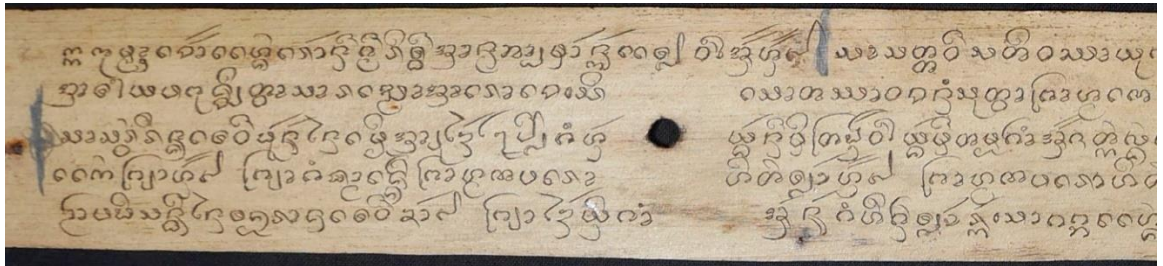
ทวาย ก. ทำนาย.

ผูก 1/ลาน “๑๙ อู”/ด้านที่ 1

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	ส่วนอันว่านางเทวีตนนั้นก็ประสูติได้ลูกชายผู้ ๑ ในปราสาทที่นั่นแล สพพากณญาโย อันว่านางนางภูสมนทั้งหลายก็รับเอากุมารผู้นั้นแล้ว ก็เอาตาลคำมาใส่น้ำสุคันระของหอมแล้ว ก็อาบชำระกุมารตน
2	นั่นหื้อบวรสิสุทธีหันแล โส จตุสมุจจิ ธาติโย โทส วชิ ชิตา อติวิฆาติมธุราชิราทาเปตวา โส ราชาอันว่าพระยากล้าพรหมที่ตนนั้นก็ตั้งไว้ยังแม่นมทั้งหลาย ๖๔ คน
3	อันปราศจากโทษมีอันป่องเป็นต้น มีน้ำนมอันหวานแก่กุมารหันแล นามคณ ทิวเส ในวันอันจักใส่ชื่อราชกุมารตนนั้น ญาติทั้งหลายมีพระยาเป็นต้น ก็ใส่ชื่อว่าภุมมจักกราช
4	กุมารหันแล ในเมื่อภุมมจักกกุมารจำเริญใหญ่ขึ้นมาได้ ๗ ปี ก็มีกำลัง ๗ เท่าข้างสารหันแล ส่วนว่าภุมมจักกกุมารตนนั้น พอถือเอาดาบสรีร์กัญชั้วัดแกว่งไปมาแล้ว ก็เดินขึ้น
5	สู่อากาศสูงเช่นต้นตาล ในท่ากลางหมู่คนทั้งหลายหันแล มหาชนา อันว่าหมู่คนทั้งหลายอันมากเขาได้เห็นฤทธิ์แห่งภุมมจักกกุมารตนนั้นเข้าก็สะดุ้งตกใจกลัวมากนัก เขาก็สีกเสียนยกยอว่าภุมมจ

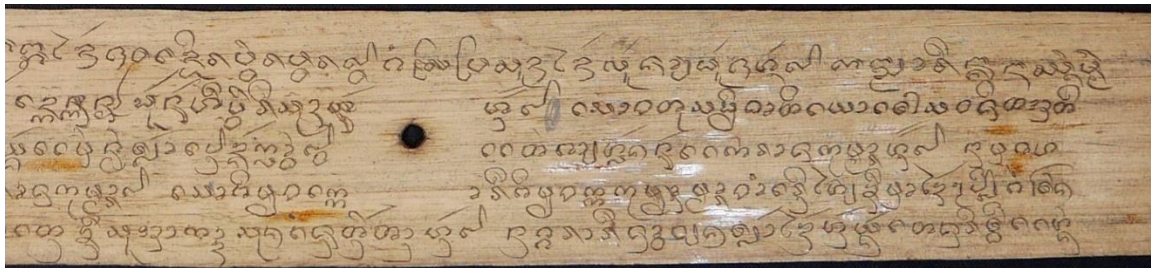
ผูก 1/ลาน “๑๙ อู”/ด้านที่ 2

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	กกกุมารเจ้าแห่งเรานี้ก็มีฤทธิ์อานุกาพมากนักแท้แล้วอันหันแล สาสตตวิสตีวสสาชุกกาเล สุปิน ปสสสุ วณณพิมโพ อากาเส โอตริตวา ตสสา สมุขา ปตติต
2	อาทาย ปพุชฌิตวา สา รณโย อาโรเจสิ โส ตสสา วจนํ สุตวา พราหมณ ปโก สา เปตวา ตํ ปุจฉิ เต พยากรี สุเทว เอโก ปฐิสนธิ เทเวีย คนฺทิ สา
3	ส่วนอันว่านางเทวีผู้นั้นในเมื่ออายุได้ ๒๗ ปี ก็หันยังมีตผีนว่า ยังมีต่อมคำอัน ๑ ตกลงมาแต่ อากาศ หยาดลงมาตกของหน้า นางก็ถือเอาหันแล นางเทวีก็บอกเหตุอันนั้น
4	แก่พระยาหันแล พระยาก็ถามเชิงพราหมณ์ปโรหิตทั้งหลายหันแล พราหมณ์ปโรหิตทั้งหลาย ไหว้พระยาว่า เทวะ ข้าแต่มหाराชเป็นเจ้า อันว่าสัตว์ตัวมีบุญสมภารก็มา
5	เอาปฐิสนธิในท้องราชเทวีข้าแล พระยาได้ยินคำอันนั้นก็ถือคนทั้งหลายรักษาคัพพะแห่งนาง หันแล สา คพภํ ธารยิตวา ทสมาเส ปริปุณฺณเน ตตถ ปุตุตํ วิชายากณฺญาโย

ของหน้า ว. สองหน้า หมายถึง ตรงหน้า.

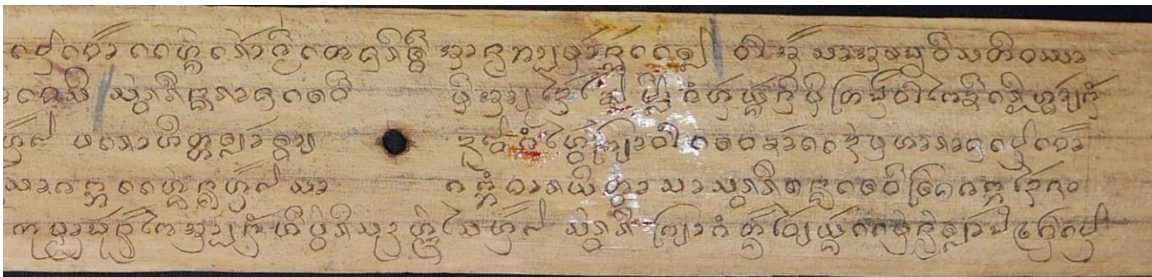
ผูก 1/ลาน “๒๐ เอ”/ด้านที่ 1

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	ตสส สมปฎิ จิสฺสุ สุกนโธ ทเคนหาเปตวา ปริสฺสุธาติ สา ส่วนอันว่าเทวีกัทรังคัพพะไต ๑๐ เดือนบวรมวรแล้วก็ประสูติได้ลูกชายผู้ ๑ หั้นแล กณณา อันว่านางนาฏสนม
2	ทั้งหลายก็รับเอาয়งุมารผู้นั้นแล้ว ก็เอาไต้ลค้ำใส่ น้ำสุคัันระของหอมแล้ว ก็มาอาบช่วยเด็กน้อยผู้นั้นหื้อบวริสฺสุทฺธิหั้นแล โส จตุสฺสุจฺจิ ธาติโย โทส วชิต อติ
3	ทิมขาทิมธฺราขิธาทาเปตวา โส ราชา อันว่าพระยากาสีพรหมทัตตนนั้นที่ตั้งไว้ยั้งแมนมทั้งหลายเป็นตั้งกล่าวแลแต่ภายหลังนั้นแก่ราชกุมารหั้นแล นามคห
4	ณทิวเส ในวันอันจักใส่ชื่อราชกุมารนั้นญาติทั้งหลายก็พร้อมกันใส่ชื่อว่าพิมมจักกะราชกุมารแล โส พิมมจกโก อันว่าพิมมจักกะกุมารจำเรียวใหญ่ขึ้นมาได้ ๗ ปีก็ทรง
5	กำลังเท่าช้างสาร ๒ ตัวแล ส่วนอันว่า พิมมจักกะตนนั้นก็ถือสรริกัณชยักวัตแกว่งไปมา ก็เดินขึ้นสู่อากาศสูงเช่นต้นตาลหั้นแล นคฺครา อันว่าชาวเวียงทั้งหลายได้หั้นยังเตชะฤทธิแห่ง

ต้น ก. กระโดด.

ผูก 1/ลาน “๒๐ เอ”/ด้านที่ 2

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	เจ้าพิมมจักกกุมารก็สะดุ้งตกใจกลัวมากนัก ก็หือเป็นไปย้งอจริยะว่า ส่วนอันว่าเจ้าพิมมจักกะ ตนเป็นเจ้าแห่งเรา ก็มีเตชะฤทธิอาณานุกาพมากนักแท้แล้วอัน สา อฏฐวีสิตวิสุสา
2	ยุคกาลเสสุ ปินั ปสส สาคนเรนา ขตริติ สมุทท ปารังคต รณโณ อาโรเจสิ ส่วนอันว่านางราช เทวีมีอายุได้ ๒๘ ปี ก็หันย้งนิมิตฝันว่าได้ขี่เรือว่ายน้้า
3	สมุททไปเลิงฝ้งกำหน้าแล นางก็บอกเหตุอันนั้นแก่พระยาหั้นแล พระยาก็ถามปโรหิตท้งหลาย หั้นแล ปโรหิตท้งหลายทวายดูแล้ว ก็ไหว้พระยาว่า เทว ข้าแด่มหาราชเป็นเจ้า
4	ส่วนอันว่าราชบุตรตน ๑ ก็มาตั้งอยู่ในห้องราชเทวีแล้วอัน พระยาได้ยิ้นคำอันนั้นก็หือคนท้ง หลายรักษาคัพพะแห่งนางหั้นแล สา คพท ธารยิตวา สา ส่วนอันว่าทางเทวีทรงคัพพะได้ ๑๐
5	เดือนบ้วรมวแล้ว ก็ประสูติได้ลูกชายผู้ ๑ ในราชปราสาทที่นั้นแล ส่วนอันว่านางนาฏสนมท้ง หลายก็มารับเอากุมารผู้นั้นไปอาบน้ำหือบ้วรวิสุทธีเสหั้นแล ส่วนอันว่าพระยาก็ตั้งไว้ย้งแม่นม ท้งหลาย ๖๔ คนเป็น

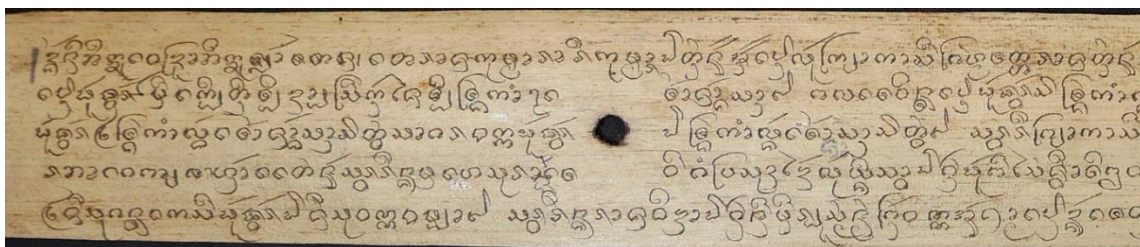
ผูก 1/ลาน “๒๑ โอ”/ด้านที่ 1

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	ตั้งกล่าวแล้วแต่ภายหลังนั้นแล ในวันอันลักใส่ชื่อกุมารผู้นั้น ญาติทั้งหลายก็ใส่ชื่อว่าสาคร กุมารหันแล ในเมื่อสาครกุมารจำเริญใหญ่ขึ้นมาได้ ๗ ปี ก็ทรงกำลังเท่าช้างสาร ๒ ตัวแล ส่วนอันว่า
2	สาครกุมารจำเริญใหญ่ขึ้นมาได้ ๗ ปี ก็กำดาบสรีกัญชัยกวัดแกว่งไปมา ก็เดินขึ้นสู่อากาศสูง เช่นต้นตาล มนุสสา อันว่าคนทั้งหลายได้เห็นก็บังเกิดอจริยะว่า ส่วนอันว่าสาคร
3	กุมารอันเป็นลูกเจ้าแห่งเรา ก็มีเดชะฤทธิอาณุภาพมากนักแท้แล เตน วุดต์ เหตุตั้งอันคาถา พันธนะอันนี้พระพุทธเจ้าเทศนาแก่ภิกษุแลพระยาสาครยราชทั้งหลาย
4	ว่า เต พลเทโว เชฎโฐ ปถโม ทิพทาสี พลวโรตีณคณิ ปมาณิ พรหมณทตเต จุตติเย ทิพพะเย ทิพพธนู จ อสิ จ ปาทุกาพลวโร สตตคชฺ ปณณณิ เทวิ
5	นุโท ติตติโย พลวโร เทวคชฺ ปมาณิ ภูมจกโก จตุฎโฐ พลวโร เทวคชฺ ปมาณิ พิมมจกโก ปญจโม พลทุโร เทวคชฺ ปมาณิ สาครจกโก ญจจโม พลวโรเทว

อจริยะ น. อัศจรรย์. (ป. อจฉริย; ส. อาศจรย).

ผูก 1/ลาน “๒๑ โอ”/ด้านที่ 2

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	ตั้งนี้ ภิกขุเว ตูราภิกขุทั้งหลาย เต ราชกุมาร อนุว่ากุมาร ๖ ตนนั้นเป็นลูกพระยาภาสี พรหมทัตราชตนนั้น ส่วนอันว่าพลเทโวตนได้ดาบสรีกัญชัยทิพย์ ทรงกำลังเท่าช้างสาร ๓ ตัว ส่วนอันว่าพานพรหมทัต
2	เป็นผู้ถ้วน ๒ มีเกบดินทิพย์ ดาบสรีกัญชัยทิพย์ ทรงกำลัง ๗ เท่าช้างสารแล พลเทวินทะเป็นผู้ถ้วน ๓ ทรงกำลังเท่าช้างสาร ๓ ตัวแล ภูมจักกะผู้ถ้วน ๔ ทรงกำลังเท่าช้างสาร ๓ ตัว พิมมจักกะ
3	ผู้ถ้วน ๕ ทรงกำลังเท่าช้างสาร ๓ ตัว สาครจักกะผู้ถ้วน ๖ ทรงกำลังเท่าช้างสาร ๓ ตัวแล ส่วนอันว่าพระยาภาสีพรหมทัตราชตนนั้น ก็มีราชบุตร ๖ ตนนี้เป็นเตชะฤทธิอาณุภาพมากนัก แล อป
4	รภาเค ภายหน้าแต่นั้น ส่วนอันว่านางมเหสุราเทวีก็ประสูติได้ลูกหญิงสาว ๖ คน ผู้พี่ไล่ชื่อว่า ทิพพวิณณะ ผู้ถ้วน ๒ ชื่อสุวิณณปทุมมา ผู้ถ้วน ๓ ชื่อ ปทุมปุตตี ผู้ถ้วน ๔ ชื่อจันทปทุมมา ผู้ถ้วน
5	๕ ชื่อสุคันธเกสี ผู้ถ้วน ๖ ชื่อสุวิณณจัมปาแล ส่วนอันว่านางราชธิดา ๖ คนนี้มีรูปโฉม โนมพรรณวรรณะอันงามเป็นดังเทวดานั้นก็มีแก่พระยาภาสีพรหมทัตราชตนนั้นแล โส พรหมทัตตราชสุสเขฎโฐ

ผูก 1/ลาน “๒๒ จ”/ด้านที่ 1

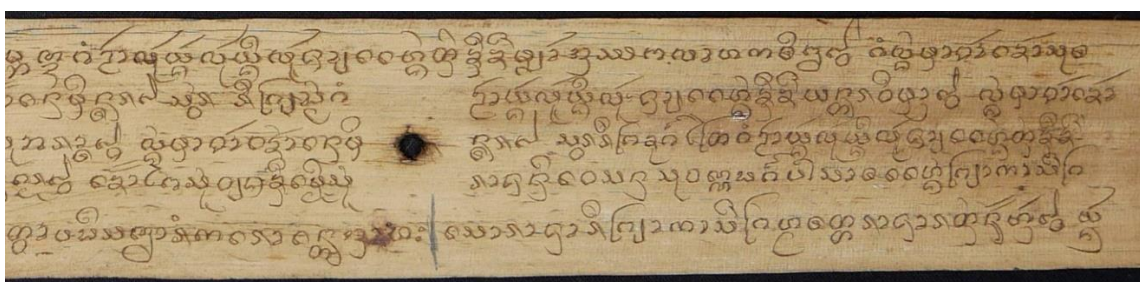
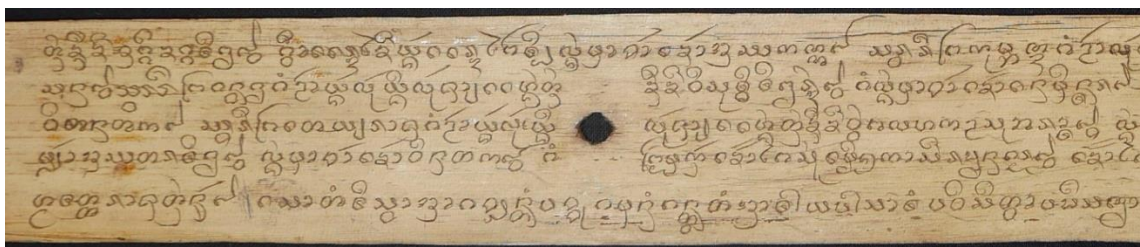
บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	พิงคราขานาม เอโก อนุพิงคนามราชปุตโต โหติ อสสกณเณ กุมภณโชนาม ทุตโย เอโก อนุกุมภณโชนาม ราชปุตโต โหติ สุตสโน สหกุมาริกา กาสีวิชานาม หุตวา
2	คนธพโพนาม ตติโย เนมินทโร เอโก อนุคนธพโพนาม ราชปุตโต วิสุทธินาม กุมาริกา สหธิ โสมนามา จตุตถโ วินต์โก เอโก อนุโสมนามรา
3	ชปุตโต รตนธิตานาม กุมารกาสหธิ เตยยนาม ปณจโม เนมินทเร เอโก สุขเทวานาม ราชปุตโต รมมตินาม กุมาริกา สหธิ ชุงคราขานาม ฉนฺโ จ เอโก วิรุทธ
4	นมราชปุตโต อรินทตินาม กุมาริกา สหธิ อหะสุ ส่วนอันว่าพี่ชายพระยากาสีพรหมทัตราชผู้ เค้านั้น เกิดเป็นพระเพลิงอยู่เหนือจอมเขาอัสน์กัณณะนั้น มีราชบุตรลูกผู้ ๑
5	ชื่ออนุเพลิงว่าอัน กับกุมาริผู้ ๑ ชื่อสุเมตตว่าอันแล ส่วนอันว่าพี่ผู้ถ้วน ๒ เกิดเป็นกุมภณัณฑ์ อยู่เหนือจอมเขาสุทสนะ มีราชบุตรผู้ ๑ ชื่อกุมภณัณฑ์กับลูกหญิงผู้ ๑ ชื่อสิริวิชาว่าอันแล ส่วน อันว่าผู้ถ้วน ๓

ผูก 1/ลาน “๒๒ จ”/ด้านที่ 2

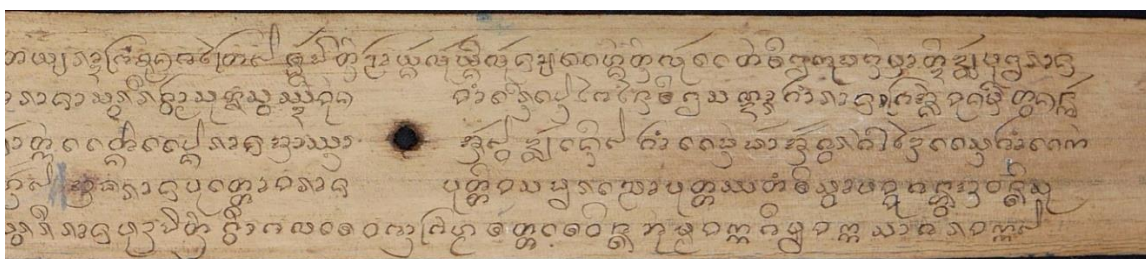
บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	เกิดเป็นคันทัพพะอยู่เหนือจอมเขาเนมินทระ มีราชบุตรผู้ ๑ ชื่ออนุคันทัพพะกับลูกหญิงผู้ ๑ ชื่อวิสุทธิ นิ นี ว่าอันแล้ว ส่วนพี่ผู้ถ้วน ๔ เกิดเป็นพระโสม อยู่เหนือจอมเขาวินตกะ มีลูกชายผู้ ๑ ชื่ออนุ
2	โสม กับลูกหญิงผู้ ๑ ชื่อรัตนธิดาว่าอันแล้ว ส่วนอันว่าพี่ผู้ถ้วน ๕ เกิดเป็นพระเตยยะอยู่เหนือจอมเขาเนมินทระ มีลูกชายผู้ ๑ ชื่อสุขเทวะกับลูกหญิงผู้ ๑ ชื่อรัมมตีว่า
3	อันแล ส่วนอันว่าพี่ชายผู้ถ้วน ๖ นั้น เกิดเป็นพระชุงคไตร อยู่เหนือจอมเขาวินตกะ มีลูกชายผู้ ๑ ชื่อวิรุทธะ กับลูกหญิงผู้ ๑ ชื่ออิรันทติ ว่าอันก็มีแล อปรภาเค เตสั ราช
4	ปุตโต ราชปุตตี โสฬสส วสสายกาเล โส ติงคราชา ราชปุตตี ราชปุตตี อาทาย เต สกุกตถาน โตะ กาสสิกรฎฐเอ อาคนตวา รณโธ ราชนิเวสนั ปวิส
5	ติ โหติ อปรภาเค ภายหน้าแต่นั้น ส่วนอันว่าราชบุตรลูกหญิงลูกชาย แห่งท้าวพระยาทั้งหลายผู้นั้น จำเริญใหญ่ขึ้นมาได้ ๑๖ ปีแล้ว ดั่งอัน ส่วนอันว่าพระเพลิงก็เอาลูกหญิงลูกชาย แห่ง

ผูก 1/ลาน “๒๓ จา”/ด้านที่ 1

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	ตนขึ้นชื่อคคิซคคทพิพแล้ว คือว่าขี้ยังแรดไฟพิพยลงมาจากเขาอัสสกันณะแล ส่วนอันว่า พระกุมภณท์ก็เอายังลูกหญิงลูกชายแห่งตนขึ้นชื่อว่าอัสสพลาหกพิพแล้ว ก็ลงมาจากเขาสุท
2	สนแล้ว ส่วนอันว่าพระคันธัพพะก็เอายังลูกหญิงลูกชายแห่งตน ขึ้นชื่อว่าวิสุททิพพรแล้ว ก็ลงมาจากเขาเนมินทระแล ส่วนอันว่าพระสมก็เอายังลูกหญิงลูกชายแห่งตนขึ้นชื่อว่านตรวิมานแล้ว ลงมาจากเขา
3	วินตกลแล ส่วนอันว่าพระเตยราชก็เอายังลูกหญิงลูกชายแห่งตนขึ้นชื่อว่าพลหกอสุภราชแล้ว ลงมาจากเขาเนมินทระแล ส่วนอันว่าพระซุงคไตรก็เอายังลูกหญิงลูกชายแห่งตนขึ้นชื่อว่า
4	ม้าอัสสตรพิพแล้ว ลงมาจากเขาวินตกลแล้ว ก็พร้อมกันเข้าไปสู่เมืองกาสิร์ภูจนครแล้ว เข้าไปสู่เวียงขึ้นเมื่อสุราชวิเสนสุวรรณมั่งคลปราสาทแห่งพระยากาสีพร
5	หมทัตตราชตนนั้นแล โส ต่ ทิสวา อากจณต์ ปจจุคมนิ คนตวา ต่ อาทาย ปาสาทำ ปวิสิตวา ปภิสณจาร์ กโรนโต อาหะ โส ราชา อันว่าพระยากาสีพรหมทัตตราชตนนั้น หันแล้วยัง

ผูก 1/ลาน “๒๓ จา”/ด้านที่ 2

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	พระเชษฐภคินีแห่งตนเมื่อก่อนคือว่าพระเพลิงแล พระกุมภภัณฑ์แล พระคันธัพพะแล พระโสมแล พระเตยยราช พระขงคไทรแล ทั้ง ๖ ตนเอายังลูกหญิงลูกชายแห่งตนลูกแต่ทิพพภูตนา มาติดด้วยบุพพราช
2	วงศาแล เขามาก็มีใจชมชื่นยินดี ก็ไปดื้อนไปรับแล้ว กล่าวว่า สุขขิต โทตุ มหาราชา ส่วนอันว่าความสุขสวัสดิ์จึงจำเริญเป็นไปในทิพพสันดานคำ ราชา พระองค์จึงมีดวงนิก
3	เทอะ ว่าอันแล้ว ส่วนอันว่าพระยาคาสีพรหมทัตราชก็หื้อท้าวพระยา ๖ หมื่นตนแลเสนาอา มาตย์ทั้งหลายตักแต่งแปลงราชอาสนาอันแล้วด้วยเงินแลคำ แผ่นผ้าอันควรค่าได้แสนค่าแก่
4	ท้าวพระเพลิงเป็นเค้ากว่าท้าวพระยาทั้งหลาย ๕ ตนแล ราชบุตรดาธาบุตรดีทั้งหลายได้นั่งอยู่ สำราญหันแล อถ ราชบุตรโต จ ราชบุตรดี จ สฎฐโรหม บุตตสส ตั ทิสวา ปจจุ คนตวา อวนทิสู
5	ไปราณปีตุลล์ ราชบุตรตถจ ราชบุตรดี จ ปตติสณฐาริ กโรนต อาห อถ ในกาลนั้น ส่วนอันว่าราช บุตร ๖ ตน คือว่า พลเทวะ พานพรหมทัต เทวินทะ ภูมมจักกะ พิมมจักกะ สาครจักกะแล

ทิพพสันดาน น. อุปนิสัยของเทวดา. ตวง ว. บริบูรณ์.

แต่งแปลง ก. จัดทำ, จัดสร้าง.

เป็นเค้า ก. เป็นประธาน, เป็นหัวหน้า, ในที่นี้หมายถึง เป็นพี่ชายคนโต.

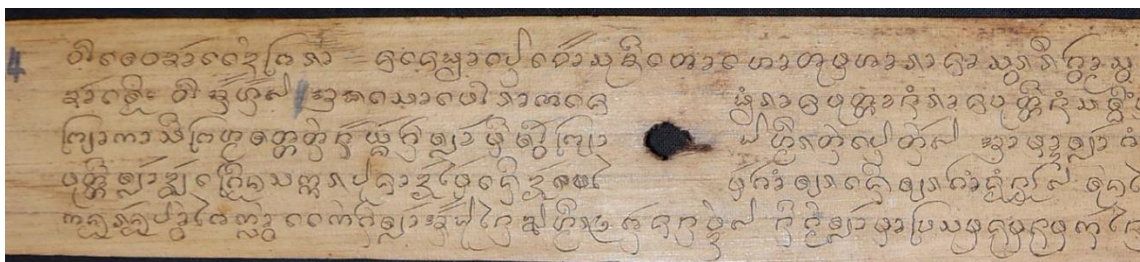
ผูก 1/ลาน “๒๔ จี”/ด้านที่ 1

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	ราชบุตตี ๖ ตน คือว่า ทิพพวัณณา สุวัณณปทุมมา ปทุมบุตตี สุกันธเกสี จันทปทุมมา สุวัณณจัมปา ๖ คนนี้เขาก็เห็นยังโบราณิบัติแห่งตน แต่ก่อนชวนเอาราชบุตตาราชบุตตี เข้ามาหา
2	พ่อแม่แห่งตนก็มีใจชมชื่นยินดีก็ไปต้อนรับไว้แล้ว กล่าวว่าข้าแต่ราชบุตตีทั้งหลาย ข้าก็ไหว้ ตีนแห่งมหาราชเจ้า ทั้งหลายสุโขทัย โทศุ มหาราชฯ ส่วนอันว่าราช
3	สุขสวัสดิ์จุงจำเริญในทิพพสัมมหารคำแห่งมหาราชเจ้าทั้งหลายแล ราชบุตตา ราชบุตตี ทุกตน ดวงนั้ก ผู้ข้าเทอะ ว่าอันแล้ว ก็เอากันมาแวดล้อมเป็นบริวารอยู่หั้นแล
4	อถสตีทิสวา กิงคราชา เซฎฐา อาคนตวา ปจจุมนัน คนตวา ปฎิสณจาร์ กโรนโต อาห อถ ในกาลเมื่อนั้น สา ส่วนอันว่านางมเหสุราเทวินัน หั้นยังเซฎฐภาตา
5	โปกณณาแห่งพระยาตนผัว อันมีพระเพลิงเป็นต้นกว่าท้าวพระยา ๕ ตน เอายังราชบุตตา ราชบุตตีเข้ามาในเมืองที่นี้ ก็มีใจชมชื่นยินดี ก็ไปต้อนรับไว้แล้ว กระทำปฏิสันถารปากด้า นเจียรจา

ปากด้าเจียรจา ก. เจียรจาโต้ตอบกัน.

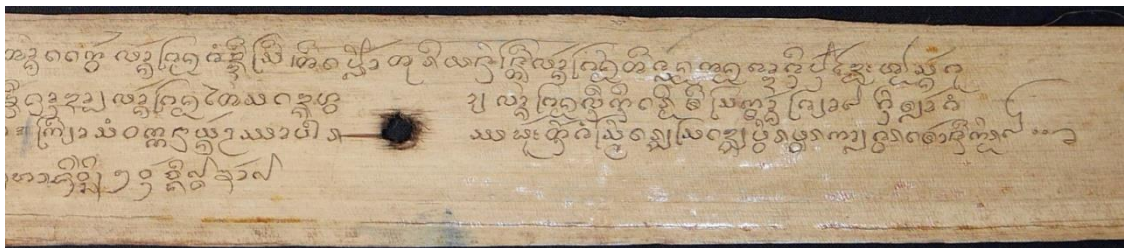
ผูก 1/ลาน “๒๔ จี”/ด้านที่ 2

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	ว่า เหวะ ข้าแต่พระราชเชษฐาเป็นเจ้า สุชีโต โทตุ มหาราชา ส่วนอันว่าความสวัสดิ์รุ่งจำเริญ เป็นไปในทิพพลันหารคำพระราชเจ้าแล ราชบุตราราชบุตรตีทุกตน
2	ข้าเทอะ ว่าอันหันแล อถ โส โปรามเชษฐ ราชบุตรานัน ราชบุตรีน สหธิ มหนเดน สกกาเรน ปุชิต์ การาเปสติ อถ ในกาลนั้น โส ส่วนอันว่า
3	พระยากาสีพรหมทัตตนนั้นยังคนทั้งหลายมีท้าวพระยา ๖ หมื่นตนเป็นต้นแลอมาตย์ทั้ง หลาย ก็กระทำสักการบูชายังโปรามเชษฐภาดาแห่งตนกับทั้งราชบุตราราช
4	บุตรตีทั้งหลายด้วยเครื่องสักการบูชาดอกไม้เงินดอกไม้คำ เทียนเงินเทียนคำ ซ่อน้อยแล ทูชยันอันแล้วด้วยเงินคำทั้งมวลแล ราชา ส่วนอันว่าพระยากาสีพรหมทัตตนนั้น ก็ที่ออดี
5	กลองร้องป่าวไปกล่าวแก่คนทั้งหลาย อันอยู่ใน ๘ หมื่น ๔ พันชนบทแลนิคมทั้งหลายมา ประสมชุมนุมกันในเวียงแล ถวายของฝากแก่ท้าวพระยาแลราชบุตราราชบุตรตีทั้งหลายแล้ว พระยากี้อ้อเล่น

ประสม ก. ประชุม, ชุมนุม.

ผูก 1/ลาน “๒๕ จี”/ด้านที่ 1

บรรทัด	คำอ่านปัจจุบัน
1	มโหศรพ ๗ วัน ก็ทรงเครื่องห้อยของประดับ ม่าวใส่แขนแหวนใส่ก้อย สร้อยสังวาล กณฑลต่างแก้ว ลางพรองก็ติดสี่ตีเปาตุเรียนนตรี ลางพรองตีค้องกลองพาทย์พิณบัณเฑาะว์หอยสังข์พู่
2	ลูลาภา ลางพรองขับซอแอ่นพ้อนตบมือ ลางพรองปักคืดเอามือต่างตีน ลางพรองขึ้นขานดาบ ลางพรองไต่สะเดงหวาย ลางพรองลีนกินเรือที่สระแก้วแล คนทั้งหลายก็
3	เล่นมโหศรพเสียง ๗ วันก็เป็นทีแล้ว หั้นแล อุสสาบารสุสชาฎกนิฎจติ กรียาสังวัฒนนายังอุสสาบารสุผูกต้นก็สมเสร็จสระเต็จบัวรวมวรกาลควรเท่านี้ก่อนแล
4	ธரியพระขนานวัดเชียงม่วนค้าชุมหาชีวิต ๕ วันจึงแล้วข้าแล

เครื่องห้อย น. เครื่องประดับ.

พู่ น. หูก, เครื่องดนตรีประเภทเครื่องเป่าชนิดหนึ่งทำด้วยเขาสัตว์.

สะเดงหวาย น. คือ สะเดียงหวาย, เส้นหวายที่ใช้ซึ่งเป็นราวตากผ้า.

ลีน ก. กลิ่น. เป็นทีแล้ว ก. เสร็จสิ้น.

กรียาสังวัฒนา น. การพรรณนา. สมเสร็จ ก. สำเร็จ.

สระเต็จ ก. เสร็จ, แล้ว, จบ.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	ปิยะพงษ์ โพธิ์เย็น
วัน เดือน ปี เกิด	17 กรกฎาคม 2525
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
วุฒิการศึกษา	ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาภาษาไทย สถาบันราชภัฏธนบุรี (เกียรตินิยมอันดับ 1)
ที่อยู่ปัจจุบัน	24 ซอยเอกชัย 89 แขวงคลองบางบอน เขตบางบอน กรุงเทพมหานคร 10150

